De harde weg

Emiel van Hemeldonck

bron
Emiel van Hemeldonck, *De harde weg*. Davidsfonds, Leuven 1945

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/heme003hard01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

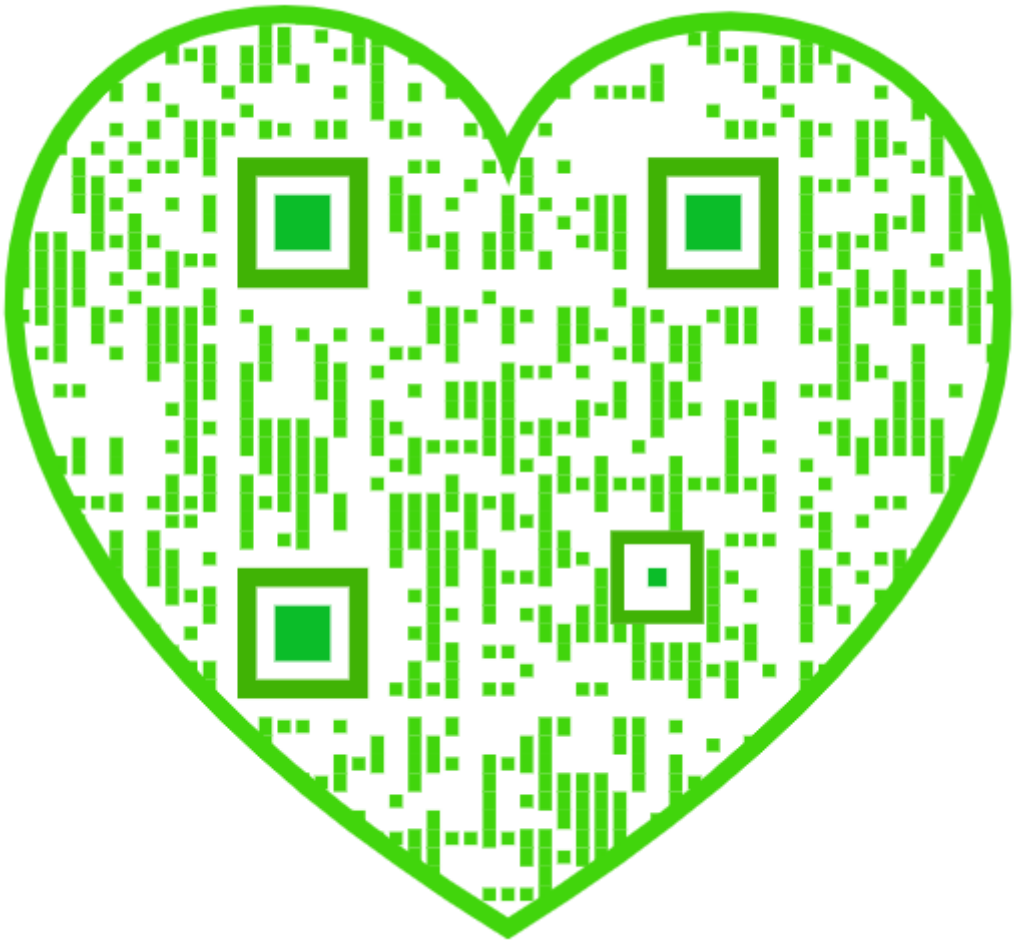

I.

Gebogen over het zware sacristijboek, schreef Dominus Joannes Peeters, abt van de aloude abdij te Postel, zijn naam op de nieuwe bladzij, ‘die 28 Aprilis 1774.’ De lange, rustig getrokken streep was als het roerlooze vlak van de zee en de naam zelf als een statige zeiler, met fieren mast en bolle zeilen. Hij monkelde, maar zijn mond werd strak, als hij weerom dit luien hoorde; eerst enkele zware slagen, weggonzend in de plechtige stilte van kerk en sacristij. Dan kwamen de andere klokken los, de hooge en de lage, en hun lied huppelde argeloos en zuiver doorheen de zware slagen.

Met een blik vol nauw verborgen argwaan keek hij op naar den ouden priester, die gebogen bij de deur te luisteren stond en vroeg, met een stem waarin hij moeilijk zijn korzeligheid te dempen wist: ‘Is het hier de gewoonte, te Vosselaar, de klokken te blijven luien? Als ik het goed voorheb, is het nu de derde maal. En uw luiers...’

Pastoor Ludolphus Grangé, in wit, feilloos gestreken roket en solidee, haalde de schouders op en zweeg. Hij boog door de deur en keek de kerk in. Licht geroezemoes bereikte zijn oor; fluisterstemmen, geschuifel van stoelen en geluid van gedempte stemmen; maar boven alles, zorgeloos en uitbundig feestelijk, dit helle gebeier van de kleine klokken, nu de laatste slag van de zware klok wegzinderde. Hij zag menschen, de witte mutsen en de zachte schittering van de zijden falies; en ginder de mannen, de gebeeldhouwde koppen van het drieste volk uit de hei. Hij glimlachte als hij de kinderen zag, de jongens en de meisjes, feestelijk aangetuigd. Weken lang had hij ze vóór zich

gezien, de aandachtige gezichten naar hem gekeerd, met oogen, helder en diep als onberoerde veenplassen. Hun stemmen had hij gehoord, wat schel en hoog, als ze de antwoorden feilloos opdreunden, een beetje overmoedig, omdat ze wisten dat alles gekend was, wat moest geleerd worden; en toch weer ingekeerd, heel en al overgave en teeder verlangen, als hij te vertellen aanving over den schoonen dag en de eerste komst van den Heer. Mijn kinderen, dacht hij verteederd.

Maar weer trof dit ongeduldige, eenigszins zenuwachtige gekuchel uit de sacristij zijn oor. Stiftsheeren, dacht hij onwillig; ze doen alles plooien naar eigen zin en behagen. Wat kennen ze van een parochie en, meer nog, van de parochianen en de velerlei verplichtingen, die eigen willekeur beknotten?

Hoofdschuddend keek hij den abt aan, die hem met harde oogen volgde. Zonder een woord te spreken, ging hij; het leek haast op een vlucht. Vóór het Allerheiligste knielde hij en dan ging hij de kerk in, zonder nog om te zien.

Aan zijn voeten begon de lange lichtbaan, die naar de open kerkpoort leidde; in de verre diepte lag rustige zonneschijn. Hij zag de aangezichten, en de oogen van de geknielde menschen. Jeugd en ouderdom, argelooze onschuld en berustende wijsheid, verbeten leed en wat stil geluk, hij kende zijn volk, hij las in hun oogen. Zijn monkel om den mond was begrijpen.

Het licht kwam hem tegemoet als hij de kerkpoort naderde en hij zag den schuinen val van de jonge zon. De luiers weken uit als hij door het portaal trok. De morgenlucht kwam op hem toe, scherp en koel. Hij moest zijn hand boven de oogen houden als hij den langen weg opkeek tusschen de hooge linden, die reeds groenden.

‘Eindelijk!’ dacht hij verlicht. In de verte zag hij beweging. Hij voelde, meer dan hij zag, dat het rijtuig met de schimmels naderde. De gravin, de beide jonkvrouwen, en Michaël. Hij keek om naar de luiers en deed hun teeken. Nu kon hij reeds het getrappel van de paarden hooren; de wagen groeide, de paarden met de snuivende koppen werden reusachtig groot.

Hij boog als de hoogedele Vrouwe uitstapte en hem voorbij-

ging; de jonkvrouwen keken hem aan met koelen blik; maar Michaël, zijn kind, glimlachte hem toe, en dit was geluk, als zingende vogelkens in dit oude hart.

Hij vergat bijna de luiers teeken te doen, die nu bogen naar hun harde taak. De touwen gonsden en hoog in den toren bromde de eerste slag. En nu schoot het orgel los en heel de ruime kerk rilde van dat geluid. Het was of de vanen aan de pilaren leven kregen, en de steenen heiligen monkelden en in de hooge gewelven, waar het volle licht van den dag nog niet leefde, vaag gewemel van engelenvleugelen te bespeuren was.

Toen zag pastoor Ludolphus Grangé dat de officiant reeds aan het altaar stond en een oogenblik sloeg een kilte om zijn hart, een beklemming, die op hem woog. Hij zag den kleinen stoet door de middenbeuk gaan, naar het gestoelte toe, de Vrouwe en de jonkvrouwen alleen; ginder knielde Michaël bij den eersten stoel.

Misschien toch... Had de Vrouwe dit bemerkt? Pastoor Grangé kon haar aangezicht zien en dit scheen hem niet anders toe dan dit altijd was: hooghartig, koel en strak van bewuste macht. Wanneer zij knielde, daalde de officiant de altaartrappen af, bekruiste zich en boog. Op het dokzaal preludeerde het orgel.

Traag stapte pastoor Grangé door de middengang. Hij zag de zonnetinteling in de hooge ramen; de geur van den wierook kwam hem tegemoet. Vooraan in de kerk bleef hij staan. Aan zijn linkerhand wist hij Trude, het kind dat hij teederlijk gekweekt had, als een zorgzame hovenier. Dat zijn zuster dien dag niet beleven mocht! Van uit het schoone paradijs, waar de barmhartige hand Gods haar naar menschelijke berekening en inzicht veel te vroeg overgeplant had, zou zij zeker haar vreugde hebben aan de schoonheid van dezen dag. En aan zijn rechterhand wist hij Michaël, het kind dat hem niet dierbaar was om den band des bloeds, maar waar zijn vaderlijk hart, dat lijfelijk kind ontberen moest, zich aan geankerd had, door de dagen van studie, bevruchting des geestes en boetseering van dit teeder gemoed. Zijn beide kinderen, die hij vandaag tot

de tafel des Heeren bracht... Hij was een oud man, en week van gemoed; wanneer hij knielde en het hoofd boog, kon hij de tranen niet weerhouden, die hem naar de oogen drongen.

Geschuifel van stoelen schrikte hem op en hij zag den priester aan den voet van het altaar. Kriaaltjes waren doende rond hem; één nam de zware, gulden kazuifel af, een andere bood het zondagsboek. Met vasten stap ging de officiant over het koor, naar den preekstoel toe.

Pastoor Grangé schrikte. Ging hij daar nu niet voorbij het gestoelte, waar de Vrouwe zat, en zonder buiging, noch eenigerlei teeken van eerbied? Had hij het hem nog zoo zorgvuldig op het hart gedrukt, haast gesmeekt, vreezend voor mogelijke vergetelheid. Stiftsheeren wanen zich kleine koningen, al zijn ze dan ook op een boerenwerf gegroeid of uit kleine luitjes gesproten. En deze Joannes Peeters... Misschien had hij toch wel beter gedaan den hoogeerwaarden abt van Sinte Michiel voor dezen dag te vragen, liever dan dezen ongeschaafden eik uit de hei, al was hij dan ook nog magister artium en al de andere titels, die de hoogeschool hem schonk. Wellicht was dit nog maar een begin. Wat kon deze dag hem nog brengen? Pastorij en kasteel... Hij huiverde.

Toen verscheen de hooge gestalte van abt Joannes Peeters in de grauwe kuip van den preekstoel. Er was uitstervend geschuifel van stoelen, bedwongen gekuchel. Rustig schouwde de predikant over de menschen, die aan zijn voeten luisterend zaten, en maakte het kruisteeken met rustig, breed gebaar. Als zijn zware, donkere stem viel, werd het ademloos stil. Dan sprak hij de kinderen toe.

Pastoor Grangé was wanhopig. Wist deze ongelikte beer dan niet, - de genadige hemel neme hem deze vergelijking niet kwalijk, - dat de edelvrouwe in het gestoelte zat en dat het gebruik wilde, dat hij haar eerst groette, naar adellijk recht en aloude usantie? En de jonkvrouwen, en dit edele kind, dat vandaag de jongens uit de hei naar de tafel des Heeren zal voorgaan, als een koning zijn troepen? Of wilde hij dit niet weten uit trotschen eigenwaan? Of hadden de verderfelijke

leeringen, die door boek en schrift verspreid werden, hem reeds vergiftigd met hun doodend venijn?

Zoo knaagde bitterheid aan zijn hart. Maar sterker was de bekoring, die over hem kwam uit die stem, die rustig was, nu zacht, dan krachtig, en uit de woorden, die zij sprak. Het was of hij als een vader naar zijn kinderen boog en zacht, maar onweerstaanbaar, naar hun hart greep. Had die man met meesters omgegaan, doctoren en prinsen van den geest? Waar bleven de ruischende perioden en de breede golfslag van de plechtige volzinnen? Vond hij het dan niet passend, woord en beeld te onderlijnen met een sterk gebaar, zooals de fratres minores dat deden, als ze op missie kwamen en de zondige menschen bedreigden met hel en duivel? Hij had woorden, die de gewone menschen uit de hei zoo maar uit den mond gegrepen waren en toch lag er een toover over, die tot aandacht dwong, meer nog, tot overgave, tot intens meeleven en diep meevoelen. Er was geen ander geluid in de kerk, geen mager gekuchel dat op verveling wees, noch ongeduldig voetengeschuifel.

Er was alleen, en plots, dat gebaar in het gestoelte. Pastoor Grangé voelde het, en zag het. En het zweet brak hem uit. Hij zag de geheven hand van de Vrouwe, en het hoofd dat traag naar den predikant zich wendde. Maar deze had het niet bemerkt, of wilde het niet bemerken. Voor hem leefden alleen de oogen van de kinderen, die hem niet verlieten; en het andere bestond niet voor hem.

In het gestoelte bleef de hand geheven. Pastoor Grangé huiverde. Hij wist niet wat er zou gebeuren. Zelf op den preekstoel staand, had hij het nooit gewaagd ongevolgzaam te zijn voor dit bevel, dat zwijgend uit die opgestoken hand hem toeklonk. Nu keek hij den predikant aan; zijn oogen smeekten. Maar alleen de kinderen leefden voor hem.

In het gestoelte bleef de hand geheven. De beide jonkvrouwen keken de kerk in, nieuwsgierig. Ginder zaten de kerkmeesters, met onbewogen, bevroren aangezichten. Toen stond de edelvrouwe recht.

Maar ook dit bemerkte de predikant niet, of wilde het niet

bemerken. Hij hoorde ook dit korte, gebiedende gekuchel niet, dat hem van uit het gestoelte toeklonk, - of wenschte het niet te hooren. Wat hij te doen had, gold deze kinderen. Wat hij zeggen wilde, was voor deze zielen bestemd en zijn woord zou de zuivere dauw zijn, die deze onbevlekte kelken moest vullen. Daarop stond zijn aandacht gespitst en toen zag hij en voelde, dat hij bereikte wat hij zich tot doel gesteld had, vervulde een groote vreugde zijn hart. Zijn taak was volbracht en, zooals hij begonnen was, maakte hij een kruisteeken, rustig en breed.

Hij keek niet om wanneer hij, naar het altaar gaand, voorbij het gestoelte kwam. Hij hief het Credo aan als een triomfgezang.

Pastoor Grangé schudde het hoofd. Maar hoe kon hij ongevoelig blijven voor dit gezang, dat hem omspoelde als een zee, - hoor, hoor, nu zijn de kinderstemmen daar, - en het oude orgel, dat niet achterblijven wil; en daar de zon door de ramen, in kleurige vlekken wandelend over de tapijten en op de pilaren; en de wierook, die bitter en wrang is, en nobel van geur?

II.

In ‘De Keyser’ waren de tafels gedekt en waard en waardin stonden achter den toog dit drukke leven na te zien, dit ongewone gedoe van luidruchtige kinderen, waar anders bedaagde zondagsche lui zaten, zaken en boerengedoe bekeuvelend bij borrel of gersten, of jonge kerels, wat driest en onbeheerscht, opgevend van krachtpatserijen of geheimzinnig fezelend over dingen, die glimlach voorriepen.

Aan den eenen kant de meisjes, aan den anderen de jongens, een beetje wild bij al dat ongewone, zoodat meester, die in de school zijn werk afkon zonder al te druk gebruik van roe of plak, thans bei zijn handen vol had om orde te scheppen en te houden in zijn troep. Toch kreeg ieder zijn plaatsje, vóór de

witte kom en het stapeltje boterhammen, wit, hagelwit brood, met donkere, groote rozijnen. Van ergens kwam de geur van versche koffie binnengewalmd.

Als pastoor Grangé in de deur stond, kwam er stilte, lijk de wind sterft in de laatste boomen. Hij kwam vooruit, en achter hem twee kinderen, zijn kinderen. Trude, het meisje, en naast haar Michaël, die beiden een gouden kroontje droegen.

Het jongentje van het kasteel kenden de kinderen wel en zij wisten hoe torenhoog hij boven hen allen verheven was. Maar Trude was de dagelijksche speelgenoote van de meisjes en bij den meester zat zij bij de anderen in de bank. Nu was zij, naast dit gravenkind, dragend het kroontje, dat haar donkere haren nog donkerder maakte, een ander wezen geworden, uit dit midden gerukt in een andere sfeer. Zoo zwegen zij en keken deze kinderen aan, hoe zij naar de alleenstaande tafel gingen en daar stonden, wonderlijk bevangen, onbewogen, wachtend op een bevel.

Een kind bad voor, kinderen baden na. Michaël en Trude zaten neer. Pastoor Grangé sprak en memoreerde den schoonen dag. Maar hij zag dat zijn woorden niet droegen en het was hem geen ontgoocheling, want zooveel kende hij van kinderen, dat hij begrijpen kon hoe dit malsche rozijnenbrood hen sterker kon boeien dan zijn woorden, al droegen die dan ook het voedsel des levens. Als hij stappen hoorde en eenig geschuifel in de gang van de herberg, tikte hij met den harden knokkel op de tafel, en an de kinderen stonden recht. Hij ging de edele Vrouwe tegemoet en geleidde haar naar het kleine verhoog, waar een zetel stond. Naast haar zat hij, wachtend op haar woord.

Zij zagen de kinderen eten, een werk van ernst en volle overgave. Pastoor Grangé kon een glimlach niet weerhouden; het was een menschelijke, zoo begrijpelijke gulzigheid. Maar toch meende hij ze te moeten verontschuldigen en, zich naar de Vrouwe toe buigend, zei hij: ‘Zij hebben honger gekregen. Het is een ongewoon uur...’ Zij antwoordde niet, maar hij meende een glimlach gezien te hebben.

Haar zwijgen prikkelde hem en hij dacht terug aan den abt en zijn onvergeeflijke vergissingen, om maar geen ander woord te gebruiken. Hij was er op gereed dit vroeg of laat, en allicht menigen keer, te hooren te krijgen en dit vooruitzicht vergalde hem reeds het genot van dezen dag.

'Het spijt mij, hoogedele Vrouwe, dat de abt van Sinte Michiel niet in de gelegenheid was deze plechtigheid voor te zitten en ik mij moest vergenoegen met...' Hij zocht naar het passende woord, dat den officiant van den dag niet vernederen zou, maar toch bescheiden wijzen mocht op zijn ongewone, ja onpassende houding. '...met dezen prelaat, die meer hei en bosschen heeft gezien dan menschen van stand en aanzien.' Hij glimlachte, zelf tevreden over zijn vondst. Maar opkijkend naar de Vrouwe, voelde hij zijn al te rassche vreugde bedorven door het licht spottend lachje, dat haar scherpen mond dreigend maakte.

'Ik meende dat de abt magister artium was en aan de hoogeschool de faam van een niet gewoon verstand achtergelaten had?'

Dat was een vraag, en hij voelde den slag. Moeilijk slikkend, wurgde hij uit zijn keel, trachtend onverschillig te blijven: 'Inderdaad, hoogedele Vrouwe...' Maar nu kreeg de nijd macht over hem. Moest deze heiboer hem hier in de gunst van de Vrouwe verdringen, waar hij nu jaren reeds zijn beste krachten besteedde aan de opleiding van dit kind? 'Inderdaad, hij is magister artium en hij draagt de geleerdheid als een rijken mantel. Maar wat verbergt dat? In de kerkvaders staat het geschreven: adel van het gemoed, meer dan schittering des geestes, maakt den mensch. En wat wij nu vandaag...'

Zij onderbrak hem met een gebaar van haar hand. 'Voor zoover ik hem kunnen volgen heb, preekte hij schoon, en zelden heb ik de kerk zoo stil geweten.'

Natuurlijk, dat moest hij nu ook te hooren krijgen. Wie is profeet in eigen land? Voorbijvliegende vogels wekken wel meest de aandacht. Onwillig schudde hij het hoofd. Loochenen dat de woorden van den abt hem naar het hart gegrepen hadden,

kon hij eerlijkheidshalve niet; maar moest hij er in berusten hem lof toe te zwaaien en zijn onvergeeflijke driestheden onvermeld te laten? Hij zweeg en keek peinzend de zaal in.

Er hing een zacht rumoer van voorzichtig bewegende kinderen. Handen werden uitgestoken, grepen naar de boterhammen. De dikke Triena, die zelden zoo'n kleine klanten te bedienen kreeg, boog moederlijk over de tafels, schonk koffie bij en wenkte haar dochters, wijzend naar de wegsmeltende stapels.

Lachende kinderoogen blikten verstolen naar de gebuurtjes, aarzelend vingertje wees; hier en daar werd beheerscht gefluisterd. Aan de hoofdtafel zaten Michaël en Trude, het vreemde paar van deze kinderbruiloft. Zij bewogen amper. Michaël droeg den schuchteren glimlach, die hem zoo kind maakte, jonger, en misschien zachter dan hij was. Naast hem was Trude ingekeerde stilte, wat oud en wijselijk met de ongewone muts en het wolkje tule.

'Zie!' fluisterde pastoor Grangé verteederd. Maar de Vrouwe scheen dat niet gehoord te hebben. Zij stond recht en naast hem, op dit verhoog, was zij reusachtig groot. Bij dit gebaar was de stilte gevallen en ofschoon er geen bevel gegeven was, stonden al de kinderen recht. Even keken zij op naar de Vrouwe, maar onder den blik van die oogen bogen de hoofden 't een na 't ander. Ook Trude boog het hoofd, en ook Michaël.

Zij wenkte pastoor Grangé, en hij ging haar voor naar de deur, buigend als zij buitentrad. De palfrenier in livrei sprong van den bok, wierp het rijtuig open. Wanneer zij gezeten was, knikte zij pastoor Grangé toe. Wat moest hij uit dien blik lezen?

'Postel is een boschrijke streek,' zei ze licht spottend, 'maar niet alles edelhout. Vergeet het niet, te twee uur op het kasteel!'

Vóór hij een woord vond, had zij teeken gegeven en schoten de schimmels vooruit. Pastoor Grangé keek haar na en in zijn ooren klonken haar woorden nog. Hoofdschuddend trok hij af, naar de kerk.

De rust van Zondagen, kaarsengeur en wierook hing in de

ruime kerk. Hij kon de verre vlam van de godslamp zien en met die stilte en de afgeslotenheid van alle rumoer, dat daarbuiten in het dorp nog leefde, groeide de rust in hem. Hij boog het hoofd en schaamde zich over de lichtzinnige, haast zondige woorden, die hij in een booze opwelling des harten over zijn broeder in den Heer gesproken had. Tamquam leo rugiens circuit quaerens quem devoret, - zoekend wien hij zal verslinden. De hemel moge hem deze vergissing niet te hard aanrekenen; de ijver om Gods huis en zijn vertwijfeld pogen om alles in de rechte baan te houden, hadden hem wel wat scherp gemaakt. Maar wat zou er hier, in dit verloren heidorp, van gegroeid zijn, als hij, stug en onbuigzaam, de Vrouwe behandeld had zooals ze het misschien verdiende om haar lichtzinnige onverschilligheid, vaak tartenden twijfel, àl meeningen en vooroordeelen, die haar van de wufte en frivole familie uit Brussel overgewaaid waren? Stukken maken is niet moeilijk, maar met menschen omgaan, verzoenend optreden, den schoonen vrede, Gods zoetste gave, bewaren. Het was lang geen kleinigheid, pastoor Grangé had het lange jaren ervaren en die ondervinding had hem zooveel gekost dat... Maar het was niet goed daar op in te gaan. Deze dag was schoon, een schitterende kroon op zijn werk. Waar hij er niet in geslaagd was de hoogedele Vrouwe den weg opnieuw te doen bewandelen, dien elke rouwende kristen in deemoed en rouw des harten gaat, had hij haar toch kunnen bewegen minstens den uiterlijken schijn te bewaren, tot exempel van dit kleine volk, dat naar het kasteelvolk opkijkt als een kind naar vader. En Michaël was daar, en deze belofte maakte hem rijk. Als een geduldige tuinman had hij dit boompje geplant, gesnoeid, alle kwaad geweerd en waar reeds zoovele kinderen door zijn handen waren gegaan, had dit zooals geen ander hem rijkelijk beloond voor de geringste inspanning. Michaël, - zijn kind. Later zou maar eerst bloeien, wat nu knop was. Het leven was schoon, met die belofte.

Weer rustig, knielde hij en ging buiten. Hij glimlachte tegen de zon, tegen de hooge wolken, die achter den toren hingen, tegen een voorbijgaand kind, tegen het leven.

Glimlachte tegen Amelie, zijn zuster, die hem in het kleine tuintje tegemoet trad. ‘Schoone dag, Amelie!’

Hij zag aan haar oogen dat iets den rustigen gang van het leven had gestoord; haar aangezicht kon niets voor hem verborgen houden. Maar zij antwoordde niet op zijn vraag en ging hem voor door de gang, naar de kamer, waar nog iets van de wintersche kilte hing. Hij zag het matglimmende zilveren kruisifiks, dat op de tafel lag, en het boek. ‘Confession de Foy d'un vicaire savoyard’, las hij. De naam J.J. Rousseau zei hem niets. Maar Amelie wees hem de zij spek, die op den stoel lag, en daar was het fustje wijn, malaga. Al schatten die de Vrouwe laten afgeven had, een ongewone weelde in dit huis.

Hij luisterde onbewogen naar den stroom van haar woorden, en wat zij zei, ging voor hem verloren. Zijn aandacht was inwendig gekeerd en een verteedering, die hem week maakte, kreeg macht over hem. Al haar harde, raadselachtige woorden smolten weg, en er bleef niets dan de stralende goedheid van de Vrouwe. Waarom schreide Amelie nu?

Hij stond daar met het kruisbeeld in de eene hand, het boek in de andere, en was gelukkig.

* * *

Zoo verraste hem de abt van Postel, die zijn collatie genomen had en, na zijn eerste breviergebed in den tuin, in de kamer trad.

Keurend gingen zijn oogen over het zilveren kruisifiks. ‘Zou in den kloosterschat niet misstaan, confrater,’ prees hij. Rondschouwend zag hij het spek en daar het fustje en er kwam een oolijke trek op zijn aangezicht, een ondeugende twinkeling in zijn oogen. ‘De Vrouwe weet uw diensten naar waarde te schatten!’ Was dit spot of oprechte waardeering? Pastoor Grangé kon het moeilijk uitmaken. Maar de hooge dag en deze schoone dingen stemden hem mild, en dit geluk, dat hem geheel vervulde, wilde hij niet laten vergallen door bittere nagedachten.

‘Kom,’ zei hij gul, ‘wij zullen eens naproeven wat ons gegund werd!’

Ze zaten in het kleine kamertje, dat op den tuin uitgaf, en de zon scheen door de ruitjes op de groote tafel, den rooden vloer, en leefde in het zachte licht van de koele muren. De voet van de witte roemers was levend van vele schitteringen.

‘Ik kan niet verwachten met dezelfde mildheid bedeeld te worden,’ glimlachte abt Joannes Peeters. ‘Ik ben maar een reizende vogel, even rustend op dezen tak, vandaag geprezen en morgen vergeten. En uw werk gaat over jaren, en verdient dit loon...’ Hij zweeg even na dien lof en daar pastoor Grangé niet antwoordde, ging hij verder: ‘En misschien is de abt van Postel niet zoo volgzaam als de pastoor van Vosselaar...’

Er was iets in dezen luchthartigen spot, dat pastoor Grangé prikkelde. Hij steigerde, maar slaagde er in zich te beheerschen. Er was de eerbied voor den prelaat en hij had een sterk gevoel voor hiërarchie; maar aan den anderen kant groeide in hem de lust, dezen lichtzinnigen confrater boud de waarheid te zeggen, ter nuttige beleering. Hij zocht naar woorden, die het passende kleed zouden zijn voor wat hij meende.

‘Dezen morgen...’ begon hij, maar hij bouwde den zin niet verder af; hij voelde den bodem onder zijn voeten wankelen en bij ervaring had hij geleerd, dat zwijgen onverbeterlijk is.

Abt Joannes Peeters schudde het hoofd. ‘Ik zal u bijstaan,’ zei hij. ‘Dezen morgen... hebt gij alles gedaan wat mogelijk was om de hoogedele Vrouwe ongunstig te stemmen te uwen opzichte. Is het dat niet wat ge bedoelt? Nagel op den kop? Kon ik wel denken...’

‘Waarom deedt ge het?’ vroeg de pastoor met nauw verborgen wrevel.

‘Het was niet tegen iets, wél voor iets!’

Pastoor Grangé glimlachte pijnlijk: ‘Woorden...’

‘Geen woorden,’ wedervoer de abt rustig. ‘Was het vandaag de dag der kinderen, of moest de Vrouwe van het kasteel gevierd worden? Hebt gij mij gevraagd om de kinderen

toe te spreken, of om den lof van uw weldoenster te zingen? In het huis des Heeren zijn alle menschen gelijk...'

Hij hield op als de deur kraakte en Amelie daar was met de blauwe kruik, waarin zij den wijn getapt had. 'Zal ik misschien inschenken?' vroeg zij, haar broeder vragend aankijkend. Hij schudde het hoofd, slaagde er niet in den zorglijken trek van zijn aangezicht te weren, zoodat zij eenigszins onthutst wachtte en slechts weiger ging op zijn teeken.

'Zal ik u inschenken?' vroeg pastoor Grangé, licht smalend. 'Hij komt uit de kelders van mijn weldoenster...'

'Ik kan onderscheid maken tusschen uw dank en haar wijn, confrater,' lachte de abt. 'En van u hoop ik, dat hij mij gegund is!'

Hij hief zijn glas en zei: 'Op uw werk, op uw kinderen, op uzelf!'

Zwijgend tikte pastoor Grangé aan. 'De wereld is nog geen klooster,' hernam hij, daar waar de woorden van den abt hem nadenkend gelaten hadden. 'Op een parochie wordt niet gedaan, wat in de stilte van een cel wordt overpeinsd en beslist...'

'Kom, kom, confrater,' lachte de abt, 'zoo zwaartillend niet zijn; de dag is hoog en wordt door dit klein getwist niet verzuurd. Weinigèn weten als ik, wat heeren zijn. Heb er een groot deel van mijn leven mee omgegaan, precies niet altijd tot mijn voordeel. Vrees niet, ik ben er geen vijand Van geworden; ze kunnen, en doen dat ook vaak, een zeer nuttig deel van de maatschappij uitmaken en een steun voor de Kerk zijn. Maar vergeet niet, dat zulks niet altijd het geval is. Wie dan in de gelegenheid is dit even aan te toonen, te onderlijnen, heeft tot plicht dit te doen, en zoo meen ik, dat ik vandaag mijn plicht heb vervuld. In de Kerk is alleen de adel der ziel van tel, en het overige raakt mij niet...'

Pastoor Grangé keek den abt met eenigen angst aan. Vreemde woorden uit gewijden mond... Zou het dan toch waar zijn, dat de abt van Postel besmet was door de vreemde leeringen, die van over de grenzen langzaam doorgesijpeld kwamen, en geleerden en prelaten gewonnen hadden? Werd zelfs niet gefluisterd, dat

de doctoren der Leuvensche hoogeschool er niet heelemaal vrij van gebleven waren?

'Vreemde woorden...' herhaalde hij onwillekeurig.

Abt Joannes Peeters glimlachte om dit gezegde. Maar het was of hij den gedachtengang van den priester raadde, en er lag strakke ernst in zijn stem als hij zei: 'Confrater, laten wij de dingen noemen zooals ze zijn. Het is noch de tijd, noch de gelegenheid hier het tractaat over het gezag te commenteeren. Maar ik zou u toch willen waarschuwen, in den adel niet te zeer het onwrikbare bolwerk van deugd en kristelijken geest te zien. Kijk!'

Hij nam het boek, dat op de tafel lag en opende het. 'Confession de Foy... U zegt de naam van den schrijver niets? Goddank: hoewel het zijn nut kon hebben deze vlag te kennen, om bij voorbaat te kunnen vermoeden welke lading zij dekt. Ik zal u niet nutteloos vrees aanjagen. Maar is er hier ergens spoor van kerkelijke approbatie? Vruchteloos zoeken... Ik zal u maar zeggen dat dit boek, misschien een tiental jaren geleden, kerkelijk veroordeeld werd, zoo door katholieken als door protestanten...'

'Zoo? Wat?' deed pastoor Grangé in hoogste verwondering.

'Verbrand,' herhaalde de abt, 'en dat zal niet geweest zijn om de verheven leering en de stralende deugd, die het bevatte. En dergelijke contrabande wordt tot diep in de Kempen gesmokkeld en aan een pastoor ten geschenke gegeven om zijn toewijding bij de kristelijke opvoeding, en dat door den adel, dien wij zouden moeten eeren en danken. Pastoor Grangé, wij beleven eigenaardige tijden...'

Pastoor Grangé vond geen woord. Hij staarde den glimlachenden abt aan, wachtend op woorden die niet meer kwamen. Zenuwachtig trommelden zijn vingers op den tafelrand. Het boek lag daar, in de breede lichtbaan die de zon op de tafel getrokken had, uitdagend met den slaanden titel: 'Confession de Foy...'

Barmhartig stond abt Peeters recht, dronk zijn glas leeg.

De zon leefde in den grooten topaas aan zijn vinger. ‘Ik heb nog breviergebed, bij 't feest is er allicht geen gelegenheid en de reis in de karos over de nog wintersche wegen laat geen respijt. Ik zie u straks?’ Hij wachtte niet op een antwoord en ging.

Buiten begroette hem de zon en het dronken lied van een verliefden spreeuw. Hij haalde diep adem; leven is het hoogste goed op aarde, schoone gave des Heeren. ‘In nomine Patris, et Filii...’

III.

Na den middag stapten zij samen de dreef op, die naar het kasteel leidde. Pastoor Grangé had wel liefst het gezelschap van den abt gemist, maar de wetten van de gastvrijheid dwongen hem tot duldzame volgzaamheid. Daarbij kwam de egoïstische bedenking dat heeren elkaar kennen en het was een openbaar geheim onder ordebroeders, dat de abt van Sint Michiel, te Antwerpen, en deze van Postel elkander nader stonden dan gewone broeders in den Heer.

Hij achtte het echter geraadzaam op zijn woorden te letten en gedenkend, dat aanval het beste verweer is, vestigde hij de aandacht van zijn gezel op honderd en één kleinigheden, de magere beemden en het schrale hout, de lage hutten van de kolenbranders en de vele braakgronden, waar de hei driest heroverde wat door den taaien heiboer bevochten was.

Abt Joannes Peeters had schijnbaar aandachtig toegeluisterd naar zijn onvermoeibaar pratenden gastheer, maar als hij plots, zonder dat daartoe eenige aanleiding bestond, vroeg: ‘Gij spraakt van Brusselsche familie. Hoe is de Vrouwe hier geraakt?’ bleek dat zijn aandacht op andere dingen was gericht geweest.

Verbluft keek pastoor Grangé hem aan. ‘Familie?’ Hij voelde den strik en de angst deed hem aarzelen. Onwaarheid spreken mocht hij niet, maar wat zou er geschieden als de

andere de waarheid niet zwijgen kon? Ten laatste haalde zijn ingeboren eerlijkheid de bovenhand, en het klonk als een biecht wanneer hij zei: ‘De graaf, - de Heer hebbe zijn schoone ziel, - heeft haar uit Brussel meegebracht. Als elk huwelijk een evenwicht is, moest zij zwaar wegen, want hij was zeer licht. Al goedheid, maar tevens zwakheid. Wat haar in hem aangetrokken heeft, kan ik niet gissen. Wellicht het moederlijke instinct, om ook de zorg voor dit kind op zich te nemen? Bij dit kind kreeg zij er drie andere, twee meisjes, - gij hebt ze gezien, - en één jongen, - hij voerde de knapen aan. De graaf is vroeg gestorven. Niemand heeft er veel van gemerkt...’

‘Virago, de sterke vrouw uit de Schrift? Niet alleen op het kasteel, ook in het dorp, overal?’

Pastoor Grangé schudde verveeld het hoofd. Onbescheiden, lastige vragen. Wat kon hij daar op antwoorden?

‘Ja, op het kasteel, in het dorp, en overal,’ antwoordde hij eenigszins bitsig. ‘En ook op de pastorij...’ voegde hij er wanhopig aan toe. ‘Ik zou willen zien wie haar weerstaat... Te Brussel gaan alle deuren voor haar open. En onze deken te Turnhout, - ik zal geen kwaad over dooden zeggen, maar mijn hoop gaat naar zijn opvolger, die naar veler meening té lang uitblijft.’

‘Virago,’ herhaalde de abt in gedachten. Dan was het of hij zorgen van zich afschudde. Hij keek omhoog, door het dichte takkenwerk van de linden, naar de blauwe lucht en de varende wolken. ‘Het voorjaar nadert, pastoor; hoor, de bijen zoemen in den elzenkant...’

* * *

Ze stonden in de groote feestzaal van het kasteel, wachtend. Door het open venster konden ze het rustige vlak van den vijver zien en de statige zwanen, en ginder de hooge boomen, nog grauw van harden winter, maar met vage schemeringen van groen in de machtige kruinen.

In de zaal stond de machtige tafel gedekt; het licht van den dag fonkelde in de zware kristallen luchters, in de roemers op

de tafel, leefde verstild in de zilveren schalen. Een groep dames op jaren kringde rond den haard, waar houtblokken gloeiden. Aan de breede deur boog de lakei en liet de gasten binnen. Hel klonk een rinkellach, die de gasten deed omkijken. ‘De oudste dochter,’ fluisterde pastoor Grangé. Een groepje kwam binnen en abt Joannes Peeters herkende de Vrouwe; en die twee freules zouden wel haar dochters zijn. Daar ging de jonge graaf; hij had hem dezen morgen het Corpus Christi toegereikt.

Hij had alle gelegenheid om hen gade te slaan, nu ze van groep tot groep gingen, groetend en buigend. Er was licht gefluister van stemmen, maar boven dit geruisch en de stilte die er rond leefde, de harde, eenigszins krakende stem van de Vrouwe.

‘Haar Majesteits intendant, Turnhout,’ fluisterde Grangé en zijn oogen wezen naar den flinkgebouwden huzaar, die diep buigend groette. ‘En schout de Fierlant.’

De gravin gleed majestatisch verder. Dezelfde glimlach, iets afwezig, bleef om haar mond leven. Zij had hetzelfde gebaar met haar hand, die den waaier bew'oog. Maar naar houding en stem was zij een keizerin, die genadiglijk haar onderdanen ontving.

Ook aan tafel troonde zij in ongekrenkte majesteit. Naast haar zat de Turnhoutsche schout en het was hem aan te zien, dat alleen verplichtingen van staat hem hier gevoerd hadden, wat niet kon gezegd worden van den keizerlijken intendant die, zij het dan ook voorzichtig, achter den rug van een plechtig tronende dame, zich vermeide in het gezelschap van de oudste dochter des huizes.

Abt Joannes Peeters had, tot zijn verwondering, een eereplaats aangewezen gekregen tegenover de gastvrouw en naast hem, aan zijn rechterzijde, zat pastoor Grangé, een beetje onwennig in dit gezelschap van stijf gekleede heeren en gepoeierde dames, waarvan wel mocht gezeid worden dat zij veeleer ontkleed dan gekleed waren. Maar hij berustte en vaak zochten zijn oogen den jongen Michaël en het was een zwijgend gesprek dat zij voerden. De jongste freule had hem, van den hoek der tafel waar zij zat, meer dan eens vriendelijk toe-

geknikt en dit blijk van genegenheid deed hem goed. Wie mocht de jonge man zijn, die naast haar zat? Hij kende dit fijngesneden, eenigszins té ernstig gespannen aangezicht niet. Abt Peeters moest hij het niet vragen; die was en bleef een vreemde in de tijkstad. Hij boog dan naar het heertje dat naast hem zat en vroeg. Het antwoord maakte hem niet wijzer. Thoenemans, dien naam kende hij niet. Ten slotte herinnerde hij zich toch den Turnhoutschen schout, die enkele jaren geleden in eenigszins dramatische omstandigheden gestorven was. En dit was dan zijn zoon? Geen edelman dus? Neen, dat was hij niet; maar langs moeders kant, de Le Roy's, die zelf van de van der Beken's stamden, was hij verwant met dit geslacht. Eenige zoon, die zijn moeder vertegenwoordigde.

Waar hij gevreesd had dat abt Joannes Peeters zich op dit feest niet zou gedragen hebben, zooals dit paste in dergelijk gezelschap, verzwond zijn vrees aldra, wanneer hij zag hoe los, haast zwierig, zijn confrater in den Heer zich aan tafel bewoog, zonder iets van de gesloten plechtstatigheid te verliezen, die geestelijke personen paste. Het deed hem goed dit vast te stellen en gebogen over zijn schotel, gesloten in zijn wereld, verheugde hij zich. Dag der dagen...

Te dikwijls echter had hij ervaring opgedaan om niet te weten, scherp aan te voelen, dat er onweer dreigde, wanneer hij de stem hoorde van de Vrouwe die, opschouwend van haar bord, zich tot den abt richtte.

‘Eerwaarde Vader,’ sprak zij, en haar stem was beheerscht, iets strak, wat echter de vriendelijkheid niet uitsloot, ‘ik heb u nog te danken om den schoonen dienst van dezen morgen en de passende woorden, die tot de kinderen werden gericht.’

De abt boog; het was hem aangenaam dien lof uit den mond van de edelvrouwe te hooren. Hij zei die woorden met den noodigen eerbied en heel zijn houding weerspiegelde dit, maar toch leefde er nog iets anders in zijn stem, en zijn oogen, die koel en wachtend waren, verrieden zijn voorzichtige aandacht.

Zij scheen dit echter niet te merken en, zich lieftallig naar pastoor Grangé keerend, zei ze: ‘Hoewel wij ons elken

Zondag verheugen over de zoo verzorgde toespraken van onzen pastoor, blijft het een aangename verrassing een andere stem te hooren, al was het maar om de afwisseling...' Het was zoo onschuldig gezegd, dat niemand zich over dit woord ergeren kon. Op denzelfden toon ging zij verder: 'De critische geest trekt gemakkelijk vergelijkingen. En zoo komt het mij voor, dat onze hoogeerwaarde predikant niet al de geloovigen schonk, wat hun rechtmatig toekwam...'

Pastoor Grangé keek onrustig rond en glimlachte bitter. Niemand aan gansch de tafel scheen den ernst van dit voorpostengevecht te merken, zelfs niet eens die zielsgeruste abt, die ijverig bezig scheen met wat op zijn bord nog overbleef van een gebraden hoen.

'Feest der kinderen, hoogedele Vrouw...'

'En worden wij niet langer beschouwd als kinderen van onze Moeder de heilige Kerk?'

Bij den klank van deze stem, scherp en sierlijk als een glimmend rapier, werd opgekeken en pastoor Grangé was heel en al onrust; hij voelde het onweer naderen. Dit waren de eerste, nog verre bliksemflitsen geweest.

Abt Joannes Peeters lei rustig zijn vork neer. 'Hoogedele Vrouwe, als ik de missive goed verstaan heb, die mij werd toegezonden, ging het over een predikatie, die voor de eerste communicanten bestemd was. Nu is de leer van de Kerk zoo, dat wàt zij voorschrijft en onderwijst, zoo voor kinderen als voor volwassenen geldt. Wie kinderlijk luisteren kon, zal niet te vergeefs aandachtig geweest zijn...'

Noch om deze woorden, noch om de wijze waarop ze gezegd werden, kon iemand zich met reden ergeren. Maar de gravin kon moeilijk haar ontstemming verbergen. Zich naar pastoor Grangé keerend, vroeg ze: 'Niet waar, heer pastoor, we krijgen wonderlijke dingen te hooren? Ik heb nooit weten beweren dat bij kloostereenzaamheid menschenvervreemdheid dreigt. Wat dunkt u?'

De ongelukkige pastoor rilde bij deze vraag, rilde wanneer hij zag hoe de kalme abt onder dezen prikkel steigerde. Rilde

nog meer wanneer hij hoorde, hoe de abt resoluut ten aanval toog.

‘Hoogedele Vrouwe, dat kan beweerd geweest zijn. Er worden op onze dagen meer schriften verspreid, waarin beweringen voorkomen, die maar moeilijk met de waarheid overeenstemmen.’ Hij wachtte een oogenblik, alsof hij zich bezinde, maar zoo kort, dat hij haar den tijd niet gaf om hem in de rede te vallen. Speelsch zijn woorden met een gebaar onderlijnend, ging hij verder: ‘Wie eenigszins studies heeft gedaan, weet hoe valsche leering en kettersch bedrijf onder den schuilmantel van rechtgeloovige leering worden verspreid. Het doordringen van het protestantisme in onze gewesten levert daar een sprekend voorbeeld van. En deze methode is met de jaren niet in onbruik geraakt. Het baart bijna geen verrassing meer wanneer kerkelijk veroordeelde geschriften in de handen van zoogezegd goede geloovigen gevonden worden. Wij hebben er zelfs wel aangetroffen op de leestafel van onze buitenpastoors...’

Misschien dat niemand, buiten pastoor Grangé, die verward het hoofd gebogen hield, deze scherpe zinspeling verstaan had, maar de gravin was het aan te zien, dat zij zich in de beteekenis van deze woorden niet vergiste. Zij moest moeite doen om haar wrevel te verbergen en het was maar goed dat een strijkje, opgesteld achter dien muur van rustige palmen, inzette en de aandacht afleidde.

‘Onhandig!’ fluisterde pastoor Grangé, maar de abt verpinkte niet en at rustig door, alsof er niets geschied was. Wanneer de gasten opstonden om even een luchtje te scheppen, liet hij hem in den steek en haastte zich naar Michaël, die hem in de groote hal tegemoet kwam.

‘Waarom is Trude niet hier?’ vroeg de knaap en er leefde een licht verwijt in die stem.

‘Trude?’ stamelde pastoor Grangé en bij dien naam scheen hij zich te herinneren. ‘Ach, ja, dat is mij volkomen ontgaan. Maar nu gaat dat niet meer... Tenzij gij... Vraag het aan moeder...’

De knaap keek om en zijn oogen werden klein als hij de Vrouwe zag, die met het gezelschap op de trap stond. Pastoor Grangé drong nogmaals aan, maar de knaap gaf geen antwoord. Dit aangezicht weerspiegelde weifeling, zoo scherp dat de priester fluisterde: ‘Wat is er?...’

Maar het kind schudde het hoofd en had een zwakken glimlach, waar pijn in leefde. Zonder een woord te zeggen ging hij en pastoor Grangé was alleen.

In groepjes wandelden de gasten in het park, genietend van de jonge zon, hoewel de lucht nog scherp was en dit windje wintersch frisch. Hij zag den abt in gezelschap van den jongen Thoenemans en naast hem ging Claire, Michaëls jongste zuster. Wat verder, bij de ranke brug die over de vijverbeek hing, stond een groepje, waaruit luidruchtig lachen opklonk. Jong volk, en pastoor Grangé zag de kleurige uniform van den keizerlijken intendant, die den naam had een uitstekend causeur te zijn en een groot jager, - op vrouwen en ander wild. Ginder zag hij schout de Fierlant, die, wat stram nog van de wintersche jicht, zich op de witte tuinbank in de zon koesterde. Hij haastte er zich heen; hen bond de herinnering aan samen doorgebrachte jaren toen zij nog kind waren en bij dezelfde meesters op de bank zaten; een zonderling samentreffen: hij maar een eenvoudig buitenkind, dat vriendschap gesloten had met een telg van de Fierlants, van in de wieg voorbestemd om een glanzende rol in het openbaar leven te spelen. Het toeval, dat hen in de jeugd bij elkaar had gebracht, had hen in den ouderdom niet gescheiden; de pastoor van Vosselaar en de schout van Turnhout waren, door de jaren, vrienden gebleven.

Met niet verborgen verrassing luisterde de gravin naar den abt, die kort en zakelijk de oorzaak van zijn vroegtijdig vertrek onderlijnde: ‘Het is nog een verre reis, en op het uur der completen is mijn plaats in het koorgestoelte.’

‘Vroegtijdig, hoogeerwaarde heer. Ontijdig...’

Hij boog, het was hem aan te zien dat hij dit niet gemakkelijk deed. ‘Als plicht gebiedt, hoogedele Vrouwe...’ Zij

schudde het hoofd en had een trotsch lachje, dat moeilijk haar stijgende ontstemming verborg. ‘Voor zoover ik een abdij ken, is er abt, prior en onderprior. Is vervanging dan zoo ongewoon?’

Hij glimlachte haast onmerkbaar. ‘Gezag moet zichzelf eerbiedigen om gehoorzaamheid te kunnen eischen...’

‘Gezag?’ deed zij geprikkeld. Zij liet haar oogen traag door het park gaan; even scheen het of haar aandacht hing aan de groepjes, die zij her en der keuvelend zag. Maar andere gepeinzen hielden haar bezig. ‘Wat hier vandaag geschiedde, geeft een eigenaardigen kijk op uw opvatting. En wat...’ Zij hield plots in en beet op haar lippen. Koel hingen haar oogen aan dat rustige, solide aangezicht van den abt, gebeeldhouwd uit één blok. Zij zag zijn oogen, die hij niet neersloeg onder haar blik. Twee kampers, even beslist, stonden zij tegenover elkaar.

Zij brak het eerst de stilte. ‘Ik laat u thuisbrengen,’ zei ze, en wat zij zei scheen geen tegenspraak te dulden. ‘Wanneer het donker wordt, zal het rijtuig klaar staan.’

‘Het spijt mij; de karos is besteld tegen vier uur...’

‘Mijn tafel ontsierd, het gezelschap gebroken...’ fluisterde ze heesch, nauwelijks haar woede bedwingend.

‘Het spijt me, hoogedele Vrouwe...’ Het was hem aan te hooren, dat dit zijn laatste woord was. Zij stampte op den grond en keerde, in een plotse opwelling, den abt den rug toe.

Zij liep langs het pad dat tusschen de hooge boomen naar den vijver slingerde. Wanneer zij de tuinbank naderde, stonden pastoor Grangé en de schout recht en meenden het oogenblik gekomen, waarop gravin Martha ook hen met een gesprekje zou vereeren. Maar zij liep voorbij, alsof zij hun buiging niet had gezien. Geen woord! Het was haast alsof zij op de vlucht was. Maar zoo snel kon zij niet voorbijgegaan zijn, of ze hadden beiden den tijd en de gelegenheid gehad om den toorn te lezen, die duidelijk op haar aangezicht geteekend stond.

‘Nog lang geen lente,’ deed de magere schout wijsgeerig

en de oolijke trek, die om zijn mond leefde, maakte hem jonger dan hij was.

‘Heldere lucht, en toch komt het me voor dat er onweer dreigt,’ murmelde pastoor Grangé even nuchter en zakelijk. Toen keken ze elkaar aan en hadden moeite om hun lach te bedwingen.

‘Daar raast de storm...’ wees de schout.

Dreigend als de storm raasde gravin Martha langs de paden. Hel gerinkel van onbezorgden lach bereikte haar oor en zij fronste haar voorhoofd. Als een donderslag viel zij in het vroolijke gezelschap, waar de keizerlijke intendant het hooge woord voerde. Zij hoorde zijn luchtig, spottend woord, een vuurwerk van speelsche zetten en scherpe ironie. Als hij zweeg, klonk weer dit lachen op, en dit prikkelde haar.

‘Merkwaardig lustige dingen moeten hier verteld worden,’ deed zij onvriendelijk en na haar woorden viel de stilte. Heeren bogen. De intendant kleurde, maar beheerschte zich.

Haar glimlach was hoon. ‘Ik had er op gerekend, Hortense, dat onze gasten de vruchten van uw verzorgde opvoeding zouden kunnen merken hebben...’

Het meisje werd bleek, maar zweeg, en het was haar duidelijk aan te zien hoeveel moeite dit haar kostte. Een oogenblik hing de stilte daar als een bedreiging. Gravin Martha's lachje was licht gegrinnik en traag gingen haar oogen van gast tot gast. Dan keerde zij het groepje den rug toe en verdween achter nog wintergrauw struikgewas.

Alleen, stond zij een oogenblik stil, luisterde scherp toe, meenende het gerucht van de voorrijdende karos te hooren, en gehinnik van paarden. Het was of zij zich bezon, er niet toe kunnend besluiten te doen, wat haar in de gegeven omstandigheden als passend voorkwam. Zij zou den overmoed van den trotschen, eigenwijzen abt maar liefst in aller aanwezigheid gebroken hebben. Misschien was deze kans nog niet verkeken en het vooruitzicht hiervan deed haar oogen glanzen en riep een koelen lach om de scherpe lippen... Zij haastte zich langs de vijverbrug naar het kasteel. Aan den laatsten draai liep zij

op een groepje, waarvan haar jongste dochter Claire het middelpunt vormde; zij was geenszins verrast en het lag in haar bedoeling met een koelen groet voorbij te schieten, wanneer de jonge man, die aan de rechterhand van Claire stapte, vooruitkwam en na een sierlijke buiging, die een geboren edelman hem niet zou achternagedaan hebben, sprak: 'Hoogedele Vrouwe, ik vergat U daar straks te zeggen dat mijn moeder, wanneer zij zal hersteld zijn, de eer zal hebben U te vergoeden voor dit gemist bezoek. Zij had de hoop dat zij daarmee niet te lans zou moeten wachten.'

Zijn stem was zacht, maar mannelijk van klank. Gravin Martha wist dat de jonge man harde dagen achter den rug had; heel de streek had het verhaal de ronde gedaan van den onvrijwilligen doodslag, dien hij, bij de laatste relletjes met de Turnhoutsche tijkwevers, op zijn geweten gekregen had, te zamen met den onvoorzienen dood van zijn vader die, als schout van de stad, de straf tegen zijn eigen zoon had moeten uitspreken. Nu was dat alles voorbij en ver vergeten; maar de zorg om een zware zaak lag nu op zijn schouders alleen. Er groeide iets als medelijden in haar, maar zij weerde de ontroering die haar week kon maken, en ging zwijgend, na licht hoofdgeknik, voorbij.

Te laat! Als zij op het voorplein trad, kon zij nog juist de karos van den abt zien, die achter de donkere dennen boog, die den ingang van de lange dreef vormden.

Traag klom zij de trappen op, haar handen lagen als klauwen om den band van de ijzeren balustrade op het terras. Met een ruk keerde zij zich naar het dienstmeisje, dat zij in de zaal hoorde, en riep: 'De huisbel!' Haar stem was zóó, dat het bevel geen tweede maal moest herhaald worden.

Roerloos keek zij voor zich uit. Als de bel in het kleine torentje te kleppen begon, werden haar oogen kleiner. Het was of ze de plichtigen opriep, die voor haar te verschijnen hadden, om straf naar schuld uit haar mond te vernemen.

Zij zag de gasten langs de slingerpaden naar het kasteel toe komen; stemmen bereikten haar oor. Zij roerde niet als

men haar groette, het was of alles ongezien aan haar voorbijging. Als de laatste gast binnen was, hield zij het hoofd schuin, alsof zij luisterde. Maar zij kon het gerucht van de karos, die nu reeds buiten de dreef moest zijn, niet meer hooren.

Wanneer zij in de zaal trad, glimlachte zij, maar niemand kon zich in dien glimlach bedriegen. Tegenover haar was een plaats ledig gebleven en wanneer zij haar genoodigden bad neer te willen zitten, wees zij naar den ledigen stoel en zei: 'De heer abt heeft zijn onmondige kinderen niet langer alleen willen laten!'

Haar spot was scherp en neerhalend, maar geen lach, geen glimlach trad haar bij. Roerloos wachtte zij een poos, schouwde dan traag rond, van gast tot gast, en menig oog werd neergeslagen onder dien blik. Dan snauwde zij den lakei toe, die eerbiedig wachtend naast haar stond O: 'Muziek!'

In dit opklinkend menuet, teer van gracie en allerlieflijkste onschuld, loste zich de spanning gedeeltelijk op. Maar rond gravin Martha bleef de stilte als verstard hangen, verkillend elke poging tot gesprek. Pastoor Grangé, van de gezelligheid der menschen afgescheiden door een leegen zetel en een zwijgend heertje, was de wanhoop nabij.

* * *

Geur van gebraad wandelde door de zaal, lakeien bogen. Als de muziek zweeg, gonsde rumoer van stemmen. Gravin Martha zat alleen, trotsche heerscheres, ongenaakbaar.

Toen boog een lakei en fluisterde haar iets in het oor. Zij rukte plots met het hoofd en luisterde aandachtig. Zenuwachtig speelde haar linkerhand met het mes, dat tegen den zwaarkristallen roemer rinkelde. Zij knikte en een oogenblik zat zij roerloos.

Dan stond zij recht. Zij moest geen teeken doen; van haar ging stilte uit, en stilte groeide en veroverde de zaal. Zij glimlachte tevreden en achter dien glimlach leefde meer.

'Het spijt mij,' begon zij, 'mijn genoodigden even te

moeten verlaten. Mij wordt zoo juist medegedeeld dat de dorpelingen, tegen alle bevel in, met dans en spel den dag slijten. Waar het gezag van schout en... pastoor tekort schieten, komt het ons toe op te treden.'

Zij was reusachtig groot als zij recht stond, als een veldheer die zijn troepen schouwt. Pastoor Grangé zat vernietigd in zijn stoel en keek niet op.

'Michaël, ga mee!' Het was een hard bevel. Als verontschuldigend voegde zij er aan toe: 'Het kan de jeugd niet anders dan goed doen, voorbeelden van orde en tucht te zien.'

Zij verliet de zaal; achter haar trippelde de knaap als een veroordeelde. Als de deur dicht viel, verademde ieder en velen verborgen dat niet. Alleen pastoor Grangé schudde ontmoedigd het hoofd.

In het rijtuig, dat zij zelf voerde, zat de knaap Michaël naast haar. 'Houd de zweep!' gebood zij en even voelde zij zijn hand, die rilde. Zou niet lang rillen, het werd tijd dat hem die kinderachtigheden werden algeleerd. Haar handen hielden de teugels strak, het paard steigerde en hinnikte, de beet van de pijn brandde. Het schoot vooruit door de dreef, als een pijl uit den boog. Zoo strak en onafwendbaar gravin Martha naar haar doel trok, zoo strak en even onafwendbaar zou zij dit andere bereiken: uit dit kind zou niet een kind, maar een man groeien. Te scherp had zij in zijn kinderlijke daden die weifeling gezien, de weekheid die onmannelijkheid verraadt, en den angst voor de beslissing, om niet voor dit kind te vreezen wat in haar echtgenoot had geleefd. Er was een barmhartige spotlach om haar lippen, als zij aan hem dacht. Maar zij staarde zich niet blind op wat voorbij was; naast haar leefde dit kind en het moest gevormd worden.

De boomen snelden voorbij en de vlakte plooide open. Wat late zon legde gloed op den nog valen bunt en de trotsche bremtakken, die hardgroen glansden. Het paard snoof in den snellen draf. Boven de verre bosschen puntte de scherpe toren en daar waren de eerste doeningen, tegen den boschrand ge-

zeten of aangehurkt tegen de golvende zandruggen, die naar het dorp kronkelden.

Op het dorpsplein hield zij het paard staan en een oogenblik bleef gravin Martha zitten. Aandachtig luisterde zij toe. Een kind speelde onder de lindekens, een hond liep langs den kerkhofmuur. En dan bereikte het magere geluid van een vedel haar oor. Het was een glimlach, die haar gelaat scherp maakte; zij greep den knaap bij de hand en stapte uit. Glimlachend, en toch met verbeten plooi om den mond, bond zij het paard vast, greep naar de kleine rijzweep. In haar hand voelde zij, de angstige, weigere kinderhand, maar één greep was voldoende om dien schuchteren tegenstand te breken. Gewillig volgde de knaap.

Wanneer zij de deur van 'De Keyser' openwierp, omgonsde haar het rumoer. Dansende paren verdrongen elkaar; op een verhoog van tonnen en planken zat de vedelman en achter den toog had de waard zijn werk. Luie biergeuren walmden naar de open deur toe.

Eén man had de roerlooze vrouw in de deuropening gezien. 'Ei!' kraaide hij, maar dan was zijn lied uit en hij kroop langs de banken weg. Een paar gleed uit den dans, stond even onbeweeglijk en verdween, als opgelost. De waard sloeg met een pint op den toog, er was gerinkel van scherven en als de vedelaar opkeek, brak zijn spel in een jammerlijken kreet: hij gleed van zijn verhoog. De paren stonden stil; een oogenblik was er verbazing, die luidruchtig haar ontstemming uitte, maar dan werden de oogen getrokken naar de deuropening, waar de Vrouwe stond, spottend glimlachend. Naast haar stond het kind, lijkbleek.

Wie haar kende, werd klein en droop af. Een paar roerde niet; de man vloekte en riep op den vedelaar en zijn woord was overmoedig, haast uitdagend.

Gravin Martha deed een Stap vooruit, en de man lachte hoonend. Zij kwam nog dichter bij. De vrouw, die in zijn arm lag, begon te gillen, maar hij spotte en riep op hel en duivel.

Wanneer zij voor hem stond, hief zij plots de zweep en vóór

hij een beweging kon maken, hagelde het slagen op zijn gekromden rug, zijn geheven handen en zijn hoofd, dat hij vruchteloos poogde te beschutten. Als een tijger sprong hij naar haar toe, het kind gilde met hooge, snijdende angststem. Maar hij had zijn aangezicht blootgegeven en nu striemde de zweep den nek, brandde in de oogen, zoodat hij huilde, donker en zwaar, als een getroffen dier.

'Er uit!' beet zij hem hijgend toe; strompelend bereikte hij de deur en verdween.

De zaal was leeg; alleen de waard stond geslagen achter den toog. Traag wendde gravin Martha het hoofd naar hem toe en zei: 'Morgen, tien uur, op het kasteel...'

Met het kind aan haar hand verliet zij de herberg. De markt lag nog verlaten. Maar het nieuws was rondgeseind. Waar zij stil hield voor de kroegjes, vond zij leege tafels, het dorp was als uitgestorven. Zij reed de lange straat van het dorp tot het Heieind op en af; zij liet het paard stappen. Haar oogen rustten op elke hut; van achter de schuurhoekjes en de houtmijten volgden haar kinderoogen, dat voelde zij wel. En die andere oogen waren daar ook; zoo goed kende zij dit volk, dat zij de schuw glurende blikken, van achter muur en mager venstergordijn, op zich wist. Zij joeg het paard in vollen draf door het dorp, van Heieind tot Bergeneind, van Looy tot Hoeven. De korte, nijdige zweepslag scheurde de lucht, het hollende paard snoof. Naast gravin Martha, in spanning voorovergebogen, was het bleeke kind stilte en ontzetting. Er was als een roes over haar gekomen; zij joeg den draver de bosschen in, over de breede vuurgangen, door de mulle zandsporen, zoo naar de lichte heuvelen die om de rustige veenplassen kringen. In de lage bosschen groeide de schemering; zij kroop langs de ruige stammen omhoog, woekerde in de in elkaar vergroeide kruinen. De hemel kleurde, gloeide in het westen, was zuiver en zeer diep in dit glazuurgroen, dat naar het oosten toe in blauw fluweel verliep. Ginder lag de Konijnenberg, het laatste licht van den dag gloeide in het zand.

Als het paard achter den laatsten heuvelrug boog en vóór de

kerk stond, was het donker. De markt lag verlaten; reeds vlogen de eerste vleermuizen.

Gravin Martha liet het paard op stap gaan. Van in de dreef kon zij in de verte de lichten van het kasteel zien. Er was een rust over haar gekomen, een kalmte, haast geluk. Het was of al haar onrust, wrevel en bitterheid in dezen rit achtergebleven waren, in de bosschen, den varenden wind, ja, in de slagen, die op de gekromde ruggen terechtgekomen waren; opgelost in den avond, die over de wereld boog als een moeder over haar kind.

Zij keek om naar het kind en zei: ‘Neem de teugels over!’ Voor zoover dit kon, was haar stem zacht, maar zij zag dat het kind rilde en slechts aarzelend de handen uitstak. Wel leefde er spot om haar mond, maar milder sprak zij: ‘Hij is niet wild...’ Toen zag zij dat hij recht kroop, en dat voldeed haar.

Maar het paard kende zijn weg. Het schoot snel en gemakkelijk door de dreef, boog achter den vijver en de donkere boschjes en hield stil op het groote voorplein.

IV.

Abt Joannes Peeters zat roerloos in het gestoelte van waaruit hij het gansche koor van de kleine abdijkerk kon overzien en volgde aandachtig de doening van den cantor, die het gezang van de koorheeren met sierlijk vloeiend gebaar styleerde. Had hij toch een goede keuze gedaan, wanneer hij den jongen kloosterling dezen zwaren last op de schouders schoof, en geen tweede maal zou hoogwaardig abt van Tongel mild spottend wijzen op het gezang dat, naar zijn barmhartige woorden, als evenwaardige uitdrukking van de innerlijke godsvrucht der biddende fraters bezwaarlijk kon aanvaard worden. Hoor hoe de stemmen rijzen en dalen in dit credo, triomfantelijk uitbundig of beheerscht ingehouden, naargelang inhoud en

beteekenis van den gewijden tekst. Hoe zuiver vloeit de melodische lijn, met zwelling en verglijdend uitruischen naar het einde, - en toch duidelijk in zegging, naar de liturgische voorschriften dit eischen. Abt Joannes Peeters glimlachte voldaan. Hij boog op zijn stoel, borg het aangezicht in bei zijn handen en verzonk in overweging.

Bescheiden getik op zijn bidstoel deed hem opschouwen. ‘Bezoek, vader abt!’ fluisterde een stem naast hem. Hij schudde onwillig het hoofd. De schaarsche bezoekers, die de verre reis naar de Postelsche abdij, verscholen in dit gebied van grauwe hei, beboschte donken en gevaarlijke poelen, waagden, mochten wel weten dat de kloosterlingen, wier taak het is Gods lof te gepaster ure in liturgisch koorgebed te zingen, hun gewijden plicht niet mochten verzuimen en boven ijdele gesprekken op de spreekkamer, den goddelijken dialoog van het kerkelijk gebed moesten verkiezen. Hij schudde nogmaals onwillig het hoofd, maar het was niet meer noodig: de kleine, gehoorzame portier had den eersten wenk zorgvuldig begrepen.

Zijn rust duurde echter niet lang. Pas waren de helle bellen, die het heilige consecratiegebeuren begeleidden, uitgerinkeld, of hij voelde een hand op zijn schouder. Dringender klonk het: ‘Vader abt, een gravin wenscht u te spreken!’ Hij rukte het hoofd om, en het klonk bitsiger en wellicht luider dan hij bedoeld had, want in het gestoelte kwam plots beweging en hoofden werden aarzelend gewend bij dit ongewoon rumoer. ‘Neen!’ herhaalde hij zachter. ‘Wachten!’

Waar hij er de eerste maal in geslaagd was haast onmiddellijk zijn aandacht intens te vestigen op den goddelijken dienst, die zich voor zijn oogen afspeelde, slaagde abt Joannes Peeters er thans niet in zich los te rukken van de wreveligheid, die de tweede aankondiging bij hem had gewekt. Wat maakte hem gravin of dorper? Komen niet al de menschen uit Gods vaderlijke hand, die geen onderscheid maakt tusschen afstamming en geboorte, maar de poorten tot de heerlijkheden des hemels wijd openzet voor elken mensch van goeden wil, als hij maar door

de reinigende wateren van het doopsel gezuiverd werd en in dit vergankelijke leven steeds gestreefd heeft naar de vervulling van Gods heiligen wil? Werd dat volk van graven en baronnen driest en driester, zich hoog verheven wanend boven gewone stervelingen, anders van stof en maaksel, recht hebbend op soevereine rechten en doof voor elke stem, die op plichten wees? 'Wachten!' herhaalde hij korzelig, maar het was een nutteloos woord, want niemand stond naast hem om dit bevel in deemoed in ontvangst te nemen.

Agnus Dei, en smeekende stemmen baden; aan het altaar knielde de priester. Over den mat glimmenden koorvloer wandelde een zonnevlek, gefilterd en gekleurd door de donker gloeiende ramen. Abt Peeters staarde ze aan, maar zijn gedachten waren elders.

Er was geruisch van kleeren en het geluid van een gedempten stap. 'Vader abt, gravin Martha van Vosselaar verlangt u te spreken, nu dadelijk!'

De kleine portier moest zijn boodschap herhalen. En hij verwonderde zich over den glimlach, die het peinzend aangezicht van hoogeerwaarden heer mild maakte. Hij zag dat rustige knikken, waar hij korzeligen wrevel, zoo niet erger, had verwacht. Hoofdschuddend ging hij zijn gang; hij was maar portier, en de wereld en haar vertier een doornig braambosch.

Abt Joannes Peeters stond recht in het koor; aan het altaar werden de laatste gebeden gezegd. Hij wist niet dat de glimlach, die leefde van mildheid en barmhartigen spot, nog om zijn lippen wijlde. Gravin Martha van Vosselaar... Haast onmerkbaar knikte hij.

Een oogenblik zweeg het orgel, de kaarsen werden gedoofd, maar in het koor bleven de witte gestalten roerloos zitten. Er leefde een stilte, die naar eeuwigheid groeien kon. Een korte, droge slag op de houten bidbank deed de in overweging verzonken monniken oprijzen en een stem zonder ouderdom zette psalmodieerend de eerste vespers in. 'Deus, in adjutorium...'

Abt Joannes Peeters zong mee in volle overgave, zich ver-

liezend in dit zachte vervloeien van gewijde woorden, waarvan de beteekenis niet altijd scherp en aangrijpend vóór hem kwam, maar die zijn wezen vulden met rust en kinderlijk betrouwen in den Heer der Heeren. Stond recht bij elke antifoon, zong de hymne en bad de laatste oratie. Rustig schouwden zijn oogen door de kerk, waar de fraters bogen voor het Allerheiligste en geruischloos verdwenen achter de zware pilaren. Als hij alleen was, maakte hij een groot kruis en ging eveneens.

Hij haastte zich niet langs de pandgangen, die in hun lichte ruimte iets van de kommerlooze zonnigheid van dezen voorjaarsdag gevangen hadden. Op de binnenkoer bloeiden, veilig beschut tegen ontij en winterschen wind, de eerste roosjes. Vóór den gekruisten Christus aan den pandhoek stond een groote tuil bloeiende brem, als een verstilde vlam. Hij poosde een oogenblik in gepeins, boog het hoofd en richtte zijn schreden naar zijn werkkamer. Achter hem viel de deur dicht en sloot de wereld af.

Zich neerzettend, vielen zijn oogen op den brief, die op zijn schrijfmap lag. Hij knikte als hij hem in de hand nam, en weer was die glimlach, mild en toch niet vrij van spot, levend om zijn mond. Wel kende hij den inhoud, maar toch gleden zijn oogen opnieuw over het hoekige, haast onhandige geschrift, dat onderaan den naam: Lud. Grangé, presb. droeg.

‘...U niet mogende verhelen, hoogeerwaarde Heer, de eigenaardige handelingen van onze hoogedele Vrouwe, te Uwen profijte U deze kennis mededeelend. Hoe zij, na Uw vertrek, bij wilden rit door het dorp, in de kroegen de luiden, die bij het vedelspel zich vermaakten, zoo naar ik meen in eer en deugd, uiteenranselend, zelf niet meer een zwakke vrouw zijnd, maar als een Furie uit de hel losgebroken en bezeten door zeven duivelen. Waarbij zij het kind, dat ik als den appel van mijn oogen heb verzorgd, hem opbrengend in teedere vreeze des Heeren en zachtzinnigheid des gemoeds, verplichtte present te zijn, tot grootste ontsteltenis van hetzelfde, wat ik 's anderen daags uit zijn relaas, onderbroken door veel tranen, heb kunnen vernemen. En hoor nu wat er geschied is: 's anderen daags

is de vorster uitgezonden geweest om in het dorp uit te roepen dat de hoogedele Vrouwe, in dank om den schoonen dag, de dorpers ten geschenke twee beesten liet uitkappen en dat in vijf kroegen een vat te tappen lag. Wij beproeven, in werk van dagen en jaren, dit volk te dienen en, ofschoon zonder bitterheid, stellen wij vast dat geen dank ons daarom wordt betuigd. De hoogedele Vrouwe ranselt de ruggen, stopt daarna de monden vol vleesch en bier en het zou mij niet verwonderen dat die kleine luiden voor haar op de knieën vielen...'

Hij vouwde het blad dicht en schelde. Als de deur openpiepte, zei hij, zonder om te zien: 'Laat de bezoekster komen.'

Peinzend keek hij door het lage venster naar den rustigzwaren, solide op zijn grondvesten gezeten toren, dien Colibrant, zijn rustelooze, in sterk beroerde tijden levende voorganger in dit stift, gebouwd had. Het kon maar een vaag vermoeden zijn, dat hij niet kon verklaren noch eenigszins verantwoorden, maar het scheen hem dat de tijden, die naakten, ook hem voor zware opgaven konden plaatsen. Veel was er dat kraakte, dreigde te wankelen en...

Hij hoorde stappen en voelde een aanwezigheid. Als hij opstond en achterom keek, stond de Vrouwe vóór hem, trotsch en geprikkeld. En naast haar het kind Michaël, dat schuchter naar hem opschouwde.

Hij zag haar lippen trillen, maar was haar vóór en zijn stem was minzaam als hij, na een lichte buiging, haar een stoel aanwees en verzocht te willen zitten. Zijn hand lag vaderlijk op het hoofd van den knaap.

Het was of zij zich bedacht en een oogenblik scheen het of zij dreigend uitvallen zou. Maar zij beheerschte zich en ging zitten; zij wenkte het kind niet, dat bij den abt bleef staan en met onzekere oogen rondkeek.

'Ik heb wel ooit hooren zeggen dat sommige magisters zoo vergeetachtig zijn als geleerd,' zei ze scherp en haar bedoeling was duidelijk hem pijn te doen. Maar zijn glimlach werd

niet gestoord en naar den knaap wijzend, antwoordde hij: ‘Ik heb nog de eer niet het doel van Uw bezoek te kennen, hoogedele Vrouwe, maar het komt mij voor dat onze jonge graaf meer baat ende delectie zou vinden in een bezoek aan het stift, al was het maar aan de boerderij. Zelfs de groote Vergilius versmaadde het landleven niet...’

Hij wenkte den nog bij de deur wachtenden portier en droeg hem de zorg om het kind op. ‘Boerderij, kerk en bibliotheek!’ beval hij.

Als de deur dicht viel, keek hij naar de Vrouwe op en zag haar verrasten blik. Het kon een onvergeeflijke roekeloosheid geweest zijn dit kind te verwijderen, dat door zijn aanwezigheid veel harde, bitse woorden kon verhinderen, want hij had duidelijk gezien dat gravin Martha wachtte om hem dingen te zeggen, die niet voor alle ooren bestemd waren. Maar hij vreesde dien strijd niet, en dat had haar verrast, haar zegebewust overwicht geschokt.

‘En nu heb ik het geluk U te zeggen, dat uw bezoek mij aangenaam verrast, hoewel ik U, daartoe verplicht door de goddelijke diensten, tot een tamelijk langdurig wachten heb gedwongen,’ zei hij minzaam.

Haar oogen fonkelden en terwijl zij moeite deed om kalm te blijven, wierp zij hem toe: ‘Driemaal gemeld, - ik wacht nu haast een uur...’

Hij schudde het hoofd. ‘Plicht, hoogedele Vrouwe... Wanneer ik op voorhand over Uw bezoek ingelicht was, had ik misschien schikkingen kunnen treffen om U onmiddellijk te ontvanOgen. Maar nu...’

Zij voelde den steek en steigerde. Een brutaal woord lag op haar lippen, maar zij kreeg de kans niet om het te zeggen, want met de hand een beweging makend alsof dit kapittel afgesloten werd, zei de abt: ‘U hebt een verre en lastige reis achter U, zoodat ik meen te mogen onderstellen dat een niet gewone reden U naar hier heeft gevoerd. Het zou mij zeer aangenaam zijn te mogen vernemen op welke wijze ik mijn zwakke krachten te Uwen dienste kan stellen.’

Zijn voorkomende woorden verwarden haar. ‘Er was geen doel,’ antwoordde ze onwillig. ‘Ik wilde een paar van mijn hoeven bezoeken op Hilvarenbeek en Reusel, en zoo voerde mijn weg langs de abdij. De wellevendheid eischte dat ik aanbelde...’

Hij boog; het kon zijn dank zijn om de vriendelijke attentie, maar hij was er blij om op deze wijze den lichten spotlach te kunnen verduiken, die ontegenhoudbaar zijn lippen krulde.

‘Wij danken om de eer, en het stift zal deze gelegenheid niet laten voorbijgaan om dien dank te betuigen.’

‘Bespaar ons dit, wij zijn geen wonderdieren,’ antwoordde ze, iets aarzelend in deze brutaliteit. Ze keek eenigszins onzeker rond. Dan toog ze weerom ten aanval. ‘En ik moest u ook nog danken om uw dienst, en de vereerende aanwezigheid op het feest...’

Hem verlustigde dit spel van kat en muis. Zacht trommelde zijn hand op de tafel. Het prikkelde haar, en ook deze stilte.

Zij wierp het hoofd recht, alsof zij met open vizier wilde strijden. ‘Had uw ontijdig vertrek mij de gelegenheid niet ontnomen, dan had ik uw raad willen vragen, wellicht uw hulp...’

Aandachtig keek hij haar aan, gissend naar de bedoeling van deze woorden. ‘Het spijt mij nogmaals; misschien is het niet te laat?’

Zij fronste het voorhoofd. ‘Er is dat kind,’ zei ze eenigszins onwillig. ‘Kinderen brengen zorgen mee...’

‘Dit kind?’ herhaalde hij verrast. ‘Niet gezond? Wat... Pastoor Grangé schreef... of liever zegde mij, hoe hij aan dezen knappen, meer dan gewoon begaafden leerling, genot en voldoening beleefde.’

Ze knikte, het was haar niet onaangenaam dit te hooren. Maar de zorglijke trek verscheen opnieuw op haar aangezicht als zij zei: ‘Wat is geleerdheid? Moet ik pastoor Grangé danken omdat hij den geest van den knaap gestoffeerd heeft met allerlei beminnelijken onzin en uit het oog verloor, dat hij een man te vormen kreeg? Ik meende maar twee meisjes te

hebben... Verkeerde wereld: de oudste zou beter de broek aanschieten, en dezen knaap passen rokken en lange vlechten...'

'Wat is een elfjarig kind?' wedervoer de abt hoofdschuddend. 'Het is nu pas, dat de jaren komen waarin het karakter zijn vorm krijgt en de wil zijn staling. Er kan nog niets verloren zijn.'

'Juist dàt is het,' antwoordde zij snel. 'Ik moet iets anders doen dan tot nog toe gedaan werd. Ik ben bereid, - ik weet wat het leven mij geleerd heeft, en hij heeft veel weg van zijn vader, die een rechtvaardig man was, maar...' Het kostte haar moeite dit te zeggen en abt Joannes Peeters eerbiedigde dit stilzwijgen; hij herinnerde zich de barmhartige woorden, die pastoor Grangé aan den overleden graaf had gewijd.

'Wellicht een goede school,' opperde de abt peinzend. 'Jammer genoeg werd de Jezuïetenorde opgeheven. Ik ben nooit een groot vriend van de Miles Christi geweest, maar waar Harer Majesteits gedachten geweest zijn wanneer zij haar naam onder dit onzalig edict teekende, kan ik - salva reverentia, - niet begrijpen.'

'Scholen zijn kazern[en] of begijnhoven, en hij moet noch soldaat noch kwezelaar worden, maar een mensch zijn.'

Abt Joannes Peeters spitste de ooren, deze woorden kwamen hem niet onbekend voor. Ironisch glimlachend waagde hij: 'De mensch is goed van nature, de maatschappij bederft hem... Jean Jacques wordt al dankbaar nagepraat.'

Alsof hij haar onverhoeds geslagen had, zoo keek zij hem aan. 'Waarom zegt gij mij dit?' vroeg zij donker. 'Ik zal niet twisten, de Fransche pedagoog heeft ruime gedachten...'

'...en bedriegt zichzelf en zijn lezers met zijn beminnelijke sophismen, hoogedele Vrouwe. Het is best mogelijk dat een eenvoudige dorpspastoor zich een oogenblik laat verblinden door dien uiterlijken schijn van een schitterend taalkleed, maar hoe vlug is de verdoken dwaling achterhaald! Pastoor Grangé zal zich niet verdiepen in de lezing van uw geschenk.'

Er was een harde trek op haar aangezicht gegroeid. 'Ik ben

niet naar hier gekomen om dit te aanhooren,' beet zij af. Zij rukte zich los, tuurde door het venster en stond recht. Over haar schouder heen zei ze: 'Ik verlang van deze gelegenheid gebruik te maken om de abdij te zien.'

De abt roerde niet. 'Dit is een wensch,' voegde zij er zachter aan toe, en de abt zag wat deze woorden haar kostten. Hij stond recht en ging haar vóór naar de deur. 'Wij hebben een klein uurtje tijd vooraleer de kloosterbel ons aan tafel roept. Het is mij aangenaam U te begeleiden...'

'Ik moet verder reizen,' onderbrak zij.

Hij scheen geen acht te slaan op haar woorden. '...en U daarna een eenvoudig maal aan te bieden. Daarna laat ik mijn gevangene vrij.'

Zwijgend verliet zij de kamer.

Het deed den abt leed dat hij haar niet overal brengen kon. Alleen met bijzondere toelating van den bisschop kon haar vergund worden panden en kamers te bezoeken, die bij het slot gerekend werden. Zij drong aan, maar aan zijn rustige, besliste stem hoorde zij dat hij nooit wijken zou, en berustte. 'God schiep man en vrouw,' spotte zij, 'en nergens staat in den Bijbel dat hij ze ongelijk schiep...' Waarop de abt deed opmerken, dat de bijbelkennis van de leeken vaak ontstellend gering was. Maar hij ging er niet dieper in, stond met haar stil in de groote ontvangkamer, waar de rij der abtsportretten hing, Colibrant, Calis en Adriaan van Breughel. Hij bracht haar in den ruimen refter, waar zwijgzame fraters de tafels dekten en wees haar het fraaie stucplafond met de sierlijke arabesken, als gebeeldhouwd marmer. Hij geleidde haar naar de kerk, knielde en zag hoe zij knielde.

Uit zijn handen ontving zij wijwater en bekruiste zich. Zij klommen naar den toren, die boven de abdijgebouwen uitstak en hij toonde haar, van op het terras, de streek die als een tapijt, met tallooze kleurschakeeringen, aan hun voeten uitgestrekt lag. 'Zoo is de abdij een centrum van waaruit de wegen vertrekken, die de hei doorkruisen; naar Arendonk, Retie, Mol en de dorpen uit de Meierij. Van hieruit wordt het geestelijk

voedsel uitgedragen, van hieruit pelgrimeeren gedachten, pelgrimeeren menschen, staan in het volle leven en keeren op tijden terug om in stilte, studie en afzondering hertemperd te worden. Noch kazerne, noch begijnhof, maar vormingscentrum.'

Hij zag hoe zij aandachtig luisterde en merkend dat zij iets zeggen wilde, wachtte hij op haar woord, maar wachtte vruchteloos.

In de bibliotheek vonden zij den knaap, samen met den keuvelenden bibliothecaris over een boek gebogen. Meer boeken lagen op de breede werktafel, met goud bedrukte leeren banden, of open met den rustigen bladspiegel en de diepzwarte letters, in egale rijen geschikt, met zuivere miniaturen, luchtblauw, grasgroen, bloedrood en de verborgen flonkering van bescheiden goud.

Gravin Martha schouwde rond; het was haar aan te zien dat dit de wereld niet was, waarin zij leefde. Maar alsof zij iets vermoedde van de ontzaglijke rijkdommen, die geslachten hier verzameld hadden, zei ze: 'Het is of de tijd hier stil staat, en de eeuwigheid rust...' Dan vielen haar oogen op den knaap, die schuchter, haast angstig, opkeek van het boek, waar zijn hand op lag, als een streeling over de groote prent met de malsche, floeren schaduwspelen.

Verstrooid luisterde zij naar de opsomming, die abt Joannes Peeters haar deed, langs de rekken kuierend, af en toe met verliefde handen een boek grijpend, haast wellustig streelend den stevigen band of het kunstig bewerkte slot, dat de zware, perkamenten dekbladen verbond.

Toen klonk de kloosterbel en gravin Martha scheen dit wel een verlichting te zijn. 'Kom,' wenkte ze den knaap, 'het is tijd dat wij gaan, willen we niet te laat te Hilvarenbeek aankomen.'

Glimlachend keek de abt haar aan. Hij zond den pater met het kind weg, - kleine gastenkamer. Luisterend wachtte hij tot het gerucht der stappen op de trap verklonken was, keerde zich dan naar haar toe en zei rustig: 'Hoogedele Vrouwe, ik

heb U een voorstel te doen. De hoeven te Hilvarenbeek kunnen wachten. Zoomin als uw komst hier aangekondigd was, zal men U ginder verwachten. U hebt om mijn raad gevraagd. Ik kan noch mag Uw vertrouwen beschamen. Dit wil ik U voorstellen: laat dien knaap hier...'

Het scheen haar niet te verrassen. 'Het ligt niet in mijn bedoeling er een kloosterling van te maken,' antwoordde ze eenigszins spottend; maar zij deed het onzeker, dat merkte de abt wel.

'Dat is evenmin mijn bedoeling,' antwoordde hij. 'Hij kan hier studeeren. En waar de jonge levieten hier gestaald worden tot mannen, die in 's werelds stormen pal kunnen staan, kan deze vorming hem tot een zedelijke wapenrusting groeien.'

Hij zag dat niet alle bezwaren opgelost waren en de bel hoorend, die voor de laatste maal riep, zei hij: 'De plicht, hoogedele Vrouwe, ik moet gaan. Ik begeleid U naar de gastenkamer en na het middagmaal zetten wij ons gesprek voort... Als het dan nog noodzakelijk zou blijken...'

Hij ging haar vóór, de trap af, boog naar de deur van de gastenkamer. Bij de tafel stond een frater, wachtend om op te dienen.

* * *

Een ruiter liep naast zijn paard, heuvel op, heuvel af, door de wijdsche hei, die zich langs het noorden van de abdij naar den verren horizon uitstrekte. Het dier hinkte zwaar, liet den kop hangen, rilde als de ruiter grommend tot spoed aanporde. Boven de hooge boomen puntte de toren van de abdij, en reeds langen tijd had de ruiter herhaaldelijk naar dat verre baken opgeschouwd; maar merkbaar scheen hij niet te naderen.

Verhit door den langen marsch en de jonge zon, die boven de hei haar feesten hield, ging hij in den kant zitten, liet zijn paard vrij loopen. Misschien vond het wel wat mager gras of eenig kruid, dat onder de hooge hei groeide. Was het beter dan zijn meester, die sedert den vroegen morgen niets meer over de tong gekregen had? Tasten kon hij wel naar de veldflesch,

die in een blauw geweven net aan zijn zijde hing, maar vruchteloos zou hij nog naar een enkelen druppel gezogen hebben.

Moedeloos keek hij naar den helderen, van zon stralenden hemel, zocht den verren toren. Den zwaren driesteek lei hij naast zich, ging met de hand door het zwarte, dicht gegroeide haar en strekte zich dan languit in de hei. Ginder snuffelde zijn rijdier in het hooge kruid.

Als hij weer wakker schoot, riep hij zijn paard bij, dat bij den berm, onder het kleine berkengewas stond. De honger praamde hem, hij moest dit laatste deel van zijn verren tocht nu doen. Weiger gehoorzaamde het paard, maar hij snokte met den teugel en ging het vóór over het smalle pad. Hij hoorde klokken luien; middag, dacht hij en hij wreef met moe gebaar het zweet van zijn voorhoofd. Zijn botten begonnen te wegen en het was of de vracht, die hij achter zich sleepte, steeds zwaarder werd. Zachte woorden noch vloeken hielpen.

Eindelijk geraakte hij aan de boschjes, die bij den hoogen omheiningsmuur uitliepen. Hij schikte zijn kleeren, streek zijn steek effen. Kaal begon het allemaal te worden voor een kapitein van de keizerlijke dragonders en het roemrijke La Tourregiment strekte het niet tot eer. Maar al deze bekommernissen weken voor de eene dringende, en hij had haast om bij een tafel aan te schuiven, al vermoedde hij ze dan in deze abdij mager naar zijn eetlust en smaak.

Hij bond zijn paard aan den stijl van de hooge poort en zoo martiaal als de vermoeienis hem dit nog mogelijk maakte, stapte hij de ruime voorkoer over en liet den klopper op de zware poort neerbonzen.

‘Kapitein, dragondersregiment La Tour, bijzondere zending van Hare Majesteit!’ stelde hij zichzelf voor aan den schuw opkijkenden portier, die hem zwijgend binnen liet en naar een spreekkamer bracht. Rust was er, en een koelte die hem aangenaam aandeed, maar zijn verlangen zocht meer, en hij zei: ‘Vader abt zal ik straks wel spreken, eerst zal ik het middagmaal nemen. En vergeet niet: te veel tijd heb ik niet...’ Hij ging door de zaal en liet zijn sporen rinkelen. Van uit de hoogte

keek hij op het paterke neer, wanneer deze hem schuchter er op wees, dat geen gast aangemeld was en hij de armentafel voor lief zou moeten nemen. ‘Armentafel!’ donderde hij, ‘Armentafel voor een kapitein van Hare Majesteit...’ Het overige moest hij niet meer zeggen, ijlings was de portier verdwenen.

Een kwartier later zat hij aan de gedekte tafel. ‘Schraal!’ zou hij vóór korten tijd nog gesmaald hebben, maar de vermoeienis en het late uur hadden zijn honger gescherpt en zijn volle aandacht ging naar den pezigen achterbout van een taaien haas, en al was hij ook gewoon wat zwaarders over de tong te krijgen dan dit bleeke gerstenbier met den al te sterken hopsmaak, het smaakte hem en mes en vork lei hij niet eerder neer, vóór alles leeggemaakt was. Op dit slagveld was hij zonder twijfel de glansrijke overwinnaar.

* * *

Wanneer abt Joannes Peeters met de hoogedele Vrouwe door de groote gang gewandeld kwam, die van zijn werkkamer naar de ruime poorthal leidde, had hij haar laatste bezwaren tegen zijn voorstel verwonnen. Hij had meer en meer de zekerheid gekregen, dat zij naar dit stift alleen gekomen was met deze ééne bedoeling, maar hij was zoo barmhartig haar dit niet te laten voelen. Hij kon vermoeden wat het haar trots gekost had, vooraleer zij tot dien stap kon beslissen. Nu hij gezet was, zou het zinneloos geweest zijn, daarvan niet het nuttige gebruik te maken, dat voor de hand lag. En daarenboven dacht abt Joannes Peeters met niet gering heimwee terug aan de jaren, toen zijn functie als leeraar in de godgeleerdheid en als novicemeester hem met vormingsarbeid had gelast. Zielen boetseeren, karakters temperen, uitrusten voor den strijd, waarvan Sint Paulus sprak.

En dit kind trok hem nog om andere redenen aan. Hij wist dat het verstandig was en, uit dit midden gesproten, was het geroepen om later een rol te spelen, die voor Kerk en maat-

schappij van niet geringe beteekenis zou zijn. Abt Joannes Peeters kende de hooge wereld van graven en baronnen, den wuften adel, die frivool overtuiging, zoowel als ontspanning, op Fransche leest schoeide en hij wist wat hier van over de zuidergrens aangewaaid kwam. Het werd meer dan tijd dat uit deze geslachten, die dreigden onder te gaan in beminnelijke nietsnutterijen en goddelooze verlichting, mannen groeiden, die den verkwijnenden adelstand weer zouden maken tot wat hij in wezen en beteekenis behoorde te zijn: een baken voor het kleine, werkzame volk van stad en platteland. En dit kind...

'Er kan geen dringende haast bij zijn, hoogedele Vrouwe. Ik kan best begrijpen dat alles zakelijke overweging eischt. Ik wacht rustig op...'

Gekomen in de ruime voorhal, hoorden zij den luiden galm van een mannenstem, maar zwak gedempt door de tegenstaande deur:

'...Kunersdorf, zeg ik u, pater, de laatste maal dat de oude Frits meer rammel kreeg dan hij dragen kon. La Tour was er en zeven stormloopen waren noodig om de oude garde van de Pruisen op de vlucht te jagen. Ik was er, pater. Een tijd was dat, groot en schoon... Jong zijn en...'

Abt Joannes Peeters schouwde monkelend op naar gravin Martha. 'Mars in hoogsteigen verschijning binnen de muren van dit vreedzaam stift...' Op haar aangezicht las hij meer dan verlustigde aandacht; een pijnlijke spanning verstarde haar blik en als de stem daarbinnen de trotsche alleenspraak hernam, rilde zij.

'Maar ik zeg u: dat komt nog wel en dan hoort ge nog wel van den maarschalk, die hier aan tafel door u gediend werd...'

Gravin Martha deed een stap naar de deur en duwde ze open. Nieuwsgierig keek de abt haar aan, maar hij moest niet vragen. Daarbinnen viel alle geluid en in de harde stilte weerklonk de stem van de Vrouwe: 'Het zal wel goed zijn, Alexander...' Zich naar den abt toekeerend, schertste zij, gewild luchtig: 'Wij hebben het einde van dezen dag nog niet gezien. Mars

ontpopt zich als mijn bloedeigen broeder Alexander, dien ik sedert jaren niet meer zag. Misschien kan ik U voorstellen?'

De dragonderskapitein boog als volmaakte homme du monde, zwierig en voornaam, dankend om den disch en het hartelijk onthaal. De abt was niet ongevoelig voor deze grandezza, maar zijn scherpe oogen hadden de onfrissche uniform wel gezien en een enkele blik had hem de overtuiging gegeven, dat deze krijgsman meer zegepralen had beleefd en gevierd aan feesttafel en kroegbank, dan op de keizerlijke slagvelden. Maar hij boog even voornaam terug, zich verontschuldigend, tevens den betrapten pater wenkend, die blozend en schuw tegen den muur gedrongen was.

De deur viel dicht met doffen slag. De strakke trek rond gravin Martha's mond werd een spottend lachje. 'Onverwachte ontmoeting, Alexander! Gemakkelijke opsnijerij bij eenvoudige kloosterlingen...'

Hij voelde den steek en weerde af: 'Bijzondere zending van Hare Majesteit...'

'Geschiedde vroeger anders, heer broer. En Hare Majesteit schijnt haar ruiters niet erg te verzorgen.'

Hij knipperde met de oogen. 'Hebt mij nooit geloofd, Martha. Nu, ge zult zien.'

'Waar is uw paard?'

Hij wees door het venster. 'Doorn in den voet. Een pater beproeft er zijn kunst aan.'

'Lang op reis?'

Hij dacht na, langer dan goed was en zij bemerkte dat. Maar toch was hij haar voor. 'Ruim een week. Het is geen pretje, haast niet uit den zadel...'

'En waarheen gaat het?'

Hij onderstond maar noode dit verhoor. 'Geheime zending, - discretie is een eerste deugd. En voorloopig lag het in mijn bedoeling bij u aan te kloppen, als deze vervloekte doorn...'

Zij deed hem teeken met de hand. 'Vergeet niet waar gij zijt, Alexander. En als ik nu hier niet geweest was?'

Hij had een wanhopig gebaar, met een komischen glimlach.

‘Op enkele dagen zou mijn draver wel in orde gekomen zijn; en ondertusschen had ik over mijn leven kunnen nadenken en boeten voor mijn zonden.’

Zij kon niet glimlachen om deze scherts. ‘Gij kunt nog hier blijven, als gij het verlangt... Om mijnentwille zal de abt u misschien wel genadig langer herbergen, hoewel hij mans genoeg is om de zwervende helden uit zijn stift, en vooral van zijn tafel, te houden. Ik was hier toevallig met Michaël...’

Wanneer zij recht stond, riep hij: ‘In godsnaam, Martha!’ Hij was haar vóór bij de deur en alle heldhaftige grootspraak was verdwenen, als hij haast smeekend zei: ‘Laat mij meegaan, Martha. Ik zal u niet tot last dienen. Ge zult er van verschieten hoe ik u helpen kan en...’

‘En uw bijzondere zending?...’

* * *

Het was late namiddag als zij afreisden. Abt Joannes Peeters deed hen uitgeleide tot buiten de poort, in de dreef. Den knaap wenkte hij: ‘Tot over korten tijd!’ Dragonderskapitein Alexander groette militair.

Eens buiten de dreef, schoot het spoor de hei in. Nog was het geen zomer, maar iets van de zomersche hitte hing reeds over de hei, vooral daar waar het hooge struikgewas de nog grauwe hei omkringde. Krekels zongen onvermoeibaar. Een valk toerde statig boven de vlakte. In de poelen kwaakten de puiten. De gagel was uitgebloeid, maar hier en daar stak de oproerige vlag van bloeiende brem.

Behaaglijk leunend tegen den groenfluweelen rugwand, keek kapitein Alexander over de hei, het magere schaarhout en verder nog de reeds donkerende bosschen. Buiten zijn uniform was niets martiaals meer aan hem te bespeuren. De vermoeienis van de voorbije dagen drukte op hem en hij liet zich gaan.

‘De koerier van Hare Majesteit schijnt de laatste nachten niet in de beste hotels te hebben doorgebracht,’ spotte gravin Martha, en deze scherts moest hem getroffen hebben, want zijn

oogen gingen naar den knaap. ‘Waarom nutteloos geld uitgeven? En wat is er te vinden van Nijmegen over Eindhoven?’

Zij hoorde de aarzeling in zijn stem en hem kennend, dezen zwerver over alle wegen Gods, gaf zij het op hem nog meer vragen te stellen. Het kind moest dit niet hooren; allicht kwamen woorden los, die iedereen niet dragen kon. Zij dacht er met zorg aan, dat zij wel wist wanneer hij de breede laan naar het kasteel zou oprijden, maar niet kon gissen wanneer hij dit weerom verlaten zou. Niet om dit verblijf kon het gaan, - de tafel kon gevoeglijk wel voor een persoon meer gedekt worden, - maar Mars is tuk op veroveringen en zij wist hoe deze jager op alle wild verzot was.

V.

In het prieeltje van weelderig gegroeide kamperfoelie zag pastoor Grangé, ontwakend, hoe de wereld en de dingen traag op hem toekwamen. Zijn dutje had wellicht, God weet door welke oorzaak, langer geduurd dan zulks gewoonlijk den Zaterdagnamiddag het geval was, en nu was hij ontwaakt, niet plots zooals dat gaan kan bij ontstellenden droom of brutaal geluid van buiten uit, maar traag kwam het leven op hem toe; als uit een mist doken de dingen op, vaag van vorm en lijn, eerst de nabije: het brevierboek dat op het tafeltje lag, de bloeiende rank kamperfoelie die boven het deurtje afhing en zacht op het windje bewoog, het tuinpad dat verder en verder uitliep, boomen, bloemen en achter de bloeiende appelboomen, de hardblauwe lucht. Hij herinnerde zich plots het sermoen dat hij voorbereid had, en de laatste sequentia die hij gelezen had, gonsde nog in zijn ooren. Of was het dit traag gekabbel van een kinderstem, dat zijn oor bereikte en hem luisteren deed?

De loomheid van den slaap had hem nog niet verlaten en het kostte hem ontzaglijke moeite om zijn aandacht te vestigen. De

geur van bloeiende kamperfoelie kwam tot hem en hij genoot er van. Wat de kinderstem zei, was hem niet duidelijk; slechts de klank van afzonderlijke woorden drong tot hem door. Toen viel een andere stem in, hooger, scherper, en plots dacht hij er aan dat zijn beide leerlingen, Michaël en Trude, hun werk maakten op de tafel onder den grooten appelaar.

‘Misschien mag ik ook wel naar die kloosterschool gaan,’ deed een snibbige meisjesstem, ‘als ik het heeroom schoon vraag...’

‘Denk niet, Trude, heb er nergens meisjes gezien.’

‘Wat geeft dat? Ik kan op den zolder slapen, of... ik weet het niet, maar ik ga mee!’

Pastoor Grangé stond re cht; de raadselachtige woorden hadden hem geprikkeld. Hij stond in de deur van het prieeltje en riep de kinderen toe: ‘Ik hoor dat het werk bijzonder goed wordt verzorgd. Waar gaat gij mee naar toe, Trude?’

Hij kreeg geen antwoord; het meisje zat over haar arbeid gebogen. Als hij dichterbij trad en zijn vraag herhaalde, keek Trude naar hem op. Hij zag de trillende lippen en de waterlanders in de oogen.

‘Hij wil weg,’ brak zij wanhopig uit, ‘naar een kloosterschool, waar hij alleen komen mag...’

Ongeloovig keek pastoor Grangé den knaap aan. Op een ernstige leugen had hij hem nooit betrapt en zoo levendig van verbeelding was hij niet, dat hij zijn droomen voor waarheid zou houden.

‘Wat beteekent dat, Michaël?’ vroeg hij, en deze uitnoodiging was een zacht bevel. De knaap kleurde; reeds jaar en dag zat hij hier en was met alles vertrouwd, wat dit huis was en bevatte, en toch deed de minste vraag hem nog schrikken. Vóór pastoor Grangé zijn vraag moest herhalen, antwoordde hij: ‘Moeder heeft het gezegd...’

‘Wat heeft moeder gezegd?’ Even berouwde het hem wel deze vraag gesteld te hebben, maar zijn geprikkelde nieuwsgierigheid was sterker geweest dan zijn aangeboren voorzichtigheid.

Aarzelend zei het kind: ‘Ik zal naar een kloosterschool gaan, Postel...’

Het was pastoor Grangé of hij een slag in het aangezicht kreeg. Ofschoon hij niet de minste zekerheid had, voelde hij dat de knaap de waarheid sprak en hij begreep. Begreep onmiddellijk den samenhang, wist wat er zich afgespeeld had in zijn afwezigheid. Postel, de kloosterschool...

Het was niet goed in het bijzijn der kinderen te blijven, allicht ontsnapten hem woorden, die veel beter niet gezegd werden. Hij wandelde den tuin in, onder de bloeiende appelboomen, met dit zware, rustige gegons van bieën. Maar hij zag die heerlijkheden van de stralende lente niet, zijn aandacht was op inwendige dingen gericht en naarmate hij scherpzinnig woord en daad ontleedde, groeide ontstemming, gaande naar spijt en nauw beheerschte woede, in hem.

Had hij niet barmhartig den abt van Postel naar hier gehaald, hem deze eer gunnend? Dit paard van Troja had hij naïef binnen zijn veste gesleept. Was het niet genoeg geweest, dat deze ongeschaafde burgerman traditie brak en gezag negeerde, op gevaar af de hoogedele Vrouwe te ontstemmen? Dat was nu zijn belooning: op heimelijke wijze ontstal hij hem zijn leerling... Dit kind... Hoe heeft hij er jaren aan geschaafd, geboetseerd. Hoe heeft hij deze ziel gestoffeerd met het beste van zichzelf en de wetenschap die hij, op jaren waarin rust en gezapige genieting van 's levens goede dingen hem moesten vergund zijn, moeizaam onderhouden had, ja vaak had moeten veroveren. Was dit de dank? Zoo kon de abt van Postel zijn; stiftsheeren nemen vaak hun goed waar zij het passend vinden. Maar zoo kon de Vrouwe niet zijn. Naar zijn gewettigde klacht zou zij genadiglijk luisteren.

Zonder nog naar de kinderen om te zien, verliet pastoor Grangé den tuin. Een ouden, trouwen dienaar zou de hoogedele Vrouwe niet weigeren te woord te staan.

Hoe kon zij hem dit verzoek weigeren? Gravin Martha knikte hem vriendelijk toe en keek hem genadig aan, zoodat hinderende schroom hem verliet en hij zonder omwegen, met

een driestheid waarover hij zich later nog vaak verwonderde, de vraag stelde.

Al sprekend zag hij de ontstemming groeien op het aangezicht van de Vrouwe en hij voelde hoe de grond onder hem onzeker werd. Maar hij wist dat hij nu eenmaal zoover was en niet meer gevoeglijk terug kon, en met een koele beslistheid zei hij wat hem op het hart lag.

Zij onderbrak hem niet, hoewel meer dan één plotse beweging van hand of hoofd haar ongeduld verried. Luisterde tot het einde toe. En als hij meende alles gezegd te hebben, hoorde hij haar koel vorschende stem: 'En dan?...'

Hij staarde haar verbluft aan en de schoone moed, die hem tot dan toe bezield had, verliet hem gansch. Zijn blik werd onzeker; hij kreeg het warm, dan koud, en voelde een groot heimwee naar het prieeltje en de ongestoorde rust van den Zaterdagnamiddag.

'En dan?' herhaalde gravin Martha. Zij herhaalde de vraag zonder diep nadenken, eenvoudig omdat die woorden haar nog op de lippen lagen; haar aandacht ging naar het koppel dat in het pad wandelde, daar waar de vijver achter het lage struikgewas boog. De hofintendant vond al te opvallend voorwendsels om den weg van Turnhout, dwars door Looy en Kommerdalen, naar Vosselaar in te slaan en zijn opwachting bij voorkeur bij Hortense te maken. Misschien werd het wel tijd om aan deze al te idyllische wandelingen een einde te stellen.

Haar oogen vielen op den wachtenden pastoor en met een ruk ging haar aandacht naar wat hij haar gezegd had en waar zij, aan den eenen kant, begrijpen had voor meer dan een van zijn redenen, was haar zijn kordaatheid, die zij hem niet kende, lang niet welgevallig geweest.

'Ik begrijp niet,' zei ze koel, 'het moet u toch ook wel duidelijk geworden zijn dat het oogenblik, waarop hij meer moet hebben dan gij hem schenken kunt, dichtbij was. Hij heeft nu den leeftijd bereikt, waarop hij niet langer als een kind kan behandeld worden.'

‘Maar het is nog een kind,’ waagde de pastoor het wanhopig haar te onderbreken.

‘Was...’ verbeterde zij en nu zweeg hij, want hij had begrepen. ‘Hij wordt een man, en hij zal dat worden tusschen mannen.’

Zij spaarde hem niet; dit korte, haast bitsige woord, was scherp als een zweepslag. Door het venster starend, had zij de twee gestalten zien verdwijnen achter het dichte struweel. Een vreemde vogel, die galante hof intendant, die met kleurige veeren prijkte. Het kon de moeite loonen even uit te zien naar wat achter dien verblindenden schijn aan echte degelijkheid leefde, den klank van dien vreemden naam te toetsen. Driftig schudde gravin Martha de tafelbel en op het felle gerinkel kwam een dienstmeisje in het kleine salon, boog onderdanigst.

‘Ga, in het park, freule Hortense, - of neen, het is goed, het is goed!’ Op het oogenblik dat zij het bevel uitsprak, was de freule, thans alleen, achter de boschjes uitgekomen en wandelde het kronkelende pad naar het kasteel op. Had de jonge, al te ondernemende hoveling weer zijn paard te grazen gezet in de groote dreef, om de kans te krijgen door Hortense te worden begeleid? Al te doorzichtig...

Zij keerde zich genadig tot pastoor Grangé. Haar onwil was weggesmolten en hij zag hoe haar lach mild werd en haar trekken ontspanden.

‘Niemand beter dan ik weet hoe zorg en kommer u hebben geleid bij den arbeid, die aan mijn zoon werd besteed. Hier was meer dan plicht, er was opofferende toewijding. Dank komt u toe. Hoe zal ik u beloonen?’

Hij was gelukkig om haar woorden en wist niet wat hij haar zeggen zou. Zoo voelde hij dat het onherroepelijke geschied was, en het wonder was, dat hij er in berustte. Bij het buitengaan zei zij hem: ‘Gij moet ons vergezellen als wij hem naar de abdij zullen brengen.’

Hij kon gaan. Als hij in de dreef was, alleen, voelde hij hoe zijn armoe hem drukte. Wat waren hem haar goede woorden

bij dit verlies, dat hij onherstelbaar wist? Hij voelde dat hij oud aan 't worden was.

Gravin Martha had hem een oogenbl[ik] [...]gekeken en het hoofd geschud, maar haar aandacht werd gewekt door naderend geluid van stappen.

'Vanwaar komt gij?' vroeg zij Hortense, die jong en bloeiend vóór haar stond.

'Uit het park, moede[r]'

'En meer met?'

De freule zweeg; maar haar oogen sloeg zij met heer onder dien vorschenden blik. Zij zweeg, met een verbeten trek die om den gesloten mond groeide, als gravin Martha zei: 'Misschien weet gij niet dat het minder passend is, met vreemde jongelieden in het park te wandelen?'

Zij wachtte niet op een antwoord, ging [koel] voorbij het meisje, dat daar als versteend stond.

In de groote hal kwam haar het magere geluid van fluitspel tegen en, wanneer zij scherper toeluisterde, gedempt getokkel. Bij al haar onwil moest zij glimlachen. Claire over het spinet gebogen en Alexander, de lange fluit aan den mond, met den voet de maat scandeerend, heel en al aandacht, haast verloren in dit spel. Mars die zijn zwaard geruild heeft voor de veldfluit van Apollo. Een oogenblik kreeg zij de bekoring om het gezelschap te verrassen, maar onmiddellijk wierp zij deze gedachte weg.

Zij trad in het kleine bureau, dat uitgaf op de bosschen. Bij het schrijven stemde dit zicht op rustige boomen en donkere massieven haar kalm, en nu ook miste dit zijn uitwerksel niet. Zij moest haar gedachten dwingen op dit ééne punt, dat haar sedert dagen met meer met rust liet. Vanaf het eerste uur had zij bevroed, dat de geheime zending van dezen dragonderskapitein hoogstens in diens eigen verbeelding kon bestaan en er achter deze onverwachte komst andere redenen dan van militairen aard moesten verborgen zitten. Nutteloos was het natuurlijk, daaromtrent Alexander zelf te ondervragen. Zij wist hem bekwaam om duizend dure eeden te zweren op hemel

en hel, Mars en den heden Olympus. Maar dat hij, dien zij andere liefhebberijen kende dan deze waarmede dj hem thans doende wist, zich verlustigde in idyllisch fluitspel en zich vermeien kon in een wandeling door het park, dat was haar het duidelijkste bewijs dat hij voor haar, voor allen die hier leefden, iets te verbergen had.

Zij zat er over na te denken, hoe zij de vraag naar dat verborgene op papier moest uitdrukken. Zij kon zich reeds de verwondering en het moeilijk verdrongen leedvermaak voorstellen van haar tante, de comtesse d'Irvaing, die in haar salon te Brussel alles, wat daar aan ministers en hovelingen te vinden was, ontving en niet veel tijd zou behoeven om te achterhalen wat die geheime zending van Alexander behelsde. Maar juist die verwondering, en nog minder dat leedvermaak, gunde zij haar niet; ten slotte bleef Alexander haar broer, door welke watertjes hij nu ook weer gezwommen was. Een beetje onwillig legde zij de ganzeveer neer. Het papiertje, waarop in sierlijk loopend schrift reeds prijkte: ‘A ma Tante chérie, la comtesse d'Irvaing...’ verfrommelde zij met een driftig gebaar en wierp het in de scheurmand.

Wanneer zij het hoofd hief, hoorde zij weer, maar van heel ver thans, het magere geluid van de fluit. Zij glimlachte wanneer zij er aan dacht, dat zij thans vier kinderen te verzorgen had.

VI.

‘Luister,’ deed abt Joannes Peeters en hij kon een glimlach niet onderdrukken, ‘luister, wat een sympathie gij onder de fraters hier verworven hebt!’

Ergens was een deur geopend geworden en rumoer van een vol en bedrijvig gezelschap golfde tot in deze kamer, waar de abt, met zijn vriend van jaren her, frater Godfried Hermans, thans provisor van de goederen die de Tongelsche abdij in en

rond Kalmthout in eigendom bezat, aan den maaltijd zat.

Op het afwerend gebaar van zijn confrater ging hij verder: ‘Neen, het zal dat paar glazen bier niet zijn en evenmin dat halfuurtje ontspanning. Misschien zit er de hoop wel tusschen, u straks aan de volle tafel te hebben. Het gebeurt maar zelden dat hier een gast aanlandt, die de wereld heeft gezien en wat opgevangen heeft van de levende stroomingen.’

Frater Godfried Hermans, een kloekgebouwde vijftiger, met breed, rustig aangezicht en welgevuld, zwart haar, waar hier en daar al een zilverdraad in lichtte, glimlachte en schudde twijfelend het hoofd. ‘De vraag kan gesteld worden, of het eenig nut aanbrengt den verren golfslag te hooren van die zee en of boven dit alles niet te verkiezen is de rust, die hier zoo wonderbaar levend is. Gij weet dat niet; men moet uit het leven komen, zooals ik, van de menschen, met kleine berekeningen, groote passies, om deze gave naar waarde te schatten.’

Hij zei dit rustig en in zijn stem leefde een ver heimwee, dat hem een oogenblik overweldigde. Maar hij rukte zich los en vervolgde: ‘Wat wil ik deze rustige menschen onrustig maken met het relaas over dingen, die den gewonen blik ontsnappen en alleen kunnen bevroed worden door hen die, of door aanleg of door gewoonte, verplicht zijn verder te zien en dieper te peilen?’

Abt Joannes Peeters had een glimlachje. ‘Zwartkijker geworden?’

‘Neen, nooit geweest en hoop het nooit te worden. Maar kan het daglicht geloochend worden, en de nacht, en donder en bliksem? Ik zit nu volle tien jaar te Kalmthout en de broeken, sompen en poelen, die ik drooggelegd en in labeurland of groeizaam bosch omgewerkt heb, liggen daar en het is niet moeilijk daarvóór te staan en te zeggen: Schoon, prachtig! En onze vader abt, - een beste man en een heilig kloosterling, - verheugt zich elk jaar over de groeiende inkomsten. Maar er is niemand die zich daarbij de vraag stelt, of liever de vele vragen, die er bij hooren. Niemand, die te weten verlangt wat een moeite het gekost heeft en hoe rijk

de vaak bittere ervaring is, die men daarbij heeft opgedaan...'

'Kom, kom,' onderbrak hem de abt, zijn glas inschenkend, 'waartoe kan het ook helpen?'

'Ja, ik geef u dat toe. En niet iedereen kan het dragen. Maar er is meer. In zekere mate, met betrekkelijk groote zekerheid, kan uit het heden de toekomst voorspeld worden. En die kan ons niet koud laten.'

'Profeet?'

'Ja, profeet, zoo gij wilt. Wie iets voor taak gekregen heeft, zooals mij werd opgedragen, loopt tegen alle muren aan, botst op allerlei machten. Blutsen en schrammen, met dit geld koopt men de ervaring. Adel, gilden, stiften, klein volk. Wie niet sterk is, of zich niet sterk toont, wordt er bij onder den voet geloopen...'

Hij dronk, en peinzend was zijn blik, of hij verder gaan zou en niet liever de enkele uren, die hij hier te slijten had, zou korten met speelsch vlinderend gesprek. Maar het liet hem niet los, vechter die hij was.

'De adel? Leeft dan niet de illusie, dat we daar den burcht hebben van alles wat gezonde traditie is? Zoeken wij daar niet de belichaming van alle schoone deugden? Ik weet niet hoe de exemplaren, die in dezen omtrek leven, er uitzien; maar hier, zooals elders, vermoed ik driedubbel verraad; taal, godsdienst en zeden. Stammen deze menschen uit den mageren, taaien Kempengrond, of werden ze gewonnen in la douce France? Nu, laten wij hun geen steen toewerpen: Brussel gaat hun voor en notre bon duc Charles geeft den toon aan. Godsdienst? Uitwendig formalisme, en laten wij niet gewagen van de menigvuldige uitwassen. Groeiend rationalisme, van over de grenzen aangewaaid, kankert angstwekkend voort. Naïef worden ons soms de pas verschenen exemplaren van de Fransche Encyclopédie getoond. En wat de zeden betreft, zou het noodig zijn u dit tafereel te schilderen?'

'Streng rekwisitorium!' knikte abt Joannes Peeters, meegesleept door de bewogen, haast hartstochtelijke stem van zijn confrater.

‘En de gilden? Hier is het niet gewaagd profeet te zijn en wat ik u zeggen wil, mag als vaststaande waarheid worden beschouwd. Afgesloten, - hoe dan de laatste stuiptrekkingen ook mogen zijn. Zelf hun put gegraven, trage zelfmoord, zonder eenige verontschuldiging. Hoe vaak heb ik te strijden gehad tegen de koppige eigenzinnigheid van een gilde, die het algemeen belang omwille van eigenbaat hardnekkig bestreed. Een gilde heeft maar zin en beteekenis als ordening van krachten, ten bate van het algemeen goed, waar dan het private welzijn uit voortspruit. Die ordening is verloren geraakt. Eigenbelang ondergraaft algemeen welzijn. Dat is de zelfmoord en...’

‘Misschien,’ viel de abt in, ‘het kan ook verweer zijn.’

‘Onzinnig verweer... En de groote stiften hebben dien weg gevolgd, tot hun huidige schande en hun latere schade. In de geschiedenis van onze abdijen staat geschreven, hoe zij in hun oorsprong een dienend, ordenend element waren. Hoeveel plaatsen kent gij waar dit ideaal zuiver bewaard is gebleven? Hoe vaak staat daar eigenbaat, erger nog, hebzucht aan het stuur? Ook dat zal zich wreken. Het ligt niet in mijn gewoonte kwaad te spreken van medemenschen, laat staan van ordebroeders, maar het is een onloochenbaar feit, dat de kloosterling vaak in zijn arbeid mislukte, dat hij in zijn taak faalde, niet omdat hij niet bekwaam was, noch omdat hij over de noodige arbeidskracht niet zou beschikt hebben, maar omdat hij alleen voor de abdij werkte. Ik werk voor de heeren, voor den kleinen man, en tevens voor de abdij en deze laatste vaart uitstekend bij het welzijn van de eersten... Maar kom,’ glimlachte hij en zijn aangezicht ontspande, ‘ik zie best dat ik u niet overtuigen moet, en alleen redeneeren om het genot er van, kan mij niet bekoren.’

‘Overtuigen niet, maar het is niet slecht dit alles eens te hooren,’ antwoordde de abt peinzend. ‘Wij zitten hier in het stift, zwermen even uit naar de omliggende parochiën, waar maar schaarsche geruchten over de verre wereld kunnen opgevangen worden, en voor het overige zien we de zon opgaan, het regent, na den winter is het voorjaar daar, en het leven

verloopt als een beekje waar zon op schijnt. De rustige, tijden die wij nu beleven, zijn er misschien voor iets tusschen? Onze goede keyserinne Maria-Theresia...'

Hij schrikte op bij het onverwachte luien van de groote klok, dra gevolgd door hel gebeier uit den hoogen toren. 'Vespers!' riep hij ingehouden.

Het was een gekend geluid, maar nu, bij de woorden van den provisor, kreeg het iets feestelijks, ontheven aan wat der wereld is, twist en kleinzielige hebzucht. Er was iets tijdeloos in deze peislijke namiddagure. Traag wandelde de milde zonneschijn over den rooden vloer, een lichtvlek klom langs den zwaren, gedraaiden tafelpoot naar het witte laken, glansde in het glas en de tinnen bierkan. De matte weerschijn leefde in het doffe goud van de zware lijsten rond de ernstige abtsportretten. Het rustige zoemen van een ronker bleef hangen als het geluid van de klokken wegstierf.

Dan zei provisor Hermans: 'Goede keyserinne? Goede moeder die haar kind bij de eerste gelegenheid verkoopen wil? Kom, ik wil niet bitter zijn. Maar mag ik verzwijgen hoe mij die zucht bekommert, om meer en meer de macht te centraliseeren in het hoofd van den staat? Ja, ja, ik weet het, zacht gaat het, er worden geen stukken gemaakt, maar dat acht ik juist het gevaarlijke. Zoolang onze huidige keyserinne het stuur in handen houdt, is misschien alle vrees ongewettigd; maar eeuwig zal zij niet blijven leven, en wie zal na haar het schip door stormen en gevaren loodsen? Gevaarlijke theorieën op dat stuk worden door vooraanstaanden niet alleen aangekleefd, maar toegepast. Vergeet niet dat Kaunitz de rechterarm van de keyserinne is, en onze Cobenzl knikt en buigt als van uit Weenen gewenkt wordt. En wat onze geleerden betreft: Leuven schaamt zich niet, bij monde van enkele leeraars, in dit koor mee te zingen, en Febronius heeft meer aanhangers dan iemand vermoeden zou. Zoover staan we...'

'Er blijft nog het volk, het geslacht der cleyne luyden, en dan kan uw rekwisitorium eerst volledig heeten.'

'Neen, hoogeerwaarde, ik spot er niet mee, en gij doet dat

trouwens ook niet. De zaak is wel té ernstig om er lichtzinnige woorden aan te verspillen. En daarom wil ik ook het laatste deel van wat gij genoemd hebt mijn rekwisitorium, uitspreken. Schrik niet, het zal zacht zijn. Niet omdat ik uit dat simpele volk stam en er mij, na al de jaren, nog steeds sterk mee verbonden voel. Maar bovenal omdat dit volk nog goed is. Het is haast niet te begrijpen hoe het verkeerde voorbeeld van adel, en soms van geestelijkheid, niet dieper heeft ingewerkt op het volk. Er is geloof, eenvoudig en diep geloof; er woekert natuurlijk bijgeloof, maar die enkele misgroeide boomen mogen ons niet beletten het schoon gewassen bosch te zien en te bewonderen. Het bosch is gaaf; of het zoo zal blijven, is een andere zaak. Onze inspanning moet er op gericht worden om al de nadeelige invloeden uit te schakelen, of te ontkrachten...'

Er was bescheiden geklop aan de deur en provisor Hermans keek om. 'Was dat hier?'

Abt Joannes Peeters greep naar een belletje en bij dat helder gerinkel gleed de deur open. 'Deo gratias,' fluisterde een jonge stem. Waar provisor Hermans een kloosterling verwacht had, stond een knaap, haast een jongeling, vóór hem, die voornaam boog, dan naar vader abt toeging en zei: 'Vespertijd!'

Abt Joannes Peeters knikte. 'Goed, Michaël!' en de losse handbeweging gaf hem oorlof om te gaan. Als de deur dicht gleed, glimlachte provisor Hermans licht ironisch: 'Eigenaardige kleeding voor novicen: fluweelen buis en zilveren beengespen op de witte kousen. En ik wist niet dat de jonge kloosterlingen uit dit stift golvende haren droegen.'

Recht staand klopte de abt zijn ordebroeder op den schouder. 'Niet alles wat in onze stiften geschiedt, is u bekend... Nu, alle gekheid op een stokje: ik ben reeds begonnen met te doen wat in uw rekwisitorium gevraagd werd.' Hij verhaalde hem hoe de jonge graaf in de abdij geraakt was en hoe hij, met enkele confraters, aan zijn opvoeding werkte. 'Nu moet ik u zeggen dat uw harde woorden in geenen deele op hem van toepassing kunnen zijn. Van den adel heeft hij alleen den titel meegebracht, en geen van de gebreken die gij aangeklaagd hebt. Wat

misschien jammer is...' Als hij den verwonderden blik van provisor Hermans opving, voegde hij er aan toe: 'Raspaard moet met moeite getemd worden, bloed verloochent zich niet. Het is of in dit kind de veer gesprongen is. Braaf, goed, verstandig, nooit een uitbarsting, zelfs nog geen poging tot tegenstand, en dat is nu bijna vijftien jaar... Maar kom, de tijd is daar.'

Hij ging hem vóór in de lange pandgang. Zwijgend, het hoofd licht nijgend, gingen zij andere paters voorbij; bogen vóór den gekruisten Kristus aan den hoek van de kruisgang.

Als zij in de kerk traden, zette het orgelspel in; een breede, rustige stroom vulde de ruimte. Hij vloeide traag uit, werd overgenomen door het preludeerend harmonium, dat op het koor stond. De cantor beproefde den toon, schreed naar abt Joannes Peeters en fluisterde hem den toon voor. Als deze de vespers inzette, 'Deus in adjutorium meum intende,' antwoordde het koor der monniken en boven de ingehouden stemmen klonk een jonge stem. Als provisor Hermans onwillekeurig omkeek, vielen zijn oogen op het aangezicht van den knaap, die bij de paters in het koor stond en argeloos uitbundig Gods lof zong. Op dit oogenblik herinnerde hij zich de woorden van den abt, - braaf, goed, nooit een uitbarsting, - en schudde het hoofd.

In den laten namiddag was het aan 't sneeuwen gegaan en zorglijk keek provisor Hermans naar de gesloten lucht, die grauwer en dreigender werd.

'Ik heb mijn tijd verkwist,' zei hij mismoedig, 'en vóór het nacht is, geraak ik niet meer in de abdij.'

'Tongerloo? Eenvoudig onzin, man!' Abt Joannes Peeters beschutte zich tegen de aanwervelende vlokjes, klein nog, haast stuifsneeuw, in het breede portaal van het groote veehuis.

'En toch moet ik er komen,' mompelde Hermans en het was hem aan te zien, dat het niet licht zou zijn hem van zijn besluit af te brengen. 'Een paar uur tot Mol, en dan ben ik reeds ver. Kijk, daar brengen ze den avond reeds binnen.'

Ze gingen nu over het breede pad dat van het groote veehuis

naar den ingang liep, en op de verdieping brandde licht bij een venster.

‘Bibliotheek. Wie daar arbeid te verrichten heeft, moet zijn oogen sparen, En op een kaars komt het niet aan, sedert onze jonge pater uit de Meierij onzen bieënstand haast vertienvoudigd heeft...’

Provisor Hermans keek om, onderzocht de lucht met critisch oog, besloot dan: ‘Dat wil ik nog eens zien. Het is reeds lang geleden...’

‘Maar Tongerloo?’ glimlachte de abt, eenigszins spottend.

‘Nacht is nacht, en wat maakt een halfuur?’

Door de groote poort, langs de hal, waar reeds wakend licht brandde, naar de trap. De treden kraakten. In de ruime traphal speelde de wind, zoemde ergens op den zolder. Een lichtstraal filterde door een deurspleet, leefde verstild op den grauwen muur. Vóór zij bij de deur kwamen, werd deze geopend en iemand vroeg: ‘Voor de bibliotheek?’

‘Cerberus die zijn schatten goed bewaakt,’ spotte de provisor mild. ‘Laat ons binnen, frater Luciaan, en deel ons van uw rijkdommen mee. De hongerigen spijzen en de dorstigen laven, zijn werken van barmhartigheid.’

Hij trad binnen en wachtte een oogenblik in de deuropening, licht verblind door dit zachte licht der kaarsen, die op een sierlijken koperen kandelaar op een der schrijftafels brandden. Dan zagen zijn oogen de rustige boekenruggen en de bescheiden flonkeringen van de gulden bandletters. Een geur van ingesloten dingen kwam hem tegen [...] glimlachte hij kende dat, en hoewel een werkzaam leven bij het vaak lastige beheer van de stiftsgoederen, en vermoeiend reizen en trekken over alle 's Heeren wegen, hem maar karige gelegenheid geschonken had om zich te verlustigen in den tuin der muzen of zich te verdiepen in de beschouwingen van koene denkers, zoodat dit verwijlen hem haast ontwend was, toch voelde hij telkens den honger, die door geen uiterlijke bezigheden, hoe opslorpend dan ook, kon gestild worden. Hij greep een boek uit de rekken, hield het in zijn handen en zijn oogen hingen aan het donkere, malsche

leder. Zijn hand ging haast koesterend over den ronden, stevigen rug. Als hij het boek opende, werden zijn oogen klein, zijn blik afwezig. Deze minnaar kon zijn liefde niet verbergen.

Licht gekuchel van abt Peeters deed hem opschrikken. ‘Ja,’ zei hij haastig. ‘We zullen moeten...’ Hij schoof het boek terug op zijn plaats en ten afscheid gingen zijn oogen nog eens rond. ‘Frater Luciaan,’ zei hij lachend, ‘als ik oud zal zijn, te stijf en misschien kreupel om op een paard te zitten, geraak ik wellicht daar waar gij nu zijt, en ik zal den hemel danken. Maar...’

Hij hield in en nu hingen zijn oogen aan een knaap dien hij, zittend aan een der tafels, nog niet had opgemerkt. ‘Frater Luciaan zorgt reeds voor een plaatsvervanger, of hij krijgt zijn werk niet alleen klaar?’

De knaap stond recht en de provisor herkende den jongen zanger uit het koor. Flij zag het jonge, aandachtige aangezicht en de oogen, van dieper leven gevuld. Wanneer hij den knaap toeknikte, kwam er een glimlach, ofschoon aarzelend, op dit aangezicht.

Op de tafel lagen de laatste uitgaven, die van uit Antwerpen en Brussel toegezonden waren, en het derde boek van October, Acta Sanctorum, dat te Koudenberg gedrukt was, cum approbatione.

‘Gelukkig schaapje, dat op zoo'n weide grazen mag!’ glimlachte hij en er lag iets vaderlijks in zijn stem.

Maar nu werd het werkelijk zijn tijd en wat abt Peeters ook aandrong, hij slaagde er niet in hem van zijn voornemen af te brengen. Zijn paard werd voorgebracht; het gehinnik klonk eigenaardig tusschen de hooge muren, bij dit geluidloos sneeuwen, dat de wereld afsloot.

Als hij reeds in den zadel zat, boog provisor Hermans nog naar den abt en zei hem, hoewel er geenerlei aanleiding tot deze woorden bestond: ‘Gelukkig schaapje, zei ik; maar het zou geen kwaad kunnen het ook eens op een andere wei te jagen. Leven is beweging, strijd, niet peislijke bespiegeling. En vergeet het niet: randboomen, die den stoot van den wind

opvangen en al de stormen onderstaan, zijn de sterkste, de taaiste!'

'Pleidooi pro domo!' antwoordde de abt. 'Hij krijgt die kans wel.'

'Geef ze hem, vóór hij frater in dit stift wordt.'

'Die?' deed abt Peeters verrast.

Maar Hermans had den teugel licht aangetrokken en het paard schoot vooruit. Toch riep hij nog: 'Als 't nood doet, zend hem mij: Kalmthout of Tongerloo. Ik geloof dat er hout inzit.'

Zijn overige woorden gingen verloren; de zotte wind, die onder de sneeuwvlokken joeg, wervelde ze mee. Abt Peeters zag hoe de schim van paard en ruiter in de warrelende wemeling werd opgenomen. Dof geluid van ijzerbeslagen hoeven op het smalle steenpad, en dan overgroeide de stilte van sneeuw en avond alles.

Hij moest glimlachen als hij aan de laatste woorden van den provisor dacht. Altijd gewaagd voorspellingen te doen; het leven drijft en spot vaak met de meest gegronde vooruitzichten. En wat dit kind betrof, het was onzin zich nu reeds zorgen te maken. De knaap studeerde, en hij deed dat niet beter en ook niet slechter dan veel anderen; en vroom was hij, klagen mocht hij daar niet over. Maar van roeping...

Hij keek op naar het venster, waar licht brandde. Donker in de kleine ruitjes geteekend, zag hij een gestalte, het lange kleed, op dit hoofd een baret. Zou nu toch?... Maar hij dacht er plots aan dat frater Luciaan zich daar nog bevond, en glimlachte.

VII.

Veertien dagen kan lang toeschijnen, en dat was ook het geval voor Michaël wanneer hij, na een bezoek thuis, den terugweg insloeg naar de verre abdij. Veertien lange dagen, waarin niets hem nog bereiken kon dan de vredige dingen, die in het stift rond hem leefden, studie en gezang. De eerste dagen na zijn

terugkeer scheen dat voor hem een eindelooze zee, die hij bevaren mocht, maar naarmate de dagen gingen, naderden stilaan, meer en meer angstwekkend, de laatste uren, die hem van het vertrek scheidden.

Ten slotte berustte hij dan. Zijn moeder had er streng aan gehouden, dat hij om de veertien dagen naar huis kwam en hij kende haar voldoende om het niet te wagen tegen dit verzoek, dat hem een bevel was, ook maar iets in te brengen. Een der broeders uit de abdij vergezelde hem telkens tot Turnhout, hoewel dit niet noodzakelijk bleek, want de wegen, al slingerden zij dan door eenzame bosschen en verlaten heivlakten, waren veilig te heeten. Eens in de stad gekomen, vond hij alleen wel den weg.

Nu was de lente in het land gekomen, nog niet de volle, heerlijke bloei, maar aan zoovele teekenen was het stadige naderen van het voorjaar te merken. Grijze regénluchten scheurden, snelle wolken dreven aan den frischblauwen hemel. Het gras der beemden kreeg donkerder schijn en de kruinen van de berken droegen lichtgroen waas om de purperen, van sap glanzende takken. Els en hazelnoot hadden lang gebloeid; tegen de bermen bij de poelen sterden de eerste anemonen.

Michaël liet zijn paard op stap gaan over dit pad, dat achter het Stokt naar de Kommerdalen boog. Hij was nu geen kind meer, en het was glimlachend dat hij er aan terugdacht, hoe hij vroeger dezen weg, die langs het Galgeveld leidde, niet alleen betreden dierf, ofschoon hij nooit geweten had dat hier iemand werd opgeknoopt. Hij glimlachte, en toch deden de hooge galg, de magere armen en de op den wind bengelende koord hem thans onheimelijk aan. Zijn oogen dwong hij op den breeden weg, langs weerszijden door lage bosschen bezoomd en, niet onaangenaam verrast, zag bij in de lage bosschen ruiters naderen. De paarden gingen stapvoets. Hij kon de gestalten niet herkennen, maar dra onderscheidde hij, aan de uniform, een soldaat; op het andere paard zat een dame.

Hij was hun tot op een steenworp genaderd, wanneer hij Hortense, zijn zuster, herkende. Het aangezicht van den soldaat

zei hem niets, maar vaag herinnerde hij zich een dergelijke uniform op het feest van zijn eerste communie gezien te hebben.

‘Mon petit frère!’ groette de freule. Zij gleed van het paard en trad op Michaël toe, maar vreezend dat zij hem zoenen zou, bleef hij stijf te paard zitten. Glimlachend greep ze zijn hand en streelde ze. ‘Hofintendant de Choiseul, een vriend van mij,’ stelde zij voor en Michaël boog voor den ruiter, die lenig van zijn paard wipte en op hem toe stapte. De hand, die de zijne greep, was van ijzer.

Er viel dan een stilte, en er was alleen dat lachen van Hortense, dat hij gemaakt, gedwongen, voelde.

‘Mon petit frère,’ herhaalde zij, ‘wij doen maar een uitstapje...’ Zij keek hem doordringend aan en hij sloeg de oogen neer onder haar blik. ‘Gij hebt mij niet ontmoet,’ vervolgde zij traag, elk woord betonend.

Verwonderd hief hij het hoofd en was verward door haar glimlach. ‘Mon petit frère, gij hebt mij niet ontmoet...’ Zij wachtte tot hij knikte. ‘Straks kom ik terug thuis, dan zal ik u begroeten.’

Vaag vermoedde hij wat van hem verlangd werd, en hij knikte nogmaals. Hortense steeg te paard en ook de ruiter. ‘Bonjour!’ wenkten ze met de hand, maar hij antwoordde niet.

Hij dacht aan zijn moeder en naarmate de spitse toren, die boven de donkere bosschen uitstak, naderde, groeide zijn angst. Hij kon dit gevoel moeilijk verklaren. Hij had geleerd, dat hij zijn ouders moest beminnen en in alle omstandigheden van het leven moest eerbiedigen, maar zijn goede wil en zijn vast voornemen leefden alleen in zijn verstand, gloeiden niet in zijn hart.

Hij reed de groote baan op. Sedert zijn laatste thuiskomst waren de boomen gekapt; ginder was een boer aan 't ploegen, een kwikstaart zat op een kluit te wippen, vergezelde hem tot hij achter de struiken bij den vijver kwam.

Zijn paard bond hij aan de trapleuning, ging dan traag de trappen op. Zijn moeder kon hij niet ontwijken, wel haar kus; en wanneer zij hem vroeg of het den abt goed ging en al de menschen, die met hem bezig waren, en hij haar geantwoord

had, was alles gezegd en verlangde hij niets anders dan weg te zijn, naar zijn kamer, of in den tuin.

Hij stond aan het venster en keek het park in, als zijn moeder hem de vraag stelde: ‘En onderweg niemand ontmoet?’

Alleen aan den toon van haar stem hoorde hij dat zij wist. Hij zweeg en dierf niet omzien, wetend dat zijn verwarring op zijn aangezicht te lezen was. Maar hij hoorde de herhaalde vraag en dan het onontkoombaar bevel: ‘Michaël!’

Haar gebiedende blik verlamde hem, zoog hem aan en wanneer hij vóór haar stond, willoos overgegeven, fluisterde hij: ‘Hortense en...’

‘...en de Choiseul,’ voleindigde zij, sarcastisch. Hij kromp ineen bij dit harde geluid van haar krakende stem.

‘'t Is goed,’ knikte zij spottend en het was alsof zij hem als een vod wegsmeet. Als hij heenging, had hij het gevoel dat hij kroop.

Op zijn kamer kwamen de vertrouwde dingen hem tegemoet, maar alles was er killig, klam en ongezellig. Met heimwee dacht hij terug aan de kleine studiekamer, het zacht knetterende vuur in den haard, ginder in de abdij. Over boeken gebogen, heel den langen avond; buiten zoemt de wind, of regen ruischt neer en straks noodt de klepklok tot zang en gebed in de duistere kerk. Zaterdag, - en eerst Maandag kon hij terug. Voor de eerste maal werd hij er zich duidelijk van bewust, dat hij deze wereld ontgroeid was.

* * *

Wanneer hij 's avonds aan tafel kwam, begroette Hortense hem en zij was luidruchtig in haar vreugde hem weer te zien. Hem brak het zweet uit en hij waagde het niet op te kijken; de oogen van zijn moeder voelde hij dreigend op zich wegen.

Hij hoorde het vuur knepperen in den haard, en den tragen, slependen stap van den ouden knecht, die den leegen schotel wegbracht. De deur gleed dicht met licht gepiep en nu wist

hij, met haast onfeilbare zekerheid, dat het lang gevreesde komen ging.

‘Hortense, niemand ontmoet onderweg?’

Hortense scheen deze vraag te verwachten. Een oogenblik aarzelde zij met het antwoord, haar oogen waren onzeker, maar dan hief zij het hoofd en zei: ‘Ja, ma mère, Michaël kwam... mij tegemoetgereden...’

Er groeide een stilte, gapend als een afgrond. Hortense slikte moeilijk. Gravin Martha's oogen gingen naar Michaël, die verbaasd toeluisterde en zijn zuster verward aankeek. Moedig zei Hortense: ‘En de Choiseul, ma mère... Hij vergezelde mij...’

Gravin Martha knikte; haar lippen werden scherp, haar hand trilde wanneer zij het mes neerlei. ‘De Choiseul? Wat had die in de hei verloren?’ Haar stem was een bedreiging, maar Hortense sloeg de oogen niet neer. Wel klonk haar stem zachter als zij sprak, en er leefde een stille vertwijfeling in. Het kostte haar moeite de opdringende tranen te weerhouden, maar moedig antwoordde zij: ‘Gij weet wie hij zocht, ma mère...’

Gravin Martha knikte haast onmerkbaar; haar oogen werden klein en met moeite kon zij zich beheerschen. Maar oogenschijnlijk kalm antwoordde zij: ‘Men zou zeggen dat de tijden veranderen. Toen ik jong was, kwam mij deze zorg niet toe... Onze ouders wisten best wat ons paste.’

Haar stem was koel, scherp en de bedoeling om pijnlijk te kwetsen, was duidelijk. Hortense had een opstandige beweging, maar rondschouwend werd zij onzeker. Michaël en Claire zaten over hun bord gebogen en oom Alexander deed alsof de aangelegenheid hem niet raakte. Het nuttelooze van dit gevecht inziend, boog zij eveneens het hoofd en wijdde haar volle aandacht aan het vleesch dat op haar bord lag.

Dien avond schreef gravin Martha aan ‘Ma Tante chérie, la comtesse d'Irvaing’. Langen tijd zat zij peinzend, zorgvuldig woord en wending zoekend en wegend, voor wat zij te vragen had. Zij kende de oude dame voldoende, haar argwaan en speurende spitsvondigheid, die achter elk woord een verborgen

wereld vermoedden en opbouwden. Eerst na het derde velletje aangezet te hebben, vond zij den passenden aanhef.

‘Mij herinnerend wat gij mij bij uw laatste bezoek in de Kempen, nu jaren geleden, gezegd hebt: kleine kinderen, kleine zorgen, groote kinderen, groote zorgen, acht ik het oogenblik gekomen om beroep te doen op uw ervaring, in de hoop dat uw goede raad mij niet zal geweigerd worden. Hortense, die gij als een klein meisje gekend hebt, is thans twintig geworden en met de jaren zijn ook de zorgen gekomen. Jeugd is niet meer zooals vroeger; maar amper de kinderschoenen ontwassen, meenen ze hun eigen weg reeds te moeten gaan. En Hortense schijnt wel zin te hebben dit te willen doen, als haar waakzame moeder het niet wijselijk anders beschikt had. Een zekere de Choiseul, hofintendant van Hare Majesteit te Turnhout... Gij zult reeds vermoeden wat ik te berichten heb...’

Gravin Martha keek peinzend van haar papier op. Nog eens, en thans voor de laatste maal, aarzelde zij. Dan schreef zij resoluut, in brutale oprechtheid, wat zij te vragen had.

's Anderen daags, na het ontbijt, wenkte zij Alexander. ‘Eindelijk zal de koerier van Hare Majesteit zijn zending kunnen vervullen. Gij zult naar Brussel afreizen.’

Hij werd bleek en zijn oogen waren onzeker. ‘Waarom jaagt ge mij weg?’ vroeg hij met lichte aarzeling.

Zij spotte: ‘Vier jaar die de koerier verspeeld heeft. Bijzondere zending, mon cher frere...’

‘Hebt ge te klagen gehad over mij? Heb ik de paarden verzorgd, de honden afgericht, de jacht in orde gebracht? Op straat gejaagd nu...’

Ze haalde de schouders op bij zijn gejammer. Dan, hard: ‘Dezen namiddag afreizen, brief voor comtesse d'Irvaing. En zoo spoedig mogelijk terug.’

Dit laatste woord verzoende den krijgsman met de werkelijkheid. Het kon de oude gewoonte zijn, die plots in hem weer leven kreeg: bij den stalen klank van haar bevel, stond hij stram in de houding en groette militair.

Kort na het middagmaal reisde hij af. Het paard hinnikte, als hij voorbij het salon reed. Hij zwaaide den bepluimden steek. Het kon de lentezon zijn, die koesterend vleide op handen, aangezicht en de glanzende manen van het paard; hij voelde zich licht, jong en overmoedig, niettegenstaande de jaren. Na de lange, gedwongen afzondering, gleed het leven weer open voor hem en hij reed het glimlachend tegemoet.

Wanneer zij den brief geschreven had en Alexander had zien vertrekken, was gravin Martha geruster geworden. Het lag niet in haar aard lang te talmen bij het nemen van een beslissing en wanneer het harde woord gesproken was, had de aangelegenheid haar beslag gekregen. Wel deed het haar onaangenaam aan het gesloten aangezicht van Hortense te zien en het knaagde haar, dezen harden nek niet te kunnen doen buigen. Maar zij dacht aan de boodschap, die de koerier van Hare Majesteit over de verre wegen naar de hoofdstad bracht.

VIII.

Michaël was vertrokken en het leven ging zijn dagelijkschen gang. Al goed dat zij zich niet te bekommeren had om dit kind. Hortense en Claire: de eerste liep een kalen hofjonker achterna en voor de tweede vreesde zij de bezoeken, die de rijk geworden burgerman Peter Thoenemans, drukker dan gevoeglijk was, bracht.

Met de dagen groeide haar ongeduld. Tot den middag deed ze rustig wat ze gewoon was te doen en de rentmeester, die onderdanigst afrekening en overzicht overlegde, kon niet in het minst merken dat andere bekommernissen de genadige Vrouwe kwelden. Smeekvragen van boeren, berichten van jachtwachters, betwistingen met stiften of andere heeren, wier goederen aan de hare grensden, het scheen haar schijnbaar sterk te boeien. Maar na het middagmaal week zij niet meer van het groote venster, dat op de dreef uitgaf, en geen beweging op den weg

ontsnapte haar. Wanneer de avond viel, trok zij de dreef in, en niemand moest haar vergezellen. Haar tocht gold oogenschijnlijk geen bepaald doel; zij stond bij den vijver en haar oogen zwierven over het grasplein en de jonge bosschen, die weerszijden de dreef lagen. Tot aan de poort ging ze, schouwde in de verte, waar de baan kronkelend in de hei uitliep, hopend de kleine stip te zien die, naderend, groeien zou.

In plaats van den verwachten Alexander, trad haar Hortense tegemoet. Zij had ze niet zien naderen; zij moest van uit een zijpad in de dreef geraakt zijn. Het verraste haar wel eenigszins, eerstens haar daar te zien, want zij meende dit zij zich op haar kamer bevond, wat den laatsten tijd wel meer het geval was; tweedens om den nauw verdoken vijandelijken trek, die haar aangezicht, dat jong en frisch was, ouder en stroef maakte.

Zij stonden zwijgend tegenover elkaar en maten elkaar met de oogen. Ten slotte brak Hortense dit pijnlijk stilzwijgen en haar woord was verbeten: ‘Gij hebt uw werk goed verricht, ma mère, en uw opzet is geslaagd. Ik verneem zoo juist...’

Zij hield plots op en van woede werd zij bleek, met grauwe vlekken om den koenen neus, wanneer zij den spottenden glimlach zag, die om de lippen van gravin Martha groeide.

Een oogenblik keek zij haar moeder aan en die neerhalende blik vertolkte haar gramschap, die zij maar moeilijk te beheerschen wist.

‘De Choiseul naar Brussel geroepen... Het is niet moeilijk te raden wie achter dat bevel zit. Maar dit is het laatste niet!’

Zij riep al schreiend deze woorden en zonder naar een wederwoord te wachten, keerde zij zich om en liep in de richting van het kasteel.

Gravin Martha keek haar roerloos achterna. Dit was het eerste; en het laatste zou als het eerste zijn, hoe dat opstandig ding daar ook over dacht. Haar hand lag hard om den stok, waarop zij steunde. Toegrijpen, - wat kennen deze kinderen van het leven?

Nog eenmaal keek zij in de verte. De avond groeide haast onmerkbaar tusschen de bosschen. Een windje wandelde over

de kruinen van de berken. Een ster flikkerde reeds aan den hemel.

Nu moest zij niet meer wachten op den koerier van Hare Majesteit; hij had zijn taak verricht zooals het hoorde.

* * *

Het was maar goed dat zij niet dagelijks bleef uitkijken naar de terugkomst van haar koerier. Naar alle waarschijnlijkheid had hij ginder drukke bezigheden gevonden, en gravin Martha kon wel eenigszins vermoeden op welk terrein hij bij uitstek zou bedrijvig zijn. Zij had een bitteren smaak in den mond, als zij aan haar ouden, eerlijken naam dacht, en wat hij er ginder in de stad, waar in één straat meer adel huisde dan in twintig Kempische dorpen, van terecht zou brengen. Ze beproefde er niet meer aan te denken, haar piekerende aandacht te laten afleiden door de kleine dingen des dagelijkschen levens, die bij haar, als vrouw van dezen huize, kwamen aankloppen. En het was ook niet noodig dat zij lang naar iets uitkeek om haar dagen te vullen, want amper veertien dagen nadat Hortense haar het bericht had gebracht, dat de hofintendant gedwongen naar Brussel werd overgeplaatst, verraste haar de binnenmeid met het bericht, dat de kamer van freule Hortense op slot was en een brief aan de klink hing. Het was niet noodig dat zij het angstige meisje op den voet volgde; zij wist met pijnlijke zekerheid wat deze brief zou bevatten.

Schijnbaar rustig zat zij in den zetel, als het meisje haar zwijgend den brief toereikte. Door het venster kijkend, rustten haar oogen op het kalme vlak van den vijver, op het rustige groen van de bosschen, op de stoere gestalten van de dreefboomen. En in haar schoot rustte de brief. Zij rukte den omslag open en las: ‘Ma mère. Ik volg de Choiseul. Adieu. Hortense.’ Meer niet.

De trotsche hand had deze woorden geschreven, de harde streep onder dien naam getrokken. Met verbeten mond zat gravin Martha daar, bewoog niet, scheen niet meer te leven.

Alleen haar oogen fonkelden. Een meesje streek op den vensterrand, voelde den scherpen blik en vluchtte ijlings. Vóór het middag was, belde zij de meid, beval: 'Het paard zadelen!' Herhaalde haar bevel, huilde het de verschrikte vrouw toe. Reed af, zonder om te zien. Niemand wist waarheen de reis ging, of hoelang ze duren zou. Alleen gravin Martha wist het.

Tegen avond was ze te Antwerpen. In den vroegen morgen zat ze reeds in den zadel en vóór het middag was, wenkten de Brusselsche torens. Geen oogenblik had ze zich nuttelooze rust gegund. Gebroken, maar stijf van ongeschonden trots, belde zij aan het hotel waar tante verblijf hield. Haar eerste vraag was: 'Waar is de Choiseul?'

De oude dame had een begrijpend glimlachje. 'Ma chère, wij doen de zaken nooit half. Het heerschap werd niet alleen naar Brussel geroepen, wij hebben hem een statie verder gezonden. Op dit oogenblik zal hij niet verre meer van Parijs zijn, waar hij aan den dienst van Marie-Antoinette, dochter van Hare Keizerlijke Hoogheid, wordt gehecht.'

Het was haar aan te zien, dat zij met bijzondere voldoening met dit bericht uitpakte. Maar gravin Martha scheen niet bereid tot grenzelooze bewondering voor zooveel vermogen en toewijding. Zij knikte stijf met het hoofd en knipperde haast onzichtbaar met de oogen. Zich dan volledig beheerschend, zei ze rustig: 'Ik had me dan deze reis kunnen sparen. Adieu, ma tante!' Wanneer zij in den zadel wipte, was het of zij op wandelrit uittrok. Zij keek niet om bij het verwonderde roepen van de oude dame.

Reed heel den dag en vond te Antwerpen onderdak. Gebroken van vermoeienis lag zij, met harde oogen wakend, gansch den nacht. Herkauwde de enkele woorden, die vóór haar oogen brandden. Het was niet het verlies van de dochter, dat haar mateloos verbitterde, maar de wijze waarop dit verlies geschied was. De bleeke morgen vond haar vroeg op. Zij talmde niet, en verliet de stad, zonder om te zien. Het werd avond vooraleer zij de bosschen zag naderen, de woningen waar menschen stonden, die haar eerbiedig groetten, en de witte muren van het

kasteel, tusschen de rustige boomen. Wanneer zij stil hield op het voorplein, brandde de kramp in hand en voet; haar lichaam voelde zij niet meer. Twee meiden moesten haar uit den zadel heffen en binnendragen. Zij liet geen kreet, maar schreide van de pijn, die haar onmeedoogend martelde. Weigerde eten, drinken, joeg allen op de vlucht met barsche woorden, of alleen met den stalen blik uit haar koele oogen. Op een morgen kwam ze naar beneden, uiterlijk kalm en beheerscht, en had een glimlach. Zij sprak, - het was voorbij. Zij alleen wist wat het gekost had.

Zij was reeds geruimen tijd thuis, als de dragonderskapitein aangemeld werd. Stilaan was men zijn afwezigheid gewoon geraakt en nu hij daar was, wist men eerst goed dat hij weg geweest was. Hij had den smallen weg genomen, die langs de zandbergen achter de vennen voert en achter in het park uitkomt. Langer dan noodig was, stond hij bij zijn paard, klopte het in den nek en fluisterde het allerlei onverstaanbare woorden toe. ‘Maria,’ zei hij als de gouvernante hem groette, maar zijn grandezza was klein geworden en over hem lag de angst van het kind, dat een berisping vreest. Hij verkreeg van haar, dat zij zijn komst aan de Vrouwe zou melden, en na haar trok hij schoorvoetend de trap op.

Haar spot was ongenadig, als zij hem zag. Hij was de berooide hond, die na velerlei avontuur het veilige hok opzocht. ‘Kaal, mon frère,’ hakte zij en in hem was niets meer van den fieren krijgsman, die den Brusselschen grand monde met zijn baldadige verhalen verblufte. Hij boog het hoofd, deemoedig, in rouwvol schuldbewustzijn wachtend op haar woede die hem slaan zou, op haar verachting die zij hem in het gelaat zou spuwen, bij voorbaat bereid alles te dragen, alles te verloochenen, alles af te zweren.

Hij wachtte vruchteloos. Wanneer hij opkeek, aarzelend het hoofd heffend, zag hij haar oogen, die onbewogen op hem rustten. Hij meende Martha, zijn hooghartige zuster, te kennen. Maar deze was een andere vrouw. Het kon de trots zijn, die haar verstarde, maar deze oogen waren een raadsel. Hij boog en gleed

weg, even wachtend aan de deur. Daar zij geen beweging maakte en geen woord sprak, deed hij den laatsten stap en ademde verlicht op, als hij in de gang was. Hier kwam mild leven hem tegemoet, al was het maar een late zonnestraal, die op den bleeken muur leefde, of dit vogellied, dat van uit het avondlijk park hier rustig sterven kwam.

IX.

Sedert menschenheugenis was Lieve-Vrouwkensdag in Oogstmaand gekroond met helderen hemel en stralende zon, en ook dit jaar werd deze traditie vervuld. Wanneer pastoor Grangé van uit het koele kerkportaal trad, in den vollen, schaterenden zonneschijn, die hem t'allenkanten omspoelde, had hij den ouden, goeden glimlach, die zijn aangezicht zoo mild maakte. Hij droeg den zwaren monstrans, en daar wachtten hem de dragers met den baldakijn, maar bij de enkele stappen, die hem van den schuttenden draaghemel scheidden, bliksemde de zon in het vlammende goud. De schoone gift, waarmede zijn parochianen en de hoogedele Vrouwe van het kasteel hem bij zijn vijftigjarig priesterjubileum verrast hadden. Was daar niet taaie wroetersvlijt, zorgende spaarzaamheid en stille liefde versmolten tot heerlijk geronnen goud, kostbaarder in zijn oogen dan het edelste metaal? Met beide handen omklemde hij den schat en in stille aanbidding hingen zijn oogen aan de groote Hostie, die het koele middelpunt was in dezen stralenden brand.

Het heldere, volle geluid van de klokken leefde in den blijden dag, gonsde in den toren, boven dit rinkelend gebeier van zilveren processiebellen. Maar al die geluiden, al omspoelden ze pastoor Grangé als een zee, drongen niet meer bewust tot hem door. In kinderlijken eerbied hingen zijn oogen aan de Hostie, en inwendig voerde hij dit gesprek met devote aandacht.

‘Lieve Heer, bij Uw processiegang mag ik U dragen, en in mijn handen rust Gij als een kind in moeders zachten, zorgzamen

arm. En ik wil U dragen in het dorp, door en rond het dorp. Gij moet de menschen zien, die een heel jaar lang vóór U komen klagen, of bedanken. En de akkers, waar ze wroeten, hopend op Uw miklen zegen, vocht en malsche zon op tijd, zooals het hoort op dezen hoogen hoek. En de bosschen, waar het hout gesprokkeld wordt bij winterdag, als de kou nijpt. En de magere driesen moet Gij zien, waar het vee maar amper zijn eten vindt. En langs het kerkhof zullen wij gaan, waar ze rustig in Uw vrede gestrekt liggen, de oogen naar den hoogen hemel en de handen gevouwen; de kinderkens, die Uw naam nog niet konden stamelen, en dat jong, roekeloos volk, dat Uw wet met den mond belijdt, maar meegewerveld wordt door den storm van hun bloed, en het zal later wel beteren; en de moeders, die kinderen gedragen hebben, in stilte en met groot geduld, en door U gehaald zijn té vroeg naar onze kleine, menschelijke berekeningen, maar Gij weet alles, Lieve Heer, en zijt de Meester; en de vaders, die het brood verdienen, zwaar werk en gering loon, en een regiment eters; en de oude menschen, kromgegroeid van den arbeid of van de drachten, en die het leven gekend hebben en dat nooit vervulde verlangen, omdat het niet in U rustte; al die schoone, zwakke, maar goedwillende menschen, die Uwen hemel belegeren. Lieve Heer, zet de poort ver open. En voor Uwen dienaar, die niet waardig is... Wij zullen de huizen zien, en de hoeven, die gebouwd zijn in dezen gelukkigen tijd, nu Uw hand ons bevrijdt van pest, hongersnood en oorlog. Het fiere kruis van den nieuwen molen, de hooge populieren rond de veilige schans en de brug over de voort. En de bestrooide straten, de gereven zavelwegen, en de bloemen aan de deuren, en kaarsen. En hoor, Lieve Heer, hoe hij zingt...'

Verzonken in zijn gebed, glimlachte pastoor Grangé en niemand zou dien glimlach begrijpen, want zoo diep was dit in zijn hart geborgen, dat geen menschelijk oog tot op dien bodem peilen kon.

Het lied van de klokken was zwaar en vulde alles; achter de kerk werden de musketten afgevuurd; op het plein werden de brandbussen gestoken en in de beemden aan de pastorij bromden

de mortierkens. En hoor hoe de tamboer van de gilde, vóór de deftige mambers stappend, zijn trom deed ronken. Maar boven al deze geluiden, neen, niet boven, maar buiten deze geluiden trof alleen de zang ‘Adoro te’ het oor van pastoor Grangé, gedragen op een jonge stem. Vóór den baldakijn, met magister en custos, ging Michaël, en uit zijn mond galmde dit lied, vol schoonen, reinen hartstocht.

‘Lieve Heer, hoe wonderlijk zijn Uw wegen en ondoorgrondelijk Uw raadsbesluiten. Verblijd het hart van Uwen dienaar, die nooit durven droomen heeft wat Uw liefderijke hand hem schenkt. Te Uwer eer heb ik dit edel plantje verzorgd, vertroeteld, opdat het bloem en vrucht zou dragen, zegen voor de menschen. Ik wist niet dat Gij het in Uw hof wilde planten, liefderijke Hovenier. Uw zaad lag diep in zijn hart, nu is het ontkiemd en Gij hebt hem naar Uw altaar gewenkt. Mijn kind, Lieve Heer, dat Uw zoon wordt. Laat hem in Uw dienst bloeien en zeer liefelijk geuren...’

Langs de veldwegen, achter de pastorij slingerde de kleurige processie naar de kapel in de zandheuvels. Traag beklom pastoor Grangé de drie treden van de trap. Dan hief hij den zwaren monstrans hoog; die Zon bestraalde den schoonen oogst aan zijn voeten. En hij bad: ‘Ik had hem in de wereld gezien, Lieve Heer, waar hij de schoone deugden zou dragen, ten exempel van alle kleine luiden. Maar schooner is het lot, dat Gij hem beschoren hebt: Uw dienaar, leviet en ridder te zijn. Ik schaam mij om mijn wankelmoedigheid, mijn klein geloof en onkristelijken twijfel, waar ik in den zoon de belichaming van de moeder meende te moeten zien, haar lichtzinnigen twijfel en onbarmhartigen spot. In het boek der Spreuken heet het: wat de ouders verzuimden, wordt in de kinderen volbracht. Lieve Heer, laat hem bloeien tot Uw glorie...’

Ongewoon lang hield hij den monstrans geheven en er hing een stilte, die te drukken begon. De twee krialen keken verwonderd naar den zegenenden herder op. De gildetamboer hield de stokken stram ten roffel, van zoodra de zegen zou gegeven zijn. De custos kuchelde herhaaldelijk. Maar pastoor Grangé was

en bleef ongevoelig voor de buitenwereld. Als de laatste verzuchting zijn verzadigd gelukkige ziel ontgleed, teekende hij het zegenende kruis met den monstrans, ging dan traag de trappen af. En nu deden de krialen de bellen rinkelen in den zonnigen dag, de trom werd geroerd, voor de laatste maal schraapte de koster zijn keel en zette het Magnificat aan. De zware processievanen werden geheven, groepen kregen hun vorm en als een kleurig lint slingerde de processie achter de zandheuvels, de magere vliegakkers in De grond gloeide; het magere onkruid kroop in het scherpe zand van den kronkelweg, maar in den stralenden zonneschijn droeg alles schoone, blije kleuren.

Pastoor Grange dacht niet meer; hij voelde nu meer, en beter, en dieper dan anders. De goede warmte, en dit zonnelicht en de schoone lucht, helder en hoog gespannen. Magnificat om al de dingen, die zuiver en vol eenvoud uit Gods handen gekomen zijn. Het gras tegen den grachtkant en de hei, die te bloeien aanvangt, argeloos als een kind; de solfergele vlasbek, het schuchtere zandblauwtje en de prinsdijke klokjesgentiaan. Magnificat om de verrukkelijke schepselen Gods. Een onbezorgde vogel op den tak, de onvermoeibare krekel in het roerlooze gras en de wandelende vlinder. Magnificat, magnificat, om de menschen, de kinderen, hun stemmen die 's Heeren lof zingen, hun schoone gestalten in dezen stoet; hun fiere hoofden, die gebogen hebben. Magnificat om die stem, Lieve Heer.

Hij kon niets meer zeggen dan: Lieve Heer, Lieve Heer, in eentonige, rijke herhaling, de eene verzuchting die zijn geluk vertolken moest, geluk dat zijn wezen mateloos vulde.

Dit gevoel van volledige verzadiging en rustig geluk vergezelde hem op gansch den rondgang, in de kerk, en als hij recht stond van den laatsten knieval vóór het altaar, waar de kaarsen gedoofd werden, was zijn blik als een koestering. De heldere zonneschijn kwam hem tegemoet en de milde geur van rijpe zomerdagen. In den tuin zag hij de blozende appels in het donkere loof en de zware peren aan de doorbuigende takken. Overal werd het oogsttijd, en hij glimlachte. Ginder wandelden de zonnevlekken op den witten pastorijmuur, en als hij stemmen

hoorde, stond hij een oogenblik peinzend. De glimlach, die zijn aangezicht verlichtte, smolt weg als sneeuw voor de zon, en er kwam iets zorglijks in de trekken om zijn mond. Hij hoorde de stem van Trude, en de stem van Michaël, die rustig was en vol, bijna diep, klonk.

Pastoor Grangé stond op den drempel en wanneer Michaël naar hem opkeek, wist hij wat die blik beduidde. Hij knikte; hij moest moeite doen, maar vond een glimlach om te zeggen: 'Ik zal nu gaan.'

Buiten wachtten de ongeduldige schimmels; nu mocht hij niet langer toeven. Hij stapte in het rijtuig; het ging maar naar het kasteel waar, naar aloude traditie, op dezen dag hem het ontbijt wachtte in gezelschap van de hoogedele Vrouwe. Hij wist van vroegere jaren hoe dit verloopen zou: het kwijnende gesprek, waarin alles aan de beurt zou komen, dat rimpels kon trekken op den kalmen vijverspiegel van dit bestaan: goed en slecht weer, het bedrijf van de menschen, de rijpende oogst, de driestheid van stroopers en zwervers in de Vrijheid. Nieuws, dat verder reikte dan deze nauwe grenzen, werd zelden aangeroerd en beide partijen vermeden haast angstvallig zinspelingen te maken op geestesstroomingen of nieuwe richtingen in de wereld der gedachten, wetend dat hier onverbiddelijk rotsvaste Roomschheid tegenover vlinderenden twijfel en nauw verborgen ongeloof stond.

Maar nu was er dat andere, en hoe dichter het rijtuig met de vurige schimmels het kasteel naderde, hoe meer pastoor Grangé dit gevoel van rustige zekerheid verliet. Er was dit onzinnige verlangen deze dreef met de schoon gereide beuken, dicht looverdak met verren schijn van zon, naar oneindige verten te weten uitloopen. Hij glimlachte om zijn wankelmoedigheid, wanneer het rijtuig vóór de kasteeltrap stilhield en de koetsier buigend het portier opende. Op het terras wachtte hem de Vrouwe.

Zij had lieve woorden voor hem en ging hem vóór naar het kleine salon, waar het ontbijt klaar stond. Maar hij hoorde maar amper wat zij zei, had slechts een half oog voor haar vriendelijke

attenties en, gezeten, luisterde hij naar de gewone vaststellingen van een moeilijk van stapel loopend gesprek, weer en wind, en wat de dag brengen zou, beleefd en gemeten antwoordend. Maar het was of dit alles buiten hem geschiedde, haast vreemd aan zijn wezen. Hij hoorde zich spreken, en toch voerde hij een ander, inwendig gesprek, woorden aan elkaar rijgend tot zuiver gebouwde zinnen, die helder zijn gedachten moesten belichamen.

'En Michaël?' vroeg hij plots, zonder eenig verband met de vraag, die de gravin hem gesteld had, maar gegroeid uit de inwendige werkelijkheid, die hem gansch vervulde.

Hij doorstond den vorschenden blik van haar oogen en knikte tevreden, als zij zei: 'De leeraar haalt alle eer van zijn oudleerling. Wat ik uit de abdij te vernemen krijg, is niets dan lof. En ik ken abt Joannes Peeters voldoende om te weten, dat hij mij niet met barmhartige leugens zou willen bedriegen.'

Zonder haar aan te zien, glimlachte pastoor Grangé en de glimlach verried zijn inwendig geluk. Hij wreef zacht en vergenoegd in zijn handen en dan ving hij stil te praten aan, haast voor zichzelf. 'Wie weet wat er uit dit kind nog groeien kan? Alle wegen liggen open, en welken weg zal hij betreden? De studie kan hem lokken, hij kan een licht van de wetenschap worden en schitteren; het zou niet de eerste maal zijn dat de adel des geestes gepaard ging met den adel der geboorte.' Hij hield een poos op, maar als hij gravin Martha's gekuchel hoorde en dit ongeduld, dat het verried, ging hij snel voort: 'Of misschien leidt de wetenschap hem naar de hoogste posten, waar het roer van den staat in handen wordt gehouden en in de stilte van de studiekamer aan het welzijn van het volk wordt gearbeid. Of wordt hij eens een groot krijgsman, die zijn zwaard trekt om het recht te verdedigen? Alle wegen...'

'Toekomst, - en waarzeggerij is uit den booze, eerwaarde,' glimlachte de Vrouwe. 'Zie, het is zomer, en de oogst...'

Als een eigenzinnig kind schudde hij het hoofd en, alsof hij haar woorden niet gehoord had, ging hij verder: 'Alle

wegen, en er is nog een weg. De eenige weg, heeft Hij gezegd die de waarheid is en het leven...'

'Was een mooie, passende predicatie, mijnheer pastoor; nu is de hoogmis uit!'

Hij lette niet op haar spottende, neerhalende woorden. 'De eenige weg... Ik weet dat hij vroom is; slijk van wat aardsch is, heeft zijn ziel nog niet bevlekt. Waar alles in dit leven hem toelacht, kon hij den weg van onthechting gaan, de hoogste heldhaftigheid. Branden als een licht, baken voor velen. Geen wapen, alleen het kruis; voor livrei een pij.'

'De hemel beware!' lachte gravin Martha, luid en hard, zoodat het hem pijn deed. 'Goed voor zwakken, onvolwaardigen. Dooden worden begraven, levenden niet. Mijn zoon...'

'Het is zijn verlangen...' Hij zei dit met een niet te verbergen wanhoop in zijn stem.

'Zoo?' Dit antwoord hakte en de stilte, die daarop viel, was één donkere bedreiging. 'Mooi werk van den abt. Achter den rug om een kind meesleepen. Voorwaar een zegepraal, die weinig bewondering kan afdwingen.' Zij knikte herhaaldelijk, en dan naar pastoor Grangé buigend, sprak zij: 'Ik dank u om de mededeeling. Ik zal niet wachten om te doen wat noodig is. Een dienst, dien gij mij bewijst. Ik zal dat niet vergeten.'

'Maar zijn roeping? Zijn geluk?' riep hij met vertwijfeling uit.

Zij stond recht en trad naar het venster toe. Zonder hem aan te zien, sprak zij: 'Geluk? Dat zal ik bouwen, en ik heb daar andere gedachten over dan al de gerokte heeren, die hun leven vullen met wierookgeur en lippengeprevel. Zijn roeping? Ik zal die wekken, niemand anders!'

Haar stem was zoo, dat zij geen tegenspraak duldde. Als gravin Martha omkeek, zat pastoor Grangé daar als vernietigd. Hij kende haar genoegzaam om te weten, dat verdere woorden volstrekt nutteloos waren, of slechts haar koele beslistheid konden verscherpen.

Misschien had zij medelijden met hem, zijn verslagenheid en

jammerlijke sprakeloosheid ziend, want eenigszins milder zei ze: ‘Verontschuldig mij nu, er wacht mij andere bezigheid. Ik hoop dat het ontbijt u verder smaken zal. En hier is wat naar traditie en verdienste uw recht is.’ Zij schoof hem een gouden dukaat toe. Met een lichte buiging verliet zij het salon.

Pastoor Grangé zat roerloos vóór zich uit te staren. Traag kroop een zonnevlek op het damasten tafelkleed naar het porseleinen gerei met de kleurige bloemenkransjes. De gouden dukaat had geheim leven. Er was niets dan zon en rustig, schoon en evenwichtig geluk. Maar hem was het of aan scherven lag, onwederroepelijk vernield, iets wat hij met moeite en mateloos geduld opgebouwd had. Hij was leeg, moe, en voelde zich oud.

Hij was alleen, bleef alleen, wachtte vruchteloos op iets dat toch niet meer komen zou. Eindelijk stond hij moeizaam recht, glimlachte pijnlijk. Het ontbijt had hij niet aangeraakt.

Niemand trad hem in de gang tegemoet. Hij stond op het terras, in den harden schijn van de zomerzon, die hem pijn deed. Hij moest naar de leuning grijpen als hij de trap afdaalde. ‘Neen,’ schudde hij, als de koetsier het portier van het rijtuig open wierp. Hij liet den verbaasden man staan, strompelde over het zonoverstroomde voorplein, onvast als bij lichte dronkenschap. Als hij de dreef bereikte, stond hij een oogenblik stil en schouwde achterom; het kasteel lag daar als een trotsche burcht, er was nergens leven te bespeuren.

Dan trok hij de dreef in, naar het dorp toe, naar het leven.

* * *

Aan het tuinpoortje aarzelde hij en stilstaand luisterde hij naar de stemmen die hij kende. Maar gebogen over eigen, martelende gepeinzen, gingen deze stemmen, en wat zij droegen, aan hem voorbij.

Dan rukte hij zich los en kuchend ging hij de kleine kamer binnen, waar Michaël over een boek gebogen zat, en Trude naast hem.

Hij wrong zijn mond tot een glimlach en zoo onverschillig

mogelijk zei hij: ‘Trude, het is middag, luid de klok, de koster is niet thuis.’

Zij gehoorzaamde onmiddellijk en liet achter zich de stilte. Pastoor Grangé voelde Michaëls oogen op zich en de angstige vraag. Eindelijk keek hij op en schudde het moede, zware hoofd. Hij trad op den jongen toe, lei zijn handen op zijn schouders.

‘Wat zei moeder?’ fluisterde de jonge man, reeds wetend wat dit zwijgen beduidde. Grangé's pijnlijke glimlach was het antwoord. Hij knikte traag, zei dan: ‘Er is wat anders voor u weggelegd, jongen...’ Hij glimlachte, om zijn tranen terug te dringen. ‘Er zijn vele wegen om het ééne doel te bereiken. Niet iedereen begrijpt dat. Misschien hebben wij het ook niet begrepen.’ Hij zweeg en wachtte vruchteloos op een woord uit dien wanhopig gesloten mond. ‘Misschien,’ zei hij aarzelend, ‘misschien heeft de vraag haar te zeer verrast en vermag een kind meer op het hart van een moeder, dan ik dat kon. Misschien mijn jongen...’

Nog bleef een antwoord uit. Hij hoorde de klok slaan, sneller dan en luider, een blij lied in dezen peislijken dag.

‘Het zal uw tijd zijn,’ zei hij zacht, de hand heffend.

De jonge man begreep. Een oogenblik stond hij aarzelend in de deuropening. Dan groette hij zwijgend en ging, over het zonnige tuinpad, boog aan het poortje.

Pastoor Grangé knielde en met diep gebogen hoofd bad hij het Angelus. Hij was een oud man en schreide gemakkelijk.

Wanneer Michaël in de groote kamer trad, stond zijn moeder aan het venster. ‘Kom binnen,’ gebood zij, en hij kon niet meer ontsnappen. Als een geslagen hond kroop hij naar haar toe. Haar oogen dwongen hem op te kijken, hoe de harde glans van dien blik hem ook teisterde.

‘Gij zult morgen naar Postel gaan,’ sprak zij. Haar woorden waren hard als glas en hij knikte willoos.

‘Gij zult klaarmaken wat uw eigendom is, en dan naar huis terugkeeren.’ Even rilde hij, maar als zij zweeg, bleef hij roerloos, zwijgend, staan.

‘Gij zult daar niet meer komen zonder mijn toelating!’ Het klonk als een vonnis; hij was een misdadiger, die schuldbewust zijn veroordeeling en straf aanhoorde.

Zij wachtte niet op een antwoord en ging. De deur viel dicht; hard klonk de slag in deze stilte. Dan eerst keek hij op, zag de tafel, de schilderijen aan den wand, de zon op den vloer en, door het venster, den glorieuzen bloei van den zomer. Het was hem of hij ontwaakte, opstond uit een verdooving; en nu voelde hij scherp den beet van de pijn en van de vertwijfeling. Een groot verlangen naar de stilte en de ingetogen rust van de studiekamer overspoelde hem gansch; alleen te zijn, ontheven van alles, ingekeerd in zichzelf, - het werd een honger, die hem verteerde. Snel wentelende beelden gleden aan hem voorbij: het rustige licht van de godslamp in de avondlijke kerk, de melodisch zuiver vloeiende stroom van het koorgebed, de ingetogen gebaren van den officiant. Hij moest zich losrukken, en zonder scherpe pijn kon dit niet geschieden.

Een oogenblik voelde hij den angel van de opstandigheid die hem prikkelde, en bevloog hem de lust zich te verzetten. Hij was geen kind meer, en dit was zijn roeping, de eenige weg tot zijn levensgeluk. Zijn moeder moest dat begrijpen, zij zou naar hem luisteren en zijn woorden zouden haar overtuigen. Het was een plotse bevlieging, en de kordaatheid waarmede hij dit besluit nam, stond geteekend in den harden mondtrek en de fiere lijn van dit jonge lichaam. Hij ging naar de deur. Tot aan de deur; zijn hand sloeg als een klauw om de klink. Maar opende ze niet. Het was of iets in hem brak. De aarzeling leefde in zijn peinzende oogen, in den triesten glimlach, in den val van de hand, die de klink loste.

Hij hoorde stemmen in de gang. Het was of hij kleiner werd, zich pijnlijk kromde. Kroop, meer dan hij ging, naar het venster toe. De zon triomfeerde in den weergaloos helderen hemel. Het harde licht deed hem pijn en hij sloot zijn oogen. Als hij die puinen nu niet meer zag...

X.

Abt Joannes Peeters had zwijgend geluisterd naar dit relaas, pijnlijk als een moeilijke biecht. En nu de stilte viel, als alles gezegd was, wachtte hij met zijn woorden, want van wat hij zeggen ging, droeg elk woord, elke klank.

Hij keek op naar den jongen man, die vóór hem stond, één vertwijfeling, en hij had medelijden met hem.

Maar hij zei hem rustig: 'In uw geval is het ouderlijk gezag het hoogste. Gij moet gehoorzamen.' Hij zag hoe zijn woorden Michaël als zweepslagen troffen, en zachter ging hij voort: 'Gehoorzaam als een volgzaam kind. Wij weten niet wat God met ons voorheeft en Zijn wegen zijn vaak raadselachtig voor onze kortzichtigheid.'

Michaël knikte stom, deed geen moeite om te antwoorden.

'Doe dan wat uw moeder u bevolen heeft...'

'En hier wegblijven?' Het was een kreet van vertwijfeling.

'Ook dàt,' wedervoer abt Peeters kalm, maar beslist. 'Vergeet niet dat de gehoorzaamheid evengoed in de wereld kan beoefend worden, als binnen de muren van een godgewijd stift.'

'Zoo word ik uitgestooten,' morde de jonge man.

De abt schudde zacht het hoofd. 'Niet uitgestooten, Michaël. Als gij wilt, worden deze banden niet onwederroepelijk gebroken. Maar gehoorzaam, volkomen en in volle overgave. Ook daaruit kan iets schoons groeien.'

Hij stond recht en ging naar den jongen man. 'Hoevelen zijn er in dit leven, die oogsten wat ze gezaaid hebben? Vergeet het niet, Michaël: wanneer ook gij terugkomt, zullen deze poorten steeds voor u openstaan.'

Dat was een plechtige belofte en de ernst, waarmede abt Joannes Peeters deze woorden sprak, ontging den jongen man niet. Dankend boog hij het hoofd en ging.

Hij deed zooals de abt hem gevraagd had, schikte alles in

stilte, zonder afscheid te nemen van al de menschen, waar hij door de jaren, in dit vreedzaam oord, mee vergroeid geraakt was. Een laatste bezoek bracht hij aan de kerk. Buiten was de dag grijs, en dit getemperd licht, dat in het kerkgebouw tot vertrouwelijk duister groeide, deed hem goed. Hij kon zich verlossen, niet in een rustig gebed, maar stilte en eenzaamheid brachten zijn onrust tot bedaren.

Zonder om te zien, reed hij over de binnenkoer naar de poort toe. Buiten plooide de hei open, achter de berkenbosschen. De lucht was gesloten, er vielen reeds druppels.

Abt Joannes Peeters keek hem na van achter de ruiten van zijn werkkamer. Hij hield van dit kind, - zoo mocht hij Michaël nog wel noemen. Hield van zijn onschuld, zijn kinderlijke vroomheid. Kende zijn tekorten en dezen ongevormden wil. Wat hij den jongen gezegd had, was de waarheid, de harde waarheid, en toch was hij niet heelemaal tevreden over zijn woorden. Hij vroeg zich reeds af waarom hij hem zoo, bij het eerste bevel, laten gaan had. Hij kende de moeder en haar heerschersnatuur. Was het uit zwakheid dat hij dit gevecht ontweken had?

* * *

Michaël liet zijn paard gaan, den lossen teugel vrij. De regen zeeg neer in stilte; zwaar leekten de eiken langs den weg. Hij zag de glanzende druppels perelen in de lange manen van zijn rijdier. Hij klopte het paard in den nek; die vriend verliet hem niet.

Het was hem of aan dezen tocht geen einde ging komen. Nu de laatste uitloopers van de oeroude dreef achter hem waren, plooide de vlakte open, eindeloos ver uitloopend naar den wazigen horizon. Er was geen geluid, dan dit gedempt geruisch van den neerzijgenden regen en de doffe slag van de hoeven in het gebluschte zand van den heiwegel.

Vaag gleed zijn blik over het ingekeerde land. Zoo menigen keer had hij dezen weg gereden; wanneer hij, bij verlof, naar huis trok, als een kind verheugd om het weerzien; een paar

dagen nadien terug naar de abdij, waarheen zijn verlangen hem dreef. Thans kon hij geen vreugde voelen. De pijn om de scheiding sneed niet meer zoo diep, maar zij vervulde hem gansch. Zoo rijden, dag en nacht... Hij betrapte er zich op, met afkeer te denken aan thuis en het nakende weerzien en schaamde zich om dit gevoel, dat hem onverhoeds overvallen had. Satan kende de zwakheden van de kinderen der menschen.

Hij verwonderde er zich over, dat hij nog niet verder gevorderd was, wanneer zijn paard bleef staan bij de schaapsvoort. Waar was de vermoeienis gegroeid, die hem bekroop en hem drukte? Hij voelde zijn hoofd zwaar, een doffe pijn gloeide in zijn rug. Hij dacht aan den voorbijen nacht, dien hij slapeloos had doorgebracht, en er leefde in hem een groot verlangen naar rust, verglijden in verlossenden slaap. Hij trok de fluweelen muts van zijn hoofd, hing ze aan den zadelknop, en dat verfrischte hem, dempte den gloei van zijn aangezicht. In de verte zag hij boomen, en dan kon de kerk van Oud-Turnhout niet ver meer af zijn; nu moest hij de torenspits boven de hooge linden zien uitpunten. Tevergeefs keek hij uit. Hij kon zich niet van baan vergist hebben, en tallooze malen had hij dezen rit gedaan.

Hij was moe, en meer en meer kostte het hem moeite in den zadel te blijven. Hoe lenig zijn rijdier ook was, bij elken stap groeide de pijn die hem in den rug brandde, en hij kon dat niet langer dragen. Moeilijk gleed hij van het paard, stond een oogenblik stil; zijn hart klopte razend snel en vóór zijn oogen brandden verblindende vuren. Met onzekere hand greep hij den natten teugel en strompelde over het heipad, met het volgzame dier achter zich aan. Het rhythme van zijn tragen stap vertraagde nog, hij moest zich voortsleepen. Denken kon hij niet meer; het was een eindelooze reis, waarvan hij het begin niet meer kende en het einde niet kon vermoeden. De regen ruischte neer.

Plots hoorde hij belgerinkel, dat snel naderde en opeens verzwond. Aarzelend keek hij op. Wat wou die man, die op hem toe kwam?

‘Kerel, ge kunt de baan wel vrijlaten als er gebeld wordt?’

Nu zag hij een koets, glimmend van den regen, en paarden. Waarom lachte die man?

‘Michaël! Man toch, waar komt gij vandaan?’

Vaag was dit eerste herkennen, iemand die door vervagenden mist dichter en dichter tot ons komt. En dan zei hij: ‘Thoenemans, Thoenemans...’

Zijn stem verried koorts, en nu hij stilstond, uit dit werktuiglijk rhythine van den stap gerukt, wankelde hij. Hij voelde een hand die hem greep, ‘Gij zijt ziek! Kom! ‘Willoos ging hij mee, gesteund door dien sterken arm. Het was goed op iemand te kunnen steunen en hij sloot zijn oogen. Hij gleed in de rust van den wagen, dit mild ontspannen van krampspieren en dit zacht gedragen worden van het loodzware lichaam. Thans vroeg hij niet meer, kon niet antwoorden op de vragen die Thoenemans hem stelde, keek hem zwaar aan en schudde zacht het hoofd.

De regendraden zag hij rillen op de koetsruit; vaag schoof het landschap voorbij, struikgewas, boomen, een boerenwoning.

‘Wij zijn in de stad!’ hoorde hij Thoenemans zeggen. Misschien glimlachte hij wel, wist echter niet waarom. Het rijtuig stond stil, hij hoorde stemmen, er boog iemand over hem. Hij voelde dat hij gedragen werd, maar was zoo moe, dat hij niet vragen kon. Nu lag zijn lichaam gestrekt, hij voelde het niet meer, zelf ontheven aan de stof... Als hij de oogen opende, stond een oude vrouw over hem gebogen; het was zijn moeder niet.

Het was tegen avond wanneer Peter Thoenemans, de jonge tijkhandelaar uit ‘De cleyne Keyser’, vóór gravin Martha stond, hoofsch boog en haar groette.

Zij had niets dan koelen spot voor den burgerman, wiens bezoeken haar ergerden. ‘Ik herinner mij niet, uitnoodigingen verzonden te hebben, jonge man. En met dergelijk weer...’

Maar hij liet zich niet gelegen aan haar prikkelende vragen en berichtte haar met weinige, zakelijke woorden, dat haar zoon Michaël in ‘De cleyne Keyser’ te bed lag met een kwade koorts; de chirurgijn was ongerust, en het was goed dat de Vrouwe niet wachtte tot 's anderen daags om...

Haar aangezicht werd hard, maar de jonge man merkte wel dat zij onmenschelijke pogingen deed om haar ontroering te verbergen.

Hij achtte zijn plicht vervuld, boog en vroeg oorlof om te gaan. Een oogenblik was het of ze brak, maar onmiddellijk beheerschte ze zich. Zij liet de koets voorrijden, noodde den jongen man aan haar zijde plaats te nemen. Van gansch den weg sprak zij geen enkel woord.

XI.

Een tweede jeugd was in den dragonderskapitein Alexander gevaren. Waar hij tot dan toe bij zijn egaal verloopend verblijf op het kasteel teerde op den roem die, naast zijn uniform, vooral een steun vond in zijn pakkende verhalen over de meegemaakte veldslagen en de daarbij bedreven heldendaden, kon hij dit nu vergeten en was zijn volle aandacht, zijn iever, zijn leven gericht op den kweekeling, dien gravin Martha hem toevertrouwd had om er de krijgsdeugden, die ook een burgerman niet konden misstaan, te wekken en tot bloei te brengen. Wel had hij in Michaël niet den leerling begroet, die den leermeester geestdriftig kon stemmen, maar hij had in zijn leven en bij zijn ervaringen in het bedrijf der wapenen andere gedaanteverwisselingen meegemaakt.

In de eerste plaats gold zijn zorg de lichamelijke harding van zijn kweekeling. De langdurige ziektetijd, meer een zedelijke inzinking dan lichamelijke verzwakking, had al te duidelijk sporen achtergelaten en hij beleed met overtuiging de leering, die gravin Martha hem bij gelegenheid gegeven had: dat een gezonde ziel alleen in een gezond lichaam kan wonen.

Hij drilde hem militair, van den vroegen morgenrit tot den avondmarsch door bosch en beemd. Smalen op studie en boekenbedrijf waagde hij niet, hij voelde maar al te scherp zijn minderwaardigheid op dit gebied. Ook met zijn verhalen werd hij

voorzichtiger; reeds vaak had hij om den mond van den jongen man een glimlach gezien, wanneer hij met schittering en praal van schilderachtige bijzonderheden, gewaagde wapenfeiten opriep en zich verlustigde in de bewondering van zijn toehoorders. Voorzichtigheidshalve beperkte hij den krijg tot zuiver lichamelijke krachtpatserijen en hem tot eere diende gezegd, dat hij geen enkele gelegenheid liet voorbijgaan om daar opnieuw zelf het voorbeeld van te geven.

Deze gelegenheden werden hem niet zelden geschonken. Bij gebrek aan menschelijk wild, oefende en toonde hij zijn speurzin bij de jacht en het uitgebreide gebied van bosch, beemd en hei, waar voet- en waterwild bij overvloed voorkwam, bood hem daartoe het passende terrein.

Waar hij zich met passie aan dit bedrijf wijdde, schikte Michaël zich gedwee, maar zonder eenige bezieling, naar zijn wenschen. Hij luisterde toe, volbracht wat van hem verlangd werd, maar het was of hij bij dit alles als een automaat optrad.

Nu geschiedde het op een avond, dat een boer aangediend werd. Het was herfsttijd, de blaren waren gevallen en de eerste vorst had dun ijs op de vennen en moeraspoelen gelegd. Kaarsen waren opgestoken en verlichtten den disch. Oom Alexander had het woord en de gravin, hem kennend, luisterde vaag glimlachend toe. Hij was er knap in, een of andere bijzonderheid uit het gesprek aan te grijpen, om er dan een zelfbeleefd verhaal, een meegemaakt avontuur, aan vast te knoopen. In hoeverre dit laatste dan werkelijkheid of fantasie, of een handig mengsel van beide mocht genoemd worden, liet zijn toehoorders over het algemeen koud, omdat hij alles, wat hij vertelde, zóó te beleven wist, dat het, hoewel spel van verbeelding, toch werkelijkheid werd.

Thans speelde hij, - zoo mocht dit kleurig en bewogen verhalen wel genoemd worden, - een avontuur dat hem en zijn gezellen, op gedwongen marsch in de Moravische wouden, overkomen was. Na Kunersdorf, waar zij de garde van den ouden Frits uit elkaar getrommeld hadden, ging het naar het vaderland toe. Wel was de hoofdmacht van het vijandelijk leger

gebroken, maar de streek was nog onveilig door zwervende benden en als er bivak opgeslagen werd, moest telkens voor passende wacht gezorgd worden om op alle onraad voorbereid te zijn. ‘Op een nacht, of liever tegen den morgen aan, blaast de wacht alarm, iedereen snelt te wapen, de kapitein schikt ons in 't gelid, en in het halve licht van den groeienden dag, komt de vijand op ons aangestormd. Geen Pruisen, geen hitsige Brandenburgers, maar een bende Moravische beren! Ze brommen en brullen en schijnen geen lust te hebben om te gehoorzamen aan de sommatie van den schildwacht en het wachtwoord te zeggen. Onbeschoft volk! Onze kapitein was een moedig man, maar tegen dergelijke vijanden verloor hij het hoofd. In dubbele beteekenis zelfs! Sauve-qui-peut, en we rennen naar de boomen toe. Hij blijft staan of hij verlamd was. Een groote kerel van een beer komt op hem toe, omhelst hem en wij hooren de beenderen kraken. Even besnuffelt hij zijn hoofd en met één beet...’

‘Alexander!’ onderbrak gravin Martha en dat eene woord volstond.

‘...Nu, het is minder appetijtelijk. We vluchtten, maar als wij een blik kregen over de sterkte van den vijand en den aard van het slagveld, togen wij ten aanval. Ik mee, maar ongelukkig struikel ik over een uitstekenden boomwortel en val. Er buigt iemand over mij, een warme adem strijkt over mijn aangezicht. Als ik een schreeuw liet, bromde de beer en ging streelend met zijn klauw over arm en hand. Kijk, - nu, het moet weggegroeid zijn. En als de muil opengaat... - ik hoor een schot en daar valt me heel die bruine massa op het lijf. Hoe ik niet geradbraakt was...’

Een tweede maal ging de fluisterstem aan de deur: ‘Mevrouw, die boer...’

Lachend antwoordde gravin Martha: ‘Laat binnen! Oom Alexanders avontuur is tot een goed einde gebracht. Hij is gered.’

Een boer stond in de deur, de pelsmuts in de handen. Hij knipperde met de oogen, wist niet naar welken kant hij te buigen had. Gravin Martha wenkte hem.

‘Een stap vooruit, Manus. En laat hooren wat u op het hart ligt.’

‘De evers, mevrouw, de evers. Woelen de akkers om, ginder in 't Looy. Komen tot op de werf en wroeten de kuilen open...’

‘Evers?’ deed gravin Martha verwonderd. Ze keerde zich glimlachend naar Alexander en spotte: ‘Als het nu beren waren, konden wij dat dragondersregiment wel even laten aanrukken.’

Alexander kon spot verdragen, en zeker uit den mond van zijn zuster, maar in de oogen van dit kleine volk gekleineerd te worden, dat viel hem zwaar.

Hij stond recht en trad naar den boer toe. ‘Waar is dat? Het Looy? Langs de lage meerschen en het elzenhout?’ Zenuwachtig keek hij om, van den boer naar de Vrouwe. Dan lachte hij gewild luchtig. ‘Morgen kom ik. Ga maar!’

De beduusde boer keek hem aan; Alexander moest hem bij den arm nemen en naar de deur brengen.

De Vrouwe had een spotlach als hij neerzat. ‘Moravië is ver en beren zijn geen evers, heer broer.’

Maar hij voelde den lichten hoon niet, knikte naar Michaël en zei: ‘We trekken er morgen op uit. Het wordt geen Kunersdorf en er zijn geen Brandenburgers, maar als de evers zich ordentelijk weten te gedragen, kan het een behoorlijk gevecht worden.’

Het vooruitzicht scheen hem geprikkeld te hebben; uit den haast onuitputtelijken schat van zijn herinneringen haalde hij telkens nieuwe verhalen op en iets van de opgewektheid, die zijn stem hel maakte, zijn oogen deed schitteren en zijn handbeweging kort en energiek deed geschieden, scheen ook de anderen aangestoken te hebben. Michaël luisterde toe met onverholen spanning.

's Anderen daags trokken zij er op uit. De boer, die bij hun verschijnen wel eenigszins verrast opkeek, bracht hen naar de poelen, die t'enden de meerschen lagen. In den sompigen bodem stonden duidelijk de sporen, met de diep ingedrukte tee-

nen, te lezen. ‘En ginder moet hun leger zijn,’ wees de boer en zijn hand streek over het elzengewas, dat achter de meerschen begon. Ze stapten langs de akkers, waar de ondieren leelijk huisgehouden hadden; tot in den afgetuinden hof waren ze doorgedrongen en een groeve, waar bieten in gestapeld lagen, was opengewroet.

Nu wist Alexander genoeg. Als een veldheer overschouwde hij den toestand en deelde zijn bevelen uit. Tien boeren, al de wolfshonden meebrengen, wapens niet te vergeten. Het zou voor den vroegen namiddag zijn. Wel keek hij even bezorgd naar de zware, grijze lucht; misschien was er na deze lichte vorst wel sneeuw te vreezen.

Wat hij gevreesd had, geschiedde. Wanneer hij, kort na het middagmaal, met Michaël optrok, vloog er reeds stuifsneeuw en hij moest geen profeet zijn om te voorspellen, dat er storm kwam. Hij liet zich echter niet weerhouden: het woord was gegeven en bij strenger weer werden de ondieren allicht nog stouter.

Hij droeg de lichte speer in de hand en het zware jachtmes aan de zijde en Michaël had hij op dezelfde wijze bewapend. De jonge man volgde hem, zonder geestdrift, maar de nieuwsgierigheid dreef hem.

De boeren stonden klaar, de driftige honden blaften hun wild tegen. ‘Wapens?’ deed Alexander glimlachend. Hij zag de ijzeren pieken, knuppels en vlegels, één droeg een korte vlagzeisen. Maar hij bedwong zijn spotlust en beval: ‘Kom!’

Ze trokken achter de sompen door, bogen achter de boschjes en daar posteerde hij de boeren met de bloedhonden. Met een troep zou hij aan den overkant gaan staan om daar de evers op te wachten, die door de hitsige honden moesten opgejaagd worden. Hij zou den hoorn blazen als alles in orde was.

En hij stak den hoorn. De verre echo herhaalde den feilen stoot. Nu konden zij, vaag nog, het wilde blaffen hooren van de losgelaten honden. Met zijn mannen, Michaël aan zijn zij, trok Alexander dicht naar de sompen toe. Heller, heviger werd het

wild geblaf. Nu konden ze duidelijk het plonsen hooren. Waren dat de honden?

Geknetter van krakend takkenwerk, wild gesnuif en gebrobbel bereikte hen, maar de dichter wordende stuifsneeuw belette iets te zien. ‘Acht nemen!’ huilde Alexander. Hij moest gevoeld hebben dat gevaar dreigde. Een zwarte massa schoot voorbij, wierp een der boeren om, die vreeselijk huilend rechtkroop en ijlings weghinkte. Alexander vloekte, en wist het niet. Amper had hij den tijd om zich om te keeren, daar stormde dat ongedierte op hem aan; in een snellen flits zag hij den ruigen pels met dorre blaren en slijkkladden, den scherpen kop en de blinkende slagtanden. Hij stak de speer. Ze drong in den zwaren nek, trilde dat zijn arm hem pijn deed, boog, boog nog sterker en sprong met droog gekraak in splinterende stukken. Met een slag viel hij voorover, de ever schoot hem voorbij. Als hij recht geraakte, zag hij dat de boeren allen op de vlucht waren; alleen Michaël stond daar tegen een boom aangeleund, krijtwit, met de speer vóór zich uitgestoken. Hij begreep dat hij alleen was. Nu vloekte hij bewust, en met nadruk. Op hetzelfde oogenblik sprongen de wild blaffende honden uit het kreupelhout, jankend, knorrend, kreunend. Het was als een haast niet te ontwarren kluwen: een reusachtige ever, omringd, besprongen door aanvallende honden. Eén had de tanden in de magere bil geslagen, liet zich meesleuren; een ander hing, met de pooten in de lucht, aan de borstelige ooren. De ever ging zwaar, haast rustig. Hij schudde den ruigen kop, een hond vloog jankend in het gras. Alexander trok het jachtmes voor, hij zag de kans klaar; als een bliksem sloeg het neer, het drong zoo diep in de hangende keel, dat hij den pijnlijken prik van de harde haren in zijn hand voelde. Op hetzelfde oogenblik voelde hij een hevigen schok, die hem omverwierp, en een hevige, scheurende pijn, die in zijn been brandde. Hij moest niet vragen; vóór hij zag, wist hij dat de eerste ever opnieuw ten aanval getogen was. Hij had tijd noch kans om zich van zijn vermoeden te vergewissen. Misschien had de val hem licht verdoofd, het kon ook de dikker warrelende sneeuw zijn; vagelijk zag hij de schadu-

wen bewegen, hoorde stemmenrumoer. En dan niets meer.

Als hij weer de oogen opende, zag hij angstig glurende boerenoogen en bloed op de sneeuw. Aan zijn voeten lag de doode ever, met het jachtmes in de keel; schokken schoten door het zware lijf. Achter hem jankten honden. Hij wilde achteromzien, maar een scheut van pijn vlamde door zijn been en hij kreunde.

'Help me recht!' gebood hij, op de tanden bijtend. Zij hielpen hem recht; hij lachte en tempeestte tegelijkertijd en de bedremmelde boeren lieten hem terug in de sneeuw neer.

Voorzichtig betastten zijn vingers het getroffen been. 'Afbinden,' zei hij. Hun handen waren onzeker, hij moest helpen. En dan gebood hij hun een draagberrie van takkenwerk te maken.

Het sneeuwde volop als de stoet naar het kasteel trok; Alexander op de berrie, en achter hem de jachttrofeeën, twee reusachtige evers. Michaël sloot den stoet. Bij 't vale licht van den kwijnenden dag zag zijn aangezicht aschgrauw.

's Avonds lag oom Alexander op een rustbed bij het vuur. 'Kunersdorf was het niet;' orakelde hij, 'hoewel onze vijanden veel van de nijdige Brandenburgers weghadden.' Zijn oogen gingen naar de twee everkoppen, die op groote schotels op de tafel prijkten. 'Zij hebben dapper gestreden,' knikte hij, 'vooral de laatste, met zijn flankaanval, deed het prachtig. Overrompelde heel mijn zijvleugel...'

Zijn blikken gingen naar Michaël, die bij het vuur zat, peinzend. Even groeide een schamper lachje om oom Alexanders mond, maar dan schudde hij barmhartig het hoofd. 'Ongeschoolde troepen,' zei hij bedachtzaam.

Wanneer hij 's avonds met de Vrouwe alleen was, zei hij: 'Wellicht zal het niet meer noodig zijn, dat ik verder tijd en inspanning aan de militaire opleiding van Michaël besteed. Hij zal u prachtig de Cesariaansche krijgskunde tegen de Belgische volksstammen uiteendoen, maar... hoe zal ik het zeggen, om in het veld overwinningen te behalen, schijnt hij mij niet in de wieg gelegd.'

'Wat bedoelt ge?' vroeg gravin Martha geprikkeld. Ze

voelde dat hij meer te zeggen had, maar slaagde er niet in hem uit zijn koppig stilzwijgen te lokken. ‘Hij behoeft ook geen krijgsman te worden,’ zei ze bijtend, maar er klonk ontgoocheling door in haar stem, wat moeite zij ook deed om dit te verbergen.

's Anderen daags geraakte oom Alexander niet recht. Hij had een zwaren nacht gehad, in zijn gewond been knaagde de pijn. De bijgeroepen chirurgijn stelde een etterende ontsteking van de gescheurde beenspier vast. Weken rust, klonk het bevel, en... Hij zei niet wat hij verder dacht, maar oom Alexander had zijn ernstige oogen en dat rimpelend voorhoofd gezien.

‘Zeg het maar,’ morde hij, ‘ik kan het dragen.’ Maar wat hij weten wilde, kreeg hij niet te hooren.

Van hem mocht niet gezegd worden, dat hij zijn lot met kristelijke verduldigheid droeg. Dit moest echter iedereen toegeven: als de chirurgijn de zwachtels afwikkelde en de wonde zuiverde, slaakte hij geen kreet, al werd zijn aangezicht groen van de pijn en stond zijn lichaam gespannen als een boog. Maar hij droeg de verveling niet en de lange uren van den dag schenen hem eindeloos toe. Wel kwam gravin Martha hem af en toe gezelschap houden, maar ze had haar eigen bezigheden en daarenboven liepen hun belangstelling en voorkeur zoo ver uiteen, dat bezwaarlijk punten van gemeenschappelijke interesse konden gevonden worden. De Vrouwe besloot gewoonlijk het kwijnende gesprek met een of andere boutade en dan had hij maar liefst dat zij dadelijk en spoorloos verdween. Wat kon hij zeggen als zij luchtig schertste: ‘Als Hare Majesteit op dit oogenblik naar haar koerier - bijzondere zending, - moest uitzien...’

In den dag lag hij aan het venster, liet zijn oogen zwerven over de vlakte, die nu zwaar ondergesneeuwd lag, over de donkere, roerlooze bosschen. Hij kon in de verte het schrale hout van de sompen in het Looy zien; een magere reiger zwalpte met luien vleugelslag op de loodgrijze lucht. 's Morgens en 's avonds moest zijn paard voorgebracht worden; hij moest het zien stappen, den vinnigen, zenuwachtigen tred van de

fijngebouwde pooten. Dat frissche, ongeduldige hinniken moest hij hooren. En de honden, de wilde bende, blaffend, dwaas rennend door de versche sneeuw, die opstoof. Hij lag dat aan te staren, maar op zijn gespannen aangezicht was niet te lezen wat hij daarbij dacht.

's Avonds lag hij bij het vuur. Meestal alleen; soms was Michaël daar, die las. Om boeken had hij nooit gegeven, - arbeid voor papen en twistzieke klerken. Alleen wanneer Michaël hem Cesar's heldenverhaal verdietschte, kon hij aandachtig, schoon vaak smalend toeluisteren; als hij in het latere leven ooit kans had den Romeinschen condottiere even te ontmoeten, had hij hem een paar hartige woordjes te zeggen.

‘Doe maar weg,’ zei hij op een avond, kort en bits, want de scherpe beet van de pijn loste hem niet. Verrast keek de jonge man hem aan, sloot dan het boek. Hij stond bij het vuur, zag de luilikkende vlammen. Traag trad hij op oom Alexander toe, lei zijn hand op zijn schouder. ‘Doet het pijn?’ fluisterde hij haast onhoorbaar.

Hij voelde een lichten schok, misschien ongeduldig schouderophalen. ‘Het had anders kunnen zijn,’ zei hij zacht, ‘als ik gedaan had wat ik doen moest...’

‘Onzin,’ gromde de krijgsman, zonder op te zien.

‘Ik had hem kunnen treffen,’ ging hij voort en de ellende, die hem vervulde, kon hij niet verbergen. ‘Ik miste den moed...’

Oom Alexander lachte luidop, het klonk onnatuurlijk. En ook zijn stem was gedwongen vroolijk, als hij zei: ‘Jonge man, schat dien ouden grauwbaard niet te licht. Zijn strategie was onberispelijk en hij voerde ze meesterlijk uit. Hij had u menige les kunnen geven.’

Michaël schudde het hoofd. Het klonk als een veroordeeling, als hij sprak: ‘Weten en doen, oom. Ik wist, maar tot het doen ontbrak mij...’

‘Aïe!’ kreet de kranke, wanneer hij zijn been optrok, ‘die pijn, die pijn...’ Hij lag, tegen zijn gewoonte in, zachtjes te kreunen. En plots zei hij: ‘Als dat overgaat, kan ik mis-

schien wel een uiltje vangen; het wordt avond en uw moeder blijft weg.'

Michaël begreep den wenk. En ging, zonder om te zien. De avond nam hem op, in de gang leefde het vreemde licht, dat sneeuwnachten helder maakt. Hij hoorde stemmen, als hij voorbij de kamer van zijn moeder ging.

* * *

Op hetzelfde oogenblik zat gravin Martha op haar kamer en vóór haar stond Claire, haar dochter. Zij was de moeder van dit kind, maar beider wezen verschilde zoo naar bouw en ordening, dat zij vaak aarzelde wanneer zij tegenover haar een beslissing te treffen had. Hortense, de oudste, had haar aard geërfd en haar vertrek, hoe onverwacht het haar ook viel en hoe onaangenaam het haar ook trof, was haar later voorgekomen als volkomen natuurlijk, gezien de omstandigheden waarin het geschiedde. Moest zij in het geval geweest zijn... Wat niet belette, dat zij vaak met onwil terugdacht aan die donkere dagen, haar ontmoedigende machteloosheid en de trotsche koppigheid van Hortense, die al dien tijd geen enkel bericht tot hier had laten komen. En Michaël, - zij wist maai al te goed hoe de willoosheid van haar man in hem herleefde, zoo volkomen dezelfde, dat het haar vaak ontstelde. Maar dit kind scheen haar een wonderlijk mengsel van beiden te zijn en dat deed haar aarzelen.

'Gij zijt deze week nog bij Thoenemans geweest?' viel zij aan.

Claire keek haar met eerlijke oogen aan. 'Ja, moeder, ik heb u nog de groeten gebracht van Vrouwe Thoenemans.'

'Ja, dat weet ik wel, zoo goed is mijn geheugen nog. Is het soms om het genoegen, met die oude vrouw te praten, dat ge bij elke Turnhoutsche reis in "De cleyne Keyser" aanklopt?'

De vraag verraste Claire. Zij boog het hoofd, maar bij het prikkelend 'Wel?' van haar moeder, antwoordde zij moedig: 'Ik houd wel van deze dame... En als Peter Thoenemans in de buurt is, verzuimt hij nooit hier te komen groeten.'

‘En de gelegenheden om hier in de buurt te komen, schijnen zich den laatsten tijd te vermenigvuldigen?’

Het meisje zweeg. Gravin Martha merkte wel hoe ze bloosde en ze wist niet waarop dit doelde: groeiende weerstand of schroomvolle bedeesdheid. Zij wierp het gesprek over een anderen boeg en luchtig ging zij verder: ‘Natuurlijk, die menschen hebben ons dienst bewezen, en zoolang Michaël niet kon vervoerd worden bij zijn laatste ziekte, is hij daar voorbeeldig verzorgd geweest. Onze dank zal wel uit het geschenk gebleken zijn. En ik vergeet ook niet, dat zij niet heelemaal te rekenen zijn bij de rijk geworden kooplieden en hun onverdraaglijke arrogantie. Anne-Thérèse Le Roy was nauw verwant met de van der Beken's, maar haar echtgenoot, de latere schout van de stad, was eens een arme weverszoon geweest. Ge wist dat?’

‘Ik wist dat, moeder.’

Gravin Martha vroeg zich af, of dit een eenvoudige vaststelling was of een verdediging. Maar zij gebaarde of zij die woorden niet gehoord had.

‘En Peter Thoenemans zelf... Gij waart nog een kind, toen dit geschiedde; maar vraag er naar waar ge wilt, iedereen zal u vertellen dat Peter Thoenemans een manslag beging, zijn eigen weldoener vermoordde en daarom in de ijzers geklonken werd.’

‘Ik wist het, moeder.’

Onzeker keek gravin Martha haar aan. ‘Gij wist het? Ik begrijp niet hoe dit gezelschap...’

‘Het was een jammerlijk ongeluk, moeder. Hij is er niet voor gestraft geworden.’

‘Ja, ja, misdaad is één zaak, en gerecht is een andere. En wat gebeurd is, kan niet geloochend worden.’

‘Moeder, gij weet wel beter...’ Het waren zachte, haast schroomvallig gesproken woorden en ze ontwapenden de Vrouwe. Waar zwijgen haar zou geprikkeld hebben tot sarrend woord, tot onbarmhartigen spot; waar roekelooze weerstand haar als een uitdaging tot vinnigen twist zou voorgekomen zijn, ontwapende haar dit zachte woord.

‘Ja, ja...’ deed ze nukkig. ‘Ik heb nog arbeid hier. Zeg den rentmeester dat ik hem wacht.’ Met gewilde aandacht boog zij over een bundel papieren, maar als zij den val van de deur hoorde en het stervende gerucht van stappen in de gang, keek zij op en die blik was een vraag.

Als de rentmeester in de deur stond, zond zij hem heen; hij moest 's anderen daags maar terugkeeren. Haar stem was onvriendelijk, haast barsch.

Zij liet inspannen, - ja, nu nog, - bij dit sneeuwweder paste de slee. ‘Neem de honden mee!’ raadde Alexander, maar zij gebaarde alsof zij hem niet gehoord had.

Haar zwaren wintermantel, rijkelijk met pelswerk bezet, hing zij om. ‘Turnhout, Cleyne Keyser,’ riep zij den koetsier toe. De scherpe vrieswind sneed haar in het gelaat, als de slee in de vlakte kwam. Hoog aan den hemel tintelden de harde sterren. De bellen, die de paarden aan het frondeel droegen, rinkelden op den vluggen draf; blaffend en jankend vlogen de honden voorbij. ‘Sneller!’ riep de Vrouwe den koetsier toe. De zweep werd op de dravers gelegd. Bosschen gleden voorbij, de zwarte stammen scherp geteekend op de sneeuw, die leefde van geheimzinnig licht.

In de groote kamer van ‘De cleyne Keyser’, waar hout knepperend brandde in het open haardvuur, werd zij ontvangen door Vrouwe Thoenemans. Neen, niets bijzonders voerde haar tot hier; ze was op doorreis, moeilijke tocht; de paarden moesten even uitblazen en de koetsier kon zich warmen. Neen, honger of dorst had ze niet, thuis werd wel op haar gewacht. Met Michaël ging het best; met zoo'n weder moest hij zich natuurlijk in acht nemen.

Het gesprek stokte. ‘Ook veel alleen?’ vorschte gravin Martha, rondkijkend in de groote kamer. Met een glimlach schudde Vrouwe Thoenemans het hoofd. Haar Peter had wel menige reis te ondernemen, maar vaak was hij ook thuis en als moeder kon zij geen beteren zoon wenschen. Ze zei dit zacht, en had een glimlach als zij gravin Martha's vragende oogen voelde.

‘Ik heb veel te vroeg mijn man en mijn meisje verloren,’ zei ze vol eenvoud, - leed dat niet vergroeid, maar door de dagen mild is geworden, - ‘en het zou hier eenzaam kunnen zijn. Maar hij is goed voor mij.’

Gravin Martha knikte, en dat was geen antwoord. Ze zou dan maar gaan. Ze hing haar mantel om en aan de deur bleef ze een oogenblik aarzelend staan, zoodat het Vrouwe Thoenemans voorkwam of ze nog wat vragen wilde. Maar zij wachtte tevergeefs. Ja, ze zou thuis groeten, een volgende maal pleisterde ze wel wat langer. ‘Vooruit!’ beval ze den koetsier. Barsch klonk dit bevel.

Door den harden vriesnacht over de krakende sneeuw. Rinkelende bellen, blaffende honden, en het grondelooze geheim van den hoogen hemel. Ontevreden over zichzelf, zat gravin Martha in diep gepeins verzonken. Ontevreden over deze reis, over dit gesprek, over Claire, over Michaël, over den mislukten koerier en dit verre kind dat, de hemel weet waar, over de wereld zwerft, gebonden aan een gelukzoeker.

XII.

Wanneer op den eersten Zondag van December, anno Domini 1780, in de Turnhoutsche koorkerk een plechtige lijkdienst ter zielelafenis van Hare Koninklijke en Keizerlijke Hoogheid Maria-Theresia, Duitsche Keizerin, aartshertogin van Oostenrijk, koningin van Hongarije en Bohemen, overleden in haar drie-en-zestigste levensjaar, gecelebreerd werd, stroomde al wat naam had in de Kempen naar dezen dienst. De aloude koorkerk was één groote rouwkapel en duizenden wassen kaarsen brandden, terwijl van in den vroegen morgen, aan de talrijke altaren van den koorrondgang, onafgebroken heilige missen werden opgedragen. In al de kerken en kapellen van de stad werden de klokken geluid. De markt stond vol met rijtuigen en karossen. En niet alleen de kleine landadel uit de streek,

maar ook de stiften hadden afvaardigingen gezonden. In het koorgestoelte zaten, naast de koorheeren, de abten van Postel, Averbode en Tongerloo, met den overste van de Corsendonksche Augustijnen, en menige buitenpastoor, die de goede keyserinne een dankbaar hart toedroeg, vertegenwoordigde daar den kleinen stand en de schrale heiboeren die, al hadden zij geen voordeelen genoten bij het bestuur van de afgestorven vorstin, dan toch jaren lang in vrede en peis kunnen leven hadden, beveiligd tegen de groote geesels, die hun dreigend tegenspookten uit de oude verhalen: pest, oorlog en hongersnood.

Koordeken Nikolaas Vigneron hield de lijkrede en ofschoon afkomstig van Ath en de taal dezer streek slechts laat door volhardende studie geleerd hebbend, deed hij dit met onbetwistbaar meesterschap, zoo naar den inhoud als naar den vorm. Den levensloop van de betreurde vorstin memoreerend, onderlijnde hij met nadruk wat haar goedheid voor onze streken had gewrocht en somde de redenen op waarom haar gedachtenis gezegend in veler herinnering zou blijven leven. Wat hij zei, en de wijze waarop hij het in woorden kleedde, ontroerde menigeen, en eenvoudigen van harte zoowel als geleerden stortten oprechte tranen.

Ook gravin Martha was aanwezig. Gezeten in de bidbank van de Fierlants, had zij een blik in het ruim gevulde schip van de kerk. Tegenover haar, in het koorgestoelte, had zij abt Joannes Peeters van Postel gezien en naast hem een anderen Witheer, dien zij niet kende, maar die haar trof door zijn wilskrachtig, stoer uiterlijk. Meest nog was haar aandacht gaande gemaakt geweest door de verschijning van een klein heertje, in zwarten tabbaard; zij kende dit magere, scherpe aangezicht en vooral de weelderige, zilverwitte haren, die hij als een helm boven het hoofd droeg. Dominus Coornhert, dacht zij, en onwillekeurig glimlachte zij. Wat kwam de Lovensche hoogleeraar hier doen? Kon zij hem verdenken van doorvoelde piëteit voor eenige keizerin, al hiet zij dan ook Maria-Theresia? Zijn naam, zijn verschijning, riepen haar met haast onweerstaanbare

macht de verre jaren van haar jeugd op, toen deze man, alsdan in vollen bloei van gezondheid en talent, wekelijks op het Brusselsche kasteel verscheen en het gezelschap onderhield met zijn origineele inzichten op al de vraagstukken, die een ontwikkeld mensch bekommeren moesten. Hoe vaak had zij niet naar hem geluisterd, naar hem opgezien... De brieven, die hij in latere jaren, wanneer zij reeds in dezen uithoek van de Kempen als verbannen zat, tot haar richtte, waren telkens een echo van dezen gelukkigen tijd.

Lijkbaar, licht, de menigte, zelfs niet het meerstemmig gezang dat stijgend, dan dalend in ontroerend smeeken, door de kerk ruischte, kon verder haar aandacht vestigen. Zij overlegde wat zij doen zou en ongeduldig wachtte zij naar het einde van de plechtigheid.

Het onverwachte weerzien verraste dominus Coornhert en galant boog hij en zoende de hand van gravin Martha. Neen, dergelijke vereerende uitnoodiging kon hij niet weigeren, alhoewel Turnhout maar een toevallige pleisterplaats op zijn reis van Loven naar de aloude universiteitsstad Leiden was, en zijn uren hem kostbaar waren. Zij troonde hem mee naar haar karos, liet hem dan een oogenblik alleen, wachtend aan de deur der kerk op de geestelijke heeren, die den dienst van uit het koorgestoelte gevolgd hadden. Abt Joannes Peeters ontsnapte haar niet en verwonderd door haar ongewone hartelijkheid, kwam hij er niet toe zijn voornemen uit te voeren, namelijk onmiddellijk naar Postel af te reizen, waar hij met provisor Hermans den Zondag verder schikte door te brengen. Neen, het kon niet eenvoudiger; samen zouden ze te gast zijn op het kasteel en den tijd aangenaam en tevens nuttig korten in het gezelschap van dominus Coornhert, den zoo gunstig gekenden leeraar aan de Alma Mater. Met het oog daarop en zich herinnerend dat Michaël zijn leerling was, stemde de abt gereedelijk toe en het kostte hem geringe moeite provisor Hermans mee te troonen.

Terug in de karos, verraste zij dominus Coornhert met het bericht, dat het gezelschap zou aangevuld worden met twee

geestelijke heeren. Wel spotte hij luchtig, dat hij nu eens gemeend had enkele dagen te kunnen doorbrengen ver van alle gerokt gezelschap, maar de hemel gunde hem blijkbaar deze rust niet. Hij zou zich dan maar klaarmaken tot den strijd, want strijd...

Zij onderbrak hem, verzekerend dat beide heeren, één er van althans, naast een licht van de Kerk, ook een welopgevoed man was. Wel dacht ze een oogenblik terug aan wat vroeger was geschied, maar zij wierp deze herinnering weg, om zich te geven aan de zuivere vreugde van dit weerzien.

'Hoe jammer dat de graaf zoo vroeg...' zei hij deelnemend. Maar zij ging op deze verborgen vraag niet in. Kon zij hem zeggen dat het leven des geestes hem nooit bekoord had en zij daar, in de vlakke eentonigheid van dit afgelegen gewest, als verbannen gezeten had? Alleen de boeken, die haar regelmatig van uit Brussel, en door verwanten uit Parijs, werden bezorgd, hadden, gedeeltelijk dan toch, den honger gestild. Zij brandde van verlangen om haar meeningen aan de zijne te toetsen, maar zij bedwong haar lust en, door het venstertje het voorbijglijdend landschap volgend, vroeg zij zijn aandacht voor deze streek. Hij knikte en stelde een vraag, en zij antwoordde hem naar vermogen, angstig naar hem opkijkend, vreezend voor moeilijk verdoken verveling. Maar hij ging argeloos op in dit kinderlijk spel.

* * *

In den vroegen namiddag liet zij reeds de luiken sluiten en licht opsteken, dat feestelijken luister stak in het zilveren eetgerei en het nobele porselein. De grijze, eentonige regendag vergleed; hier heerschte gezellige warmte. Het was maar een eenvoudig maal, maar de edele wijn perelde in de glazen en gelukkige menschen zaten aan den disch.

'Gelukkige dood,' glimlachte dominus Coornhert, 'niet alleen omdat zij onze genadige Keyserinne verlost heeft uit dit tranendal, - ik vernam dat zij, ontzettende pijnen lijdend, met groote kalmte en zielsgerustheid den dood zag naderen, - maar

ook omdat zij dit weerzien heeft mogelijk gemaakt,' - hij boog voor de Vrouwe, - 'en mij deze kennismaking heeft vergund.' Nu gold zijn buiging abt Peeters en provisor Hermans.

'Waarmee nog eens bewezen wordt, hoe betrekkelijk alles is,' antwoordde Joannes Peeters. 'Wat voor de Keyserinne gewin werd, en tevens voor dit gezelschap, kan een verliespost beteekenen voor anderen. Ik wil maar dit zeggen: wij weten duidelijk en positief wat wij aan de overleden vorstin hadden, maar verkeeren in het onzekere over wat ons in ruil zal geschonken worden. En het zou niet de eerste maal zijn, dat verandering precies geen verbetering beteekent.'

'Een inventaris?' wierp gravin Martha op. Zij wist hoe dominus Coornhert dacht en de Witheeren kende zij voldoende. Met een zekere vreugde dacht zij aan de komende gedachtenwisseling.

'Verandering is niet altijd verbetering,' oordeelde provisor Hermans, terwijl hij zijn confrater toeknikte. 'Wat wij aan de Keyserinne hadden, weten wij en dat was nog niet alles zooals het naar recht en rede hoorde; wie zou haar drijverijen bij de afschaffing van de Jezuïeten kunnen goedpraten?'

Dominus Coornhert had een onbeheerscht gebaar, maar welopgevoed man, zooals hij was, bedwong hij onmiddellijk alle onbekookte uiting van drift en, glimlachend elk woord als een tergend prikje plaatsend, zei hij: 'Begrijpelijk, hoogeerwaarde, dat het geestelijk kleed bij geestelijken de meest ijverige verdedigers vindt. En de Miles Christi bezitten juist zoovele hoedanigheden, dat bij al hun gebreken nog steeds iets te verdedigen blijft. Ik prijs bij voorbeeld den grootschen arbeid van hun Acta Sanctorum, dat is een gevechtsterrein waarop zij schitterend hun sporen verdiend hebben; van de andere terreinen, waarop zij hun bedrijvigheid geoefend hebben, kan dat ongelukkigerwijs niet altijd gezegd worden...'

'Maar de Acta Sanctorum,' hakte abt Peeters in, 'nu toch acht jaar dat...'

'Ja, acht jaar. Maar bij mijn vertrek uit Loven vernam ik

nog juist, dat de uitgebreide documentatie voor de volgende boeken door den abt van Koudenberg aangekocht werd,' wedervoer dominus Coornhert en zijn vriendelijkheid was niet zonder verborgen gift. De twee geestelijke heeren keken elkaar aan en zwegen.

Coornhert hief den roemer en dronk traag; zijn oogen hingen uiterlijk aan den edelen drank, die in het fijne kristal leefde, doorflitst met de lichten van de vele kaarsen. Maar inwendig gingen zijn gedachten hun eigen scherpen, logischen gang en zacht sprekend, hier en daar toevend, een woord betonend, zooals hij deed wanneer hij aan den katheder stond en naar zijn luisterend auditorium boog, zei hij: 'Wij hebben de geschiedenis overschouwd en scherp de tijdstippen afgepaald waarin, door wel afgeteekende gebeurtenissen, geboorte en groei van een nieuwe wereld wordt aangekondigd. Ik geef toe dat dit alles, op afstand gezien, niet zoo erg moeilijk is. Het verbazende is echter dat velen, nu levend op dergelijk keerpunt, dit niet schijnen te beseffen. Of is het de haast radelooze angst voor het nog onbekende nieuwe, die hun krampachtig vasthouden aan het oude verklaart?'

Provisor Hermans glimlachte. 'Ik ga veel met het kleine volk om,' zei hij, 'en heb van hen veel geleerd. Ik heb een woord onthouden dat mij, bij al mijn plannen, de wijze beperking predikt: één vogel in de hand is beter dan tien in den kant!'

Coornhert schudde het hoofd. 'Volkswijsheid is conservatief. Als het volk de leiding van de wereld in handen moest hebben, bleef de wereld, op zijn gunstigst, wat zij is, of liep terug naar het barbarendom. Koene, wereldschokkende gedachten worden in de studiekamers der geleerden geboren.'

'Ik zou denken,' opperde gravin Martha, terwijl zijzelf haar gasten bediende, 'dat heel de wereld een nooit stilstaand groeiproces is; het oude veroudert zoo sterk, dat het wegvalt en, na zijn taak vervuld te hebben, plaats maakt voor het nieuwe. Zoo leert ons de geschiedenis over beschavingen, godsdiensten, instellingen...'

Er was een oogenblik stilte. Hermans keek den Postelschen

abt aan en dominus Coornhert had een glimlach van nauw verborgen voldoening. Naast hem zat Michaël en deze, nog niet ervaren in de kunst zijn gevoelens aan de strenge wetten van het gezelschapsleven aan te passen, staarde zijn moeder verbluft aan.

'Vrouwen hebben het vermogen met onschuldige woorden scherpe veroordeelingen uit te spreken,' zei provisor Hermans vergoelijkend. 'Mij komt vóór, dat de wind hier terzelfder tijd oost en west waait en uit beide streken zoo niet bedorven, dan toch onfrissche lucht meebrengt. Uit het Westen is ons de geest van ongeloof gekomen, en de ontucht in het denken, die zoo spoedig tot tuchteloosheid voert. Fransche lectuur die ook onze streken, en vooral onze hoogere standen aangetast en besmet heeft. Ik moet geen namen noemen, maar bij dit alles lijkt het mij niet zoo moeilijk om profeet te zijn, en waar dominus Coornhert ons zooeven attent maakte op het feit, dat wij op een keerpunt in de geschiedenis staan, weten wij dat het nieuwe scherp zal verschillen met het oude, en dat de overgang niet vreedzaam zal geschieden. En... een oogenblik nog, ik heb met den oostenwind nog niet afgerekend. Wat in Maria-Theresia - de Heer hebbe genadig haar ziel, - nog maar dreigend tot uiting kwam, belooft in bloei te geraken in haar zoon, die naar alle waarschijnlijkheid haar opvolger zal zijn. Steeds grootere macht van het middenbestuur, met uitschakeling van het kleine volk, dat goed genoeg is om geregeerd te worden, maar alle medezeggenschap moet ontberen. Het is een beteekenisvolle spreuk: 'Alles voor, niets door het volk.' En niet alleen de derde stand moet overboord, maar ook de tweede, de geestelijke, dient gekortvleugeld. Staat is één, en Kerk is iets anders. Febronius heeft reeds practische discipelen gevonden. De middeleeuwen zijn voorbij, wordt georakeld en over de stervende Kerk wordt reeds de klok geluid, maar er zijn dooden die, hoe dikwijls ook veroordeeld, nog springlevend zijn...'

Het waren scherpe woorden, en ze werden niet zonder passie gezegd, maar alles bleef binnen de perken van de welvoeglijk-

heid. Maar er zat jeugd in, koene durf en meesleepende welsprekendheid; zoodat Michaël, betooverd, plots in de handen klapte en spontaan: ‘Bravo!’ riep. Er viel een stilte en gravin Martha's koele oogen troffen den jongen man, die verward het hoofd boog.

‘Bravo!’ herhaalde Coornhert en, zich naar Michaël keerend: ‘Het strekt u tot eer, jonge man, en geestdrift is een niet te misprijzen geschenk der goden. En als ik iets te wenschen had, zou het zijn een auditorium, dat de verkondigde leer zoo diep en scherp meeleeft als gij het doet, en daarbij een tegenspreker, die even handig en welsprekend zou zijn als provisor Hermans dit is... Wat nog niet zeggen wil dat ik alles, wat overtuigend uit zijn mond kwam, met beide handen zou onderschrijven...’

Zoo werden schijnbaar de verschillende meeningen overbrugd en gleed het gesprek naar meer onschuldige onderwerpen, waar Coornhert, die bereisd was, zich tevens ontpopte als even schitterend als boeiend causeur en op zijn eigen, zeer persoonlijke manier, feiten en personen belichtte; waar provisor Hermans, met den gezonden zin van den eenvoudigen buitenmensch, zijn ervaring ten beste gaf. Zoo gingen de uren en naderde voor de geestelijke heeren het oogenblik van het vertrek.

Maar gravin Martha liet haar gasten niet los vooraleer zij haar bibliotheek en de laatste aanwinsten bezocht hadden. Zich eenigszins sarcastisch verontschuldigend, dat misschien niet alles, wat hier op de rekken stond, genade zou vinden in de strenge oogen van deze scherpe censores, wees zij op de prachtexemplaren van de Plantijnsche drukkerij, die in haar bezit geraakt waren.

Provisor Hermans, welopgevoed en liever deze gelegenheid mijdend, waarin hij niet zwijgen mocht en zijn woorden, hoe voorzichtig ook gekozen, allicht te scherp konden klinken, bleef staan op den drempel van wat hij, met een woord des tijds, ‘den tempel der wetenschap’ noemde, vast toezeggend bij een of andere doorreis tijd te maken om naar behooren te pleisteren. Hij stond er op nu te vertrekken; het was reeds

avond, en het paste geestelijke heeren niet zoo laat op de baan te zijn.

'Wij doen u uitgeleide!' sprak zij, en Coornhert bij het venster wenkend, wees zij hem dit land van beemd en bosschen dat, verklaard in den hellen maneschijn, aan hun voeten te droomen lag. 'Het regent niet meer; ik laat twee paarden zadelen!'

Zoo vergezelden zij de karos over de wegen, die langs Looy en Stokt naar Turnhout kronkelden. De plassen glommen in het harde licht van de maan. Het was oneindig stil, alle wind was ver; in de verte leefde het magere blaffen van een jagenden vos en in de lage boschjes riep een eenzaam uiltje. Dan kwam de stad nader met de donkere schaduwen der huizen en den harden slag der hoeven op het smalle steenpad van den weg. Hier en daar brandde nog licht aan een venster, of aan een gevel waar een beeld prijkte.

Op de markt namen zij afscheid en het waren hartelijke woorden, die gewisseld werden. Wanneer de karos aan den hoek van de straat verdwenen was, boog gravin Martha naar haar gezel en vroeg: 'Wat dunkt u? Een tocht langs bosch en duin?' Hij knikte zwijgend en waar zij voorreed, volgde hij haar.

Dra bereikten ze de vlakte, achter Lokerenmolen, waarvan het fiere kruis van zilveren glansen glom. Langs weerszijden den weg lagen de zwijgende bosschen, roerloos in dezen nacht, levend van dit geheimzinnig licht. Gravin Martha voelde den warmen nek van het paard, de harde, gladde manen. Het was haar of de jaren heen waren en zij nog het jonge meisje was, hongerend naar het leven, en dat in het uitgestrekte Zoniënbosch langs berg en dal reed, bij zomerdag of bij wintertijd, zooals dezen nacht. Hij, dien zij volgend wist, vergezelde haar daarbij, en hij was de wetenschap, de jeugd en het leven. En was dat gebleven, hoe de jaren en het leven zich tusschen hen gedrongen hadden. Zij hoorde achter zich den doffen plof der hoeven in het mulle zand van den weg, het snuiven van het dier, als moeizaam de steile rug van een zandheuvel beklommen werd. En zij wist Coornhert daar, die niet langer was de man, die hier en elders de stralende kroon van de wetenschap droeg,

maar hij die... Onwillig rukte zij aan den hangenden teugel, zoodat het paard verschrikt op zij sprong, dan in snellen draf over den weg vloog. Zij mocht niet denken, alleen den rijkdom van deze uren proeven. Carpe diem, had hij haar eens gezegd.

Achter de laatste bosschen plooide de vlakte open en daar lag, oneindig rustig in dit teeder vloeiend licht der maan, de breede flank van den Konijnenberg, mild, haast wellustig golvend naar de hoogste kruin, waar de donkere gestalten van eik en beuk den zandrug kroonden. Zij dreef haar paard de helling op; moeizaam klom het dier naar boven, stond snuivend op den kam. Gravin Martha gleed uit den zadel; op het harde zand stond de felle schaduw van het andere paard en den ruiter scherp geteekend.

Als hij naast haar stond, zei zij, en haar uitgestoken arm beschreef een boog: 'Daar ligt de wereld!' De harde kleuren van den dag en de scherpe lijnen, die kleur en vorm bepalen, waren uitgewischt; er was niets dan spel van licht en schaduw in zeer rijke verscheidenheid en fijnzinnige schakeering, waarin niets meer leefde, maar droomend was, verstard in onwezenlijke rust. Het melkwitte licht, dat in het grauwgele zand leefde en langs de helling gleed, vervloeide over de donkere bosschen tot zachten mist, die in de diepten van den nacht verzonk.

Langen tijd stonden zij zwijgend. En dan zei zij, zonder dat daartoe eenige aanleiding bestond: 'Wat zal ik met Michaël doen?'

Hij antwoordde niet, maar zij voelde dat hij haar aanstaarde. 'Hortense is vertrokken, het lag niet in haar aard zich naar gezag te plooien. En Claire, al verzet zij zich niet, zal haar weg gaan, zoover ken ik haar. Maar de andere heeft geen weg...'

'Hij komt mij verstandig voor,' antwoordde Coornhert. En glimlachend, schoon mild: 'En geestdriftig!'

Zij schudde het hoofd. 'Als paters in de buurt zijn...' Zij aarzelde en wachtte op een woord van hem, want hij moest

begrepen hebben. Dan zei ze, en het viel haar moeilijk dit te zeggen: ‘Bij u kon hij gevormd worden...’ Wanneer hij zwijgend bleef, voegde zij er moedeloos aan toe: ‘Ik weet het, wat ik verlang is onmogelijk...’

‘Neen, niet onmogelijk,’ antwoordde hij levendig. ‘En, om het u rechtuit te zeggen: ik dacht reeds aan deze mogelijkheid vooraleer uw vraag kwam. Maar ik heb reeds een leerling in huis genomen en ik mag u niet verhelen dat Pieter Corbeels, - zoo heet mijn gast, - het mij niet gemakkelijk maakt.’

‘Ik weet niet wien ik hem hier zal toevertrouwen,’ antwoordde zij bitter. ‘Elke priester of kloosterling ontpopt zich onmiddellijk tot een onverdraaglijken zeloot. Heb ondervinding...’

Hij scheen dit niet gehoord te hebben. ‘Ik kan de proef wagen,’ zei hij, en er was geen aarzeling in zijn stem. ‘Ik heb geen angst om hem, maar Corbeels vrees ik wel. Geestdriftige drijver, - en ik kan hem niet doorzenden; de rector verzocht mij om den dienst.’ Het was of hij deze woorden tot zichzelf sprak en dan, beslissend: ‘Als gij wilt, over veertien dagen ben ik terug binnen de Lovensche stadsmuren. Zend hem!’

Dit was zoo gul gezegd, en met die jonge, warme stem, die zij zich uit haar jeugd nog zoo goed herinnerde, dat de ontroering haar naar de keel steeg. ‘Ik wist het wel,’ fluisterde zij moeilijk en toch dankbaar.

Zij steeg te paard, daalde de helling af, naar de zwijgende bosschen toe. De toppen van de lage dennen baadden in het wondere licht, de weg lag donker. Ginder stonden de hooge boomen van de dreef gerijd en tusschen de zwarte stammen door, waren de lichte muren van het kasteel van verre reeds merkbaar.

Zij bracht haar gast door de lage gang in de hel verlichte kamer en sloot de deur. Vermoedde zij dat Michaël, haar zoon, uren op haar had gewacht en thans, weggedoken in een venstererker, zijn moeder en den vreemdeling zag voorbijgaan, en den moed miste om te zeggen, wat hij in pijnlijke zelfkwelling had bepeinsd en besloten?

Dit gezelschap en het gesprek, dat hij zwijgzaam, maar met groote spanning had gevolgd, had in hem opnieuw, en brandender dan ooit, dit verlangen gewekt, en heel zijn wezen hunkerde naar de vredige stilte van de abdij, de veilige verborgenheid in de studiekamer, de vrome innigheid van de schemerdonkere kerk. Gebogen over eigen nood, had hij zijn voornemen zien groeien en de oogen opslaand naar abt Peeters, die met gespannen aandacht luisterde, of naar provisor Hermans, die met kort, slaand gebaar zijn betoog onderlijnde, bekroop hem de moed, de wanhopige moed om deemoedig te verzoeken, waar heel zijn wezen naar schreide.

Ach, hij kende zijn treurige wankelmoedigheid. Hij had de gasten zien vertrekken, maar den mond opende hij niet. Hij dacht: straks komt er een gunstiger oogenblik, maar hij wist dat dit reeds de vlucht was. Hij had de grauwe karos nagestaard, hoe ze opgenomen werd in den zwijgenden nacht, - ginder aan de kromming van den weg het zachte flitsen van het maanlicht in het koper van het gareel. Hij herademde, het was of een gewicht van hem weggewenteld werd. Nu kon hij vrijelijk en rustig overleggen wat hij doen zou. Als moeder terugkwam, zou hij haar tegemoetgaan. Hij wist dat zij in gunstige stemming verkeerde, en hij zou haar de vraag stellen. Dat zij weigeren zou, kon hij zich heelemaal niet voorstellen. Wat deed hij hier? Sedert zijn ongeluk had oom Alexander aan alle verdere studie verzaakt en nu de wonde genezen was, maar het stijve been hem deed hinken, was het met de jacht en de daarbij hoorende speurtochten gedaan geraakt. Wat konden de lange lijsten, die de rentmeester hem voorlegde, hem belang inboezemen, als hij wist dat moeder dit alles met voorbeeldige, zorg nalas? Hij zou dat alles zeggen, en hij verheugde er zich reeds op, uit haar mond de toestemming te mogen hooren. Om den tijd te korten, liep hij naar de kamer waar oom Alexander lag, zijn been op een rustkussen gestrekt, bij het vuur, luisterend naar het verslag van den jachtwachter, die in kleuren en geuren zijn belevenissen verhaalde. ‘Heel wat anders dan de geleerde prietpraat van die doodernstige pieten!’ spotte de krijgsman.

Maar Michaël antwoordde niet, luisterde glimlachend, en ofschoon de verhaalde feiten hem weinig zegden, had hij zijn lust aan de sappige taal van den verteller. Langen tijd vóór zijn moeder kon terug zijn, stond hij buiten op het terras en keek in den nacht, speurend naar elk geluid. Hij hoorde het breken van dor hout, den nachtroep van een vogel, de vele geluiden die in den nacht leven, maar het was laat vooraleer dat andere geluid tot hem kwam, waar hij zoolang op gewacht had. Het doffe ploffen van paardenhoeven in het zand van den weg trof zijn oor. Hij glimlachte, en toch ving zijn hart, onrustig, feller te kloppen aan. Wanneer hij de donkere schimmen bemerken kon, sloop hij binnen, verborg zich in de gang. Als hij stappen hoorde, dacht hij: nu vraag ik het, nog tien stappen, nog vijf, nog twee, nu zal het geschieden. Maar als verlamd bleef hij in den erker staan, roerde niet. Gestalten schoven aan hem voorbij; hij hoorde de gedempte stemmen. Als de kamerdeur geopend werd, spoelde het licht de gang binnen. Dan viel de deur dicht. Michaël was alleen en de wanhoop nabij.

Hij wachtte langen tijd, weifelend. De kou bekroop hem, buiten was de maansikkel achter zware wolken weggeschoven, regendruppels kletterden tegen de ruiten aan. Plots een wanhopig besluit nemend, ging hij naar de deur en klopte aan. Wanneer hij hoorde roepen, trad hij binnen en stond één oogenblik verblind door het licht der kaarsen.

‘Wel, Michaël?’ Het was de stem van zijn moeder en meer dan ooit klonk welwillendheid daarin. Glimlachend trad hij nader, de hoop maakte hem licht. ‘Moeder,’ zei hij. Zij greep zijn hand. ‘Het is laat. Goedennacht. En... ik heb u goed nieuws mede te deelen: zoodra dominus Coornhert te Loven zal teruggekeerd zijn, wordt gij aldaar verwacht. Gij zult er uw studies onder zijn leiding voortzetten.’

Hij had roerloos toegeluisterd, was leeg; geen van de woorden, die hij in behoorlijke zinnen aan elkaar gerijd had, was hem nog nabij. Hij kon niet anders dan het hoofd schudden en zeggen: ‘Moeder!’

Zij glimlachte om zijn verwarring. ‘Nu, het is goed, het is goed! Zoo vindt alles zijn bestemming. En wees dominus Coornhert dankbaar!’

Wezenloos staarde hij haar aan. Werktuiglijk drukte hij de hem toegestoken hand, boog vóór den glimlachenden hoogleeraar, die hem vriendelijk toeknikte. Hij geraakte in de gang, waar de stilte en de rust hem barmhartig opnamen. Leunde dit brandende voorhoofd tegen den killen muur aan, wenschend niet meer te kunnen denken, niet meer denken...

* * *

Veertien dagen nadien liep het bericht binnen, dat hij te Loven verwacht werd. Het verraste hem niet. Sedert dagen stond zijn koffer klaar; zijn moeder zelf had voor alles gezorgd. Het afscheidnemen zou hem niet té zwaar vallen, zijn hart was niet hier.

Maar pastoor Ludolphus Grangé mocht hij niet vergeten. Niemand kon hem verzekeren dat hij den goeden, ouden man nog zou terugzien, want de jaren en de menigvuldige kwalen, die zij meevoeren, hadden aan zijn sterke gezondheid geknaagd en kuchelend liep hij rond, tot de vroeg invallende winter hem op het ziekbed wierp.

‘Slaapt hij?’ vroeg Michaël met zachte stem, als hij in de pastorij keuken trad, waar Trude over strijkwerk gebogen stond. Bij het venster gezeten, deed Amelie hem teeken stil te zijn, lei haar breiwerk neer en trad naar de deur van de opkamer. Zij luisterde aan het trapje, trok dan voorzichtig de deur dicht.

‘Hij heeft een zwaren nacht gehad,’ zei ze bezorgd. Ze wees hem een stoel aan. ‘Binnen een kwartier wordt de klok geluid, en dan schiet hij toch wakker.’

Zwijgend knikte hij, zat gebogen bij het vuur. Van terzijde kon hij Trude zien, verloren in haar arbeid. Op de gloeiende steenen in het haardvuur stonden de strijkijzers. Hij betrapte er zich op dat hij de bewegingen volgde van dat jonge lichaam,

lenig en vol harmonie. Als kind had hij met haar gespeeld, gekibbeld, de letters geleerd. Naast haar had hij aan de feesttafel gezeten op het communiefeest; hij herinnerde zich dien dag nog. Het kind was vrouw geworden, nu zag hij het zeer duidelijk.

Alsof zij zijn blikken voelde, keek zij op en een oogenblik rustten haar oogen op hem. Dan rukte zij zich los en boog opnieuw over haar werk, alsof hij daar niet meer was.

'Ik kom afscheid nemen,' zei hij zacht en keek haar aan, maar zij blikte niet op van haar arbeid, noch gaf hem antwoord. Hij stond recht en trad naar het venster toe; buiten lag de grond hard van de vorst; kouwelijke musschen zaten in den appelaar, de lucht was donker, met grauwe sneeuwkoppen.

'Ik ga naar Loven, en zal daar blijven... Wat heeft de chirurgijn gezegd?'

Zij keek hem aan. 'Naar Loven?' Zich bezinnend, voegde zij er aan toe: 'Zon moet hij hebben, en milde voorjaarslucht. Dat schrijven die heeren vóór...' Spottend schokschouderde ze: 'Dat is de wetenschap: het onmogelijke vragen... Gij gaat ook dien weg in?'

Om zooveel argeloosheid moest hij glimlachen. 'Ik word geen chirurgijn. Kunst en recht. En wat een mensch behoort te weten om te leven.'

'En wij? Leven wij dan...'

Gekuchel in het opkamerke deed haar opschrikken. Dan klonk een magere stem: 'Wie daar?' Niemand antwoordde. Er was gekraak, en moeizaam zuchten. De deur piepte en daar stond pastoor Grangé, de oogen knipperend, de lange jas toeknoopend.

'Mijnheer,' zei hij onzeker. En dan herkende hij Michaël. 'Ach, waarom hebben zij mij niet gewekt?' Moeilijk strompelde hij het trapje af. Zijn bevende hand lag op Michaëls arm. 'Mijn jongen, mijn jongen...' De magere lach om den tandeloozen mond deed Michaël pijn, en een groot medelijden maakte hem week. Had die man hem toch als kind het geestelijk brood gebroken en in hem dien honger gewekt.

‘Ik kon niet vertrekken zonder u even te komen groeten,’ zei hij warm.

‘Vertrekken?’

‘Ik reis naar Loven, zal daar blijven...’

‘Ha!’ deed de oude priester en in zijn aandachtige oogen lag de bittere verrassing. ‘Naar Loven,’ herhaalde hij, als twijfelde hij nog.

‘Ik zal studeeren bij dominus Coornhert.’

De naam wekte iets in den ouden man. ‘Coornhert... De abt van Postel heeft dien naam nog vernoemd... Wacht, neen, ik kan het me niet meer herinneren... Naar Loven...’ Zijn aangezicht werd strak van verborgen gepeins. ‘Trude,’ wenkte hij, ‘de flesch uit den laatsten hoek...’

‘Maar, oom, het is werkdag en...’

‘De flesch uit den laatsten hoek... en doe dat weg, doe alles weg en dek de tafel!’ In zijn stem leefde de eigenzinnigheid van een kind. Als hij zag dat zij draalde om zijn bevel uit te voeren, drong hij aan, ontevreden grommend: ‘Geen werkdag...’ Hij slefferde naar de kast, greep zelf naar roemers en zette ze met bevende hand op de tafel.

Hoofdschuddend ruimde Trude op en Amelie stak haar daarbij een hand toe. Ooms doening volgde zij met medelijdende aandacht. Oude menschen, jonge grillen.

Hij ontkurkte de flesch, bracht de stop aan den neus en snoof den geur op. Voldaan knikte hij, schonk de roemers vol. Het was hem een lastig werk, zijn hand beefde sterk, maar hij volbracht het zonder morsen. Wanneer hij daarmee klaar was, keek hij rond, hulpeloos. Zijn handen, die naar den tafelrand grepen, rilden van sterke koorts. Wanneer hij in den zetel zat, dien Trude bijschoof, ademde hij diep, wreef met moe gebaar het zweet af dat op zijn voorhoofd parelde. Hij keek verwonderd rond, aarzelend glimlachend, en zijn oogen rustten lang op Michaël. Traag kroop zijn hand naar den roemer, greep den voet en hief hem. Hij morste wijn, die hem van de magere vingers droop, door de grauwe handpalm vloeide.

‘Ik had hem willen bewaren, mijn jongen, tot...’ Verder

geraakte hij niet, de ontroering overmeesterde hem. De tranen stonden hem in de oogen, hij kon ze niet weerhouden; ze liepen hem over de ingevallen wangen. Met moeite bracht hij den roemer aan den mond, en dronk.

Zonder een woord te zeggen, kroop hij recht, zwaar steunend op den tafelrand. ‘Ik zal maar liever daar...’ en zijn hand wees naar de opkamer.

‘Als ik terugkom, vind ik u genezen,’ zei Michaël bemoedigend, ‘en dan drinken we het overige van de flesch leeg.’

Maar pastoor Ludolphus Grangé wist beter. Hij vond een glimlach, derwijze berusting, en schudde traag het hoofd. Zijn hand rustte op de hand van Michaël. Dan kroop hij traag het trapje op, alle hulp weigerend.

Niets schond de stilte, die zwaar in de kamer hing. De gloed van het vuur kreeg dieper leven op de witte muren, brandde in den donkeren wijn.

‘Het zal nog sneeuwen,’ zei Michaël zacht. Iets anders kon hij niet zeggen. Zwijgend stond hij recht, greep naar zijn muts. ‘Tot weerziens!’ wenschte hij, en ging.

De koude wind sneed hem in het verhitte aangezicht. Aan het poortje keerde hij zich om; zijn oogen gingen over deze woning, waar zijn jeugd gebloeid had. Achter de kleine ruitjes zag hij een schaduw en hij moest aan Trude denken. Als hij zich losrukte, voelde hij de pijn.

In den vroegen morgen reisde hij af. De groote karos stond klaar, met de twee schimmels bespannen. Te Herentals zou hij versche paarden vinden, en verder te Aarschot. Allicht was hij tegen den avond te Loven.

Van moeder had hij brieven mee voor dominus Coornhert, en nog anderen, die hij niet kende. Zijzelf stond in het bleeke licht van den morgen en gaf den koetsier, die de koffers oplaadde, haar aanbevelingen. Zij klopte de paarden in den rillenden nek. Hard tegen de kou, keek zij alles rustig na en zei hem: ‘Alle acht dagen tijding. En ik verwacht dat de berichten, die dominus Coornhert mij overzendt, gunstig mogen luiden.’ Hij knikte zwijgend.

Claire stond daar. Zij was zijn zuster, maar naast elkaar, haast vreemd aan elkaar, leefden zij hun eigen leven. Maar op dit oogenblik sprak het bloed en hij stak haar de hand toe. Ze hield ze langer vast dan hij verwacht had. Ze sprak, zoo zacht dat hij alleen het hooren kon: 'Hortense weg, gij weg...' Hij wist niet wat te antwoorden.

Oom Alexander, steunend op zijn stokje, sloeg militair aan. Michaël glimlachte onwillekeurig. Zijn blik ging naar het groote gebouw, nog grooter in die grauwe massa van kale winterhoornen. Als de koetsier de teugels aantrok, gleed hij in het kussen. Den groet van zijn moeder zag hij niet meer, en hoe zij het rijtuig nastaarde, lang nadat het verdwenen was, maar de verre rinkelklank der bellen haar nog bereikte.

XIII.

Het licht van den grijzen regendag filterde mager en moe in het lage zaaltje, waar professor Leplat zijn les eindigde en zijn boek, met het trage gebaar dat hem eigen was, toelei op den katheder. Hij vouwde zijn handen als tot een gebed en zijn kleine, grijze oogen, gericht op ergens een punt van den melaatschen muur tegenover hem, begon hij zacht te spreken, niet meer de stijve perioden, die zijn tractaat over het kerkelijk recht verwoordden, maar korte, eenvoudige zinnen, niets dan enkele vaststellingen. Het was haast of dit niet bestemd was voor zijn leerlingen die, aan de lage tafels gezeten, gespannen luisterend naar hem opkeken.

'De Kerk is een macht, met eigen gezag, eigen leering, eigen bekrachtiging, een zelfstandige inrichting. En naast de Kerk bestaat de Staat, eveneens een macht, met eigen gezag, eigen leering en eigen bekrachtiging, evenzeer een zelfstandige inrichting. Zooals de geloovige de leering aanvaardt, die uit de handen van paus en bisschoppen komt, en gehoorzaamt, zoo zal de burger gehoorzamen aan den oppersten staatswil.'

Een stoel werd verschoven, de tafel kreunde. Tegen het venster stond een jonge man recht en hief aarzelend de hand. Er was een stilte als zijn stem viel: ‘Ik meen dat er onderscheid is, heer professor; de burger zal gehoorzamen als deze staatswil goed is..’

Professor Leplat glimlachte, een ingekeerd, zelfzeker lachje. ‘Daar zal de burger niet over oordeelen. Het komt den geloovige niet toe, paus en bisschoppen, en wat zij voorschrijven, te beoordeelen. Evenmin zal de staatsburger dit doen. Wie het staatsgezag draagt, kent zijn plicht, weet wat voor het volk goed is, en schrijft dit voor, al begrijpt het kortzichtige volk dan ook niet onmiddellijk... Het staatshoofd is alleen verantwoordelijk vóór God. Al wat hij doet, is voor het volk, daarom niet door het volk; integendeel, vaak zal hij tegen het volk moeten ingaan.’

De jonge man, groot en rijzig van gestalte, lichtblauw van oogen en, wonderlijk contrasteerend daarmee, kastanjebruin krulhaar, had een verrast gebaar: ‘Dat is de verloochening van onze edelste en dierbaarste traditie, heer professor...’

Leplat wachtte eenigen tijd om te antwoorden. Zijn glimlach, verstild en mild, droomde op zijn ingekeerd gelaat. Dan schudde hij het hoofd en zei: ‘Pieter Corbeels, het is hier de plaats niet om te twisten, hoe edel uw beweegredenen ook mogen zijn. Het ligt in het gebruik dat studenten, die bezwaren hebben aan te voeren tegen de leering van hun leeraar, dit bij gelegenheid van een persoonlijk onderhoud doen.’

Hij wachtte niet op een antwoord van den hem verbluft aanstarenden jongen man, nam zijn boek onder den arm en verliet de zaal, zonder eenmaal om te zien.

Een spottend lachje klonk uit de diepte van de zaal. ‘Scheeltje op den neus, Corbeels!’ Maar de student, die naast Michaël bij het venster zat, keek om met misprijzenden lach en beet terug: ‘Niet te haastig, Vandael; zou ik niet mogen zeggen dat onze Leplat den strijd niet aandurft en niet erg moedig op de vlucht ging?’ Hij had een paar lachers op zijn kant en Vandael zweeg. Even kalm vervolgde hij: ‘Maar ik zou die

tusschenkomsten maar liefst laten, Corbeels. Leplat is geen kind, om zich door u de les te laten spellen, en als hij terugbijt, zitten wij met een portie stof er bij, en ons vrachtje is nu al niet te licht meer...' Hij ging naar Corbeels toe en hem op den schouder kloppend, trok hij met hem naar de gang en verdween.

Michaël keek beiden na. Hij kende nu reeds sedert geruimen tijd dien wonderlijken Pieter Corbeels die, alhoewel niet meer in de jaren zijnde, nog op de studentenbanken zat, hoewel hij zijn eigen brood als drukkersgezel verdienen moest in het werkhuis 'Den Hertog van Braband' op den hoek van de Groote Markt. Die man was overal, en met alles bemoeide hij zich. In studentenmiddens werd steeds geluisterd als zijn stem klonk; moest er een spotliedje of een klinkdicht gemaakt worden, dan kwam men altijd bij hem terecht. Van klein volk moest hij wel zijn, maar zijn gezelschap werd gezocht, - was die baron de Bellincourt weer niet met hem op stap? En in welke verhouding stond hij tot professor Coornhert? Michaël, die nu reeds maanden in de woning van dezen laatste verbleef en er zijn maaltijden nam, had menigen avond den drukkersgezel aan den disch geweten.

Dienzelfden avond stelde hij zich nogmaals deze vraag, maar hij waagde het niet dit luidop te doen, als dominus Coornhert met Pieter Corbeels aan de tafel verscheen. Inwendig verheugde Michaël zich over deze aanwezigheid, want met kwalijk te verbergen genoegen luisterde hij naar hun speelsche woordgevechten, die wel eens verliepen in scherpe, nauw beheerschte twisten. Aan den scherpen, haast bitsen mond van den jongen man merkte hij, dat onaangename dingen hem beroerd hadden.

Het duurde niet lang of de spanning brak. 'Onze genadige keizer heeft zijn goede onderdanen weer mild bedacht,' glimlachte Corbeels, terwijl hij zijn brood brak en met kleine stukjes naar den mond bracht. Als de vragende oogen van Coornhert op hem rustten, ging hij verder: 'En niet alleen zijn goede, Roomsche kinderen, maar alles wat leeft en adem heeft, ketters, protestanten, Joden...'

‘Geen menschen soms?’ Coornherts stem prikkelde tot verzet.

‘Zeker, menschen. Maar of zij recht hebben op die behandeling?’

‘Het tolerantie-edict?’

Corbeels knikte verbeten. ‘Zijn nu jaren, haast eeuwen, en te recht, als de pest geweerd geweest en nu worden bij keizerlijk gezag deze aangestoken vruchten in de fruitmand gesmokkeld.’

Coornhert schudde het hoofd. ‘Andere tijden, andere zeden. Er zijn waarheden, die andere kleur, en dus andere waarde krijgen, naargelang de wijze waarop ze belicht worden. Maar wat gij als nieuws aanbrengt, is oud genoeg om niet meer te verrassen. Ik zal u het laatste nieuws mededeelen. Dezer dagen is de ordonnantie verschenen over de secularisatie van den clerus en de orden.’

‘Woorden?’

‘Neen, geen woorden, maar vérstrekkende daden. De keizer heeft geoordeeld, - het komt ons niet toe hem te beoordeelen, - dat de Kerk tot een staat in den staat gegroeid is. Ja, ik weet wat gij zeggen zult: vroeger primeerde het geestelijk gezag en gedurende eeuwen is de menschheid er goed bij gevaren. Maar wij beleven thans andere tijden, en met de jaren is veel geëvolueerd. Waar de staat te zorgen heeft voor het heil van de staatsburgers, omvat die zorg het stoffelijke en het geestelijke. Het is dan vanzelfsprekend, dat de staat de inrichting en de werking van de Kerk niet kan overlaten aan een buitenlandsche macht...’

‘En het pauselijk gezag?’

Coornhert dacht even na. Dan zei hij traag: ‘Het wordt tijd dat de grenzen der wederzijdsche bevoegdheid van Kerk en Staat scherp en zuiver afgelijnd worden. Waar de paus, als hoofd der Kerk, een zuiver geestelijke macht heeft, spreekt het vanzelf dat niemand hem op dit gebied eenige beperking zal wagen op te leggen. Het zuiver dogmatisch terrein blijft zijn onbestreden gebied. Maar de practische inrichting van de Kerk, de ordening

van de hiërarchie, moet de vorst tot zijn domein rekenen. Hoe, dat zal later blijken...'

'Onze goede keizer blijkt een fel vooruitstrevend man te zijn,' spotte Corbeels. 'Wat dunkt u, Michaël?'

De jonge man schrikte; niet zoozeer om den vertrouwelijken toon van de vraag, want hij was spoedig gewoon geraakt aan de gulle rondborstigheid van den drukkersgezel, die naast hem op de leerbank zittend, in zekeren zin zijn gelijke was. Maar nu werd om zijn oordeel gevraagd, en waar hij er misschien niet voor terugschrikken zou dit te geven, moest hij tot zijn verwarring bekennen: 'De zaak is mij nieuw en ik zou moeten overleggen, om met kennis van zaken te kunnen oordeelen.'

'Zoo,' deed Corbeels, met den vinger op de tafel trommelend. Er zat niets neerhalends in dit woord, noch in de wijze waarop hij het gebruikte, maar Michaël voelde hoe schaamte op hem woog, en hij sloeg de oogen neer.

* * *

Dien avond schreef Michaël naar zijn moeder: 'Ik weet niet of ik u vroeger reeds den eigenaardigen gezel geschilderd heb, die met mij in het huis van dominus Coornhert verblijft. Hij moet niet ver meer van de dertig verwijderd zijn en hoewel studeerend, is hij geen student te noemen, want van beroep is hij drukkersgezel. Hij is als iemand die grooten honger heeft en in zijn haast van alle spijs wil nippen, die plots binnen zijn bereik gevallen is. Ik weet dat hij de leergangen gevolgd heeft in verschillende faculteiten, een tijdje lang regelmatig verschijnend, dan weer plots verdwijnend, zoodat het Concilium universitatis hem daarover reeds ernstige bemerkingen heeft gemaakt. In het Philosophisch college heeft hij zijn negen maanden logica gedaan, de acht maanden physica echter overgeslagen, om onmiddellijk met de metaphysica aan te vangen. Jus canon interesseert hem blijkbaar niet, maar burgerlijk en staatsrecht heeft zijn volle aandacht. Niet alleen daarin is hij geen gewoon student, maar zooals hij cursus volgt, doet het geen van de

andere studenten. Er gaat haast geen les voorbij, of hij heeft vragen te stellen en opmerkingen te maken, die door alle leeraars niet evenzeer op prijs gesteld worden. Dominus Leplat maakt zich soms korzelig; dominus Coornhert laat zich zelden verleiden tot woordgevechten, maar bij het avondmaal komt meestal aan de beurt, en wordt grondig behandeld, wat tijdens de les vluchtig werd aangeroerd. Dezen avond heeft de jongste keizerlijke verordening over de secularisatie van de geestelijkheid en het tolerantie-edict stof geleverd voor uitvoerige, dikwijls scherpe besprekingen, en ik weet niet wat ik meest bewonderen moet; de kalme gevatheid van dominus Coornhert, of de peilende vragen van Corbeels en zijn vaak hartstochtelijk partijkiezen. Het spijt mij dan ook werkelijk, dat ik voortaan het gezelschap van dezen gezel waarschijnlijk zal moeten missen. Een vrijgekomen drukkerij, de ‘Sint Gummarus’ op de Tienschestraat, zal door hem in uitbating genomen worden, zoodat de tijd voor studeeren wel voorgoed zal voorbij zijn, hoewel ik niet goed begrijpen kan, hoe hij daar vaarwel aan zal kunnen zeggen...’

Zoo'n langen brief had hij nooit geschreven en hij verwonderde er zichzelf over, hoe hij thans niet uren lang voor dit papier gezeten had, de ganzeveer bekauwend, vruchteloos naar woorden zoekend. Een oogenblik dacht hij er aan opnieuw te beginnen; hoe kon zijn moeder eenige belangstelling toonen voor dezen eigenaardigen gezel?

Hij droeg den brief zelf naar de afspanning ‘De Posthoorn’, waar hij 's anderen daags met den vroegen morgen zou meegegeven worden naar Aarschot, om van daaruit, over Turnhout, al spoedig zijn bestemming te bereiken. Het weer was mild geworden hoewel het naar Kerstdag ging, met vochtige dagen en lauwen zuidenwind. Van de Markt trok hij naar de Tienschestraat en vóór den ‘Sint Gummarus’ staand, waar nog licht was, klopte hij aan. Er was nog licht binnen en een snelle stap. ‘Wie daar?’ Hij glimlachte wanneer hij die stem hoorde.

‘Zoo? En dat nog zoo laat op den avond? Kom binnen.’

Een magere vetkaars stond op den hoek van de kast, de luie

vlam bewoog op den tocht. Leege rekken gaapten, met harde slagschaduwen.

‘Te vroeg!’ schertste Corbeels, ‘alles moet nog aangekleed worden, en het zal maar overmorgen zijn dat mijn schatten zullen kunnen bewonderd en gekocht worden. Mag ik u zeker tot mijn cliënten rekenen?’

‘Ik weet niet of uw waar mij dienen kan,’ antwoordde Michaël.

‘Mijn “Huiszegen” allicht niet. Misschien het krachtige Karlemanjegebed? Allicht kan u een “Masker” bekoren? Of als er geschenken voor kinderen noodig zijn, dit “Bestiarium”? Een “Homononculus” voor een ernstig uur? Misschien komt er later wel meer.’

Hij zat op een hoek van een tafel en zijn lustige, haast schalksche oogen lieten den jonker niet los. ‘Wie weet druk ik later de geleerde tractaten niet, die mij uit uw handen zullen toekomen?’

Michaël schudde verward het hoofd. Was het spot, wat schamper en snijdend, of onschuldige, lustige scherts?

‘Waarom laat gij de studie staan?’ vroeg hij.

‘Wie vertelt u dat?’ antwoordde Corbeels eenigszins geprikkeld. ‘Het tegendeel zal geschieden, naar ik durf hopen.’

‘En deze drukkerij?’

Pieter Corbeels keek hem scherp aan. ‘Denkt gij dat ik in dit eerzaam bedrijf gekomen ben om letters tot behoorlijke rijen te zetten en een evenwichtigen bladspiegel te drukken? Dat is voorzeker een eerlijk ambacht en elk rechtgeaard ambachtsman heeft daar zijn vreugd aan. Maar ik weet al te goed wat een macht de honderden, duizenden blaadjes hebben, die ik een na een op de pers leg, en dan naar de vier windstreken strooi. Dat is één stem, die in duizend monden gaat klinken, in stad en dorp, op de kamer van den geleerde, bij den boer die spellend den tekst ontcijferen moet.’

‘Zelf schrijven?’ Michaël stelde aarzelend de vraag, en onder den glimlach van Corbeels sloeg hij de oogen neer.

‘Begrijp me niet verkeerd: een geleerde zal ik nooit wor-

den; het is te laat, en wie op twee paarden wedt, loopt gevaar geen enkelen prijs te hebben. Maar er kan misschien wel wat anders te doen zijn. Ook op een bescheiden gebied kan men zijn plicht doen.'

Michaël keek hem vragend aan.

Corbeels greep een boek, dat hem bij de hand lag, bladerde er in. 'Wat ons in den cursus geleerd werd, is voor mij onbetwijfelbare waarheid, namelijk dat er een nieuwe tijd op komst is, al vat ik het dan niet op in den zin zooals het ons voorgehouden werd. En waar de aandacht van velen naar onzekere nieuwigheden gaat, denk ik aan het beproefde goede, dat met alle kracht moet verdedigd worden. Misschien kan ik wel meehelpen.'

Zijn open, gulle blik, die Michaël trof, was een uitnoodiging. Maar Michaël keek weg. Zijn oogen zwierven over de rekken, de naakte toonbank, de pakken die links en rechts tegen den muur stonden.

'Ik kom wel eens terug, als alles in orde is,' zei hij ontwijkend. Achter deze rustige stem vermoedde hij meer dan hij wist, en tegenover dezen man voelde hij zich een kind. Er was in hem een verlangen, haast een heimwee naar deze kracht, daar hij zich zwak wist, en het kostte hem moeite goedenavond te wenschen en heen te gaan.

XIV.

In den laten namiddag - nieuwjaar was sedert geruimen tijd voorbij en de dagen begonnen al ordentelijk te lengen, - klonk hoefgetrappel door tot Michaël, die bij het venster, waar zijn tafel stond, gebogen zat over boek en blad. Haast werktuiglijk keek hij door het raam, met den blik van hem die uit diep gepeins wordt gerukt door de geluiden van den dag, hoort, ziet, maar niet herkent. Hij zag den ruiter, die vóór de woning stilstond en onderzoekend opschouwde; en enkele passen achter hem een anderen ruiter, even kleurig gekleed. En dan

eerst drong herkennen tot hem door. ‘Oom Alexander!’ zei hij halfluid, rukte recht en opende ijlings het venster. ‘Oom, oom!’

Hij liep de trappen af, opende de poort. Oom Alexander stond vóór hem. ‘Wel een blijde inkomst in de stad Loven!’ schertste hij. Als hij den zorglijken blik van den jongen man zag, stelde hij gerust: ‘Neen, ik heb geen kwade berichten mee. Alles is thuis zooals het hoort, en als ik in deze stad gelegenheid kan vinden om dit paard te stallen en mijn moegereden lichaam wat te laten rusten, gaat het mij ook zooals ik het wenschen mag, - althans voorloopig.’

Hij zei deze laatste woorden zachter, zorgzaam het hoofd schuddend. Maar in de vreugde om het onverwachte bezoek, merkte Michaël dit niet. Logies kon in deze woning natuurlijk gevonden worden, voor paard en voor ruiter. Hij zou dadelijk om een stukje eten verzoeken, hoewel de dienstknecht op dit ongewone uur misschien moeilijk kon te bereiken zijn.

‘En die man daar is als mijn schaduw,’ zei Alexander, den ruiter wijzend die, nog steeds in den zadel zittend, zwijgend toeluisterde. ‘Hij vergezelt mij. Allicht kan hij... Maar kom, dat vraag ik hem zelf.’

Hij voerde met hem, in een taal die Michaël niet verstond, een kort gesprek en de ruiter sloeg militair aan en reed de straat verder op. ‘Nu ben ik uw gast,’ boog Alexander.

De bijgeroepen dienstknecht stalde het paard en diende na korten tijd een eenvoudig maal op. Michaël, die niet gewoon was op dit uur te eten, keek glimlachend toe. Oom Alexander had een stevigen eetlust en voor zijn jaren zag hij er erg goed bewaard uit, en met die uniform... Ja, nu vroeg hij zich af waarom hij, die thuis gewoonlijk in jachtkleedij rondliep, voor deze gelegenheid de oude uniform aangeschoten had.

De lichte zinspeling, die hij daarop maakte, miste, schijnbaar althans, haar bedoeling. Alexander scheen verdiept in zijn maaltijd en had alle bezigheid met den hespeknook en het versche, nog geurende brood; en het schuimende Diestersch scheen hij niet te versmaden.

Barmhartig toeziend, kon Michaël het niet over zijn hart krijgen hem met vragen te kwellen. Maar als Alexander op dit slagveld alle hindernissen genomen en alle vijanden geslagen had, strekte hij zich behaaglijk lui in den zetel uit, vouwde de handen op den buik en de voeten uitstekend, zuchtte hij: ‘Ik heb altijd gehoord dat Loven een aangename stad is, en ik begin dat te gelooven...’

‘Misschien komt ge ook naar hier als student, oom?’

Alexander keek hem wantrouwig, onderzoekend aan, nipte een broodkruimel van zijn dolman, greep dan het leege glas en zoog nog een laatsten druppel op. ‘Het zal niet lang zijn, lieve neef. Het zal niet lang zijn...’ Hij zei dit moedeloos, haast wanhopig en het ontstelde; Michaël.

‘Ik begrijp niet, oom. Wat heeft dit te beduiden?’

Hij was weer de onbezorgde, vrije vogel in dit losse gebaar, in dit zorgelooze woord. ‘Niets, neef, niets; alleen dat Zijn Majesteit het verlangen uitgedrukt heeft zijn dragonderskapitein even terug te zien. Best te begrijpen, misschien is hij bezig het aloude La Tour-regiment opnieuw in te richten en moeten al dezen, die met een bijzondere zending gelast werden, daarom terugkomen...’

‘Een lange reis, oom, tenware...’

Hij schudde het hoofd. ‘Ik weet goed hoe ver Weenen is, mijn beste jongen. Heb daar ondervinding van... De weg, dat is het niet... Is er nog iets in uw kruik?’

Hij dronk, gulzig, als iemand die een langen rit achter zich heeft.

‘En uw gezel?’

‘Mijn schaduw, heb ik u gezegd. Hij zal mij vergezellen tot in de hoofdstad. Lief van den keizer, is het niet, mij een reisgezel te bezorgen? Bracht mij het... de uitnoodiging.’

‘En wanneer zien wij u terug, oom?’

Alexander bekeek den jongen man onderzoekend. ‘De studie heeft u zeker geleerd nieuwsgierig te zijn, en op dat punt beschouwd, hebt gij hier wel gewonnen. Zal ik u antwoorden? Kan ik u antwoorden? Hier, schenk nog eens in... Kan ik weten

wat de keizer mij zeggen zal? Of hij mij generaal maakt, of veldmaarschalk, of... ja, ik weet niet wat hij allemaal van zins kan zijn!'

De gemaakte ernst, waarmee hij dit zei, deed Michaël glimlachen. 'Jong volk stuurt hij naar de slagvelden, oom, en wijze, bedaagde menschen houdt hij als raadgevers.'

Alexander knikte berustend. 'Ik begrijp, die stijve poot... Tijd is uit. Nu, we zullen zien wat hij met ons voorheeft.'

Hij dronk en vertelde, de eene geschiedenis na de andere en het was duidelijk te merken, dat hij weer leefde in de lang vervlogen dagen-, wanneer hij die uniform te velde droeg en den roem van de La Tour-dragonders hielp schragen. Hij dronk, - en wanneer dominus Coornhert tegen den avond aankwam en zijn onverwachten gast begroette, geraakte Alexander moeilijk recht. Tot woorden bracht hij het niet, maar zwijgend, en in dit halve duister, had zijn houding iets bewaard van den strammen militair en zijn verschenen uniform kwam er nog goed voor.

Michaël bracht hem in zijn kamer. Wanneer hij afscheid nam, belovend hem bij het eerste kleppen van de kerkklok te zullen wekken, greep Alexander hem bij den arm, alsof hij hem iets zeggen wilde. Maar hij scheen zich te bedenken en zei, met eenigszins dubbele tong: 'Het leven is een raar ding, neef... En vrouwen zijn nog raarder. Hoed u, allicht volgt er een geheime zending... Maar ik kom terug, La Tour liegt niet... Kan dat nog zeggen, die arme Grangé niet meer...

Michaël luisterde glimlachend naar dat duistere gemompel. De naam Grangé trof hem echter en hij vroeg: 'Grangé, zegt ge, oom, pastoor Grangé bedoelt ge?'

Alexander keek met kleine oogen naar hem op. 'Ja, pastoor Grangé. Of komen de dooden soms terug?'

Meer kreeg hij er niet uit, maar het was voldoende om te weten dat zijn eerste leeraar, de eenvoudige, goede dorpspastoor, het tijdelijke met het eeuwige had verwisseld. In den beginne ontstelde het hem niet, hij herinnerde zich hoe hij hem bij zijn laatste bezoek gevonden had. Maar stilaan kreeg dan

leven in hem, al wat in de diepten van hart en herinneringen geborgen was, en hoe verder zijn blik gleed over alles wat hem gedurende de voorbije jaren aan pastoor Grangé gebonden had, hoe dieper, scherper zijn pijn werd. Hij herinnerde zich nu duidelijk zijn stem, de hand die op zijn hoofd rustte en dien teeren geur van kaarsen en wierook, die om zijn vingers zweefde. Zijn oogen, zijn gang door den zonbeschenen tuin; zijn blik, die een koestering was, als hij de verhalen uit de gewijde geschiedenis leven en gestalte gaf. En ook dit andere werd hem nu lijfelijk nabij: zijn groot verlangen, en hoe het ongenadig werd weggesnoeid, de wonde die in hem, wellicht ook in het hart van den ouden herder, zoo lang en bitter knaagde. Hij zag zijn moeden stap en dit gebroken handgebaar bij het laatste bezoek; en den kommer van Amelie, zijn zuster, en Trude.

In den avond zat Michaël alleen. In de kamer naast hem ging het geluid van oom Alexanders licht gesnork. Maar het was dàt niet, wat hem zijn rust roofde.

* * *

Bij 't eerste morgenkrieken stond de vreemde ruiter op de straat, vóór de woning, geduldig wachtend. Alexander, moeilijk geeuwend, bemerkte hem en Michaël zag zijn ontstemming. Bij het ontbijt sprak hij weinig en at nog minder. Peinzend stond hij vóór den spiegel, streek den floeren steek glad.

Het afscheid was kort; het was of Alexander zich losrukte. ‘Tot weerziens!’ zei hij, maar het klonk of hij daar heelemaal niet zoo zeker van was. ‘En groet mij uw moeder, en Claire, en... Hortense.’

Hij knikte als hij naar het paard ging, maar geraakte alleen in den zadel. ‘En avant!’ riep hij, en Michaël kwam het voor dat deze stem schor klonk, haast een kreet van pijn.

‘Oom!’ riep hij, maar zijn stem bereikte de ruiters niet meer, die reeds in galop heendraafden. Waar de straat kromde, meende Michaël dat oom Alexander omkeek, en de hand, die de rijzweep droeg, ten groet hief, maar hij kon zich bedrogen hebben.

XV.

Dominus Coornhert zei hij, dat hij thuis verwacht werd en onmiddellijk moest afreizen. Neen, er was niets gebeurd en na een paar dagen zou hij wel terug zijn.

Hoewel de postkoets geen reizigers mocht meenemen, kreeg hij bij den postiljon met een paar ducaten gedaan wat de reglementen streng verboden, en tegen avond stapte hij op Turnhoutmarkt uit, een beetje beroesd door den langen rit over de moeilijke winterwegen. Wat hij in een eerste opwelling gedaan had, kwam hem nu, nuchter beschouwd, wel iets onbesuisd voor, en een beetje onbeslist belde hij bij Thoenemans aan, die op de Markt in 'De cleyne Keyser' woonde. Tot zijn verrassing vond hij daar Claire, zijn zuster, die wel eenigszins bloosde wanneer zij hem tegemoet trad, maar hem dra en kordaat de verklaring gaf: 'Moeder is op reis naar Brussel en het zal wel morgenavond zijn, vooraleer ze thuiskomt.'

Dit bericht trof hem niet onaangenaam en hij verborg dit niet. Bij den haard gezeten, luisterde hij naar de nieuwtjes, die in de streek de ronde deden, en antwoordde op de enkele vragen, die hem gesteld werden. Kwam hij toch ook van ver en uit de stad, die als een geestelijk middelpunt van deze westelijke landen kon beschouwd worden. Terloops gewaagde hij van het onverwachte bezoek van oom Alexander en informeerde naar de omstandigheden van pastoor Grangé's afsterven, maar uiterlijk schonk hij aan de antwoorden, die hem gewerden, geen grootere aandacht dan aan het overige, dat reeds ter sprake gekomen was. Bij de vraag naar het eerste had hij Claire's verrassing gezien, en hoe ze zich vlug beheerschte. Over het laatste kon hem niets verrassends meegedeeld worden, de goede man was zachtjesaan uitgegaan. Claire was er geweest een paar dagen vóór zijn dood; hij had naar Michaël gevraagd, maar moeder was op dit verzoek niet ingegaan.

Haar zachte, bewogen woorden deden hem goed en hij was haar dankbaar. De avond viel snel, buiten dwarrelde sneeuw.

Thoenemans' moeder stelde voor te blijven overnachten, niets wachtte hen immers op het kasteel. Maar Claire stond er op te vertrekken, hoe ook aangedrongen werd.

Thoenemans zelf spande in en voerde de karos; naast hem zat Claire. Michaël zag dat deze menschen bij elkaar hoorden, meer dacht hij er niet bij. Hijzelf zat achter in de karos, tegen den rijtuigrug aangeleund. Lichte vlokken vlogen tegen de kleine ruitjes aan, hij hoorde het lichte geneuzel van den wind in de dakspleten en den stevigen, doffen hoefslag van het paard. De zwarte schaduwen van de boomen gleden voorbij; de vlakten plooiden open onder het magere licht van den sneeuwnacht.

In het kasteel wachtte hen de gezellige kamer, met hel flakkerend vuur in den haard. Thoenemans dankte beleefd om de uitnoodiging om met hen het avondmaal te nemen en Claire drong niet aan. Zij liet haar gast uit, vergezelde hem tot bij het rijtuig. Als zij terug binnen was, zag Michaël haar afwezigen blik.

‘Wat was er met oom Alexander?’ vroeg hij.

Zij keek op bij de vraag en had een glimlach, dien hij niet begreep. Zonder een woord te zeggen, verliet zij de kamer, kwam enkele oogenblikken nadien terug en stak hem een papier toe. ‘Het bericht moet moeder zelf verrast hebben,’ zei ze eenigszins spottend, ‘het ligt niet in haar gewoonte dergelijke briefjes op haar schrijftafel achter te laten.’

Hij vouwde het papier open en las, en herkende onmiddellijk de hand van zijn groottante, de comtesse d'Irvaing, dit trotsche, eenigszins gebroken geschrift. ‘...is hier een bijzondere boodschapper van Zijne Majesteit aangekomen, die dragondersluitenant, - niet kapitein, - Alexander de Verdinghen sommeeren moest, zich onmiddellijk naar Weenen te begeven, om aldaar geoordeeld te worden in zake de moord, - in tweegevecht, - op een Poolschen edelman, kapitein in hetzelfde regiment. Vrouwenkwestie, die geen andere oplossing heeft gekend dan een duel met doodelijken afloop. Zoolang onze goede Keyserinne leefde, bleef de zaak hangend, het ongelijk was grootst langs den kant van den Pool en de verdiensten van onzen neef legden nog

altijd voldoende gewicht in de schaal, om Hare Majesteit tot genade te bewegen, al heeft onze neef in de hofkringen van de hoofdstad een reputatie, die verre van benijdenswaardig is. Nu onze genadige Keizer het bewind in handen genomen heeft, moest ook deze aangelegenheid haar beslag krijgen en, naar voorgaanden te oordeelen, zal het nog geruimen tijd duren vooraleer wij onzen beminden neef opnieuw in ons midden zullen kunnen begroeten...'

'Dus gevangenis?' vroeg hij, opkijkend en haar het dichtgevouwen papier toereikend. Zij haalde de schouders op. 'Van zijn misdaad, - als we dat zoo moeten noemen, - weet ik niet meer dan gij, en hoe het met de goedertierenheid van den Keizer gesteld is, zou ik niet kunnen zeggen. Maar tante is doorgaans zeer goed ingelicht, en wat zij schrijft, laat eerder geringe hoop.' Zij ging naar het venster toe en zei, zonder om te zien: 'Arme man!'

Michaël zat zwijgend na te denken over den inhoud van den brief, maar wat hij dacht, zei hij niet. Om haar laatste woord was hij haar dankbaar en hij herhaalde: 'Arme man!'

* * *

In den vroegen morgen wekte hem het klokkengelui... Over den besneeuwden weg trok hij naar de dorpskerk. Het had opgehouden met sneeuwen, er hing een magere maan aan den hemel en hard blonken de sterren. In den nanacht moest het gevroren hebben, de sneeuw kraakte onder zijn voeten.

In de donkere kerk brandden alleen de altaarkaarsen. Een misdienaar keek op als hij in het koorgestoelte trad, en bracht een kaars. Schaduwen bewogen in de diepte van de kerk, geluid van stappen zwol aan, vergleed dan weer. Als de bel klonk, ging een vreemde priester hem voorbij.

Hij sloot de oogen en luisterde naar de murmelstem, die de gebeden aan den voet van het altaar zei, dit donkere geluid en de helle stem van den misdienaar. Hoe menigen keer had hijzelf naast pastoor Grangé gezeten. Het was voorbij, hij zou hem

niet meer zien. Hij voelde nu lijfelijk dit verlies en, diep gebogen, ging zijn dank naar den eenvoudigen maar doorgoeden man, die in zijn jeugd haast voor hem het hoogste geweest was. Hij zou hem nooit vergeten.

Aarzelend groeide het licht van den dag, als hij buitentrad. Menschen weken voor hem uit, groetten schuw. Hij sloeg het pad in, dat rond de kerk liep, en hij stond stil vóór een eenvoudig, zwart kruis, dat op een terp stond, nog aanleunend tegen den grauwen kerkmuur. Er stond geen naam op, maar Michaël wist dat zijn weldoener hier begraven lag. Meermaals had hij uit den mond van pastoor Grangé den wensch gehoord, hier begraven te liggen, naast zijn voorganger, tegen den kerkmuur.

Hij knielde in de sneeuw en ontblootte het hoofd en bad voor de zielerust van den afgestorvene. Met bitterheid dacht hij aan het woord, dat Claire gezegd had: 'Hij had naar Michaël gevraagd, maar moeder was op dit verzoek niet ingegaan.'

Dan ging hij den langen weg op naar het kasteel en de nieuwe wereld, die aan zijn voeten lag, verrukte hem. De hooge boomen, zwart en scherp geteekend tegen het heller wordend sneeuwvlak, dat te gloeien aanving bij den eersten schijn van de zon die boven de lage woningen van de kolenbranders steeg, liepen uit in dit teere takkenweefsel, fonkelend van sneeuwkristallen. Kraaien roeiden traag over de beemden. Ergens werd de klok geluid. De wereld lag wachtend stil.

Aan tafel vroeg hij Claire, wat er met het gezin van pastoor Grangé geschied was. Zij kon hem niet alles zeggen wat hij wenschte te vernemen, maar zooveel wist zij, dat beide vrouwen naaiden voor menschen uit de stad. Trude had zij hier al op het kasteel gezien. Ze moesten in de lage woning bij het kapelletje onder dak geraakt zijn.

Hij drong niet verder aan; allicht begreep zij zijn smartelijke nieuwsgierigheid niet. Na het ontbijt liet hij zijn paard opnieuw voorbrengen en trok naar het dorp.

Hij had het paardrijden niet verleerd, maar het gaf hem een aangenaam gevoel, wereld en menschen anders te zien dan hij dit den laatsten tijd gewoon was.

De woning naast het kapelletje vond hij gemakkelijk, een rookpluim hing boven de lage schouw. Wanneer hij aanklopte, hoorde hij stemmen, en dan groeide de stilte. Als de deur opengleed, stond Trude vóór hem. Hij groette buigend en zag hoe zij zacht het hoofd neigde en de oogen neersloeg.

Hij trad na haar binnen en nam den stoel, dien zij hem bood. Met één blik had hij de schamele armoe gezien, de kale leemwanden, het magere vuur en de gebroken ruitjes in het venster. Maar hij vergat dit alles, luisterend opgenomen in dit gefluisterd verhaal dat zij hem deed, scherp geteekend en tevens mild gekleurd door het leed, dat in haar stem rilde. Geen enkele maal onderbrak hij haar; het was of zij juist wist wat hij verlangde te weten en daartoe de passende woorden koos. Hij knikte slechts wanneer zij zweeg, en schaamde zich niet de tranen weg te vegen, die hem over het aangezicht vloeiden.

Het werd dan stil als zij zweeg, en hij brak deze stilte niet, verzonken in eigen leed en weemoedige herinnering. Als er geluid van een stap klonk en Amelie bij het vuur stond, zei hij: ‘En nu, wat gaat er van u geworden?’

Zij schudde glimlachend het hoofd. ‘Brood is er altijd voor wie het werk niet schuwt. Wij kunnen naaien, en, als 't moet, is er nog andere arbeid.’

Hij zweeg en bedacht op welke manier hij haar helpen kon, maar vond niet. Als hij recht stond, zei hij: ‘Als 't nood doet, is het kasteel daar nog.’

Zij had nog haar glimlach, maar het was geen spot, dat voelde hij wel. ‘En ik ben er ook nog,’ voegde hij er aan toe.

Dit meisje was hem als kind niet vreemd geweest en nu, over de jaren heen, waren de banden niet verbroken. Maar hij vond de woorden niet om tot haar te spreken, zooals hij dat vroeger deed. Zij was vrouw geworden, en hijzelf was geen kind meer. Alleen haar oogen en haar rustige blik waren gebleven.

Haar hand lag koel, maar overgegeven, in zijn hand. Hij glimlachte haar toe en dan scheurde hij zich los. Hij keek niet om als hij den weg naar het kasteel opreed.

* * *

Tegen den avond kwam gravin Martha aan. In de gang ontmoette zij Michaël en scherp als de wind, die haar aangezicht gemarteld had, was haar stem: ‘Ik herinner mij niet u naar huis geroepen te hebben.’ Hij beproefde het, de oogen niet neer te slaan onder dien harden blik, maar slaagde er niet in; zijn kracht ontvlood hem ontegenhoudbaar. ‘Moeder!’ fluisterde hij.

Zij sloeg met de karwats driftig tegen de hooge rijlaarzen, die zij droeg. ‘Wat is er gebeurd?’

‘Oom Alexander...’

‘Zoo, te Loven? Dat heeft hij nog noodig, omwegen te maken. En daarom?’

‘Ik vernam dat de pastoor...’

Ze lachte neerhalend. ‘Is wel gestorven en begraven zonder u...’ Haar aangezicht werd strak, en het leek haast of ze zich schaamde over deze woorden. ‘Het is haastig gegaan, en de reis was té ver...’ Ze wachtte niet op een antwoord van hem en ging.

Bij het avondmaal was niets meer aan haar te bespeuren, noch van de vermoeienis van de reis, noch van de ontroering die hierbij haar deel geworden was. Zij wees scherp den dienaar terecht, die niet tijdig klaar was, en niets ontsnapte aan haar blik. Verstrooid luisterde zij naar een paar mededeelingen, die de rentmeester gebracht had.

Als zij opstond, zei ze: ‘Morgen vertrekken. Gij kent baron de Bellincourt te Loven? Zoodra ik een uitnoodiging zend, komt ge met hem naar hier.’ Zij zag zijn verwondering, maar sneed alle vragen af met dit woord: ‘Ik heb nog brieven te schrijven.’

XVI.

Het was maar maanden nadien dat hij aan de woorden van zijn moeder terugdacht en dit naar aanleiding van een boodschap, die hem in den vroegen namiddag gebracht werd. Baron de

Bellincourt verzocht hem tegen den avond te komen opzoeken, hij had kamers in het aloude hotel ‘Den Eenhoorn’ bij de pedagogie Het Verken. Sedert geruimen tijd had Michaël den jongen man uit het oog verloren, waar hij hem vroeger elke week ontmoette bij de lezing van dominus Leplat en toevallig ook wel op een of andere academische plechtigheid of een studentikoos feest. Hij vroeg zich af wat deze uitnoodiging beduiden mocht en, zich het woord van zijn moeder herinnerend, poogde hij tevergeefs een brug te werpen tusschen beide.

Misschien had hij wat vroeg aangeklopt; de Bellincourt was er nog niet, maar kon elk oogenblik binnenkomen, - zoo verzekerde hem de nieuwsgierige waard, die Michaël langs alle kanten opnam en menige vraag stelde, waarop vaak moeilijk te antwoorden was.

‘Mooie kamer,’ prees de hospes zelf het gewone vertrek, waar een tafel met een paar stoelen stond. Enkele prenten hingen aan den muur en dit alles kon Michaël maar matig bekoren; alleen het uitzicht door het breede venster kon hem met de droeve alledaagschheid van de kamer eenigszins verzoenen. Tusschen dit huis en den lagen muur aan den overkant vloeide rustig het water van een der Dijletakken, grauwgrijs, zooals het kwam uit het werkhuis van den wolwasscher. Laag gewas van els en hazelnoot boog over den donkeren spiegel en op den voorjaarswind bewoog het eerste loof, wonderlijk frisch van kleur op den grauwen achtergrond van verweerde muren en donker takkenwerk. Boven de daken, zuiver afgelijnd tegen heldere voorjaarslucht, rees de gekanteelde toren van de kerk; één zijde droeg nog laten schijn van zon.

Als 't rammelde op den toren, werd beneden een deur toegeworpen en stappen naderden op de krakende trap. De Bellincourt boog voor Michaël, zich verontschuldigend zijn gast te laten wachten hebben. Hij zei dit los en met zekeren zwier, en Michaël bewonderde zijn radheid.

‘Als gij toelaat, zal ik u voorgaan naar mijn kamer. Het kan er gezelliger zijn dan in deze wachtzaal.’

Het wàs gezelliger in deze kamer, al was het maar om de bonte

verscheidenheid in meubileering en stoffeering. In den hoek stond een bed, toegedekt, met stoel en koffer. Kleine tapijten lagen op den plankenvloer; één, twee, drie tafels, beladen met boeken en papierrollen. Stoelen, een bank tegen den muur, met mantel en schoenen. Een wandelstok hing aan een nagel; een pijp wachtte bij den geopenden tabakspot.

'Hier is plaats,' glimlachte de Bellincourt, wanneer hij Michaëls verrassing zag. Hij ruimde enkele boeken weg en liet zich dan zelf neer in den zetel, die achter de groote werktafel stond.

'Een pijp?' noodde hij. Zelf stopte hij rustig en ondertusschen hingen zijn oogen aan Michaël. 'Wijn zal ik u niet aanbieden. Lust in een kruik Lovensch? Neen? Nu, wat wij elkaar te zeggen hebben, kan ook wel zonder geschieden...' Hij sloeg vuur, smoorde traag aan.

'Ziehier wat ik u vragen wilde. Ik ben pas teruggekomen van thuis. Brussel, en moeder is oud, en niet sterk. Nu reeds den vierden keer dat mij, bij deze bezoeken, uw lof en dien uwer familie op alle tonen gezongen wordt. Wat heeft dat te beduiden?'

Verwonderd haalde Michaël de schouders op. 'Kan ik niet denken...'

De Bellincourt knikte. 'Dus wat anders. Uw vader leeft nog? Neen. Had een hoog ambt? Vermogende vrienden in regeeringskringen? Familie van leidende persoonlijkheden? Neen...'

Michaël schudde het hoofd bij dit scherpe kruisverhoor. 'Ik ken alleen mijn tante, comtesse d'Irvaing.'

'D'Irvaing,' herhaalde de Bellincourt peinzend. Traag haalde hij den rook op, blies hem vóór zich uit, de lichtblauwe wolk, die traag verzwond, nastarend. Dan boog hij plots over de tafel naar Michaël toe en vroeg: 'Hoeveel zusters hebt gij?'

'Zusters? Twee,... nog één thuis, de andere is gehuwd. En Claire zal ook zoo lang niet meer wachten, zou ik denken. Maar wat beteekent dit alles?'

De Bellincourt glimlachte. 'Vraag ik mij sedert geruimen tijd af, man.'

Met een gebaar onderbrak Michaël hem. ‘Mijn moeder liet mij verstaan dat u over korten tijd een uitnoodiging zou gezonden worden om bij ons op bezoek te komen...’

De Bellincourt hief den vinger. ‘Moeders... moeders... Mannen zijn vaak handige diplomaten, maar wat hebben zij nog van de vrouwen te leeren...’

‘Ik begrijp niet,’ antwoordde Michaël.

‘Niet? Luister: ik word doctor juris, en voor mijn latere loopbaan, - vergeet het niet: wij hebben nog een naam, maar geen bezit meer, - is er niets anders noodig dan geld en invloed. Ik zorg voor mijn studies, moeder neemt het overige voor zich. Eenvoudiger gezegd: een vrouw en vrienden.’

Michaël moest glimlachen om dit woord. ‘Ik weet niet wat mijn moeder daarin te stellen heeft.’

‘Neen?’ De Bellincourt keek hem scherp aan en zijn lachje was medelijdend. ‘Ik denk dat het niet zoo moeilijk zou zijn om den ketting op te gaan. Comtesse d'Irvaing is voorzeker een belangrijke tusschenschakel. Nu, wij zullen zien.’

Hij stond recht en Michaël begreep den wenk. Wanneer zij aan de deur waren, lei de Bellincourt de hand op Michaëls schouder en zei: ‘Het spijt mij u voor dergelijke kleinigheid naar hier geroepen te hebben. En het spijt mij dubbel, u zoo vroeg te moeten laten gaan. Maar ik moet nog naar Corbeels. Ha, ge kent hem? Hij drukt de sentences voor mijn doctoraat... Nu, wij zien elkaar nog wel. Maar onthoud,’ ging hij lachend voort, ‘ik heb geen lust om gedwee slachtoffer van die samenzwerende dames te worden. Ik weet niet wat gij verkiest... Wie gemakkelijk door het leven wil geraken, moet goed kunnen buigen en zwijgzaam gehoorzamen. Dit ligt echter niet in mijn aard.’

Dat was een moedig woord, en op den terugkeer naar huis overdacht Michaël dit gezegde en zijn sympathie voor den baron was groeiend. Wanneer hij 's avonds met dominus Coornhert aan den disch zat, vroeg hij terloops wie de Bellincourt was.

Coornhert verwonderde zich over deze vraag. Hij mocht wel meenen dat elke student den knappen redenaar, den vurigen

polemist en oorspronkelijken geleerde kende. Hij zou dit jaar zijn doctoraat afleggen en naar alle waarschijnlijkheid zou dit cum laude geschieden. ‘Jammer echter,’ ging hij voort, ‘dat een zekere eigenzinnigheid, vaak ontaardend in stijfhoofdigheid, zijn gezelschap soms minder aangenaam maakt. En allicht gaat hij te veel om met Corbeels, en wie dit ongestraft wil doen, moet sterk staan.’

Eenigszins raadselachtig waren deze woorden wel voor Michaël, maar hij drong niet aan.

* * *

In den zomer ontving hij de uitnoodiging en de Bellincourt, ofschoon vóór zijn eindexamen staand, vergezelde hem. Thuis was volk als voor een feest. De Bellincourt's moeder was er, en Aimée, zijn zuster, en boven allen troonde la comtesse d'Irvaing. Zij had vriendelijke woorden voor Michaël en nog meer voor zijn gezel. Zij sprak gaarne en veel en gaf den indruk, met bijzondere gemakkelijkheid, zoo lang ook maar gewenscht werd, over gelijk welk onderwerp te kunnen keuvelen, fijnzinnig, charmant, maar zóó dat iemand, die aandachtig toegeluisterd had, zich achteraf kon afvragen welke oogst daarbij te schuren viel. Er was een maaltijd, een kuiertochtje door het park, waarbij de dames oorlof gaven aan de jeugd om verder te loopen dan de gebaande wegen.

Waar de Bellincourt degelijken, bezonken wijn kon genoemd worden, was zijn zuster schuimende champagne. Levendig en zeer gespraakzaam, haast babbelziek, prikkelde zij de rustige natuur van Michaël. Aanvankelijk liet hij zich gaan, iets verbluft door het vuurwerk van haar woord en de speelschheid van haar scherts. Maar hij voelde dat het niet lang zou duren, en wanneer hij zich 's avonds, bij het slapengaan, blij voelde om dit alleenzijn, wist hij dat het oogenblik van verzadiging reeds gekomen was. Toen zei zijn moeder hem: ‘De Bellincourt vertrekt morgen reeds, hij heeft te werken voor zijn examen. Gij blijft

een week hier...' Zij zag het aarzelende gebaar, dat een poging tot weerstand teekende, en hakte: 'Ik heb dominus Coornhert verwittigd.' Hij boog het hoofd. Was het omdat hij instemde met haar bevel, of moedeloos berustte?

Hij stond 's anderen daags bij de koets als de Bellincourt vertrok. De jonge baron had van de dames afscheid genomen op het terras. Claire was er niet. Nu stak hij Michaël de hand toe en zei: 'Mijn gevecht is geëindigd, ik hoop dat geen tweede aanval gewaagd wordt. Groet uw zuster Claire en zeg haar, dat ik uit den grond van mijn hart hoop binnen afzienbaren tijd mededeeling van haar huwelijk met... Thoenemans heet hij?... te mogen vernemen. Adieu!'

Michaël kon niet spreken. In hem was een groot verlangen om mee te vertrekken, alles achter te laten, maaltijden, hopelooze wandelpartijen, frivole gesprekken. 'Groet de vrienden,' bracht hij met moeite uit, 'en... Corbeels...'

Hij keek het rijtuig na, dat in de lange dreef verdween, opgenomen in dit spel van wemelend geblaarte en flitsenden zonneschijn. Hij was een eenzaam man.

Hij kon het gezelschap van de dames vluchten, maar Aimée ontvluchtte hij niet. Ongeroepen verscheen zij, waar hij haar niet verwachtte. Merkte zij zijn tegenzin niet, of deed hij moeite om beleefd te zijn, aldus den indruk wekkend in haar spel op te gaan? Zij legde beslag op zijn tijd, heel natuurlijk en als vanzelfsprekend; hij kende haar amper één dag, maar het scheen of zij jaren met elkaar omgang hadden. Zijn moeder scheen voldoening te vinden in deze vaststelling en daarin berustend, deed hij wat van hem kon verlangd worden. Hij zwierf met haar door het park, haalde de herinneringen op die zijn jeugd hem bood. Met haar trok hij de hei in, die langs het noorden naar de Merksplassche bosschen en de heuvels van de Markstreek liep. Samen beklommen zij den Konijnenberg, liepen lijk kinderen in het mulle, heete zomerzand. Zij was een kind, - en hij was het niet meer. Maar wat hij dacht en voelde, toonde hij niet.

Met de dagen ontdekte hij iets van haar dieper wezen. Waar

haar eerste verschijning den indruk opriep van een speelschen, kinderlijken kijk op het leven, week die uiterlijke schijn en werd zij voor hem, wat zij was: een kleine ijdeltuit, misvormd door verbluffende oppervlakkigheid en haast brutaal egoïsme. In den beginne haar gezel, moest hij zich dra plooien tot haar dienaar. Hij droeg gelaten haar grillen, met een ver, onuitgesproken heimwee naar de stilte van een studiekamer.

De week was nog niet ten einde, wanneer hij met haar, terugkeerend van een verren rit, het dorp naderde. Het weer was warm, drukkend, en allicht had dit haar vermoeid. Het gesprek was uitgestorven; op haar prikkelende vragen had hij liefst niet meer geantwoord en zwijgend reed hij achter haar aan. Plots verliet zij den weg, dreef haar paard in den beemd, waar het lange, haast rijpe gras in de zomerhitte roerloos stond. Hij riep haar, wees op het vertrappelde gras, maar zij lachte spottend. Dan trachtte hij haar te volgen, haar vóór te zijn; zij ontsnapte en het werd een wilde jacht, over heg en gracht. Op het kleine kerkplein hield zij stil. 'Dorst!' riep zij hem toe. Hij wees naar het kasteel, waarvan de toren boven de bosschen in de verte zichtbaar was. Zij schudde echter dweersch het hoofd en een geit wijzend, die in den mageren kant knabbelde, beval zij: 'Laat melken!'

Misschien had hij haar niet verstaan of raakte haar dwaas bevel hem niet. Zij gleed uit den zadel en ging de hut binnen. Een oogenblik later kwam een meisje buiten met een kroes, en Michaël herkende Trude.

'Aimée!' riep hij, maar zij scheen dit niet gehoord te hebben. Zij stond naast het melkende meisje, drong ongeduldig op spoed aan. Zonder eenig dankwoord nam zij den kroes aan en dronk, zonder op te zien. Dan keek zij Michaël aan, lachte luid en wierp hem plots den kroes toe. Zonder te wachten op wat hij deed, wipte zij in den zadel en dreef haar paard over de lage haag, in het korenveld, dat achter de hut naar de kleine zandbergen liep.

'Aimée!' riep hij, schor van drift. Maar deze kreet scheen haar te prikkelen, want zonder om te zien dreef zij haar ros aan

tot grooteren spoed. Het koren gleed open als het water voor de scherpe kiel van een schip.

Hij wist wat dit beteekende; als kind van het land had hij eerbied voor de vruchten der aarde, en voor den arbeid, die in het zweet des aanschijns wordt verricht. Woede groeide in hem; hij zag Trude, die het hollende paard achtemastaarde, en wild riep hij: ‘Aimée!’

Wellicht was zij reeds te ver om dit te hooren. Hij gaf zijn paard de sporen en ijlde haar achterna. Reeds beklom zij de kleine zandbergen, verdween dan achter de lage boschjes. De snelle rit doofde zijn opwinding niet, integendeel, hij voelde de drift groeien en in zijn onmacht om haar te bereiken, huilde hij haar naam, zwaaide zijn rijzweep in driftig gebaar. In de dreef was zij hem slechts maar enkele sprongen meer vóór; hij hoorde zijn paard hijgen, dreef het echter nog tot grooteren spoed aan. Maar zij scheen vergroeid te zijn met haar draver en ontsnapte hem.

Wanneer hij het plein vóór het kasteel opreed, kwam zij hem tegemoet, met open armen. Hij kookte van drift, sprong van zijn paard en liep op haar toe. Hij zou haar slaan, slaan... Lachend viel zij in zijn armen, schreiend, snikkend, en ontdaan hoorde hij dit aan. De rijzweep viel uit zijn slappe hand.

Wanneer hij opkeek zag hij zijn moeder, comtesse d'Irvaing en Aimée's moeder lachend aan het venster staan. Alsof hij zich schaamde, boog hij het hoofd.

Als hij 's avonds naar zijn kamer klom, ontmoette hij Claire op de trap. ‘Hebt gij mij niets te zeggen?’ vroeg zij hem. De vraag verraste hem en hij begreep niet wat zij van hem wilde. Zij schudde medelijdend het hoofd, als was hij nog een kind, en omzichtig omschouwend fluisterde zij hem toe: ‘Waarom kinderachtig doen met een kind? Wat mij te doen stond, is gedaan...’ Zij wachtte niet op een antwoord van hem en ging.

Na een langen, slapeloozen nacht, sloop hij naar beneden bij het eerste morgenkrieken, zadelde zelf zijn paard en vluchtte. Hij zag de zon opgaan boven de rustige plassen van den Liereman

en als hij boven de hooge beuken van het randbosch den toren van de Postelsche abdij zag oppunten, verheugde hij zich als een banneling, die na jaren de streek terugziet waar zijn wieg stond.

Het was als een biecht, dit gefluisterd verhaal, en abt Joannes Peeters luisterde roerloos toe; zijn glimlach was mild. Maar als de vraag gesteld werd, schudde hij beslist het hoofd: ‘Neen, uw plaats is te Loven. Hier is uw werkveld niet. Uw weg is getrokken. Een moedig man versaagt niet...’

Zwijgend ging hij. De paters, die hem stil groetend voorbijgingen, keek hij na en de abt zag den blik vol verlangen. Hij vergezelde hem tot aan de poort, de zon steeg boven de boomen uit en gleed zacht over het gras van de voorkoer. ‘Dezen avond kunt gij te Loven zijn,’ zei hij en Michaël begreep. Hij groette zwijgend en sloeg de eindeloos lange dreef in, die in de hei uitmondde, naar het zuiden toe.

* * *

Het was avond wanneer hij te Loven aankwam, en de vermoeienis van den langen tocht had hem gebroken. Maar het was die rust niet, die hij behoefde. Na den maaltijd sloeg hij den weg naar de Tienschestraat in en klopte bij Corbeels aan. Een glimlach verhelderde zijn aangezicht als hij stappen hoorde.

‘Ha,’ deed de drukker verrast en hij bleef in de deur staan, wachtend op een vraag. Maar Michaël vroeg niets; er was in hem alleen honger naar een goed woord, naar een aanwezigheid. Toen zei Corbeels: ‘Misschien hebt ge wel lust om een avondje te buurten? De Bellincourt is hier. Neen, het hindert niet in het minst...’

Hij ging Michaël in de smalle gang voor, die naar het werkhuis leidde. Rumoer van stemmen kwam hem tegen en dan viel plots een stilte. Een deur piepte en de Bellincourt, een brandende kaars in de hand, trad hun tegemoet.

‘Ge brengt gezelschap mee, Corbeels?’ Er leefde afkeuring in die stem en onwillekeurig bleef Michaël staan. Het licht van

de kaars viel op zijn aangezicht en hem herkennend, glimlachte de baron. ‘Onze jonge vriend? Triomfantelijk overwinnaar, of van het slagveld gevlucht?’ Michaël begreep maar al te duidelijk waarop hij zinspeelde, en zweeg, maar onderstond den vorschenden blik.

De Bellincourt knikte en, na een lichte aarzeling, zei hij uitnoodigend: ‘Wees welkom, hier zijn nog een paar vrienden, wier kennismaking u misschien aangenaam, zoo niet nuttig kan zijn.’

In de kleine kamer, door een glaswand van het werkhuis gescheiden, stonden twee heeren aan de tafel. Zij bogen als de Bellincourt voorstelde: ‘Jonker van der Noot, die uit uw streek moet zijn, Brecht, als ik het goed voorheb, - advokaat aan 't Hof. En meester Vonck, hier te Loven aan de Alma Mater gegroeid, advokaat te Brussel.’ Zich tot de heeren wendend, voegde hij er aan toe: ‘En dat is de jonge graaf waarover ik u reeds sprak.’

Michaël voelde wel dat hij hier de ongewenschte gast was en wilde zich verontschuldigend verwijderen, maar aan den anderen kant had hij honger naar gezelschap en gezelligheid, en hij was hun dankbaar wanneer hem een stoel toegeschoven werd en Corbeels, hem vertrouwelijk op den schouder kloppend, zei: ‘Gij staat voor de kaars in, vergeet het niet. Snuit ze tijdig!’

Het was warm en er hing geur van zwaar bier. De vermoeienis gloeide in hoofd en lichaam en het was als in een droom dat hij de stemmen hoorde, de gebaren zag als het gesprek opliep. Voor zoover hij begrijpen kon, ging het hoofdzakelijk over een keizerlijk decreet, waarbij de kloosters opgeheven werden, niet al de kloosters, maar enkel deze wier bedrijvigheid alleen van beschouwenden aard was. Van der Noot maakte zich driftig bij de lezing van de missive; zijn schelle, magere stem sloeg bijna over en als de Bellincourt zijn woordenvloed trachtte te stelpen, eindigde hij met een tirade, waarvan hij het uitwerksel op de aangezichten der anderen zorgvuldig naspeurde.

Corbeels zat in een bundel papieren te bladeren en Vonck,

die met onbewogen aangezicht naar de redevoering - zoo mocht het stuk wel genoemd worden, - geluisterd had, schudde traag het hoofd en zei, als tot zichzelf: ‘De Keizer toont eens te meer dat hij het goed meent en het verkeerd doet. Er zijn te veel kloosters, of liever: de verhouding tusschen beschouwende en actieve is abnormaal geworden. Het is geen onzin dat er naar een regeling wordt gestreefd. Maar de vergissing ligt in het feit, dat de Keizer weer alles op eigen handje heeft willen doen, zonder daarbij de geestelijkheid te raadplegen, zooals oorbaar was...’

‘Een vlugschrift,’ betoogde van der Noot geestdriftig, ‘waarin de hatelijke dwingelandij wordt aan de kaak gesteld, op duizenden exemplaren verspreid, heel Brabant en Vlaanderen door; en liedjes, vlijmend van spot, om aan de kerken en op de markten te zingen... Daar zal Pieter Corbeels voor zorgen...’

De Bellincourt schudde bedachtzaam het hoofd. ‘Er is niets dat brandt en het is altijd onzin den wagen vóór de paarden te spannen. Ik stel vóór iemand naar Kardinaal de Franckenberg te delegeeren. Van daaruit kan het ordewoord gegeven worden.’

Dit voorstel werd aan alle kanten beschouwd en verschillende meeningen geopperd. Het kon de vermoeienis zijn, die Michaël bekroop, of de trage gang van de gefluisterde stemmen, maar hij werd slaperig en verschoot, wanneer Corbeels hem bij de hand greep en schertste: ‘Voor waker zeker niet in de wieg gelegd. Bekijk me die ongelukkige kaars!’

Hij stamelde eenige verontschuldigende woorden. Ziend dat het gezelschap opbrak, verontschuldigde hij zich nogmaals, maar zijn stem ging verloren.

Bij het uitgaan lei de Bellincourt de hand op zijn schouder en fluisterde: ‘En Aimée? Geen volle week uitgehouden? Jonge man, tegen haar kan de overwinning tamelijk gemakkelijk behaald worden, maar hoed u voor de drie generaals die de achterhoede vormen. Licht wordt gij overrompeld...’

Wanneer Michaël alleen was met Corbeels, vroeg hij: ‘Vriendenkrans? Of... Nu, het is mijn zaak niet en onbescheiden wil ik niet zijn.’

Corbeels keek hem aan, als twijfelde hij of hij het dragen kon. Dan zei hij, beleefd maar op afstand: ‘Later, later, ik kan u thans niet alles zeggen...’

Hij stond alleen in de donkere straat. En alleen stond hij in het leven. Moeder, zijn zuster, Trude, Aimée, en deze mannen. Hij voelde dat hij niet sterk genoeg was om alleen te staan, en hij had niemand om op te steunen.

* * *

Eerst na dagen kon hij er toe besluiten aan zijn moeder te schrijven. Het viel hem nu gemakkelijk op papier te brengen wat hij anders, in haar tegenwoordigheid, niet onder woorden had kunnen brengen. En wat hij schreef was niet alleen een onderdanig verzoek, maar met een beslistheid, die in zijn wanhoop wortelde, smeekte hij van verdere verplichtingen, in verband met wat bij zijn laatste bezoek geschied was, gevrijwaard te blijven. Wanneer zijn brief verzonden was, had hij spijt over zijn voortvarendheid; maar het was te laat. Onrust achtervolgde hem dagen lang en zijn eigen kleinmoedigheid kennend, voelde hij zich ellendig.

Hij wist dat er antwoord zou komen en hij had geen rust vooraleer hij dezen brief in handen had. Wanneer hij hem op de tafel zag liggen, naast zijn bord, kwam er iets als rust over hem, hoe hij ook vreesde voor den inhoud. Hij wachtte tot na het avondmaal, deed moeite om luchtig zijn deel te hebben aan het tafelgesprek, maar vluchtte zoodra hij kon naar zijn kamer. Zijn hart klopte hoorbaar als hij het zegel brak en den brief ontplooide. Al lezend werd zijn aangezicht van angstig verwachtend, berustend bitter en als hij met de lezing gedaan had, glimlachte hij, moe en oud. In korte woorden deelde gravin Martha haar zoon mee, dat in het najaar het huwelijk zou ingezegend worden van zijn zuster Claire met Peter Thoenemans, groothandelaar in tijk te Turnhout, en dat bij deze gelegenheid de verloving zou bekendgemaakt worden van haar broeder Michaël met jonkvrouwe Aimée de Bellincourt.

Hij liep langen tijd met den brief op zak; zoo dikwijls had hij hem gelezen, dat elk woord in zijn geheugen geëtst stond, in onuitwischbare sporen. En het waren geen doode woorden: achter elken naam leefde een wereld en hij werd klein als hij aan de komende dagen dacht.

Hij wierp zich hals over kop in de studie, trachtte zich zoo te verlossen van de obsedeerende werkelijkheid. Wanneer de colleges gesloten werden, zonderde hij zich af, van 's morgens tot diep in den avond gebogen over de boeken, alleen onderbrekend voor de maaltijden. Dominus Coornhert gewaagde schertsend van neofietenijver en van vuurtjes, die wel vanzelf zouden dooven en, ernstiger ditmaal, wees hij er wel eens op, dat de boog niet altijd mocht gespannen blijven en dat het paard ongebruikt in den stal stond.

Michaël begreep den wenk. Tot lange uitstappen kon hij zich echter niet laten verleiden. Wel geschiedde het dat hij, bij avond, de broeiige, duffe studiekamer ontvluchtte en langs de Dijlesteegjes naar de Tienschestraat kuierde. Onwelkom was hij bij Pieter Corbeels nooit en, wat hem meer lief was, tot gesprekken kwam het zelden. Meestal zat hij zwijgzaam toe te kijken hoe de drukkersgezel, vóór de zetbakken staand, met zekeren greep de letters uit de kasten ophaalde en ze op den haak schikte tot gebonden tekst, of hoe hij op het breede blad van de pers den drukspiegel ordende. Af en toe stak hij, ongevraagd, een hand toe, al was het dan ook maar om de pas gedrukte bladen, sterk ruikend naar verschen inkt, op de droogrekken te hangen. Maar niet altijd was het handenarbeid, die den ijverigen drukker in de avonduren wachtte. Het was of hij van strijd hield, gelegenheden zocht om zijn kracht te beproeven en zijn durf te toetsen. Wanneer hij voor het drukken stond van het in die dagen welbekende boekje ‘Kort Begrip der Mirakelen, Gratiën ende Wonderheden, geviert binnen Scherpenheuvel, Sancta Maria Montisacute, stadt des hertogdoms van Braband’, bekroop hem de lust den tekst in vloeiender vorm van verzen te gieten en weken lang besteedde hij zijn avonden aan de rhetorijckelijke conste. Kon hij zijn voldoening verbergen, als

hij Michaël het eerste gedrukte exemplaar aanbood en las:

> ‘Komt, pelgrims, met vlijt wilt dese Maget eeren,
> Soo hoort sij uw gebedt eer gij sult wederkeeren.’

Er waren avonden dat het werkhuis een vergaderzaal geleek, gonzend van stemmenrumoer. Aangezichten, die Michaël niet kende, volksmenschen, ook gezette burgers, en af en toe geraakte zelfs een geestelijke heer verdwaald in deze wildernis. Wat zij fluisterend bespraken, raakte hem niet altijd, maar bij flarden drong een en ander dieper tot hem door, en waar hij vroeger gemeend had dat het kleine volk, ongeletterd en onbekommerd, zich volgzaam leiden liet door al wat gezag uitoefende, ervaarde hij nu dit verborgen, maar desniettemin intense leven. De nood van het volk, dien hij vroeger wel vermoed, maar nooit gekend had, stond vóór hem als een tastbare werkelijkheid. Hij begon te begrijpen en, meer dan hij zelf wist, groeide zijn wezen.

Ook het voorname gezelschap, dat hij reeds eenmaal in het werkhuis van Corbeels aangetroffen had, verscheen wel af en toe; maar Michaël achtte het niet passend aanwezig te blijven bij hun onderhoud en zij drongen niet aan op zijn aanwezigheid.

Eens had de Bellincourt hem gezegd: ‘Ik ontving den beloofden brief van uw zuster. Tot mijn spijt zal ik echter de plechtigheid niet kunnen bijwonen. In den loop van de volgende maand vertrek ik naar Parijs en zal daar geruimen tijd verblijven. Maar ik zal niet vergeten haar geluk te wenschen.’

Deze woorden verrasten Michaël niet. Maar wat nu komen ging, benam hem reeds den adem en pijnlijk gespannen - de martelende slag aan zijn slapen, - wachtte hij. De Bellincourt zweeg echter; wellicht had hij medelijden met hem, wetend dat hij zwaarder last moeilijk zou kunnen dragen. Maar aan den scherpen blik van zijn oogen, het vage gebaar met de hand, en de stilte die een bedreiging was, wist Michaël met onfeilbare zekerheid wat hij dacht, hoewel geen enkel woord hem over de lippen kwam.

XVII.

Prelaat Hermans lei den brief neer, dien hij met gespannen aandacht tot het einde toe gelezen had en keek op. Hij zag den bode staan die, met de muts in de handen, in de deur wachtte. ‘Ha, gij zijt daar nog. Goed, goed, ik zal u antwoord meegeven, maar ik laat u eerst naar het hospitium brengen. De lange reis zal uw honger wel gescherpt hebben...’ Hij liet het zilveren tafelbelletje rinkelen en tot den broeder, die buigend op het bevel wachtte, zei hij: ‘Deze man moet verzorgd worden. Het wordt avond, hij zal hier verblijven. Morgen kan hij in de vroegte afreizen.’

Wanneer hij alleen was, stond hij recht en wandelde de ruime werkkamer op en neer. Buiten zonk de zon achter de groenende linden van de groote dreef; de avondlucht, zuiver en parelmoer van schijn na dezen eersten lentedag, voorspelde vast weer.

Prelaat Hermans zag dit alles, maar zijn aandacht was op andere dingen gericht. Traag gingen zijn oogen over de zwaar omlijste portretten van zijn voorgangers, die de wanden dezer kamer sierden. Velen hadden het zwaar gehad in de jaren van hun bestuur en op hun gesloten, vaak norsche aangezichten waren de zorgen te lezen, die hen gekweld hadden. Roof en plundering, verdrukking en brandschatting waren hun deel geweest. Vaak op gevaar van hun lijfelijk leven hadden ze de hun toevertrouwde kudde bewaard, al gebeurde het wel dat een lam den stal ontvluchtte om zijn verderf in te gaan.

Hijzelf had gelukkige jaren achter zich en de enkele jaren, die hij hier te Tongerloo aan het bestuur van de eeuwenoude abdij had doorgebracht, hadden hem de hoop gegeven aan den verderen opgang van dit stift te kunnen arbeiden, zooals hij dat gedaan had zoolang hij als provisor te Kalmthout werkzaam geweest was.

De belofte, die hij bij zijn mijtering in het refugiehuis der abdij te Antwerpen had afgelegd, had hij gestand gedaan: rusteloos te arbeiden aan het welzijn van gemeenschap en volk.

Van uit het venster van zijn werkkamer kon hij den fieren toren zien, die naar zijn ontwerp de ranke spits gekregen had, en achter de muren van de kerk lag het nieuwe kerkhof. En hier op de werktafel lag dit andere plan, dat in lijn en schets zijn droom beschreef: de vaart, die van de Geelsche Neet tot de Hellebrug bij Lier zou voeren en de welvaart voor deze afgelegen streek zou brengen. Zijn Kalmthoutsche ondervinding had hem op die gedachte gebracht en na menig onderhoud met onwillige besturen, argwanige stiften en kleinzielige, kortzichtige schouten, lag alles in zooverre klaar, dat hij reeds den tijd voorzag waarop de werken een begin van uitvoering zouden krijgen. Hij leefde van dit plan, verborg dit ook niet. De rustelooze dadendrang die hem verteerde, vond hier ruimschoots voedsel. Thans voelde hij echter dat andere tijden aanbraken en alsof hij daarin berustte, rolde hij traag de plannen op die zijn werktafel bedekten, en sloot ze in de kast.

Hij had den brief nog in de hand en hem bekijkend, rukten zijn gedachten terug naar de bedreiging, die hij onmiddellijk boven zijn hoofd voelde. Even stond hij nadenkend, maar het lag niet in zijn aard lang te talmen. Hij verliet de kamer, ging door de lange kruisgang, die naar het refectorium leidde. Bij een van de boogvensters was een schilder werkzaam aan een kruisafdoening en prelaat Hermans stond een poos stil, het vorderend werk keurend: ‘Het groeit, meester Herreyns,’ zei hij lovend en de man, van zijn arbeid opkijkend, dankte zwijgend met een buiging.

Als hij de deur van het refectorium opende, kwam hem de monotone stem van den lector tegen. In lange rijen zaten de fraters aan de withouten tafels; er hing geur van melk en versch brood. Wanneer hij binnentrad, stonden allen recht en het hoofd neigend, dankte hij. Den lector deed hij een teeken en besteeg zelf het podium. Wachtend tot allen met het avondmaal klaar waren, gingen zijn oogen door de zaal, dan deed hij teeken en sprak het dankgebed. In de stilte, die daarop viel, gingen aller oogen naar hem.

Hij plooide traag den brief open en lei hem op den lessenaar.

‘Ik ontvang een schrijven van den eerwaarden Prior der Augustijnen te Corsendonk, dat ik meen u niet te mogen onthouden.’ Een oogenblik hield hij op en menigeen vroeg zich af, welke banden de Tongelsche abdij aan de priorij van Corsendonk konden binden, al wist meer dan een dat prelaat Hermans en prior Van der Veken jeugdvrienden waren en gewezen studiemakkers.

Dan ging hij voort: ‘Mijn geliefde broeder in den Heer, het spijt mij u berichten te moeten mededeelen die, na ons tot het diepst te hebben ontsteld, wellicht ook u zullen treffen. Op het oogenblik dat deze regelen u onder de oogen komen, zijn wij, ik en de leden van onze kleine gemeenschap, den weg van de ballingschap opgegaan, waarvan wij wel weten waar hij vertrekt, maar niet kunnen gissen waarheen hij ons nog voeren kan. Maar vergeef het mij, dat ik u onmiddellijk met dit kwade nieuws overval, zonder u eerst omstandigheden en atmosfeer te hebben geschilderd, waarin de feiten kleur en afmeting krijgen; wil deze nalatigheid wijten aan de verwarring die niet alleen mij, maar allen die in ons stift aanwezig waren, getroffen heeft.

‘Het keizerlijk edict van 1783 a. D., dat u niet onbekend zal zijn, - de niet geringe opschudding in den lande door hetzelve veroorzaakt, heeft voorzeker het bedrijvige Tongerloo niet gespaard, - was ook ons beteekend, maar daar het, literaliter, alleen kloosters gold waar een uitsluitend beschouwend leven werd geleid, lieten wij ons niet verder verontrusten. Hoewel het lot van onze Zusters in den Heere betreurend, verwonderde het ons niet dat de Urbanisten-Clarissen van Hoogstraten en de Zusters van Sint-Katharinaberg te Baarle den harden weg van de ballingschap op moesten. Steunend op onze werkzaamheden op diverse terreinen, zoo van wetenschap als van parochiedienst, waanden wij ons veilig. Helaas, dit heeft ons verloren. Waren wij meer ongerust geweest, dan hadden wij misschien hier en daar stappen kunnen doen, die allicht voor gevolg konden gehad hebben, zij het niet de fatale beslissing te verhinderen, dan toch misschien deze sine die te doen verdagen.

Half Maart ontvingen wij een schrijven van den keizerlijken commissaris, dat ons de opheffing van de priorij beteekende, ons het recht latend over de meubelen, niet over het ander bezit van het stift, te beschikken. Ons kwam dit klaarblijkelijk als een vergissing voor en ik meende dan ook het noodige gedaan te hebben, wanneer ik den commissaris wees op de termen van het keizerlijk edict, hem tevens een uitgebreid overzicht van onze bedrijvigheid verschaffend. Daar er geen antwoord op kwam, achtten wij deze aangelegenheid als gunstig opgelost.

Gisteren, derden Paaschdag, kwamen, kort na de lauden, enkele ruiters met een vendel soldeniers en gaven ons vier-en-twintig uur om de priorij te ontruimen. Niets kon helpen, hun opdracht was streng bepaald. Den tijd, die ons overbleef, konden wij benuttigen om onze pakkage te maken. Na acht dagen zal alles, wat zich nog binnen de muren van het stift zal bevinden, verbeurdverklaard worden. Dezen namiddag zijn onze kanunniken, vijftien in getal, en drie leekebroeders, meest allen Kempenaars, den weg van de ballingschap opgegaan. Er was geen gelegenheid om af te spreken; na deze donkere dagen zal het mijn taak zijn, de verstrooide kudde op een of andere wijze opnieuw te verzamelen. Ik alleen ben hier gebleven om van ons eigendom te redden wat mogelijk is en reeds heb ik de parochies van Turnhout, Schoonbroek en Retie verwittigd, er op wijzend dat een en ander dienstig kan zijn voor hun wederzijdsche kerken. Mede om u op de hoogte te stellen van ons treurig lot, gaat dit schrijven naar u met de eerste bedoeling, en uw bezoek zal mij een troost zijn in deze donkere uren.

Mij en mijn broeders in uw liefdevolle gebeden aanbevelend, groet ik u in X_o J.

Prior Van der Veken.'

Traag lei prelaat Hermans het laatste velletje neer en liet zijn oogen rustig over de aandachtige aangezichten gaan. De stilte was voelbaar. De woorden, die hij sprak, vielen, als met een plons in rustig water vallende keien.

‘De hand des Heeren heeft onze broeders geraakt. Laten wij bidden.’ Hij vouwde de handen, boog het hoofd in ingetogenheid en bad. Als een golfslag ruischte het antwoord hem toe.

Hij ging hen vóór, en na hem volgde de lange rei hem naar de kerk. Schemerduister groeide in de gewelven; wat late zon gloeide bloedrood in een glasraam. Prelaat Hermans bad den kruisweg, de Via dolorosa en niemand ontsnapte de beteekenis van dit gebed. Waar kristelijk medevoelen naar de vervolgde broeders ging, dacht menigeen aan gevaren, die misschien nog niet onmiddellijk dreigend boven de hoofden hingen, maar in dezen donkeren tijd niemand veilig lieten.

Nog dienzelfden avond vertrok prelaat Hermans; hij was een te geoefend ruiter om zich te laten afschrikken door een rit van de Tongelsche abdij naar de Corsendonksche priorij, en vóór middernacht reed hij de lange beukendreef op, die hem in den lichten maannacht in de verte het zware massief van het kloostergebouw wees, met één enkel verlicht venster. Hij moest niet raden wie daar nog wakend was.

Hij bleef daar drie dagen en niet alleen met raad, maar vooral door daad stond hij zijn vriend bij. Prior Van der Veken was van jaren jonger dan hij, maar het leven had hem geraakt en wat hij te dragen kreeg, woog hem zoo zwaar, dat hij geestelijk en lichamelijk haast onder den last bezweek. Hij had de tranen in de oogen wanneer hij van zijn vriend afscheid nam en hem broederlijk omhelsde. Hij zou hem de gastvrijheid in de Corsendonksche priorij niet meer kunnen bieden, noch het genoegen mogen smaken van dit gezelschap binnen de gezegende kloostermuren... Prelaat Hermans zag hoe de ontroering hem verwarde, en hij maakte het kort, wenschte hem toto corde den milden zegen des Heeren toe en deed hem beloven, na de expulsie, den weg naar de Tongelsche abdij in te slaan, waar hij hem opwachten zou.

Prelaat Hermans deed Turnhout aan, trof den keizerlijken commissaris aldaar en vernam uit zijn mond menige bijzonderheid, die haar belang had. Hij zette zijn reis door tot Antwerpen, waar hij in het refugiehuis der abdij verbleef en de talrijke

vrienden opzocht, die hij en de Tongelsche abdij in de Scheldestad telden. Wat hij daar in bestuurlijke en geestelijke kringen vernam, stemde hem voorloopig gerust, al ontveinsde hij zich den ernst van den toestand niet. Een wind van hervorming waaide over veel dat oud en verouderd was, daarbij ook het overige bedreigend, en menig hooggeplaatst persoon, die den keizer op zijn al te vluchtige, daardoor oppervlakkige reis door het land vergezeld had, verborg zijn vrees niet.

Prelaat Hermans deed Mechelen aan; wat hij vernomen had, mocht den Kardinaal niet verborgen blijven en nadat hij dien plicht vervuld had, reisde hij door naar Loven. Bij Pieter Corbeels vond hij, naast den drukker, de advokaten Vonck en van der Noot; en ook de Bellincourt, die enkele maanden te Parijs had doorgebracht, was daar. Hij maakte kennis met Verlooy, die eveneens advokaat was, te Brussel verblijvend en aldaar ijverde, nog steeds in 't geheim, voor zijn genootschap ‘Pro aris et focis’, dat hij tegen de groeiende keizerlijke willekeur gesticht had.

Hij luisterde naar wat zij hem te zeggen hadden en knikte zwijgend. Dan zei hij, en zijn woorden droegen: ‘De wind waait en alles laat voorzien dat hij tot storm zal groeien. Het is niet moeilijk in 't geheim den toestand te bespreken en feiten te beknibbelen. Allicht sneller dan wij denken, komt de tijd waarin handelen het hoogste gebod zal zijn. Het is onze plicht ons op deze taak voor te bereiden.’

Toen zag hij dat er nog iemand aanwezig was en scherper toekijkend herkende hij dit aangezicht; zijn bezoek aan het Vosselaarsche kasteel kwam hem voor den geest en het vreedzame dispuut met dominus Coornhert.

‘Zoo, jonge man,’ zei hij glimlachend, ‘in dit gevaarlijk gezelschap verzeild? Zullen mijn woorden ook voor u gelden?’

Michaël keek hem donker aan, maar vond geen antwoord.

XVIII.

Wanneer Michaël einde Juli thuiskwam, was zijn eerste gang naar zijn moeder en dit viel hem zwaar. Hij reikte haar den brief toe, dien dominus Coornhert hem meegegeven had, en wachtte tot zij met de lezing klaar was. Hij zag haar aandachtig aangezicht, maar op dit strak gespannen voorhoofd lag geen weerglans van de berichten, die haar boeiden.

Zij keek naar hem op, haar blik was afwezig. Dan lei zij het blad neer. ‘Ik zal hier de eerste zijn om u geluk te wenschen,’ zei ze traag, ‘twee examens met groote onderscheiding. En de woorden, die dominus Coornhert gebruikt om dit te melden, hebben een zeer bijzonderen klank. Gij doet onzen naam wel veel eer aan...’

Deze laatste woorden klonken ongemeen zacht uit haar mond, en Michaël voelde dat hij rood werd en sloeg de oogen neer. ‘Gij doet onzen naam wel veel eer aan,’ herhaalde zij en het was of zij over een leven schouwde. ‘Zeg mij hoe het verloopen is?’

Hij deed wat zij verlangde en, verhalend, herleefde hij de gelukkige uren van de laatste dagen. Zij merkte dit wel en glimlachte, stelde vragen, en hij was ijverig als een kind om haar antwoord te geven. Hij scheen er zich niet over te verwonderen dat zij met hem redetwistte over stellingen, die hij te verdedigen gekregen had en waar hij, met de wetenschap gewapend, paraat stond, zij, met gezond verstand en scherp inzicht, hem verraste. Plots merkte hij dat toch en aarzelend zei hij: ‘Dominus Coornhert mocht u evengoed examineeren...’ Zij moest glimlachen om dit woord, bloosde zelfs, maar schudde het hoofd: ‘De wetenschapsmensch zou zich laten verdringen door den vriend en het oordeel van dezen laatste kan geen nuchtere waarde hebben.’

Zij nam terug het papier in de hand; schijnbaar achteloos gleed haar blik over den tekst en dan sprak zij, zonder op te zien: ‘Gij moet het goede nieuws aan Aimée mededeelen...’

Hij rilde onder dit woord. ‘Moeder!’ fluisterde hij.

‘Vandaag nog,’ voegde zij er aan toe, alsof zij niet gehoord had wat hij zegde. Daar hij niet antwoordde, keek zij naar hem op. ‘Mijn oudste dochter is van huis weggeloopen; de jongste heeft, tegen mijn wensch in, een burgerman gehuwd. Zal mijn zoon, die onzen naam blijft dragen, ook versagen?’

Haar woorden troffen hem en hij kon dit niet verbergen. Haar aangezicht werd hard en, alsof zij een vonnis uitsprak, zei ze: ‘Gij zult doen wat uw plicht is, en niets anders.’

Nog zweeg hij. Gravin Martha stond recht en een oogenblik rustten haar oogen zwaar op haar zoon. Zij deed een beweging om heen te gaan, maar aarzelde. Toch ging zij, maar aan de deur stond zij en blikte om. Zij keerde terug en trad naar het venster. De zomer bloeide in paradijselijke schoonheid; de hooge kruinen van de statige beuken waren roerloos, spiegelden zich in het gladde vlak van den vijver. Maar haar aandacht was elders gebonden.

‘De Bellincourt is een naam met een goeden klank. Wie Aimée huwt, zal...’ Verbeten brak zij den zin af. En dan, als een wanhoopskreet: ‘Heeft men mij ooit gevraagd wat mij lustte te doen?’

Hij stond roerloos te luisteren, wist niet wat te zeggen. Het was of hij daar beroofd, uitgeplunderd stond. Gedurende de reis en dagen er vóór, had hij overlegd wat hij haar zeggen zou. Al de redenen, die maar eenigszins in aanmerking konden genomen, had hij gewikt en gewogen en, zijn eigen advokaat, had hij zijn verdediging gebouwd, zóó dat niets aan het toeval werd overgelaten. Nu vond hij geen woord. Het bevel had in zijn ooren weerklonken en hij wist met martelende zekerheid, dat hij gehoorzamen moest. De schuwheid, die hem als kind pijnigde, was gegroeid tot een bewust gevoel van onmacht en zeer scherp voelde hij de breuk tusschen zijn zwakke willen en zijn aarzelend kunnen. Zooals hij vroeger had verlangd naar de stilte van de Postelsche abdijkerk, hunkerde hij nu naar de rust van zijn studeerkamer. Het was een volkomen natuurlijk gevoel, en hij wist dat hij zich daarover niet te schamen had, maar het beteekende tevens de vlucht van zijn thuis. En met

eenige bitterheid stelde hij vast, dat het heengaan van zijn moeder hem een verlichting was. Hij luisterde aandachtig naar het gerucht van haar stappen, den val van de deur en glimlachte, pijnlijk en ingekeerd.

Den ganschen avond zat hij gebogen over het papier. Als het middernacht sloeg, had hij in vier lijnen aan de weledele jonkvrouw Aimée de Bellincourt geschreven, dat hij te Loven twee examens had afgelegd, nu doctorandus was en volgend jaar zijn doctoraat hoopte te behalen. Zijn naam hing op het schrift als een vochtige, verfomfaaide vlag. Hij had niets dan walg voor zichzelf.

Een haast eindelooze reeks dagen lag nu vóór hem, en hij vroeg zich af hoe hij die vullen zou. Pastoor Grangé was dood, oom Alexander was verdwenen. Zijn boeken waren te Loven en ook de vrienden, waarvan hij nu maar pas voelde hoe hij er mee vergroeid was: Corbeels, de drukkersgezel, en de Bellincourt.

Hij zwierf door hei en bosch en dacht glimlachend terug aan wat oom Alexander hem over jacht en weispel had geleerd, maar het kon hem niet meer boeien; het lag achter hem, lijk zijn jeugd in dit kasteel, in deze streek.

Eens ontmoette hij Trude. Hij kwam te paard gereden langs den breeden zandweg, die door de bosschen naar de stad toe kronkelt. In gedachten verzonken, had hij haar niet zien naderen en zij was amper enkele meters van hem verwijderd, wanneer hij haar bemerkte. Zij droeg een pak op het hoofd en week uit voor het paard.

Hij zag dat zij hem herkende en deed het paard stilstaan. ‘Trude!’ zei hij en hij verborg de vreugde niet, die dit weerzien hem schonk.

Zij was bloedrood geworden en wilde verder gaan. Als hij uit den zadel sprong en naar haar toe kwam, fluisterde zij, met nauw verborgen angst in haar stem: ‘Heer...’

Dit woord trof hem pijnlijk en hij knikte, begrijpend. ‘Naar de stad?’ vroeg hij, trachtend onverschillig te blijven.

Zij knikte haastig en onder zijn oogen sloeg zij den blik neer. Hij wist niet wat hij haar verder zeggen moest; het was goed

hier bij haar te zijn en verder vroeg hij niets. Plots dacht hij terug aan dien zomerdag, toen dit dwaze kind het paard door den korenakker dreef. ‘Zij wist niet wat zij deed,’ zei hij, ‘zij was een kind, wild, onbezonnen. En ik kon het niet voorkomen...’ Hij zag dat zij begreep, maar zij antwoordde niet; het was trouwens ook niet noodig.

‘Waarom komt ge niet naar het kasteel?’ vroeg hij, maar hij wist onmiddellijk dat hij deze woorden niet moest gezegd hebben. ‘Mijn zuster te Turnhout heeft hulp noodig,’ ging hij haastig voort, ‘en als ge in de stad komt, was het wel goed in ‘De cleyne Keyser’ aan te kloppen. Zij zal weldra een kind hebben, en dan kan alle hulp goed gebruikt worden.’ Hij nam zich vóór Claire aan te spreken, en naast het loon, dat zij betalen zou, kon wel een en ander toegestoken worden. Hij had gezien hoe kaal haar kleeren waren en het schoeisel, dat zij droeg, was versleten.

‘En hoe gaat het uw tante?’ vroeg hij. Haar verraste deze vraag niet en toch draalde zij met het antwoord. Het kostte haar moeite iets te zeggen. ‘Ze is al geruimen tijd ziek.’ Als hij navroeg wie haar verzorgde, glimlachte zij: ‘Wij zijn met twee en is dat mijn taak niet, als zij zoo lang voor mij gezorgd heeft?’

‘Ge moet den chirurgijn laten komen,’ zei hij, maar daar antwoordde zij niet op. Ze verschoof het pak, dat zij op het hoofd droeg en fluisterde: ‘Laat mij nu gaan...’

Bitter was zijn mond. ‘Zoo'n haast, Trude?’ Hij zag dat hij haar pijn deed en zweeg. Traag ging hij naar het paard, dat in den kant het magere gras weidde, en sloeg het dier in den nek. Wanneer hij haar wilde groeten, zag hij dat ze verder ging. Langen tijd bleef hij haar achternastaren, maar zij keek niet om.

Dien avond zei hij: ‘Ik zal morgen naar Loven afreizen.’

Verrast keek zijn moeder op. Dan lei ze rustig haar hand op de tafel; hij zag den steen in den zwaren ring glinsteren.

‘Ik vergezel u,’ antwoordde zij glimlachend, ‘wij leggen te Antwerpen enkele bezoeken af, blijven een paar dagen te Brussel, en dan kunt gij verder naar Loven doorreizen.’

Hij antwoordde niet. Kon hij haar zeggen dat hij zich op haar gezelschap niet verheugen mocht?

* * *

Het werd hem een zware week, al bestond zijn eenige bezigheid in het bijwonen van allerhande feestjes, kleine recepties, het lief en beminnelijk zijn tegenover vriendelijke onbekenden, praten om niets te zeggen en zich verlustigen in ijdele woordsteekspelen. Waar hij vroeger als kind alleen den klatergouden schijn van deze wereld van rijke nietsnutters had gezien en deze schittering ondergaan, doorzag hij er thans de ijle leegheid van. Hij had gehoopt in deze kringen een brandende belangstelling te ontmoeten voor de vragen van den dag, zooals dit toch te Loven het geval was, maar deze wereld van geblaseerde genieters en eerzuchtige strevers zag in het tijdsgebeuren niets meer dan een gelegenheid om gevestigde voordeelen te behouden of nieuwe te veroveren. De afschaffing der beschouwende kloosterorden werd een der faits divers, waar kleine spot en armelijke bedilzucht goedkoope pretjes mee bouwden, zonder dat een poging gedaan werd om naar den grond van dit feit te peilen. De nieuwe koers die de regeering, door de menigvuldige edicten van den keizer, ingeslagen had, werd aanvaard en wanneer iemand zich daarover bezon, was het om zijn eigen klein persoonlijk belang te vrijwaren, zonder zich af te vragen waar de wagen, die op dezen weg aan 't bollen gegaan was, ooit zou geraken: vastgeloopen in het spoor of omgekanteld in de gracht. Michaël stelde dit feit vast en het verwonderde hem, echter zonder hem pijn te doen. Dit laatste zou het geval geweest zijn, als hij zijn moeder ook dien weg had zien opgaan, maar bij talrijke gelegenheden had hij zich verheugd over haar oordeel, dat zij moedig, haast uitdagend, ten beste gaf, waarbij de beminnelijke freules en deftige dames preutsch gilden en de oude heeren verschrikt en eenigszins meelijdend rondkeken en een glimlach hadden om de impertinente jeux de mots van dit enfant terrible. Michaël begreep en hij glimlachte ook. Maar het was of zijn

moeder zijn glimlach niet begreep en hem nog beschouwde als het kind, dat aan haar hand liep.

Ze waren geruimen tijd bij de Bellincourt's te gast en zoo maakte hij kennis met het leven, dat in de hoofdstad werd geleid, waar de dag in den nacht werd voortgezet. Het was nog niet het volle seizoen dat aangebroken was, maar dagelijks was het dezelfde taak: te wikken en te wegen waar de meest aantrekkelijke ontspanning wachtte, van tooneel naar muziek, van dansavond naar partie champêtre, van vuurwerk naar jeu d'eau op de groote vijvers, die in het nieuwe park, dat nog niet volledig afgewerkt was, den grand monde van de hoofdstad lokte. Michaël was dra verzadigd, maar Aimée vlinderde van feest tot feest onverzadigbaar, en het was hem een raadsel hoe zij, al was het dan ook maar lichamelijk, de vermoeienis van deze levenswijze dragen kon. Maar, vreemde plant, scheen zij te bloeien in deze kunstmatige atmosfeer en het gebeurde dat Michaël, aangestoken door haar sprankelende vroolijkheid en den lichten roes van het jonge gezelschap, achter haar aandwarrelde en gedachteloos onderdook in deze zee van geneugten.

Maar dit gebeurde zelden en het duurde nooit lang. Vaak, na loszinnig avondvermaak, kon hij den slaap niet vatten en in de stilte van den nacht kwam de nuchtere bezinning. Al de menschen, wier wegen hij in den nacht had gekruist, vielen weg, levenloos, als dorre marionetten, en wat diep in hem leefde, zijn nooit versagend verlangen, verteerde hem, zoo scherp dat het hem pijn deed. Luisterend naar het weggonzen van een klok, die het nachtelijk uur sloeg, was het hem of over hem het donkere gewelf van de kloosterkerk gespannen stond en dra het stappengeruisch ging weerklinken van de aantredende monniken, bleeke gestalten in het zwakke licht der kaarsen. Of de stilte, die hem t' allenkante omringde, riep hem de rust van de groote bibliotheek te binnen, het lichte kraken van het groote blad, dat gekeerd wordt, en het zachte gekuchel van een man, die aandachtig over het boek gebogen zit. Hoe kon hij dan verlangen, met heel zijn wezen, naar stilte en eenzaamheid.

Als hij tot de ontmoedigende vaststelling kwam, dat al de rijke uren van een langen dag aan ijdele bezigheden versnipperd waren, rees vaak vóór hem het beeld van Pieter Corbeels, in den nacht bij het weifelend licht van een kaars staand aan de zetkast, onvermoeibaar zettend, zoekend, - waar de dag besteed was aan studie en arbeid voor de gemeenschap. Wanneer Michaël dan in den morgen Aimée ontmoette, was zij voor hem een vreemde. Maar ook dat scheen haar niet te hinderen. Zij ging aan hem voorbij; zooveel lokte haar, dat haar aandacht van hem aftrok, en hij begreep dat zij niet meer kon geven dan zij bezat. Zijn scherpe blik had al spoedig haar wezen doorschouwd: hard en koel, zonder eenige diepte; uiterlijk schitterend, haast verblindend door den luister van een stralende jeugd. Maar hart leefde er niet achter de spiegels van haar oogen en eigenlijk bestond zij alleen op de wereld. Michaël was speelgoed, een gedwee luisterende marionet.

Hij rukte zich los, en als zijn moeder hem toeliet te gaan, ademde hij verlicht. Zijn vertrek verbaasde Aimée, een oogenblik maar. Zij dacht reeds aan het volgende feest en zei, onbarmhartig naïef: ‘Wie gaat er morgen onze boot sturen bij de regatta?’ Zij begreep zijn glimlachje niet en hij wist dat zij om zijn afwezigheid niet ontroostbaar zou zijn.

Het schoone, malsch golvende Brabant, dat hij doorreisde, stelde hem in ruime mate schadeloos voor wat hij in de hoofdstad achtergelaten had. Zijn oogen hingen aan de rustige, tegen de hellingen neergehurkte huizen en de kleine kerken, waarvan de spitse, grauwe kerktorens uit de dalen naar den zomerschen hemel oppuntten. Dit land was anders dan de Kempen, met de eindeloos vlakke heien en de eentonige rust van de gonzende bosschen. Hier was leven en bedrijvigheid; de afgeoogste tarweakkers werden omgeploegd, - de zware paarden kropen traag tegen de helling op, rustig stappend, trekkend dit malsche, glimmende spoor; op de weien graasde het vee; ergens weerklonk het lustige geklepper van een watermolen. Zijn reisweg voerde door het woud, dat met zijn uitloopers tot tegen de hoofdstad drong. Eik en beuk, eender

gebouwd en geteekend, maar malscher gegroeid dan in zijn geboortestreek; vooral dit sierlijk, haast wellustig golven van den bodem, naar malschronden heuvel of bevallig ravijn, bekoorde hem. En hij betrapte er zich op dat niet alleen het land, maar ook het volk hem trok: de landman achter den ploeg, de veehoeder bij den weirand, de reiziger langs de baan, en in de afspanning de keuvelende pleisteraars. Hij glimlachte wanneer hij dacht aan de wereld die hij verlaten had, en deze die hij nu betrad.

Loven kwam hem verlaten voor. Het zou nog geruimen tijd duren vooraleer het lustige leven van de studeerende jeugd de straten en stegen zou vullen met levendig gesprek en monteren lach. Maar Michaël wist, dat achter deze uiterlijkheid iets anders leefde, dat deze stad nooit verlaten kon: gedegen ernst en studie. En daar verlangde hij naar, met gansch zijn hart.

Het was hem een ontgoocheling te moeten vernemen dat dominus Coornhert afwezig was en, daar hij in het buitenland op studiereis vertoefde, nog geruimen tijd afwezig zou blijven. Wel kon zijn huishoudster hem zijn kamer in orde brengen, en voor eetmalen zou ook wel een passende schikking te treffen zijn, maar de werkkamer van den geleerden professor en zijn groote bibliotheek waren gesloten. Dat Michaël noch zijn moeder er aan gedacht hadden op voorhand te verwittigen!

Hij vond er voorloopig niets beters op dan in de Tienschestraat bij Corbeels te gaan aankloppen. Hier dreigde de ontgoocheling nog sterker te zijn, want tot zijn groote verwondering was de deur op slot en van achter het uitstalraam staarden hem niets dan leege rekken en naakte planken aan. Herhaaldelijk liet hij den klopper vallen; de holle galm van den slag rolde in de gangen weg en Michaël begreep, dat het nutteloos was verder aan te dringen. Als hij zich verwijderen wilde, werd in het naburige huis een venster geopend en een vrouwenstem riep:. ‘Voor den drukkersgezel?’ Hij knikte werktuiglijk. ‘Hertog van Braband, hoek Groote Markt!’ Vóór hij verdere inlichtingen vragen kon, werd het venster gesloten.

Zoo, de kleine drukkersgezel had reeds een deftige woning op

de Markt? Waarachtig, boven de vensters van het hoekhuis op de Markt, tegenover het stadhuis, prijkte Corbeels' naam onder den alouden titel ‘Den Hertog van Braband’, eertijds afspanning, thans winkel en werkhuis.

Er stond een jonge man achter den toog, dien Michaël niet kende. Neen, boeken had hij niet noodig, noch de laatste vlugschriften, maar den baas wenschte hij wel even te zien, als hij ten minste thuis was. De jonge man verdween en als stemmen naderden, herkende Michaël al dadelijk Corbeels' stem, gejaagd, ontevreden: ‘Geen tijd... later, later...’

Maar zoodra stond de drukkersgezel in de deur en had hij den jonker herkend, of een gulle lach helderde zijn aangezicht op. ‘Dit mirakel valt zelden voor: een student die zijn verlof in deze stad komt doorbrengen!’

Michaël schudde het hoofd. De ongeveinsde hartelijkheid van dezen eenvoudigen man, die hem met den tijd een vriend geworden was, deed hem meer goed dan hij zeggen kon. ‘Ja,’ antwoordde hij, ‘ja, ja...’ Meer woorden vond hij niet, maar zijn glimlach was tolk voor wat hij voelde.

‘Etenstijd! Ge komt lijk geroepen. Kom,’ noodde Corbeels, ‘het zal wel ongeveer klaar staan en ik ben al nieuwsgierig om te weten welke berichten gij uit de wijde wereld meegebracht hebt.’

Een dienstmeisje schoof een bord bij en over de rookende aardappelen gebogen, luisterde Michaël naar het kleurige relaas, dat de drukker hem ten beste gaf over zijn verhuis. Zaken, zaken... en hij knipoogde naar Michaël. En dezen avond...

‘Winkel sluiten, Jan,’ gebood hij en de jonge man stond op en ging heen. ‘Mijn gast; onder alle oogpunten betrouwbaar,’ legde Corbeels uit. ‘En eigenlijk zou ik u nu op de straat moeten zetten, er zal hier dezen avond een en ander geschieden, dat niet voor alle oogen en nog minder voor alle ooren bestemd is. Neen, geen samenzwering! Het is maar alleen teerdag voor hoofdlieden en dekens van de gilden uit deze stad en dat moet geschieden in de oude zaal, ginder boven de paardestallen. Ja, hotelier ook al geworden. Overtuig u!’ Hij stond op en

opende de deur op een kier. Een walm van velerhande geuren kroop binnen: braadvleesch, soep en melk. Rumoer van stemmen en geluiden van kookgerei bereikte hen.

'Geen lust?' lachte hij. 'Aan betere tafels gezeten?' Het was niet boos bedoeld en Michaël glimlachte als hij aan de verloopen week dacht, de schitterende tafels, uitgelezen spijzen en wijnen, - en hoe hij zoo juist smakelijk gegeten had aan deze eenvoudige tafel.

'Nu,' zei Corbeels, zonder zijn antwoord af te wachten, 'als het u eenig belang inboezemt, blijf dan. Misschien is er wel middel om een en ander mee te maken. Eén voorwaarde: mond houden! Zij hebben dezen avond het woord, en enkele anderen ook wel een beetje!'

Hij glimlachte geheimzinnig, deed hem dan teeken met de hand om hem te volgen.

Traag liep de zaal vol: menschen die Michaël niet kende, maar die, aan kleeding en houding te zien, tot den beteren stand behoorden. Wellicht weversbazen, en bakkers, en leerlooiers: welgedane lui in hun laken mantels, enkelen met pruik en zijden steek. In groepjes stonden ze te praten onder de kaarsenluchters, druk betoogend met onderlijnend handgebaar en beweeglijk spel van trekken.

Iemand klopte op Michaëls schouder. De Bellincourt stond vóór hem en lachte, een koel, haast prikkelend lachje: 'Gevlucht? En in dit roovershol verdwaald?' Het was of hij in de diepte der zaal iemand opmerkte. Michaël een tafel aanwijzend, zei hij: 'Zit daar, ik kom u straks wel vinden!' Hij verdween tusschen de groepen, die talrijker en talrijker werden. Knechten en een paar meiden liepen heen en weer, dekten de tafels en brachten kruiken bier. Donker gegons van stemmen, groeiend als het ruischen van boomen onder wind, hing in de zaal. Pas aangekomen gasten keken Michaël onderzoekend aan en in hun blik las hij argwaan.

'Kom,' fluisterde hem iemand in het oor. Een hand greep hem bij den arm. Hij volgde Corbeels naar den anderen kant van de zaal, waar een groepje reeds aan tafel zat. Hij herkende

de Bellincourt en van der Noot. En was dat prelaat Hermans niet?

‘Wees niet verrast, jonge vriend,’ zei hij joviaal, ‘in deze tijden past soms de reiskleedij.’

Een stem klonk en alle gerucht stierf weg. Iemand bad voor, een zwaar, warm geluid. En dan braken weer de stemmen los, en het tafelrumoer gonsde gezellig. Rookende schotels dampten op de tafels; het schuimende bier werd geschonken. Hier en daar helmde een stem op, viel dan plots, opgenomen, opgelost in gedempt lachen, geschuifel van stoelen en den donkeren slag van de zware kruiken op de tafelbladen.

Een oogenblik ging aller aandacht naar den liedjeszanger, die zijn gewone plunje tegen een ietwat soldateske uniform geruild had. De eerste strofe van het lied dat hij zong, klonk maar ongelukkig uit zijn mond: ‘Bedruckte Nederlanders, Aenhoort mijn droef geschrey! Men smeet voor u de banden, Van waere slaeverny. Zout gy die plaegen, Nog langer draegen, Trekt op en gaet met my!’ Zijn martiaal gebaar paste maar slecht bij zijn ‘droef geschrey’, maar dan klonk het echter: ‘Den Arent moet verliesen, Schoon hy twee hoofden draegt, Wanneer den Leeuw sal briesen, En vechten onversaegt. Aen God sy glorie, Aen 't lant Victorie, De dwingelandye verjaegt!’

Er viel een stilte als de galm van het laatste woord verklonk. En dan werd door iemand in de handen geklapt, eerst aarzelend, maar dan bijgetreden door handgeklap dat uit een anderen hoek der zaal kwam. Plots brak het los, als een kletterende hagelbui, en stemmen riepen, joelden. Op zijn verhoog herhaalde de zanger zijn lied en reeds waren er stemmen, die meeneurieden.

Corbeels pinkoogde naar de Bellincourt, maar deze zat met ernstig aangezicht toe te luisteren.

Voor velen was allicht dit lied een onverwacht intermezzo geweest, even gauw vergeten, nu bij boert en klucht, die de liedjeszanger verkocht, gul kon gelachen worden. Het schuimende bier streelde tong en gehemelte na de sterk gekruide vleeschschotels, deed de oogen glinsteren, maakte de gebaren kort

en bijwijlen driftig. Hoor, wat zingt die man, dreigend gebogen staand, met donkere fluisterstem: ‘Joseph, gy syt een beest, Plaeger aller menschen, Was uw romp een kraeyefeest, Dat waeren onse wenschen. Wat heeft u dog God misdaen, Om syn volk te verdrukken? Is het om syn wraeck t' ontgaen? Satan sal uw wech rukken!’ Het is misschien wel wat hevig gezegd, de woorden staan vreemd gekoppeld, maar de keizer moet weten wat hij uitzet; al dat nieuwerwetsch gedoe, vreemd van aard, kan geen wortel schieten op dezen bodem. Er uit er mee, en, als 't moet, ook de keizer aan de deur! Een dreunende vuistslag op de tafel, de kruiken dansen. Verbaasd kijkt de eerzame weversbaas op, verrast door zijn eigen gebaar. En toch!

Maar daar is de pret en een koor Kempische Meyskens, uitgedost met platte muts en tipsjaal, begeleidt met gebaar en dreunend antwoord het kleurige verhaal van Pierlala. Gezichten om aan te snoepen, radde snuitjes en menig oog gleed langs de soepele gestalten. Hola, de deernen dreigden! ‘Soo nog een Jongman waer, Die vreezen sou voor krygsgevaer, Ziet hier een stale wet, Waer op gelet: Voor altyd wordt 't gehoor ontseyt, Aen maffen voor, of in den stryd, Een vryer vroom en kloeck, Geen Hannebroeck!’

‘Geen Hannebroeck!’ werd in koor herhaald en het refrein, gedragen op de vele stemmen, roffelde na in het rhythmische voetengetrappel. Op dit oogenblik werd de groote deur opengeworpen en twee dienders, gewapend met piek en snaphaan, traden binnen. Achter hen kwam een bejaard man, met zilverwitte pruik, een kleurigen band om het middel.

‘De schout!’ mompelde Corbeels. ‘Volgt mij!’ In het rumoer ging zijn stem verloren, en weinigen merkten het op, als hij langs de lage deur verdween. Michaël zag de Bellincourt rechtstaan, schijnbaar onverschillig in de zaal blikken, om dan even snel als de eersten te verdwijnen. Ook van der Noot, en daarna prelaat Hermans, volgden denzelfden weg. Michaël zag den schout, voorafgegaan door de dienders, naar het verhoog gaan, waar de Kempische Meyskens verrast toekeken. Enkele stemmen, die door het sterke bier wel iets van hun vastheid

ingeboet hadden, zongen het refrein nog na, maar d'een na d'ander stierf weg. ‘Medeborgers!’ hoorde Michaël de zware schoutsstem, - en dan maakte hij gebruik van het voorbijgaan van een paar dienstmeiden, die versche schotels aanbrachten, om eveneens langs het zijdeurtje te verdwijnen.

In de duistere gang voelde hij een hand, die zijn arm greep. Dan hoorde hij Corbeels' stem: ‘Kom, ginder is 't veilig!’

Hij had geen angst, hoewel hij vagelijk wel voelde dat alles, wat ginder bij pot en schotel geschiedde, niet straffeloos kon gelden in de oogen van den gestrengen schout. Maar iets van den oproerigen geest, die in deze liederen gloeide, had hem ook aangetast en het dreigende refrein: ‘De dwingelandye verjaegt!’ gonsde koppig na in zijn ooren.

In het kleine kamertje, onder het magere licht van een paar kaarsen, zat het gezelschap aan tafel en Michaël hoorde de stem van prelaat Hermans, lezend: ‘Ik, Walterus van Gierle, Eerste Prior van denzelve Godshuize, den geest van vlyt en religie. Ik koome uit den hemel UI. den wille Gods verkondigen, alzoo het bynaar blykt dat Gul. dien niet wilt verstaan van iemand op de aerden; het is om UI. te zeggen dat gy op uw saligheyd verplicht syt, onaangezien eenig ongemak en verminderinghe van het tydelyke, weder te gaen tot de kloosterlyke zamenlevinghe binnen Coresendonk...’

Hij lei het blaadje neer en keek zijn gezellen aan. ‘Wat denkt ge van deze verrijzenis van den eersten Corsendonkschen prior? Het is misschien wat sterk gezeid, Corbeels; ik ken den huidigen prior te goed, om niet te weten dat het hem pijnlijk zal treffen. Maar ge kunt gelijk hebben, het is een middel en het zal zijn doel niet missen.’

Heintje van der Noot knikte goedkeurend. ‘En de verspreiding?’ vroeg hij, naar Corbeels opkijkend.

De drukker had een voldaan glimlachje. ‘Daar liggen de hoopen en morgen trekken de leurders uit, die den boer opgaan, naar de verste dorpen en de meest afgelegen gehuchten. Naast garen en touw wordt deze geestelijke toespijs verkocht.’

‘En de liedjes?’

‘Er moet middel zijn om de liedjeszangers, die aan de kerken zingen, te bereiken. Maar ik ken den goeden weg niet. Komt wel!’

Hij zag Michaëls verwonderd aangezicht en zei zacht: ‘In den leeuwenkuil verdoold... Bevalt misschien minder?’

Michaël schudde het hoofd. ‘Gij weet dat dit alles op pene staat van geldboete, geeseling, gevangenisstraf en zelfs verbanning?’

‘Ja, dat weet ik,’ antwoordde Corbeels glimlachend. Het was of hij aarzelde om nog iets te zeggen. Hij stond recht, opende de deur en luisterde. ‘Het zal wel rustig zijn,’ zei hij tot zijn gezellen.

Zij volgden hem en als hij omkeek, zag hij dat Michaël bij hen was.

Een paar maanden nadien, wanneer de leergangen hernomen waren en het leven van studie zijn dagelijkschen gang ging, zei dominus Coornhert: ‘Ik heb u geen verplichtingen op te leggen, maar als ik u een raad mocht geven, zou ik zeggen: schuw het gezelschap van Corbeels.’

Michaël verraste dit woord en hij wist niet wat hij daarop zeggen moest. Maar Coornhert voer verder: ‘Het is reeds in breede kringen bekend, dat gij drukken omgang hebt met den drukker uit ‘Den Hertog van Braband’, en reeds openlijk wordt gefluisterd welke drijverijen die man voert. Ik ken Corbeels, heb er jaren mee omgegaan...’

‘In de avonduren, als mijn arbeid klaar is,’ antwoordde Michaël onzeker. Maar dominus Coornhert schudde glimlachend het hoofd. ‘Niemand zal durven beweren dat gij uw tijd verspilt. Ikzelf zou het in de eerste plaats gemerkt hebben en, geloof me vrij, ik zal geen blad vóór den mond nemen om te zeggen wat ik mijn plicht acht. Maar kom, ik zal u onverbloemd zeggen wat ik meen: Corbeels is een muiter, die het centraal gezag ondermijnt en alle middelen daartoe zijn hem goed.’

‘Ik weet niet of hij zich vergist...’ waagde Michaël het te onderbreken.

Coornhert keek hem lang aan. ‘Zoo... Nu, dat is onze, uw zaak niet. Verdere omgang met hem kan alleen uw toekomst schaden. Vergeet het niet: te Brussel is men zeer goed op de hoogte van wat er in het land geschiedt. En het is niet alleen Corbeels. Wat de Bellincourt is en wil, is geen geheim meer; zijn herhaalde reizen naar Parijs en de omgang, dien hij aldaar heeft met bepaalde drijvers, laten daar geen twijfel over. En wat komt die mislukte Brusselsche advokaat, meester van der Noot, in uw gezelschap doen?’

Hij glimlachte om de verwarring van den jongen man. ‘Ge ziet, ik ben tamelijk goed ingelicht, maar hier te Loven en ook elders zijn er meer menschen, die weten wat ik vernam. Maar kom, het moet geen boetpredicatie worden... Alleen nog dit: prelaat Hermans, die niet de minste uit uw gezelschap is, en via zijn kloosterlingen zoo'n plezierige liedjes verspreidt, mag wel eens gedenken hoe het in dat andere liedje heet:

> Sa, Pastoor, draegt daerom geenen haet,
> Zorgt voor ons ziel, maer zonder baet.
> Den Meyer zal u beminnen zooals wy,
> Maer laet ons in 's Lands zaeken vry.’

XIX.

Het moest wel zijn dat dominus Coornhert over dit alles aan gravin Martha bericht had, want wanneer Michaël met de kerstdagen thuis was, verraste zijn moeder hem met de vraag, hoe hij te Loven zijn dagen doorbracht. Zij scheen niet tevreden met zijn antwoord, waarin hij alleen gewaagde van studie en omgang met dominus Coornhert. Wanneer zij aandrong, antwoordde hij: ‘En ik heb enkele vrienden...’

Zij knikte kort. ‘Corbeels, van der Noot en den prelaat, die hier ooit aan tafel zat.’

Hij sloeg de oogen niet neer onder haar koelen, scherpen blik. ‘En ook de Bellincourt,’ vulde hij aan. Zij hoorde den weerstand in zijn stem en dit prikkelde haar. ‘Ja, ook die,’

antwoordde zij bits, ‘en het ware te hopen dat hij zijn verstand, dat ik niet gering acht, op een betere manier gebruikte. Maar het gaat over u.’

‘Corbeels is de beschermeling van dominus Coornhert. Meester van der Noot is de gunstig gekende advokaat aan het Hof te Brussel. En wie prelaat Hermani is, moet toch in deze streek niet meer gezegd worden...’

‘Welsprekend en in 't geheel niet onhandig pleidooi,’ hoonde zij. ‘Maar er is over deze heeren wellicht nog wat anders te zeggen.’ Met een stem waaruit duidelijk klonk, dat geen weerstand meer geduld werd, beet zij hem toe: ‘En laat dat genoeg zijn. Ik verlang dat het daarmee uit is. Dat de Bellincourt wegen opgaat, die hem zonder twijfel naar zijn verderf voeren, betreurt iedereen en niet het minst zijn familie. En voor mij is er de aanleiding om u te besparen, wat hem later overkomen zal. Ge hoort het: ik wil!’

Zij was zijn gebiedster. Hij keek naar haar op, maar de woorden, die hij zeggen wilde, kwamen hem niet over de lippen. Het was of de harde blik van haar oogen hem verlamde. Hij voelde zich klein worden, hulpeloos. Hij sloeg de oogen neer en was weer het gedweeë, volgzame kind.

Zij merkte dat, en zonder nog één woord te zeggen, ging zij en liet hem alleen met zijn martelende hulpeloosheid, die in hem als een wonde brandde.

Het viel hem echter op hoe zij moeite deed om den kwaden indruk, dien haar woorden op hem gemaakt hadden, weg te nemen. Zelfs stelde zij hem voor de middemachtmis in de abdij te Postel bij te wonen, wat hem een onverwachte vreugde was, die heel zijn wezen overstroomde. Die nacht groeide tot een feest van teere vroomheid en 's anderen daags genoot hij van het goede gezelschap van zijn vrienden, waaraan hij met banden van diepe erkentelijkheid was gebonden. De abt zelf, hoewel geruimen tijd lijdend en bij streng bevel van den chirurgijn elke overdaad, zoo in spijs en drank als in arbeid, mijdend, had er aan gehouden zijn voornaam gezelschap feestelijk te ontvangen en in de rijke gastenzaal was de tafel gedekt. Hijzelf schonk den

wijn en hief het glas op de schitterende studiën van hem, die eens zijn leerling was. Het was de genadige Vrouwe zeker niet onaangenaam uit zijn mond te vernemen, hoe de mare van zijn Lovensch verblijf zelfs tot in dit verre stift was doorgedrongen en zij had een glimlach, en een dankwoord dat doorvoeld klonk. Zij keek naar haar zoon en er klonk fierheid in haar stem, wanneer zei zij: 'Hij doet onzen naam wel eer aan!' Abt Joannes Peeters opperde dan de meening dat hij, steeds groeiend in dit centrum van wetenschap en kultuur, een licht kon worden dat voor velen de juiste richting en den veiligen weg kon wijzen. Haar aangezicht betrok als zij deze woorden hoorde, en weer lag de harde trek om haar mond. Koel waren haar woorden, die zoowel tot den abt als tot Michaël gericht werden: 'Zijn toekomst ligt gereed, Brussel wacht hem. Ik heb vermogende vrienden en in de kringen van het landsbestuur zijn eerste krachten altijd bruikbaar. En door zijn studies, én door zijn huwelijk, - ik heb u reeds gezegd dat hij verloofd is met Aimée de Bellincourt? - gaan de hoogste kringen voor hem open.'

Abt Joannes Peeters antwoordde niet. Peinzend was zijn blik en lang rustte deze op Michaël, die roerloos zat. Dan hief de prelaat zijn glas. 'Op zijn toekomst!' Alleen gravin Martha beantwoordde zijn wensch.

Met geen enkel woord herinnerde zij op de terugreis aan wat zij gezegd had, en zooals bij het vertrek was zij opgeruimd en scheen zij tevreden over dit bezoek. Wanneer de karos Turnhout naderde, stelde zij als de natuurlijkste zaak van de wereld voor, bij Peter Thoenemans af te stappen, hoewel Michaël zeer goed wist dat, ofschoon nooit harde woorden gewisseld werden, de betrekkingen tusschen moeder en dochter eerder koel waren.

Los en ongedwongen voerde zij het gesprek, kuste het kind, informeerend naar Thoenemans, die op reis was, en naar de zaken, die in dezen onrustigen tijd nog ongeveer normaal liepen. Maar Claire bedroog zich niet in deze ongewone vriendelijkheid en als gravin Martha tegen avond afreed, had ook zij te hooren gekregen, dat Aimée de Bellincourt binnen afzienbaren tijd tot

de familie zou behooren. Claire legde geen opvallende geestdrift over dit nieuws aan den dag en de wijze waarop zij haar broeder geluk wenschte, liet geen twijfel omtrent haar meening dienaangaande bestaan.

Michaël zelf leefde dit alles mee alsof het hem niet betrof. Er lag over zijn denken en doen een verstarrende willoosheid, die hem verlamde. Hij had gehoopt gedurende de enkele dagen van zijn verlof thuis eenige lectuur, die hem door de Bellincourt bezorgd was, door te maken, maar alle lust daartoe ontbrak hem, hoe hij zich ook inspanning getroostte. Hij kortte den tijd dan met lange uitstappen te paard, door hei en bosch, en het was of dit verdwijnen in de onbedorven natuur hem de rust schonk en het evenwicht, die hij zoo smartelijk ontbeerde. Bijwijlen hield hij zijn paard stil en sprak met de menschen die hij ontmoette en hem eerbiedig groetten, en hij voelde, hoezeer ook geboorte en ontwikkeling een kloof gegraven hadden, dat hij met hen vergroeid was. Hij dacht aan Trude en er was in hem een verlangen om haar te zien, haar stem te hooren; zijn belofte gedenkend, die hij haar gedaan maar niet volbracht had, achtte hij het niet passend haar op te zoeken.

De dagen duurden hem lang en met vreugde begroette hij den dag van het vertrek. Vooraleer hij in het rijtuig steeg, zei hij aan zijn moeder: ‘Ik heb vernomen dat in het gezin van onzen pastoor zaliger armoe heerscht. Kan daar niets voor gedaan worden?’

Gravin Martha keek hem niet begrijpend aan en hij moest zijn vraag herhalen. Dan scheen zij te vatten wat hij bedoelde. ‘Van pastoor Grangé? Trude? ik zal zien...’ Hij hoorde aan den klank van haar stem dat zij niet weigerde, en dit stelde hem gerust. Maar op dit woord kon hij niet vertrekken. ‘En oom Alexander? Is daar nog geen nieuws van?’ vroeg hij.

Zij glimlachte, dit koele, eenigszins spottende lachje, en zij wachtte lang met haar antwoord. Dan haalde zij de schouders op en zei onverschillig: ‘Geen nieuws is allicht goed nieuws!’

* * *

Eens terug te Loven ging zijn volle aandacht opnieuw naar de studie en op de periode van verlammende verveling, die hij thuis had doorgeworsteld, volgde een lange tijd van verterenden arbeid. Dominus Coornhert had dit eerst glimlachend, daarna met bezorgden blik gevolgd. Ziend dat zijn gezondheid dreigde te lijden onder de niet aflatende inspanning, had hij hem alle nachtwerk verboden; het ging zoover, dat hij hem op de dagen, wanneer de jonge lentezon reeds warmte begon te geven en leven wekte in het dorre hout, buitenjoeg. Eerlijk bekende Michaël, dat hij meer en betere verstrooiing vond bij den drukkersgezel uit ‘Den Hertog van Braband’, dan in doellooze zwerftochten buiten de stad. Coornhert luisterde schijnbaar onbewogen toe en zweeg, wat Michaël, die maar al te goed wist dat zijn leeraar Corbeels met in het hart droeg, wel eenigszins verwonderde.

Zelf ontving hij zeer zelden bezoek. Des te meer verwonderde het hem op een middag, onaangemeld, zijn moeder met Aimée de Bellincourt bij zijn gastheer te vinden. Hij verborg zijn verrassing niet, en moeders glimlach en haar luchtig woord deden hem zich op zijn hoede stellen. Maar gaandeweg, bij het vlotte gesprek en de opgewekte stemming die allen bezielde, voelde hij zijn argwaan wegsmelten. Aimée de Bellincourt was als een kind, blij, opgeruimd, en niet zonder eenige bekoring luisterde hij naar haar helderen rinkellach. In haar bloeide reeds de lente, die daarbuiten in boom, struik en het donkere groen der grasperken, haar komst voorvoelen liet. Het kwam hem vóór haar anders te vinden dan zooals ze te Brussel was, en het verbaasde hem wanneer zij hem naar zijn studiën vroeg. Hij antwoordde haar, trachtend haar onwetendheid op dit gebied niet al te duidelijk te doen blijken, en zij luisterde aandachtig toe. Haar wezen, nu schoon van rust, was niet zonder bevalligheid en hij kon niet ongevoelig zijn voor de jeugd die haar deel was.

In den namiddag verzocht zij hem met zooveel lieftalligheid om een wandeling door de aloude universiteitsstad, dat hij niet weigeren kon, hoewel zijn verlangen naar zijn wachtenden

arbeid ging. Maar hij liet niets blijken van zijn ongeduld en wanneer hij in den laten namiddag met haar thuiskwam, mocht hij bij zichzelf bekennen, dat deze uitstap ook hem voldoening geschonken had. Aimée had nooit de stad gezien en met den weetlust van een nieuwsgierig kind, had zij vraag op vraag gesteld, wat hem gelegenheid gaf om zijn kennis te toonen, hoewel hij daar niet opzettelijk op aanstuurde. Zij luisterde aandachtig naar zijn woorden en hij voelde haar oogen, die zwaar op hem wogen, dan lustig werden, levend van duizend ondeugende lichtjes, en midden den zwaren ernst van zijn woorden was haar luchtige scherts de blije oplossing van de aandachtige spanning.

Zijzelf was opgetogen over haar leidsman, en dominus Coornhert kon niet nalaten schalks te spotten: ‘Vandaag examen afgelegd, man; hoogste onderscheiding!’

Tegen den avond reisden gravin Martha en Aimée de Bellincourt af, belovend dezen uitstap zoo spoedig mogelijk, ingeval het komende lenteweer gunstig bleef, te hernieuwen. Michaël keek de karos na en als hij de hand groetend hief, gold zijn groet zijn moeder, maar ook de jonge vrouw, wier helle stem nog in zijn ooren naklonk en wier beeld in zijn oogen leefde.

Dien avond vlotte zijn arbeid niet. Gedurig gingen zijn gedachten naar het uitstapje van den namiddag, en waar Aimée maar enkel nog herinnering was en hij niet meer onder de bekoring van haar stem, haar oogen en den geur van haar jeugd, kon hij nuchter nadenken, en ontstelde hem het vooruitzicht van de komende dagen. Waar zij wel een aangename gezel kon zijn voor een speelsche wandeling, kon hij niet aan haar denken als aan de vrouw die met hem, naast hem, in hem, door het leven zou gaan. Vertwijfeld schreef hij een brief aan zijn moeder, met donkere, hartstochtelijke woorden, een langgerekte kreet van pijn, en als hij, diep in den nacht, met moede hand zijn naam onder den brief schreef, voelde hij zich verlost. 's Anderen daags echter, herlezend wat hij geschreven had, schudde hij het hoofd en legde den brief onbeslist op zij; hij bleef daar dagen liggen, een week, en dan verscheurde hij hem.

Hij wierp zich wanhopig op de studie en kon zich verliezen.

Daarenboven geschiedde in die dagen een voorval, dat hem sterk schokte en zijn volle aandacht opeischte. Tot zijn ontsteltenis vernam hij dat Corbeels, door een leurder verraden als zijnd de drukker van sluikschriften, door den vorster opgeleid was en er zich mocht aan verwachten volgens de voorschriften op het stuk, die ongemeen streng waren, geoordeeld te worden. Wel slaagden zijn vrienden er in hem na enkele dagen, vooral door tusschenkomst van dominus Coornhert, uit het gevang te verlossen, maar naast de straf, die hij niet ontloopen kon, hing het dreigement boven zijn hoofd, dat zijn goederen zouden verbeurdverklaard en 'Den Hertog van Braband' gesloten worden.

De Bellincourt deelde hem dit alles mede op den koelen, zakelijken toon van den vaststellenden toeschouwer, en voegde er aan toe: 'Op de straf kan wel iets gevonden, maar het overige zou moeten verhinderd worden. Er zou moeten druk uitgeoefend worden op bepaalde regeeringskringen, en ik geloof dat uw tante, de comtesse d'Irvaing, hier veel bekomen kan. Wat dunkt u?'

Michaël aarzelde geen oogenblik. 'Ik zal doen wat in mijn macht ligt,' zei hij in een eerste opwelling. Achteraf bedacht hij wel, dat hij deze tante liefst niet onder de oogen kwam, en een reis naar Brussel, waar hij onvermijdelijk Aimée zou ontmoeten, kon hem niet bekoren. Maar hij kon zijn belofte niet intrekken en, meer dan dat, hij was ten zeerste begaan met het lot van den drukkersgezel, die hem door de jaren tot vriend geworden was.

Hij reisde zoo spoedig mogelijk naar Brussel af, maakte zijn opwachting bij de comtesse d'Irvaing en werd met open armen, ontvangen door de oude dame. Zij luisterde aandachtig naar zijn verzoek, lichtjes glimlachend, zooals dat in haar aard lag, spelend met den parelmoeren waaier. Dan knikte zij en zei, met haar hooge, iets scherpe stem: 'Ik zal zien wat ik doen kan, mon cher neveu. Dezen avond weet ik allicht een of ander. Ik verwacht u te acht uur met Aimée de Bellincourt.' Genadig reikte zij hem haar hand ten zoen en verontschuldigde zich niet langer te kunnen blijven: zij moest nog dienstvolk ontvan-

gen en tegen den middag verwachtte zij het bezoek van den rijksgevolmachtigde graaf Cobenzl; bij gunstige omstandigheden kon zij dezen misschien reeds over de aangelegenheid spreken. Michaël wachtte alleszins een petit diner en voor den namiddag kon hij over een paard beschikken, om den tijd in de hoofdstad te korten.

Niet zonder tegenzin klopte hij bij de Bellincourt's aan, na lange aarzeling. Een oogenblik had de lust hem bekropen, zonder verder toeven den terugweg naar Loven in te slaan, maar zijn gegeven woord indachtig en het lot van Corbeels, dat in zekeren zin in zijn handen lag, had hij dan maar besloten den moeilijken stap te doen.

Zijn komst was een verrassing en wanneer hij openhartig de reden van zijn bezoek aan Brussel uiteenzette, zag hij menig aangezicht betrekken. Maar Aimée scheen gelukkig als een kind. Michaël kwam als door den hemel gezonden! Zij had voor den namiddag geen enkele afspraak en bij dit rijke lenteweer zou het een genot zijn hem, in ruil voor zijn ciceronediensten te Loven, voor een uitstapje in en rond de hoofdstad tot gids te dienen.

Hij moest daar aan tafel blijven en de gezellige, opgewekte atmosfeer van dezen huiskring stak hem aan. Hij vermeed opzettelijk den zoon en zijn bedrijvigheid te vermelden, want aan meer dan één woord, een blik, had hij gemerkt dat dit onderwerp liefst gemeden werd. In den namiddag deed hij met Aimée een ritje langs de straten van de stad. Zij toonde hem de kerken, de winkels; langs Ter Kamer en, waar zij de abdijkerk bezochten, schoten zij het bosch in, bereikten het Zoniënwoud met de reusachtige beuken op de malsch glooiende hellingen. Zij joeg haar draver over de smalle paden en riep, van lust en bruisende jeugd, zoodat haar helle stem helmde onder de hooge boomen en in de verte vergalmde in steeds zwakker herhaalden roep. Boven op de helling wachtte zij op Michaël, die nog in het dal was, stak de hand in de hoogte, stormde dan naar beneden in wilden draf. Met forschen ruk hield zij haar paard naast het zijne staan, en hijgend sloeg ze de armen rond zijn

hals. Hij voelde den snellen slag van haar bloed, den warmen arm in zijn nek, dit jonge lichaam, dat gesmijdig naast het zijne drong, en sterk was de geur van haar haren.

Wanneer zij den greep loste en naar hem opkeek, zag hij haar stralende oogen, maar hij vond geen woord.

* * *

Dien avond zei de comtesse: ‘Mon cher neveu, wat uw verlangen is, heb ik bekomen. Ik mag u niet verhelen dat het moeilijk gegaan is en vergeet niet, dat het een tweede maal niet meer lukken zou. De muiters steken al te driest hun hoofden op en... voor u is het niet goed dat uw naam gekoppeld wordt aan dergelijke zaken. De Bellincourt heeft er zijn toekomst mee verspeeld. Ik zag u niet graag denzelfden weg opgaan.’

Hij dankte welgemeend en wist niet hoe hij haar om dezen dienst zou vergoeden. Zij wist dit echter wel en, hem scherp aankijkend met haar vinnige, grijze oogen, zei ze: ‘Zoodra gij hier te Brussel zult wonen, - en dat zal niet zoolang meer duren, - kan het een werk van barmhartigheid heeten een oude vrouw af en toe een avondje te komen gezelschap houden. Gij, Aimée, en later... kinderstemmen maken den ouden dag licht... En als ik dan beleven mag dat uw toekomst zich ontplooit, rijk, breed, zoodat werkelijkheid wordt wat zoovelen voor u hebben gedroomd, dan zal ik mij zeer gelukkig achten. Jonge man, wat liggen er vele wegen voor u open!...’

Verward luisterde hij naar haar woorden. Het kwam hem voor, dat hij niet alles goed begrepen had wat zij hem zegde, maar hij vroeg niet. En hij keek niet op. Hij wist Aimée naast zich, voelde haar aanwezigheid.

Wanneer hij 's anderen daags afreisde, voelde hij zich ellendig te moede. In den nacht had hij weinig rust gevonden. De woorden, die tante hem gezegd had, klonken nog na in zijn ooren, en in de stilte en de afzondering ervoer hij zuiver hun beteekenis en wat er verborgen achter leefde. 's Anderen daags bij hetvertrek

zou hij haar zeggen... Woorden, zinnen, de bewogenheid van zijn stem, het leefde vóór hem en bestond. Maar als hij vóór zijn tante stond, bleef zijn mond gesloten. Alleen zijn pijnlijke glimlach verried wat diep in hem worstelde.

* * *

Hij bracht Corbeels de blije boodschap en onthield hem de waarschuwende woorden niet, die comtesse d'Irvaing gezegd had. Corbeels luisterde stilzwijgend toe, zijn oogen stonden peinzend in zijn ernstig aangezicht, maar als hij de bedreiging hoorde, kon hij zijn glimlach niet weerhouden. ‘Ze zullen een tweede maal de kans niet hebben. Wat van een ezel gezegd wordt, zal ook voor een mensch wel gelden?’

Hij toonde dan Michaël zijn magazijn, waar stapels verboden trakten, geheime spotblaadjes en hekelliedjes lagen. ‘Het zal dezen avond naar elders gevoerd worden, waar het veiliger liggen zal. En wie in 't vervolg op de zolders van ‘Den Hertog van Braband’ komt zoeken, zal leege planken vinden, stof, spinnewebben en doode muizen.’

Hij bladerde in de trakten, nam een exemplaartje van alles wat er lag en bood het Michaël aan. ‘Het is maar een mager geschenk,’ zei hij zacht, ‘en als het mijn dankbaarheid moest vertolken, kon het al niet geringer zijn. Maar het kan goed zijn voor u, dit te lezen. Als gij later - te Brussel allicht, - verantwoordelijkheid draagt, is het van belang dat gij ten minste begrijpt.’

‘Wat zal ik naar Brussel gaan doen?’ vroeg Michaël getroffen.

Corbeels antwoordde niet, maar in zijn glimlach leefde pijn.

XX.

De lezing van de vlugschriften bracht Michaël geen verrassing. Hij wist welke grieven er bestonden tegen de laatste plakkaten van den keizer, maar de spottende toon, waarin ze gesteld

werden, prikkelde hem, moest des te meer den gewonen volksman prikkelen, die niet kritisch te lezen vermocht, en aldus beschouwd, ontdekte hij in zekeren zin een gebied, dat hij tot nog toe slechts vermoedde. Door zijn studie kende hij de aloude gehechtheid van ons volk aan godsdienst en traditie, en in de beroering zag hij niets anders dan het verzet van wat taai leven had, tegen onbekookte hervormingsdrift en vreemden aard. Meer dan zulks ooit het geval geweest was, voelde hij zich, ondanks afstamming en taal, kind van dit volk.

Hij legde de trakten aan dominus Coornhert voor en deze vroeg met een spottend lachje, of de toekomstige ambtenaars ook reeds gemeene zaak maakten met berekenende volksopruiers. Dit trof Michaël en hij verborg zijn ontstemming niet. Milder zei Coornhert: 'Nu, alle gekheid op een stokje, ik weet reeds wat deze bladzijden bevatten en een zekere polemische waarde ontken ik ze niet, al was het maar om den guitigen spot en den wrangen hekel, waar menig lied of rijmdicht getuigenis van aflegt. Het ergste is, dat de gewone man verleid, op een dwaalspoor wordt gebracht; de echte schuldigen verdwijnen achter de schermen...'

'Maar hun strijd is rechtvaardig!' wierp Michaël op.

'Rechtvaardig? Meent de keizer soms niet dat hij rechtvaardig handelt? Door den kleinen man wordt al te vaak uit het oog verloren, dat het leven een voortdurend groeiproces is. Traditie is een gezond element in het leven van een volk, maar ze mag niet tot conservatisme leiden, want dan wordt ze een blok aan het been. De keizer weet wat goed en bevorderlijk is voor de volkswelvaart, en hij voert dat uit, desnoods tegen den kortzichtigen eigenwaan van zijn onderdanen in, die eigenlijk gehoorzame kinderen zouden moeten zijn, met ontzag opkijkend naar hun heer en meester... En wat u betreft, het kan u niets dan nadeel brengen, met deze muiters gemeene zaak te maken. Maar kom, ik acht u daar te verstandig om.'

Zijn woorden lieten Michaël onvoldaan en dit laatste uit zijn mond te hooren, had hem pijn gedaan. Had hij toch altijd en overal als het hoogste en het grootste de zuivere plichtsvervul-

ling weten prijzen. En hij, die uit een adellijk geslacht stamde... Hij dacht er plots aan hoe hij, in zoovele aangelegenheden, zijn plicht uit laffe kleinmoedigheid had verzuimd, en hij schaamde zich.

Twee-, driemaal ontving hij nog het bezoek van zijn moeder, vergezeld door Aimée, en telkens kwam hij onder de bekoring van haar frissche jeugd. Met pijnlijke verbazing ontdekte hij, dat meer hem aantrok dan haar vlotte scherts en de onbezorgde rinkellach. In het meisje lokte de vrouw, de wiegende gang van het jonge lichaam en in haar oogen die gloei, die dieper brandde dan haar lachende, haast nog kinderlijke blik. Het trok hem aan, stiet hem af, verwarde zinnen en gemoed.

Zijn moeder informeerde naar zijn studiën, terloops vermeldend dat hij in den herfst te Brussel verwacht werd om een openvallende plaats in de onmiddellijke omgeving van minister Cobenzl te betrekken. ‘Weinig menschen vinden hun broodje zoo gebakken,’ schertste zij. ‘Een plaats van aanzien, en dan een schoon huwelijk. We zullen het huis klaarmaken tegen aanvang October.’

Zij kende zijn gedweeë volgzaamheid en wachtte niet op een antwoord. Trouwens, in hem was alles zoo verward, dat hij geen woorden vond om wat hij voelde, gestalte te geven.

De dagen, die op dit bezoek volgden, werden hem de zwaarste van zijn leven. Vlagen van uiterste moedeloosheid wisselden af met uren, waarin kordate beslistheid hem de woorden ingaf, die hij zijn moeder, die hij Aimée zeggen zou. Zijn hart hing aan de studie en naar den gang, dien zijn leven genomen had, kon hij zich geen schooner toekomst voorstellen dan deze van den geleerde, die zijn eigen wetenschap en vorming ten dienste stelt van de opgroeiende jeugd. Eens worden wat dominus Coornhert voor zoovelen geweest was, en nog was! In de koele eenzaamheid van zijn studiekamer kon hij zijn verhouding tot Aimée zuiver en scherp afgelijnd beschouwen. Wat hem tot haar trok, was niet dit diepe, onwrikbaar vastgeankerde gevoel, dat menschen in leven en dood bindt. Onwillekeurig gingen zijn gedachten naar Trude en scherp getee-

kend leefde haar wezen in zijn verbeelding, haar zachte glimlach, dit in deemoed gebogen hoofd.

In uiterste verwarring schreef hij een brief aan abt Joannes Peeters, waarin hij met schrijnende oprechtheid zijn twijfel en ellende biechtte. Het was geen vraag om hulp, geen kreet om redding, maar een verlossing. Hij droeg den brief twee dagen lang op zich, verteerd door den twijfel, niet wetend wat hij doen zou. Als hij de postkoets, die hem meedroeg, zag wegrijden, was het of een last van hem afgewenteld werd en lichamelijk en zedelijk voelde hij zich verlicht.

De brief ontstelde den goeden prelaat en langen tijd zat hij peinzend voor dit sierlijke, schoongebouwde geschrift, waarachter zoo'n onrust, zoo'n radeloosheid brandde. Hij liet de karos voorrijden, luisterde glimlachend naar het zacht vermaan van den subprior, die den raad, neen het bevel van den chirurgijn herhaalde en wees op het mistige regenweer en de verraderlijke winden. Abt Joannes Peeters schudde het hoofd en antwoordde eenvoudig: ‘Het moet, het moet!’ Na een kort bezoek aan de kerk reisde hij af.

Na den middag reed de karos de groote dreef in, stond stil vóór het kasteel. De koetsier moest den zieken prelaat steunen als hij uitstapte en met onzekere schreden naar de trap ging. Op het terras moest hij rusten, zijn adem ging snel en toch zwaar, en zweet parelde hem op het voorhoofd.

Gravin Martha kwam zelf vóór, verrast door dit onverwacht bezoek en nog meer door de vreemde doening van den abt. Zij bracht hem in het groote salon en dwong hem eenigen tijd rust te nemen; zelf schonk ze hem wat sterken drank, die de onpasselijkheid, zoo meende zij, op korten tijd zou doen verdwijnen. Abt Joannes Peeters glimlachte zwijgend en gehoorzaamde gedwee.

De rust deed hem goed, en wanneer hij zich sterk genoeg voelde om de Laak te vervullen waarvoor hij gekomen was, zei hij: ‘Ik heb een brief van Michaël ontvangen en om u daarover te spreken, ben ik naar hier gekomen.’

‘Zoo,’ deed zij gewild luchtig, maar hij zag dat zij reeds de lijn trok. ‘En wat schrijft mijn zoon?’

Abt Joannes Peeters achtte het nutteloos lange omwegen te maken; hij kende de gravin voldoende om te weten, dat alleen een rechtstreeksche aanval eenige kans tot slagen bood en daarom zei hij met nadruk: ‘Dit meisje is geen vrouw voor Michaël!’

Zij roerde niet, keek hem scherp aan. ‘Ik weet niet in welke hoedanigheid gij optreedt in een aangelegenheid, die alleen onze familie raakt,’ antwoordde zij koel, haast vijandig.

‘Er is een mensch in nood, en dat kan een priester niet onverschillig laten.’

‘Ik dank u om uw goede bedoeling, maar ik moet uw hulp, uw tusschenkomst van de hand wijzen.’

Hij kende den beslisten toon in haar stem, maar liet zich niet afschrikken. ‘Zij is geen vrouw voor uw zoon; ik weet wel niet of er een vrouw noodig is. Gij meent uw zoon te kennen; ik heb ook eenige ervaring met hem opgedaan. Hij haakt naar studie, niet naar een vrouw... Waar het hem niet gegeven geweest is zijn eerste ideaal na te streven, kan ik niet aannemen dat ook dit tweede hem wordt ontrukt. Een moeder kan dat niet doen...’

Zij keek hem scherp aan. ‘Een moeder? Zal ik lessen ontvangen van iemand die buiten de wereld staat, het leven gevlucht heeft? Een moeder streeft naar het geluk van haar kinderen. Twee van de drie zijn hun eigen wegen gegaan, maar den derde zal ik niet loslaten. En dat eerste ideaal, het zal niet noodig zijn er nog met één woord op terug te komen; wellicht was uw ontgoocheling grooter dan de zijne. En wil mij nu verontschuldigen, andere bezigheden wachten mij. Als gij verlangt, zal u spijs en drank bereid worden.’

Al sprekend had de woede over haar meesterschap gekregen en de laatste woorden werden als 't ware gesist. Zij stond recht en ging aan hem voorbij. Hard klonk haar stap. In de deur staand, keerde zij zich om en beheerscht sprak zij: ‘Ik dank om de goede bedoeling, maar ik ben nog altijd de moeder van mijn zoon en ik zal voor hem zorgen.’

Alleen zat abt Joannes Peeters na te peinzen over de woorden die hij te hooren gekregen had. Hij was moe, het kon de verre tocht geweest zijn, of deze harde stem, of de bittere ontgoocheling. Lang zat hij daar, haast versuft. Hij begreep dat het nutteloos zou zijn nog aan te dringen; hij voelde er trouwens de kracht niet meer toe.

Leunend op zijn stokje vond hij den weg naar de karos, over de moeilijke trappen. Het licht was hem pijnlijk in zijn oogen. Het had opgehouden te regenen, de zon was door de wolken heengebroken en tintelde met veelkleurige vuren in het natte gebladerte van de boomen; overal floten vogels.

Hij gleed in de kussens en dacht niet meer, keek niet om als de wagen in de dreef boog. Zijn moede hand had den paternoster gevonden en haast werktuiglijk bad hij.

Tegen avond kwam hij in de abdij aan, doodmoe, uitgeput. Dagen lang moest hij het bed houden, gedwee de voorschriften van den chirurgijn volgen.

Als zijn krachten in zooverre hersteld waren, dat hij in zijn zetel, door kussens gesteund, vóór zijn werktafel kon zitten, schreef hij naar Michaël. Hij weet het tamelijk laattijdig antwoord aan een ongesteldheid, zonder oorzaak of omstandigheden te vermelden, zich hierom nederig verontschuldigend. Zijn raad kon eenvoudig zijn: Michaël moest alleen doen wat zijn plicht was, wat hijzelf na rijp beraad meende te moeten doen, dit laatste overeenkomend met de geboden Gods en de voorschriften van onze Moeder de Heilige Kerk. Ouders, leeraars, geestelijken, waren daar om raad te geven, maar Michaël, zijnde tot de jaren van discretie en zelfstandigheid gekomen, moest uiteindelijk over zijn eigen leven beslissen. Hij wenschte hem den moed toe dit te doen, en beloofde hem toto corde hem in al zijn gebeden te gedenken en dagelijks bij het misoffer zijn intentie te memoreeren. Onder aan den brief schreef hij met moede, bevende hand: ‘Aen myn seer geliefden Sone in den Heere Jesus, Michaël, dien God altoos vordere...’

Als hij den brief sloot met het abbatiale zegel, voelde hij dat dit een afscheid was.

XXI.

Wanneer Michaël dit antwoord las, voelde hij dat de laatste steun hem ontviel en dat hij in deze aangelegenheid uitsluitend op zichzelf aangewezen was. Er leefde geen bitterheid in hem; hij had de vaste overtuiging dat de abt geen enkele mogelijkheid om hulp te bieden zou verzuimd hebben, als die binnen zijn bereik had gelegen. Hij zou dus alleen tegenover zijn moeder staan en wat hij zich ook voorspiegelde, hij wist dat hij in dit gevecht de neerlaag lijden zou. Toch dwong hij zich tot de reis, en dagen vóór zijn vertrek was het een wanhopige strijd, dien hij tegen zichzelf en zijn wankelmoedigheid te voeren had. Er kwamen oogenblikken dat hij zich sterk voelde, woord en wending vanzelf op de lippen kwamen om zijn pleidooi te stoffeeren; en plots was het hem, of de bodem hem onder de voeten weggleed en hij daar hulpeloos stond als een onmondig kind.

Hij weifelde wanneer hij zich gereedmaakte om te vertrekken, weifelde wanneer hij de deur achter zich dichttrok en de straat en de wijde wereld vóór hem lag. Weifelde wanneer hij den weg naar het noorden insloeg, - hij kon de richting naar het zuiden gekozen hebben, de groeiende zomerzon tegemoet en den jongen dag en het kommerlooze leven. Er groeide een angst in hem naarmate de gekende dorpen, de vertrouwde bosschen naderden. Wanneer hij aan den ingang van de groote dreef stond, doorworstelde hij de zwaarste bekoring. Een ruk aan den teugel en het paard, gedwee gehoorzamend, stond met den kop naar het zuiden. Eén prik met de spoor, - niemand zou geweten hebben dat hij hier geweest was en morgen, of overmorgen, of volgende week, kon hij een brief schrijven, waarvan elk woord naar zin en bedied zuiver kon afgewogen worden. Eén prik met de spoor, - hij rilde onder de bekoring.

Het geluid van een rustigen paardenstap trof zijn oor en hij wendde het hoofd om. Hij schrok geweldig. Was dat niet...

Verbleekt en kleurverschoten, grijsbestoven uniform en dit klein, mager geworden aangezicht, - was dat oom Alexander? ‘Oom,’ stamelde hij.

De man knikte. ‘Valt niet mee?’ knikte hij met bitteren zelfspot. ‘Nu, de tocht was lang, en ik zal er niet boos om zijn eindelijk dien vervloekten paardenrug niet meer onder mij te weten...’ Hij keek Michaël vragend aan. ‘Op wandel?’

Michaël schudde het hoofd. ‘Kom van Loven.’ Hij herinnerde zich plots het laatste bezoek van oom in de universiteitsstad. ‘Ik studeer daar nog altijd. Kom eigenlijk onverwacht thuis.’

Er kwam iets guitigs op het aangezicht van den krijgsman; naar de ooghoeken toe liepen de rimpels als een dichtgeweven spinneweb. ‘We zullen mekaar helpen,’ zei hij ondeugend. Michaël vroeg zich peinzend af hoe deze man, eindelijk thuiskomend na jarenlange afwezigheid, zijn hulp zou kunnen noodig hebben. En wat hemzelf betrof...

Zij reden naast elkaar in de dreef. ‘Het was zomer toen ik vertrok,’ zei oom Alexander zacht, ‘de jaren zijn lang geweest...’ Hij lachte een kinderlijk, onbezorgd lachje. ‘Al gemerkt hoe de jaren soms een eeuwigheid duren, en soms voorbijrazen? Een vreemd ding, het leven.’ Hij schudde het hoofd over deze vaststelling. Dan liet hij zijn oogen over het land gaan, dat rustig in den zonneschijn lag, en over de boomen.

‘De bosschen zijn gegroeid, en hoe schoon is deze zomer...’ Zijn handgebaar was als een streeling. Hij rukte zich los en vroeg zakelijk: ‘En thuis?’

‘Onveranderd. Van Hortense geen nieuws. Claire is gehuwd, dat weet gij toch, en is welvarend; er is een kind.’

‘Wij alleen veranderen,’ mompelde Alexander en dan ging zijn aandacht weer naar het land, de boomen. Hij zag het volk op de akkers en de rustig zeilende wolken over de donkere bosschen, en dit scheen hem te verzadigen.

Gravin Martha was wel verrast door beider thuiskomst. ‘Ga u omkleeden,’ zei ze tot haar zoon, ‘het is een verre reis geweest.’

Oom Alexander begreep; als de deur dichtviel, was hij haar voor en zei: ‘Ik zal het u niet moeilijk maken, Martha, en ik wil u de moeite besparen mij een verhoor af te nemen; hier is mijn biecht. Ik heb drie jaar gevang gedaan; onze genadige heer spot er niet mee. Gij weet? Dan is het nutteloos het nog eens op te halen... Die uniform moet ik niet meer dragen... Van een lijfrente is geen sprake meer. Als rook verzwonden... Kunersdorf en al wat er op het lijstje staat, was van geen tel. Wapenroem is 's keizers sterke zijde niet... Martha, hier ben ik...’

‘Gij!’ fluisterde zij. Tot zijn verwondering zag hij, dat zij werkelijk uit haar lood geslagen was. Niet dikwijls voorgevallen, dacht hij bitter.

‘Hier is de verloren zoon. Gij moet mij niet om den hals vliegen en het is niet noodig het gemeste kalf te slachten. Maar in waarheid zou ik kunnen zeggen: ik ben niet meer waard uw broeder genoemd te worden...’

‘Vanwaar komt gij dan?’ vroeg zij en haar stem was weer vast.

Hij schudde het hoofd in gepeinzen. ‘Het is ver van Weenen tot hier en hoe platter de beurs, hoe langer de weg. Ik weet niet of dit hier de eindelijke rust is, of de zooveelste herberg...’

Zij antwoordde niet op deze onrechtstreeks gestelde vraag.

‘Uw kamer is gebleven,’ zei ze koel, ‘en ik heb geen bevel gegeven uw kleederen te verwijderen. Er zal in de keuken nog wel wat overgebleven zijn...’

Hij keek naar haar op met onzekeren blik. ‘Marthana, Marthana,’ fluisterde hij, glimlachend door zijn tranen heen. Dit koozende verkleinwoordje uit haar verre jeugd lokte onwillekeurig een glimlach op haar lippen, maar zij beheerschte zich snel. ‘Geen gekheid, Alexander!’ en zonder verder woord verliet zij de kamer.

Alexander voelde de stilte, die hem weldadig omringde. Door het venster zag hij het rustige park en den stralenden zonneschijn op de hooge boomen. Ingetogen glimlachte hij.

Wanneer Michaël de trap afdaalde, stond hij plots vóór Trude. Zij droeg een stapel naaigoed en had hem waarschijnlijk niet bemerkt, want wanneer hij kuchte en haar naam zei, schrikte zij en een bloedgolf overtoog haar aangezicht.

'Michaël!' fluisterde ze verward. Snel hervatte ze: 'Heer!'

Hij glimlachte onwillekeurig om haar verwarring, meer nog om dat hoofsche 'Heer!', dat zij met lichte buiging uitsprak.

'Laat dit,' zei hij hoofdschuddend. 'Hebben wij niet als kind samen gespeeld?' Hij glimlachte om haar aarzelenden glimlach. 'ik ben er blij om u hier te zien,' zei hij zacht. Er was voor hem op heel de wijde wereld niets anders meer dan die rustige zonnestraal, die op haar handen, op haar borst leefde, die op hem rustte. Er was iets tijdeloos in dit oogenblik en hij wist dat hij gelukkig was.

Een deur piepte, een stap naderde en gravin Martha stond aan de trap. 'Is dit hier de naaikamer?' vroeg zij en haar stem kraakte. 'Of een ontvangzaal?' Het meisje kromp ineen onder de bitsige woorden en boog het hoofd. 'Niet duidelijk?' hoonde gravin Martha. Als een geslagen hond kroop het meisje weg.

Als zij alleen waren, keek gravin Martha haar zoon aan en zei, spottend glimlachend het hoofd schuddend: 'Dienstvolk! Ik zal ze wegzenden...'

'Doe dat niet, moeder?' zei hij zacht, haast smeekend.

Zij keek hem scherp aan, zoodat hij onder haar blik de oogen neersloeg. 'Gij hebt me nog niet gezegd om welke reden...'

Hij begreep. Haar vraag rukte hem ongenadig in de harde werkelijkheid. Zijn hart ving razend te kloppen aan. Zijn geest was verward; alles wat hij in stille overpeinzing bedacht had, en de woorden die hij zeggen zou, de antwoorden op al de vragen die zij kon stellen, het warrelde alles wild door elkaar en hij vond geen woord.

'Ik had... ontspanning noodig...' fluisterde hij, den blik afgewend, als schaamde hij zich om de leugen. 'Het is gedaan met de lessen... En ik kan hier zoowel studeeren als te Loven.'

‘Zoo? Ik meen koffer noch boeken gezien te hebben?’ Zij wachtte niet op een antwoord en ging.

Hij luisterde roerloos naar het geluid van haar stappen in de gang; een deur viel dicht en de stilte omspoelde hem. Een zonnevlek gloeide op het witte hout van de trap. De gonzende slag van het bloed in zijn hoofd bedwelmde hem en hij leunde zijn brandend voorhoofd tegen den killen muur aan. Dit deed hem goed. Maar de pijn knaagde dieper. Hij wist dat hij niet langer blijven moest; zonder gevecht had hij reeds de nederlaag geleden.

Twee dagen hield hij het uit, dan vluchtte hij. Ongevraagd vergezelde oom Alexander hem. Samen reden ze de breede heerbaan op, zwijgend.

Toen het oogenblik van het afscheid gekomen was, reikte Alexander hem de hand. ‘Het is mijn zaak niet,’ zei hij zacht, en er lag iets vaderlijks in zijn stem, ‘maar het komt mij vóór dat gij niet opgeruimder vertrekt dan gij gekomen zijt.’

Een oogenblik keek Michaël den man aan die hem, in die burgerplunje, kleiner en ouder voorkwam. Dan schudde hij het hoofd en liet zijn oogen gaan over de heide en de lage boschjes.

‘Geldkwestie?’

Michaël had een medelijdend glimlachje; maar als Alexander zijn verhoor verder dreef, werd zijn aangezicht strak.

‘Vrouwen?’

Hij herhaalde de vraag niet. ‘Een behoorlijk huismeubel, maar meer ook niet,’ vervolgde hij. ‘Een man heeft wat anders te doen. Kan van ondervinding spreken; maar ja, jeugd...’

Hij kreeg den tijd niet om zijn wijsgeerige beschouwingen ten einde te spinnen. Michaël rukte aan de teugels, stak de hand ten groet omhoog; het paard stoof den mullen zandweg op, verdween achter de bosschen.

* * *

Einde Juli behaalde graaf Michaël de Velthoven cum laude zijn doctorstitel aan de Lovensche hoogeschool. Een maand

nadien werd magen, vrienden en kennissen zijn huwelijk medegedeeld met gravin Aimée de Bellincourt. De kaart vermeldde: attaché bij rijksgevolmachtigde graaf Cobenzl, wonend huize ‘Den gulden lioen’, bij de Zavelkerk te Brussel.

XXII.

Wanneer de karos langs het groote veehuis naar de uitgangspoort van de abdij reed, werd voor de vespers geklept. Maar pas hadden de klokken gezwegen, die over den plechtigen lijkdienst van zaliger dominus Joannes Peeters, in leven prelaat der Postelsche abdij, geluid hadden, of opnieuw werden de kloosterlingen tot gebed en 's Heeren lof geroepen.

Vooraleer de karos onder de zwaargemetselde poort doorreed, keek Michaël door het raampje en zijn oogen zochten het lage dak van de kerk en de vensters, waarachter nu reeds gedempt licht van kaarsen gloeide. Daar lag, binnen de muren van de heilige plaats, zijn vaderlijke vriend begraven en scherp voelde hij de pijn van dit onwederroepelijk afscheid. Van uit Brussel bij noodbode aan dit sterfbed geroepen, was hij nog tijdig in het stift aangekomen om die reeds verstijvende hand te drukken, den langen, diepen blik van die oogen te zien. Woorden had de stervende prelaat, geveld door een geraaktheid, niet meer gesproken, maar het was Michaël een troost geweest te zien, hoe zijn aanwezigheid de laatste stonde van den stervende had verlicht.

De kerk, het breede grasplein, de hooge boomen... Het duurde maar één oogenblik en de karos ratelde over het pad van zwerfkeien, dat van de poort naar de beukendreef liep.

Michaël liet zijn oogen gaan naar zijn reisgezellen: prelaat Hermans, die naar Tongerloo wilde, dominus Coornhert, die Loven nog wilde bereiken, en Corbeels. Misschien waren aller gedachten naar den overleden prelaat gegaan bij het kleppen van de vesperklok; hij zou niet meer in het gestoelte zitten,

den cantor met een kneukelslagje op het harde hout van de bidbank teeken doend, dat hij het ‘Deus in adjutorium meum intende’ mocht inzetten.

‘Een rechtvaardig man geweest,’ zei prelaat Hermans en deze woorden vormden het besluit en de kerngebalde samenvatting van zijn overpeinzingen. ‘En onze genadige keizer mag dezen al te vroegen dood op zijn geweten nemen.’ Hij zei die woorden traag, aanvallend.

Dominus Coornhert glimlachte. Hij voelde geen lust om een woordengevecht, hoe vreedzaam dit ook verloopen mocht, aan te gaan. Wanneer hij het bericht van het overlijden van den Postelschen prelaat ontving, had hij geen oogenblik geaarzeld om den kloosterling, dien hij hoogachtte om zijn voornaamheid en zijn bekwaamheid, deze laatste eer te bewijzen. En prelaat Hermans kende hij voldoende om te weten, waar die met zijn aanvallende woorden op aanstuurde.

Maar er hing een drukkende stilte en om deze te breken, vroeg hij, zonder kwade bedoeling: ‘De keizer? Begrijp niet wat die met de ziekte van den abt, die wij reeds lang kenden, te stellen had?’

Prelaat Hermans schudde het hoofd. ‘Van als het Seminarium generale te Loven ingericht werd, heeft hij geen gezonden dag meer gehad. Kan denken wat het voor hem moet geweest zijn, die als een vader bezorgd was voor zijn postulanten en novicen, ze uit zijn handen, onder zijn oogen weg te laten gaan. Ja, ik weet wat er gezegd wordt: te Loven werd hun door professors gedoceerd wat in de abdij door eenvoudige priesters onderwezen werd, kerkelijk recht, godgeleerdheid, kerkelijke geschiedenis. Goed, goed, maar het is de geest waar het op aankomt; en hoe de keizer gezind is, kan voor niemand een raadsel meer zijn...’

Dominus Coornhert knikte. ‘Bevel is bevel. En de Heilige Vader te Rome...’

Prelaat Hermans' gebaar hakte: ‘Hoe werd de Heilige Vader ingelicht? Wat ik weet, is de waarheid. Ik heb enkele van mijn jonge kloosterlingen in dit seminarie gehad. Leplat's

cursus in kerkelijk recht hebben wij rustig onderzocht, zonder eenige vooringenomenheid. Gevolg? Geen van onze novicen wilde nog naar Loven; liever legden ze de kleeren af, dan nog kettersche leering te moeten aanhooren. Ik heb uit dit alles de passende zedeles getrokken: ze zitten thans te Rome en de Heilige Vader werd ingelicht.'

'Naar Rome? Niettegenstaande het verbod?'

'Ja, niettegenstaande het verbod. Wij hebben natuurlijk dreigementen ontvangen. Gelijk of ongelijk telt niet meer, men stuurt enkele militairen en meent daarmee iedereen te dwingen. Maar zoo ver is het bij ons nog niet!'

Dominus Coornhert hoorde de aanvallende strijdvaardigheid in de stem van den prelaat, en hij antwoordde niet meer.

Buiten had de postiljon de zweep op de paarden gelegd en nu ging het langs de lage boschjes, met de heldere spiegels van de gladde veenplassen; rietpijlen wuifden lui onder de zachte stuwing van den wind. In de verte rees de stompe toren van Mol reeds boven de bosschen.

'Niet terug naar huis gegaan?' vroeg dominus Coornhert aan Michaël. Hijzelf had gehoopt gravin Martha op deze begrafenis te zien, en tot zijn spijt had hij geen tijd om een dag langer in de Kempen te pleisteren.

'Ben thuis geweest,' antwoordde Michaël. 'Twee dagen. Moeder zag wel op tegen deze reis bij winterdag.'

'En nu naar Brussel?' wenschte prelaat Hermans te weten.

Michaël knikte. 'Ik heb maar enkele boodschappen binnen de stad Loven, en dan reis ik morgen verder. Zal ik de eer van uw gezelschap hebben?'

'Morgen? Ik zou eerst even te Tongerloo willen afstappen. Van de berichten die ik daar vind, hangt mijn verdere reis af.' Hij zag dat dominus Coornhert het gesprek volgde en zich tot hem wendend, ging hij voort: 'Het doel van mijn reis zou den leeraar wellicht interesseeren. Eigenlijk is het misschien minder geweten, dat Tongerloo in de abdij van Koudenberg te Brussel niet geringe kapitalen, zoowel lijf- als erfrenten heeft, die er destijds in ongelukkige omstandigheden geraakt zijn.

Prelaat Warnots heeft het klaargekregen de abdij met al haar bezit ten onder te brengen, zoodat haar opheffing - nu een klein jaar geleden uitgesproken, - de redding was, wél voor haar, niet voor de schuldeischers. Het is nu geweten dat het werk van de Bollandisten, na de suppressie van de Jezuïeten anno 73, bij de bulle Ac Redemptor van paus Clemens XIV, binnen de muren van Koudenberg een onderkomen gekregen heeft. Welnu, in ruil van de schuldbrieven is men geneigd ons de voortzetting van de Acta Sanctorum, Herebertus Roswijck's heerlijk werk, in handen te geven. Ik zou de waarheid tekort doen, als ik zei dat de onderhandelingen van een leien dakje liepen, en de lust om verder te gaan bekroop ons meer dan eens. Maar bisschop de Nelis drong sterk aan. Nu moet ik zien...'

'Ik hoop uit den grond van mijn hart, dat gij moogt slagen,' antwoordde dominus Coornhert. 'Ik ben nu juist geen vriend van de mij al te rumoerige Miles Christi, maar voor het werk dat zij binnen de muren van studiekamer en bibliotheek verricht hebben, en bijzonder voor deze Acta Sanctorum, buig ik eerbiedig. Het buitenland mag ons dit benijden. En des te meer zou het mij verheugen later te mogen vernemen, dat onder den Tongelschen toren even bekwame geleerden als vurige vaderlanders wonen.'

Het was een compliment en prelaat Hermans nam het als dusdanig met een vriendelijke buiging in ontvangst. Maar het had een bijsmaak en dit was hem, fijnproever, niet ontgaan. Een oogenblik bekroop hem de lust weer het strijdros te bestijgen, maar een blik van Corbeels, die nog geen woord gesproken had, deed hem zwijgen. Waar hij dominus Coornhert kende als een beminnelijk mensch, een befaamd geleerde, wist hij hem met hart en ziel verkleefd aan de nieuwe richting en over heel de lijn meegaand met de directieven, die de keizer aan de Lovensche school opgelegd had. Coornhert was zelfs een van de eersten geweest, die den permanenten koninklijken commissaris de Neny, aan de hoogeschool ter controol opgelegd, ontvangen had in zijn huiskring, en waar velen er over akkoord waren, dat deze

commissaris, opgedrongen door Cobenzl, toch zijn hoedanigheden had en in bepaalde omstandigheden door zijn optreden de stichting eerder gebaat dan benadeeld had, bleef hij toch een instrument in de handen van den keizer, dat deze naar willekeur voor de verwezenlijking van zijn doeleinden gebruikte.

'Als het gezelschap het mij niet ten kwade duidt, wil ik mijn tijd besteden aan dringend werk?' Corbeels haalde een pakje bladen bedrukt papier boven. 'Een drukker loopt natuurlijk met drukproeven op zak en...'

Dominus Coornhert glimlachte, met een zweem van spotternij in zijn schalksche oogen. 'Zoo dringend in dezen tijd, mijnheer de uitgever?'

Zonder te antwoorden, stak Corbeels hem de drukproeven toe en dominus Coornhert las: 'Vriendelycke Aenspraek tot de Deugdminnende Jonckheydt, bevattende vele zedelessen tot een christelyck gedrag, gevolgt van Morgen- en Avondtgebeden, alle vol minnelycke versuchtingen van eene Godvrughtige Ziele tot haeren Godt...'

'Stichtelijke lectuur?' vroeg Coornhert en hij kon een lichte teleurstelling moeilijk verbergen.

'Een kwaden naam raakt men nooit kwijt, wat moeite men ook doet om een goeden te verdienen,' antwoordde Corbeels, ironisch berustend, en boog over het druksel. Het was niet noodig dat hij meer woorden zei; iedereen had begrepen.

* * *

Even pleisterend in de Tongelsche abdij, moest Michaël tot zijn spijt vernemen dat abt Hermans hem niet naar Brussel zou vergezellen. Er lag een brief, het bezoek van den keizerlijken intendant voor 's anderen daags aanzeggend. De abt, die moeilijk zijn teleurstelling kon verbergen, nam het schijnbaar luchtig op en schertste: 'Als vrienden aangezegd worden, gaat de gastheer niet op reis!' Dominus Coornhert, dien deze woorden wel hoofdzakelijk golden, glimlachte maar liet zich niet tot wederwoord bewegen. Michaël speet het wel het gezelschap van den abt te moeten missen, en zijn ontgoocheling groeide

nog aan wanneer hij vernam, dat Corbeels insgelijks in de abdij zou blijven: hij wendde enkele gesprekken vóór die hij met een der paters, doctor theologiae, moest voeren in verband met het nieuwe kerkboek, dat door hem ging uitgegeven worden. Wanneer hij Michaëls ontstemming merkte, zei hij: ‘Het is geruimen tijd geleden dat wij u te Loven nog gezien hebben. Wanneer mogen wij uw bezoek verwachten?’ Zachter voegde hij er aan toe: ‘Er is wel een en ander dat u kan interesseeren...’ Michaël was hem dankbaar om de vraag en beloofde binnen den kortst mogelijken tijd aan zijn verlangen te voldoen.

Het begon reeds te duisteren wanneer de koets, waar nu alleen dominus Coornhert en Michaël in overbleven, afreed en het was volop nacht als in het melkwitte licht van de heldere vriesmaan de eerste huizen van de stad Loven voorbijschoven. Het was een lange tocht geweest, met korte gesprekken, flitsen rond invallende gedachten, en lange stilten waarin de oogen rustig gleden over het kale winterland en den koelen toover van dezen vriesnacht. Maar wat dominus Coornhert zei en de wijze waarop hij zijn gedachten in woorden kleedde, had spoedig Michaëls ontstemming doen verdwijnen en met een genot, dat hij nauwelijks te verbergen wist, had hij zich ondergedompeld in dit bad van wetenschap en kennis. Met heimwee had hij teruggedacht aan de vervlogen dagen van zijn studietijd, en wanneer hij dominus Coornhert goedennacht toewenschte, voegde hij er aan toe: ‘Is het niet alsof ik morgen weer cursus loopen zal, luisterend, onderzoekend en smakend?’ Dominus Coornhert glimlachte raadselachtig en zweeg. Kon hij zeggen, dat hij oneindig veel meer gehouden had van den schitterenden studiosus dan van den veelbelovenden attaché?

Zoo zette dan 's anderen daags Michaël alleen de reis voort. Allicht ontvingen ze hem ginder op zijn bureau met eenige verrassing: hij had een week verlof gevraagd en reeds den vierden dag zou hij binnen de muren van de hoofdstad zijn. In zekeren zin speet het hem nu wel, niet langer bij zijn moeder gebleven te zijn, maar de atmosfeer was hem te geladen na de berichten die versch over zijn zuster Hortense binnenge-

loopen waren: het bleek dat de Choiseul den Oostenrijkschen dienst verlaten had en in de kaders van het Fransche leger opgenomen was. Nu, hij kon over korten tijd wel een nieuw bezoek in de Kempen wagen, en misschien was het wel goed voor Aimée op den rustigen buiten te vertoeven de laatste maanden vóór... Hij glimlachte en zijn aangezicht, dat voor zijn jaren te strak en te afwezig was, werd jong.

Alleen reizend duurde de reis hem lang, en met een zucht van verlichting stapte hij uit de postkoets, die hem aan de Zavelkerk afzette. De stralende winterdag, die als belofte in den strakhelderen morgenhemel geleefd had, was omgeslagen tot een wolkenzwaren hemel en op den nukkigen rukwind vloog reeds stuifsneeuw.

Vóór zijn woning stond een koets, met wachtenden palfrenier. De poort stond op een kier. In de hal kwam hem de flauwe geur van Keulsch water tegen. Wanneer hij den bekenden chirurgijn Van Melder van de breede wenteltrap zag komen, was het of een hand naar zijn keel greep en hij durfde niet vragen.

Maar Van Melder knikte, en lachte dien breeden lach, die hem zoo beminnelijk, vaderlijk maakte. Hij klopte Michaël op den schouder en zei: ‘Een ongelukje maar, heer attaché, een ongelukje, meer niet, en mevrouw zal dat spoedig vergeten hebben. Misschien de vermoeienis, een lichte val...’

‘Wat bedoelt ge?’ vroeg Michaël met bleeke stem. Hij moest niet vragen, hij wist, maar hij moest het nog eens uit zijn mond hooren.

De chirurgijn glimlachte. ‘Jong zijn, en goede raad is er om naar te luisteren, maar gewoonlijk niet om gevolgd te worden. Een paar weken rust, en een volgende maal valt dat niet meer voor.’

Hij haalde zijn uurwerk boven, reikte dan Michaël de hand. ‘Verontschuldig, het is haast middag en ik heb nog enkele bezoeken af te leggen. Dezen avond kom ik nog wel eens terug.’

Michaël liet hem gaan zonder een woord te spreken. Aan de trap staand, luisterde hij naar het geluid van de dichtvallende poort, het wegratelen van de koets. Moe ging hij de trap op.

Boven stond hij vóór Anna, het kamermeisje. Hij keek haar vragend aan en daar zij zwijgen bleef, zei hij gebiedend: ‘Waar is mevrouw gisteren geweest?’

Zij poogde te vluchten, maar hij liet haar geen kans. ‘Waar?’ herhaalde hij donker, haast dreigend.

‘Op het ijsfeest.’

‘Schaatsen?’

Zij knikte. Hij wachtte een poos. ‘En eergisteren?’

Zij schrok bij de vraag. ‘Op het bal bij graaf Cobenzl.’

‘Laat?’ vroeg hij, pijnlijk glimlachend.

‘Middernacht,’ fluisterde zij.

Hij knikte en liet haar gaan. Een oogenblik schaamde hij zich om dit gesprek. Waarom moest hij van dienstvolk trachten te vernemen wat zijn vrouw hem zeggen moest? Onwillekeurig mat hij den afstand, die hem van haar scheidde en dit deed hem pijn.

Aarzelend stond hij aan de deur van haar kamer, de koele klink in de hand. Als hij binnentrad, sloeg de weepsche geur van reukwerk, waterdamp en broeiwarmte hem in het aangezicht. Hij trad naar het bed en zwijgend keek hij haar aan. Haar oogen straalden hem koortsig tegen en op de deken was haar hand onrustig.

‘Ik meende dat gij mij iets te zeggen hadt, Aimée,’ zei hij rustig, na lang zwijgen, maar de koelheid in zijn stem kon haar niet ontgaan. Zij antwoordde niet en haar blik kwam hem uitdagend, haast vijandig vóór.

‘Ik ben té vroeg thuisgekomen?’ vroeg hij bitter. ‘Moet ik dan altijd hier zijn om u te beletten dwaasheden te doen?’

Hij wond zich op en daar zij niet antwoordde, ging hij naar het venster toe en keek naar buiten. De lage stad lag aan zijn voeten met de gekanteelde gevels van de huizen aan den overkant, waar de magere sneeuw de scherpe ribben reeds teekende; en over de grillige wereld van daken en schouwen dwarrelden de dikker wordende vlokken naar donkerder grijsheid, waaruit een toren oppuntte en in de verte de logge schaduw van een zwaar gebouw opdoemde. Hier binnen was de rust en de ge-

zellige warmte, maar wrevelig rukte Michaël zich los en naar het bed gaand, zocht hij naar woorden om haar te zeggen wat hij in de gegeven omstandigheden meende niet te mogen verzwijgen. Aimée had het aangezicht naar den muur toegekeerd en lag onbeweeglijk; misschien sliep zij wel, maar dat kon hij niet gelooven.

Zonder één woord te zeggen, verliet hij de kamer en de deur viel harder dicht dan hij het bedoeld had. Eigenlijk schaamde hij zich; ten slotte was het ongeluk geschied en lag Aimée in pijn, wellicht had zij wroeging over wat gebeurd was. Maar hij kon het niet over zijn hart krijgen, terug naar haar toe te gaan.

Hij ging naar zijn kamer, waar het meisje bezig was vuur te maken. Hij stond eenigen tijd zwijgend toe te kijken, zag de magere vlam, die gretig aan het dorre hout knaagde en rond de groote klompen likte.

Als hij alleen was, ging hij in den zetel zitten, dien hij dicht bij het vuur schoof. Op zijn werktafel wist hij den arbeid, die wachtte, maar hij kon er niet toe besluiten er aan te beginnen. Het was of zijn kracht verlamd was, of hij zich zwaar vermoeid voelde en vóór alles rust behoefde. Gedempt kwamen de verre geluiden van het huis tot hem, maar rond hem leefde de stilte, als een rustige zee.

Hij had haar, vóór zijn afreis, nog zoo nadrukkelijk er op, gewezen voorzichtig te zijn en die ontspanning te mijden, die in de gegeven omstandigheden voor haar niet paste. Hij kende haar onstandvastigheid, - kinderlijke grilligheid, zou juister gezegd zijn, maar hij had gemeend dat het besef van haar toestand haar van alle lichtzinnigheid zou weerhouden hebben. Eens te meer had hij zich vergist... Het was niet de eerste maal, stelde hij met eenige bitterheid vast.

Zijn moeder had hij, na lange aarzeling, het blije nieuws meegedeeld en zij had zich verheugd. Hijzelf had zoo vaak reeds met verteedering gedacht aan dit ontroerend mirakel: een poezelige kinderhand, feilen rinkellach en geluid van naderende stapjes. Dat was nu voorbij en in hem rees een donker vermoeden, dat het niet meer weerkeeren zou.

XXIII.

Den ganschen winter was Aimée lijdend en ofschoon gaand en staand, en de chirurgijn geen enkele oorzaak vond, bleef de eetlust achterwege en bekroop de vermoeienis haar bij de geringste inspanning. Maar zij kloeg niet; ook niet wanneer zij de zoo menigvuldige gelegenheden tot ontspanning en mondain vermaak onbenut moest laten voorbijgaan. Het seizoen in de hoofdstad was schitterend, hoe sterk de onrust, die in heel het land heerschte om de steeds meer onthutsende edicten van den keizer, ook daar gevoeld werd. Het had er haast den schijn van, alsof men deze onrust door bedrieglijken schijn van uiterlijke luchthartigheid wilde verbergen, zooals een zieke in een roes illusie van gezondheid zoekt. Bals bij den gouverneur-generaal en in de leidende kringen, jachtpartijen in Ter Kameren Bosch en Zoniënwoud, ijspartijen op de groote parkvijvers, liefdadigheidsfeesten in de volkswijken, al schitterende gelegenheden tot aangename ontspanning, waarover Aimée's vriendinnen regelmatig en uitvoerig verslag kwamen uitbrengen. Tot Michaëls groote verwondering luisterde zij rustig toe, zacht glimlachend, haast afwezig, of het haar niet aanging, zoodat hij een tijdlang in de meening verkeerde, dat de ziektetijd en de gedwongen eenzaamheid haar iets van den levensernst hadden bijgebracht, dien zij tot dan toe zoozeer ontbeerde. Maar ook daarin had hij zich vergist. Met de ontluikende lente was ook de genezing voor Aimée teruggekeerd, en na verwonderlijk korten tijd was zij volledig hersteld. Het kwam Michaël zelfs voor dat haar schoonheid rijper, dieper geworden was en eens zei hij haar: ‘Het is maar een ongeluk geweest, en wellicht mogen wij ons dra opnieuw verheugen.’

Zij keek hem zwijgend aan en het kwam hem voor, dat haar licht-verwonderde blik maar moeilijk haar spot kon verbergen. Hij wachtte op een antwoord, maar zij bleef zwijgen, ook wanneer Michaël bij andere gelegenheden, zij het dan ook niet openlijk, op zijn verlangen zinspeelde. Het was of een roes

over haar gekomen was, en of zij op korten tijd moest inhalen wat haar zoolang onthouden geweest was. Zij ijlde van het eene bal naar het andere, miste geen enkele jachtpartij en waar Michaël haar vergezelde, zag hij haar daar alleen volkomen gelukkig. Thuis, weerhouden door ongunstig weder of bij gebrek aan uitnoodiging, was zij heel en al grijze verveling. Wel wist hij dat ontspanning en vermaak kunnen noch mogen volstaan om het leven van een mensch te vullen, maar hij was machteloos tegenover haar grillen, hoe dikwijls hij ook het vastberaden voornemen maakte, haar lichtzinnigheid in te toomen.

Het was ongeveer in het midden van den zomer, wanneer het bericht hem bereikte dat hij, bij keizerlijk bevel, zich naar Weenen moest begeven, om aldaar gehoord te worden in verband met de menigvuldige klachten, die het centraal bestuur van uit de Oostenrijksche erflanden bereikten. Hem verheugde deze opdracht, al was het maar om het vertrouwen in hem, waarvan zij getuigde. Maar achteraf beschouwd, verminderde zijn geestdrift sterk; aan den eenen kant kende hij tamelijk grondig den toestand in het land en de stijgende ontevredenheid, waarvan hij scherp de oorzaken aanvoelde en grootendeels begreep; aan den anderen kant was het hem spoedig duidelijk dat hij uit Weenen, hoe hij ook zijn standpunt uiteenzette en verdedigde, toch met onderrichtingen zou terugkeeren, die den toestand niet zouden oplossen, integendeel, hem nog zouden verergeren. En hij dacht aan Aimee, zijn vrouw.

Bij gelegenheid van een bezoek aan de comtesse d'Irvaing, die hij, zijn belofte getrouw, regelmatig bezocht, verborg hij haar zijn bezorgdheid niet en vroeg haar om raad.

Zij schudde glimlachend het hoofd. ‘Attaché de Velthoven heeft een zeer goeden naam, maar hij legt daar niet altijd getuigenis van af. Aimée tot die verre reis dwingen? Onzin... Later, als mijn neef keizerlijk gezant zal zijn, dan... Nu moet hij zelf te Weenen de vrienden maken, die hem later alle poorten zullen openen. Laat uw vrouw hier. Mijn neef vermoedt zeker niet, dat zijn vrouw op bal en jacht evenveel en misschien meer

voor den opgang van haar echtgenoot doet, dan hijzelf door toegewijden dienst vermag. Laat, laat...'

Hij had een onwillig gebaar, maar weerhield wat hem op de tong lag. 'Graag reisde ik in andere omstandigheden af naar Weenen, dan nu. Ik kan ginder geen goede boodschap brengen en wat mij zal opgedragen worden, kan niet anders dan ons hier onaangenaam verrassen.'

'Wat kan u dat maken?' vroeg zij verwonderd. 'Een diplomaat is een tusschenpersoon, meer niet. Hij doet wat hij kan. En in deze aangelegenheid kunt gij ginder uw lateren weg gereedmaken, hier uw persoon en bekwaamheid op den voorgrond schuiven.'

'Maar mijn taak?' drong hij aan.

Er lag minachting, haast ontgoocheling in haar blik. 'Ijzer met handen breken? Zelf gebroken worden? Mijn neef zal zich ernstig moeten bezinnen.'

Hij had geen antwoord en had bij zijn vertrek den indruk, dat de oude dame zich in hem bedrogen voelde. Dit deed hem pijn, want hij wist dat hij haar veel verschuldigd was. Maar hij moest zich niet meer bezinnen.

* * *

Met het oog op zijn aanstaand vertrek en de taak die hem te Weenen wachtte, achtte hij het nuttig, in zooverre dit nog mogelijk was, de toestanden in het land van dichtbij te bestudeeren en hij dacht aan Corbeels. Eigenlijk schaamde hij zich, dat hij het zoolang toegezegde bezoek telkens verschoven had, bij herhaling de ziekte van zijn vrouw als oorzaak voorwendend. Maar het antwoord, dat hij van den Lovenschen drukker binnen de drie dagen thuiskreeg, was zoo gul en de uitnoodiging zoo vriendelijk, dat hij onmiddellijk afreisde.

Met de gekende hartelijkheid werd hij aldaar ontvangen en het deed hem goed uit het vormelijke, koel beleefde gezelschap van de hooge kringen in de gezellige sfeer van dezen eenvoudigen drukkersgezel te komen. Hij bekende openhartig welke de

onmiddellijke oorzaak van zijn bezoek was, en hij zag dat Corbeels deze bekentenis niet onaangenaam was.

‘Eigenlijk zou het passen, dat gij over meer tijd kondt beschikken om uzelf een volledige en zuivere voorstelling van den toestand te vormen,’ zei hij nadenkend. ‘De aangelegenheid is van zoo groot belang, dat alle oppervlakkigheid misdadig is, want ik mag u niet verhelen dat de toestand zeer ernstig is, en dat het resultaat van uw zending in zekeren zin over de verdere toekomst van ons land kan beslissen.’

Michaël knikte; hij kende zijn vriend voldoende om te weten dat hij geen ijdele woorden gebruikte. Hij betreurde het dat zijn tijd gemeten was, en hij reeds 's anderen daags zou moeten vertrekken.

‘Dan is deze avond voor u,’ knikte Corbeels, ‘behalve een uurtje, dat ik aan een afspraak, die niet uit te stellen is, zal moeten besteden. Maar de tijd zal voor u niet verloren zijn. Kom met me mee!’

Zij verlieten ‘Den Hertog van Braband’ en langs steegjes, die hen aan den rand van de stad voerden, bereikten zij een oud brouwershuis. ‘Ik heb het ver gebracht, ‘fluisterde Corbeels glimlachend, ‘twee werkhuizen...’ Als hij Michaëls vragenden blik zag, voegde hij er aan toe: ‘Hier zou ik echter de speurhonden van Zijne Majesteit maar liever niet ontvangen!’

Achter de brouwerij lag een verlaten gebouw en daar had de drukkersgezel zijn verborgen werkhuis. Pers en zetkast stonden tegen den muur; een lage tafel lag bedekt met druksels en handschriften. Corbeels stak een kaars aan en sloot de luiken. Hij schoof een stoel bij en haalde uit rekken en schuiven een hoop vlugschriften. ‘Er zal wel middel zijn om er een uurtje mee door te brengen,’ knikte hij. ‘Ik haast mij om terug te zijn.’

Wanneer hij alleen was, moest Michaël glimlachen om het eigenaardige van zijn toestand. Zat hij, de keizerlijke gezant, daar niet als een geheimzinnige samenzweerder verborgen? En wat daar vóór hem lag, volstond, bij ontdekking, om hem gevangenisstraf, zelfs verbanning te bezorgen. Maar dra lokte zijn nieuwsgierigheid hem tot lezing en er was ruimschoots

afwisseling om hem zijn eenzaamheid spoedig te doen vergeten.

Hij wist wel dat nog steeds, zoowel in de steden als op het platteland, allerhande vlugschriften werden verspreid, waarin afwisselend in 't vroede of in 't sotte de edicten van den keizer gehekeld werden. Maar dat het zoo'n afmetingen genomen had, verbaasde hem. En dit kwam dan nog alleen uit het werkhuis van Corbeels! Zoowat overal in den lande moesten sluikdrukkers aan 't werk zitten. Had hij laatst niets vernomen over een betrapten Tongerschen gezel, die maar amper naar het prinsbisdom kunnen ontvluchten was?

Wat hij las, was van zeer verschillend allooi. Vaak deed de sappige volkstaal, onbeholpen maar sterk gekleurd, hem glimlachen, al ontging hem de wansmakelijkheid van menig al te sterk gekruid gezegde niet. Hij werkte zich door kreupele, hinkende verzen, stuntelig opgetimmerd door een of anderen dorren rederijker, die iets te zeggen had, maar onmachtig bleek Pegasus te temmen. Soms stiet hij op een korte dissertatie, een stevig, stug gebouwd pleidooi, haast een onverbiddelijk rekwisitorium, waarachter hij de geoefende pen en het scherpe verstand van een jurist vermoedde. Of een van die vlijmscherpe parodieën, schitterend geschreven, geëtst met harden burijn, die den meedoogenloozen spot wekte. Maar wat hij ook las, steeds trof hem de felle haat tegen het nieuwe en de hartstochtelijke gehechtheid aan der vaderen erfgoed: godsdienst en eigen aard. Dit stemde hem tot nadenken en hij vroeg zich af, op welke wijze hij bij zijn zending deze ervaring zou kunnen gebruiken.

'Ik wist dit niet,' bekende hij openhartig, wanneer Corbeels naast hem stond.

De drukker glimlachte. 'Gij ziet weinig menschen en wie zal u, den keizerlijken ambtenaar, deze gevaarlijke stukken onder de oogen brengen? Ik heb er aan gedacht u een verzameling te schenken, - niet omdat ik het noodig zou achten u nog te overtuigen, - om uw beweringen te Weenen met onbetwistbare stukken te kunnen staven. Maar ik laat u zelf oordeelen.'

Michaël schudde het hoofd. 'Het dient tot niet veel, en voor

u kon het gevaar meebrengen. Maar wel wil ik dit alles nog eens doorlezen en de voornaamste punten noteeren. Wat moet gezegd worden, zal ik niet verzwijgen, hoe onaangenaam het ook in sommige ooren klinken moge.'

Corbeels zocht enkele bladen bijeen, rolde ze in een omslagpapier en reikte ze Michaël toe. 'Ik twijfel er aan of uw zending eenig nut zal opleveren,' zei hij traag, 'de keizer rent door als een paard dat op hol geraakt is, en wie zal hem tegenhouden? Wat hadden de kloosters hem misdreven om met één pennetrek een eeuwenoude traditie te zien afschaffen? Wat heeft het burgerlijk bestuur te zien in aangelegenheden, die alleen de Kerk raken? Mogen wij onze dooden niet begraven waar wij dat goedvinden? Zal onze genadige keizer deken worden en de parochies aflijnen? Als de man maar eenigszins kon vermoeden wat een opschudding - in afwachting dat het wat erger wordt, - zijn seminarie-generaal in geestelijke kringen veroorzaakt heeft, hij zou zich misschien wel even bezinnen. Hebben wij nu onlangs niet mogen vernemen, dat de grenzen van onze heerlijkheden uitgewischt zijn en meteen onze leenen laathoven, onze schepenbanken, onze gildebesturen eenvoudig afgeschaft? Ik neem aan, dat niet alles is zooals het hoort en dat hier, zoowel als elders, misbruiken te weren zijn. Maar alles vernielen, om dan van meet af te herbeginnen, is een doenwijze die tegen het leven, dat groei is, ingaat. En dat zal zich wreken.'

Michaël, gespannen luisterend, knikte.

'Ik weet niet of ik u dit alles zeggen mag,' zei Corbeels aarzelend, 'maar het kan u nuttig zijn, al wil ik u vragen er geen rechtstreeksch gebruik van te maken.' Hij zweeg een wijl, ging dan voort: 'De tegenstand groeit. Het buitenland staat niet onverschillig tegenover de beroering. Onze groote abdijen steunen onze beweging tot verzet. En het volk zal niet achterblijven; er zijn nog schuttersgilden, en waar de edele handboog nog in eere is, kan hij gebruikt worden als de nood in 't land is, zooals dit vroeger geschiedde. Laat graaf d'Alton dan maar pochen op zijn soldeniers en dreigen met moord en plundering;

geweld lokt geweld uit. Trautmansdorff heeft te lang gewacht om te spreken, de zwakkeling. En wat uw rol zal zijn...'

'Ik zal zeggen wat ik zeggen moet,' antwoordde Michaël, en de besliste toon in zijn stem scheen Corbeels niet onaangenaam te zijn.

'Ik ben er verheugd om in u den advokaat van ons volk te zien,' zei hij warm. 'Wij gruwen voor geweld, maar de nood dwingt.'

XXIV.

Vóór hij afreisde naar het buitenland, bracht hij zijn moeder nog een bezoek. In de hoofdstad, waar zijn bezigheden elken dag vulden, zoodat er weinig gelegenheid tot verpoozing, en nog minder tot verveling voorkwam, kon hij het platteland vergeten, de hei en de bosschen, en het eenvoudige volk dat hij in zijn jeugd gekend had. Maar telkens wanneer hij de streek naderde, waar eens zijn wieg stond, kwam de toover van dit rustige, zuivere land weer over hem, en hij wist dat afstand en tijd hem niet hadden kunnen ontwortelen.

Een paar dagen bleef hij op het kasteel, kortte den tijd met zwerftochten door herfstelijke hei en bosch, waarop oom Alexander hem vergezelde. 's Avonds na het souper wachtte een keuveluurtje in het loofprieel, of werd de karos nog voorgereden voor een bezoek aan Claire, die haar tweede kind verwachtte.

Den laatsten avond stelde zijn moeder hem de vraag, die hij van den eersten dag verwacht had: 'Waarom is Aimée te Brussel gebleven?'

Hij antwoordde niet onmiddellijk, hoewel hij zijn antwoord, lang herkauwd, gereed had. Bijna onverschillig, althans uiterlijk, wedervoer hij: 'Het reizen in de overhitte koetsen is verre van aantrekkelijk. En voor dit paar dagen... Als ik weg ben, komt zij voor enkele weken naar hier.' Kon hij zijn moeder

zeggen, dat ze het herfstfeest van den landvoogd niet missen wilde?

Aan haar aangezicht kon hij niet merken of dit vooruitzicht haar verblijdde. Hij luisterde verstrooid naar haar goeden raad en beloofde haar stellig regelmatig te schrijven.

Oom Alexander, de dagelijksche gezel op zijn tochten, vermeed elke zinspeling op de reis die Michaël van zins was te ondernemen. Wanneer hij, vóór zijn vertrek, schalks vroeg wat hij Zijne Majesteit berichten moest, ingeval hij hem onder de oogen moest komen, keek de oude krijgsman hem vol argwaan aan. Dan zei hij, haast bits: ‘Nu, als de oude heer zich nog interesseert aan zijn... zeg hem dan...’ Verward geraakte hij verstrikt in zijn woorden en zweeg; en Michaël, te laat begrijpend, drong niet meer aan.

Wanneer dan bij de afreis oom Alexander hem nog een eind weegs vergezelde, zei hij luchtig: ‘Nu, wanneer het najaar daar is en er sneeuw ligt, hoop ik wel terug te zijn om hier Kerstmis te vieren.’ Hij kreeg geen antwoord en omkijkend, zag hij dat oom niet geluisterd had. Hij scheen verdiept in eigen gepeinzen en een wijl later, zonder dat daartoe eenige andere aanleiding bestond dan eigen inwendig gesprek, zei hij: ‘Misschien neemt ge den ouden weg over Keulen, Frankfort en den Donau. Mooie stroom, in het najaar rustig en bezadigd, lijk een oud man. Al de schoone kasteelen langs zijn oevers kunt ge... neen, ze zijn niet te tellen. Misschien treft het wel dat ge, 's avonds in het gasthof, naar den naam vraagt van het goed vóór de poorten van Linz: machtige kastanjevrouden en tegen de berghelling een kasteel als een burcht, met fieren toren: graaf von Schnauzeck. Als ge tijd hebt, groet... zeg hem... nee, zeg niets. Alleen groeten.’

Michaël keek niet op. De doffe slagen van de paardenhoeven in het losse zand, gedragen op het donkere zoemen van de bosschen: geen ander geluid meer.

‘Of wanneer ge Weenen nadert, de lange weg door het open land en de dreven, - het zal in het najaar zijn, - en de zwanen op de vijvers en het schoone, donkergroene gras. Paarden en

ruiters, en... Neen, langs daar zal uw reis niet gaan. Maar ge kunt nooit weten, ge kunt nooit...'

Zijn stem was aarzelend gefluister en als Michaël hem aankeek, zag hij zijn onzekere oogen en den afwezigen blik. Het dacht hem dat de hand rilde, die hij drukte. Hij hief dan de hand ten groet en geen woorden vindend die pasten, zweeg hij.

Alleen reed hij den weg op, waar boven de verre boomen de scherpe spits van Sint Pieter oppuntte. Als hij aan de buiging van den weg omkeek, stond oom Alexander daar nog. Michaël wuifde met de hand, maar zijn groet werd niet beantwoord.

* * *

De volgende week reisde hij af, door Aimée vergezeld tot aan de rijksgrens. Zij was heel en al lieftalligheid en hij glimlachte om haar haast kinderlijke opgeruimdheid. Een oogenblik kwam in hem de bekoring op om haar mee te nemen, allicht duurde de reis lang en hij zou ginder alleen zijn. Maar hij zweeg wijselijk, wetend wat zij dragen kon.

Bij de doorreis te Loven was hij Corbeels gaan groeten en had hij de vlugschriften bezorgd, die hij in leen gekregen had. Een goede reis, met een gunstigen uitslag van zijn poging, was hem toegewenscht geworden, gul en oprecht. Maar de drukkersgezel had daarbij niet vermeld wat meester van der Noot bij de laatste geheime vergadering gezegd had, wanneer Corbeels openhartig verklaarde dat hij den jongen graaf en attaché, zij het dan ook maar vaag, ingewijd had in de plannen en de vooruitzichten. Van der Noot, die Brussel kende, had afkeurend het hoofd geschud: 'Een willoos werktuig in de handen van comtesse d'Irvaing, die te Brussel de plak zwaait. Zonder eenige overtuiging. Bereid te verraden, als nieuw gewin of grootere invloed kan gewonnen worden. Bourgeois, in de meest ongunstige beteekenis van het woord. Het ware goed deze menschen alleen met uiterste omzichtigheid te benaderen.'

Corbeels antwoordde niet op deze scherpe veroordeeling. Hij wist dat Michaël anders was. Maar kon hij het bewijzen?

* * *

De talrijke brieven, die hij met den keizerlijken koerier voor Aimée meegaf, eindigden meest alle met de woorden: ‘Mijn verblijf alhier duurt langer dan wel eenigszins kon voorzien worden. Maar ik reken er op binnen zeer afzienbaren tijd te kunnen afreizen.’ Aan zijn moeder schreef hij echter uitvoeriger, wetend dat zij belang stelde in zijn opdracht: maar veel bemoedigends kon hij haar niet mededeelen. In een bittere bui schreef hij haar eens: ‘De keizer beschouwt ons als muitende kinderen en is dan ook voornemens ons dienvolgens te behandelen. En vooreerst als muiters: op talrijke vergaderingen heb ik te hooren gekregen, dat den keizer uit zijn erflanden alleen koppig onbegrip en halsstarrige weerstand gebracht wordt, en dat zijn lankmoedigheid ten slotte zal moeten wijken voor zijn rechtmatigen toorn. Alsof ik er niet bij elke gelegenheid op wijs, dat zijn onderdanen niets anders verlangen dan hem trouw aan te hangen en zijn bevelen gehoorzaam uit te voeren, in zooverre dit alles overeenkomt met traditie en voorrecht. En als kinderen, die nukkig zijn en eigenzinnig, wil men ons behandelen, ons onmondig verklarend, niet kunnend noch willend begrijpen welke de verheven bedoelingen van Zijne Majesteit zijn, als die door edict en voorschrift tot ons spreekt. Het is zeer moeilijk voor mij hier den rechten toon te vinden, die onze fierheid vertolkt en hun eigenwaan niet kwetst. Ondertusschen gaat de tijd, die zeer kostbaar moet zijn, voorbij en ik kan mij voorstellen hoe de toestand ginder moet zijn...’

Gravin Martha begreep wel waarop deze laatste woorden zinspeelden, maar in haar antwoorden repte zij geen woord over wat in het land broeide en dreigde, hoewel menige onrustwekkende echo daarvan tot in haar afzondering was doorgedrongen. Van uit Brusselsche kringen had zij niet zonder eenige onrust vernomen, dat sterke invloeden gewerkt hadden tegen de zending van haar zoon en zelfs werd openlijk verteld dat hij, al behoorde hij dan misschien niet de facto tot de partij der rebellige patriotten, toch verdachte vriendschapsbetrekkingen onderhield met menig gesuspicieerd personage,

meer dan behoorlijk in gekende en wantrouwig bekeken abdijen verbleef, en vooral omgang had met een bekenden drukkersgezel te Loven, wiens rol in dezen beroerden tijd duidelijk uit te teekenen was. Comtesse d'Irvaing, die zij haar kommer kloeg, glimlachte om wat zij adderengesis en hondengeblaf noemde en stelde gravin Martha gerust met de woorden: ‘Hij maakt carrière! Zijn bekwaamheid maakt te Weenen een gunstigen indruk.’

Zoo ging de winter voorbij, en het voorjaar, en ook de zomer. In het najaar kon hij eindelijk berichten: ‘Over een paar weken hoop ik bepaald te kunnen afreizen.’ Aimée vond dit bericht tusschen een paar billets-doux van koppige aanbidders, op een rustig moment tusschen twee feesten, en het was haar niet onaangenaam. Allicht bracht zijn terugkeer nieuwe afwisseling in het mondaine leven dat, in zijn bonten roes, al wat nieuw en onverwacht was dankbaar begroette. Gravin Martha verheugde dit bericht niet in dezelfde mate; zij wist hoe de toestand in het land gespannen was en elk oogenblik dit onweer losbarsten kon.

Even te Luik pleisterend, waar hij kennissen had in de onmiddellijke omgeving van den prinsbisschop, werd hem met een ernst, dien hij minstens als sterk overdreven beschouwde, gewezen op de internationale drijverijen, die op niets minder dan op de verdrijving van den Oostenrijkschen bezetter aanstuurden. Michaël moest glimlachen om deze berichten, luisterde echter beleefd. Ofschoon hij wist dat op afstand alles groote, vaak afschrikwekkende afmetingen krijgt, vermoedde hij aan de kern, die het hem medegedeelde nieuws bevatte, dat er wel een en ander tijdens zijn afwezigheid was geschied, dat eenige onrust wettigen mocht. Hij verhaastte daarom zijn vertrek. Te Loven vernam hij van dominus Coornhert, dat troebelen in het noorden van Brabant uitgebroken waren en hem werd niet verheeld, dat Turnhout wel een brandpunt van de komende gebeurtenissen kon worden. Zijn besluit was dra genomen, en hij richtte den koers naar het Noorden. Corbeels' magazijn had hij gesloten gevonden en de jonge Brepols, zijn

helper, kon hem maar vage aanduidingen omtrent doening en verblijf van zijn patroon bezorgen.

In den vroegen morgen reisde hij af. De teere luister van dezen Octoberdag zou hem in gewone omstandigheden ontroerd hebben bij dezen terugkeer in het vaderland. Roerloos stonden de bronzen loofbosschen in den morgenmist, en met het stijgen van de zon gleed dit schoone land voor hem open, de milde glooiingen van de Demerstreek en dan de eindelooze vlakten van hei en broeken. Maar zijn aandacht stond op andere dingen gericht en de onrust verteerde hem.

Op den middag poosde hij even te Herentals en in 'De Zalm' mocht hij vernemen, dat dien morgen voorzeker iets was geschied; kanongedommel was gehoord geweest in de richting van het noorden en de postiljon van de Liersche postkoets had weten te vertellen, dat keizerlijke troepen daags te voren en in den nacht door de Netestad getrokken waren. De waard zelf bekeek Michaël met eenigen argwaan, die echter aldra week wanneer deze hem in echt en onvervalscht Brabantsch te woord stond.

Bij Kastel ontmoette hij de eerste vluchtelingen uit Turnhout, die op kreugel en hondenkar hun schamele have trachtten te redden. Zij deden hem schrikwekkende verhalen over moord en plundering, stroomen bloeds en bergen gesneuvelden. Maar Michaël wist wat hij van deze op hol geslagen verbeelding als waarheid mocht aanvaarden, en met brijzels bouwde hij de werkelijkheid op. Even aarzelde hij of hij doorreizen zou: het gevaar aangehouden te worden, was lang niet denkbeeldig en zijn reispapieren zouden aldra zijn ambt en den aard van zijn zending verraden hebben, wat op dezen dag in de Turnhoutsche omgeving zeker niet als een aanbeveling kon gelden. Maar hij dacht aan zijn moeder en het gevaar dat zij allicht loopen kon; hij draalde niet langer en reed den weg naar de stad op.

Dra minderden de vluchtelingen en bij de Turnhoutervoort gekomen, zag hij de drukte in de straat. Ruiters reden voorbij; fouragewagens klabetterden over de straatkeien. Hij voelde dat hij achternagekeken werd, maar draalde niet.

Op de Markt was het de drukte van de groote dagen. Er stonden wachtposten aan de markthoeken, aan het stadhuis en bij de straatmonden. Paarden waren aan den kerkhofmuur gebonden en bij ‘De cleyne Keyser’ stonden drie kanonnen, die danig veel bekijks hadden.

‘Te laat, heer,’ gilde een militair, die duidelijk te sterk het Turnhoutsche gersten had aangesproken. ‘Schröder heeft rechtsomkeer gemaakt en hier wat van zijn kameraadjes en een beetje speelgoed achtergelaten. Ge moest een halven dag vroeger aangekomen zijn.’

Michaël sloeg geen acht op wat de man verder lalde en liet den klopper vallen op de poort van ‘De cleyne Keyser’. Hij moest geruimen tijd wachten, en begon reeds te vreezen dat Thoenemans zou gevlucht zijn. Maar eindelijk klonken er stappen in de gang, en door het geopende kijkgat werd gevraagd wat er gewenscht werd.

Van Thoenemans, die de stad niet verlaten had, daar Claire alle dagen haar derde kind verwachtte, vernam hij het relaas over den slag, die van de vroege morgenuren tot tegen den middag gewoed had en waarbij de Oostenrijksche compagnies van Schröder er niet alleen niet in geslaagd waren het patriottenleger onder van der Meersch uit Turnhout te verjagen, maar smadelijk den aftocht hadden moeten blazen, met achterlaten van drie stukken geschut en talrijke gesneuvelden. Aan den kant der Patriotten waren maar geringe verliezen, - de lijken lagen in Sint Pieter opgebaard en zouden 's anderen daags begraven worden. Eenige huizen waren verwoest en in de Gasthuisstraat smeulden nog branden, maar alles bij elkaar genomen, was het veel beter afgeloopen dan iemand kunnen vermoeden had. Thoenemans zelf gunde den Oostenrijker dezen terugslag wel, maar wenschte uit den grond van zijn hart zoo spoedig mogelijk het einde van deze herrie te zien: krijgsrumoer paste kwalijk bij zijn rustigen handel en ten slotte zouden de Patriotten, hoe nobel hun streven ook was en hoe onversaagd hun moed, het tegen de geoefende Oostenrijkers - en dan liefst zoo spoedig mogelijk, - moeten afleggen. Michaël wist

beter, maar wachtte zich wel daar iets van te laten vermoeden. Hij nam maar liefst afscheid en den raad van zijn schoonbroeder volgend, reed hij om de stad, langs Begijnhof en Hessie, en bereikte door bosch en hei den zandweg, die naar de kasteeldreef kronkelde.

Het ging reeds naar den avond toe en de nevel, die in de morgenuren over het land gehangen had, klom boven de grauwe hei en de vale beemden. Boven da bosschen hing een luie maan en er pinkelde reeds een enkele ster. Michaël ademde verlicht als hij tegen den teergroenen avondhemel de donkere silhouet van het kasteel geëtst zag, maar dan glimlachte hij om zijn vrees. Toch sloeg hem de angstige verrassing om het hart, als hij op het plein gehinnik van paarden hoorde en een paar soldaten bemerkte.

Iemand kwam op hem toe, maar hij trok hem stout voorbij, bond zijn paard aan de trapleuning en stapte naar de deur toe. Hij hoorde stemmen als hij binnentrad.

'Gij!' riep hij in hoogste verwondering, wanneer hij Corbeels zag die, aan de groote tafel gezeten, van een brief opkeek dien hij in de hand hield. Een breede steekhoed, met vlammende Brabantsche kokarde, lag op een stoel. Als Corbeels rechtstond, zag Michaël den langen sabel, die met blinkenden gesp aan den leeren middelband hing.

'Verontschuldig,' glimlachte de drukker, 'in dergelijke kleedij hier op bezoek te komen. Ik kan niet denken hoe mijn aangezicht er uit moet zien, maar afgaand op handen en kleeren, kan het niet erg verzorgd zijn. Maar wellicht hebt gij reeds vernomen wat er geschied is?'

'Hier?' fluisterde Michaël moeilijk en zijn oogen gingen naar zijn moeder, die bleek, maar met trotschen, haast uitdagenden glimlach, bij de tafel stond.

'Ik bedoel: te Turnhout,' antwoordde Corbeels geruststellend, 'maar mijn tegenwoordigheid hier was bedoeld om mogelijk onheil te voorkomen. De Oostenrijkers zakken naar Lier af, en waarschijnlijk zullen onze troepen tegen den avond den vijand achtematrekken. Uw functie te Brussel is door meer

dan een gekend. Er zijn ook onverantwoordelijke heethoofden in onze rangen, en in het vuur van de eerste overwinning... Er is niet veel noodig om den rooden haan boven hof en bezittingen te zien kraaien. Ik heb dat met deze sauve-garde willen voorkomen.' Hij reikte Michaël den brief toe.

Deze las hem aandachtig. 'Volk van Brabant?' vroeg hij, op den stempel wijzend. Er lag verre spot in zijn stem, maar Corbeels deed alsof hij dit niet merkte en antwoordde beslist en rustig: 'Ja, Volk van Brabant. De Brabantsche vlag wappert op St.-Pieterstoren. Op den steiger van het Schepenhuis staat de standaard met den Brabantschen leeuw geplant. Gisteren is op het stadhuis het manifest aan het Volk van Brabant van af de pui afgelezen, waarbij de onderdanen van Zijne Keizerlijke Majesteit van hun eed van getrouwheid en gehoorzaamheid ontslagen werden, Jozef II vervallen verklaard en de soldaten in dienst van het Brabantsche Volk en diens gevolmachtigde van der Noot gesteld werden.'

'Van der Noot?' fluisterde Michaël, bleek en ontdaan.

'Hij is de volksgevolmachtigde. Generaal van der Meersch heeft de overwinning behaald.'

'Zoodat werkelijkheid is geworden, wat ik hun zoo langen tijd heb voorspeld,' sprak Michaël als voor zichzelf.

'Kan het u spijten?'

Michaël antwoordde niet onmiddellijk op deze vraag. Hij lei den brief op de tafel, keek naar buiten, waar in de schemering de wachten op en neer gingen. 'Ik ben te lang afwezig geweest en er is te veel geschied om nu reeds een rijp oordeel te kunnen vellen. Ik zou u meer vragen moeten stellen, maai ik kan denken dat de omstandigheden u bitter weinig tijd gunnen. Mogelijk zie ik u nog een dezer dagen? In ieder geval moet ik u nu reeds van harte danken om wat gij voor mijn moeder en dit huis hebt gedaan. Uw aanwezigheid en deze sauve-garde...'

Corbeels hoorde de ontroering in zijn stem en glimlachte. 'Dat lag toch voor de hand,' zei hij luchtig. Dan boog hij vóór gravin Martha, groette hoofsch en trad naar de deur toe. Michaël vergezelde hem tot op het terras.

‘Ik moet u niet zeggen,’ zei hij warm, ‘dat dit huis altijd voor u openstaat.’

Corbeels knikte, kort en kordaat. Hij wenkte de wachten, wipte in den zadel als een geoefend ruiter. ‘Mogelijk blijf ik een paar dagen te Turnhout, ‘Den Ossekop’, op de Markt.’

Als Michaël binnenkwam, stond zijn moeder nog aan de tafel, met den brief in de hand. Zij lachte bitter en hoonend. ‘Beschutting moeten aanvaarden van brigands...’

Maar hij schudde het hoofd. ‘Laat mij u groeten, en zeggen hoe verheugd ik ben u hier veilig terug te vinden. Onderweg waren de berichten verre van geruststellend.’ Hij zag hoe haar trekken bij deze woorden eenigszins ontspanden.

Tot laat in den avond was hij luisterend naar haar relaas en eens te meer moest hij den klaren blik van deze vrouw bewonderen die, vaak maar over gebrekkige inlichtingen beschikkend, toch uit het zoo wisselend aspect van het gebeuren de vaste lijnen der feiten kon afleiden. Zij zag den toestand donker in en scherper dan hij, had zij de gebeurtenissen in Frankrijk en de groeiende volksmacht als zijnde van wereldbeteekenis aangevoeld. De Bellincourt, die te Parijs een niet geringe rol speelde, was onlangs op bezoek geweest en had daarbij voorspeld, dat de principes der Fransche Revolutie als een stormwind over de wereld zouden scheren. Michaël trachtte haar gerust te stellen, en verhalend over eigen reis en wederwaardigheden, leidde hij haar aandacht af van de drukkende, dagelijksche zorgen. Oom Alexander, die mee aanzat, verloor geen woord, geen enkel gebaar.

‘Meer dan deze magere woorden heb ik,’ glimlachte Michaël, ‘en het spijt mij zoolang gewacht te hebben om u daarmee te verrassen, maar al deze rumoerige gebeurtenissen hebben schuld aan de vergetelheid.’ Hij opende zijn jas, haalde een brief uit den binnenzak en reikte hem oom Alexander over. ‘Uw geschenken, moeder, liggen nog in mijn reiskoffers, en die zijn recht naar Brussel gegaan.’

Hij keek op bij den kreet van uiterste verrassing, dien Alex-

ander slaakte. Hij zag zijn bevende handen, die het zegel gebroken hadden en den brief openplooiden.

'Van den keizer?...' fluisterde hij moeilijk.

Hij las, de brief rilde in zijn handen. Zijn aangezicht was vaalbleek geworden en twee tranen, biggelend in de glimmende oogen, rolden, dan over zijn aangezicht.

Moeilijk stond hij recht, beet op zijn tanden dat het knarste. Hij moest zich vasthouden aan den tafelrand, zijn handen gespannen als klauwen. Zonder één woord te zeggen ging hij naar de deur toe, verliet de kamer. Hard was de val van de deur in deze stilte.

'Wat beteekent dat?' vroeg gravin Martha.

'Ik kan het vermoeden,' glimlachte Michaël en hij reikte haar den brief over.

Zij las, en lezend begreep zij. 'Eerherstel... uniform... lijfrente... Joseph II, Empereur et Roy...' Traag lei ze de akte neer. 'Deze zending is dan toch geslaagd,' zei ze bitter.

Michaël schudde het hoofd. 'Gun hem deze late vreugde, moeder. Mij heeft het niet veel moeite gekost.' Meer kon hij haar niet zeggen. Hij had de kasteelen aan den Donau bezocht en menige echo uit het onbezorgde soldatenleven had hij aldaar opgevangen; men had hem het slot gewezen waar de adellijke dame woonde, die de inzet van het fatale tweegevecht geweest was. Het had volstaan éénmaal de vraag te stellen naar den ouddragonderskapitein van Zijne Majesteit. Wanneer hij afreed, was dit het geschenk geweest dat de keizer hem, om zijn toewijding en goede diensten, had laten afgeven. Hij overdacht dit en oordeelde het beter dit alles maar te verzwijgen.

De deur kraakte en wanneer Michaël omkeek, zag hij den dragonderskapitein in de vergane, verkleurde uniform. Roerloos, gespannen als een boog, stond hij in de deur en groette militair. Onwillekeurig stond Michaël recht. 'Oom Alexander!' riep hij.

'Geen gekheid, Alexander!' beet gravin Martha neerhalend. 'Er is gespuis in de buurt en de minste onvoorzichtigheid kan ons duur te staan komen.'

‘Moeder!’ riep Michaël ingehouden. Maar oom Alexander had reeds rechtsomkeer gemaakt en traag gleed de deur dicht. Wanneer Michaël laat op den avond naar zijn kamer klom, filterde een magere lichtstreep door de breede gang. De deur van ooms kamer stond op een kier en hij zag den dragonderskapitein, staand vóór den grooten wandspiegel.

Hij kuchte en bij dit geluid keek oom Alexander om. Ziend wie er wachtte, kwam hij naar de deur, stak Michaël de hand toe en bleef zoo geruimen tijd staan, de hand in den stalen greep van zijn handen. Maar spreken kon hij niet.

XXV.

's **A**nderen daags in den voormiddag trok Michaël naar Turnhout en zocht er Corbeels op, dien hij maar eerst na het plechtige Te Deum, dat in Sint Pieter gezongen werd, kon treffen. Ofschoon hij er aanvankelijk eenigszins tegen opzag, zich in gezelschap van Corbeels, die een voorname rol in de gebeurtenissen dier dagen gespeeld had, in volle straat te vertoonen, vergezelde hij hem toch in de kerk om de lijken van de Patriotten, in den slag gesneuveld, te groeten, en de pakkende stilte in de kerk, de traag voortschrijdende menigte, een schreiende vrouw naar een der roerlooze gestalten gebogen, dat alles greep hem aan, meer dan hij zeggen kon.

Bij het middagmaal vermeldde hij zijn bezoek aan Corbeels met een enkel woord, en hij bemerkte dat zijn moeder onaangenaam getroffen werd door dien naam. Oom Alexanders verlangen vermoedend, bracht hij het gesprek op zijn reis en zijn kleurig relaas boeide beider aandacht.

Na den middag trok hij nogmaals uit. Hij achtte het van belang, vóór zijn afreis naar Brussel volledig op de hoogte van den toestand te geraken en niemand beter dan Pieter Corbeels kon hem daarbij van nut zijn. Maar hij wachtte zich wel dit aan zijn moeder te zeggen.

Hij kon haar echter niet bedriegen en bij zijn terugkeer, tegen avond, zei zij hem: ‘Ik mag u niet verbergen dat deze bezoeken mij ten zeerste onaangenaam zijn...’

Hij wankelde onder haar onverhoedschen aanval. ‘Ik begrijp niet,’ stamelde hij, een oogenblik onthutst. Haar blik liet hem niet los en hij kende haar macht, maar sloeg de oogen niet neer.

‘Dat is geen gezelschap voor u,’ hernam zij. ‘Klein volk heeft kleine gedachten.’

‘Zijn zaak is groot, moeder.’

‘Wat?’ Zij was bleek geworden, zijn woorden waren haar een slag in het gelaat. ‘Zijn zaak...’ Haar oogen fonkelden hem tegen en hij voelde hoe alles hem ontviel; zoo menigen keer had hij deemoedig het hoofd gebogen.

‘Hij is een eerlijk man en verdedigt een eerlijke zaak... Ik zie niet in...’

‘Dan zal ik het voor u zien,’ antwoordde zij schamper. ‘Als gij uw toekomst voor een handvol muiters in de schaal wilt werpen...’

‘Het zijn menschen,’ wedervoer hij rustig, ‘en schoone menschen. En ik kan hun zaak begrijpen.’

Zij bekeek hem neerhalend. ‘Morgen misschien ook in uniform, luitenant van dien troep muiters?’

‘Neen, moeder,’ fluisterde hij. Hij kon niets meer zeggen; wat hij op dit oogenblik voelde, verraste hem zoo, dat hij er sprakeloos van bleef. Hij zag de bleeke, verstarde aangezichten van dezen die den dood waren ingegaan om de verdediging van eigen aard en wezen. Hij hoorde de kalme en toch bewogen stem van Corbeels, die zakelijk uiteenzette, aanstipte, betoogde, en hij wist thans dat hij, ofschoon boven en buiten dit volk gegroeid, toch, gebonden door bloed, godsdienst en taal, een kind was van datzelfde volk, zijn eer als de zijne beschouwde, zijn smart voelde en er met onverbreekbare ketens aan gebonden was. Maar dat kon hij haar niet zeggen.

* * *

Na den aftocht van de Oostenrijksche troepen waren de wegen opnieuw veilig en Michaël reisde naar Brussel af, thans niet den gewonen weg over Tongel en Loven nemend, maar zich eerst begevend naar de Scheldestad, waar hij hoopte eenige persoonlijkheden uit regeeringskringen te kunnen ontmoeten.

Zijn thuiskomst verraste Aimée. Zij had met de gebeurtenissen, waarvan een echo de hoofdstad bereikt had, op een merkelijke vertraging gerekend en vernemend dat hij langs Turnhout om gereisd was, verwonderde het haar hem reeds zoo spoedig te zien. Zij verraste hem met het bericht, dat denzelfden avond een feestmaal werd gegeven waarop vooraanstaanden uit de kringen van kunst, handel en bestuur uitgenoodigd waren. Hij zou zeker het middelpunt van aller belangstelling zijn.

Hij zag hoe zij zich verheugde en hij bedacht bitter, hoe dankbaar deze rol van curiosum hem zou staan. Zijn lastige reizen en zijn langdurige afwezigheid hadden zijn heimwee naar den rustigen, gezelligen thuis gevoed en al zijn verlangen ging naar de geslotenheid van de avonduren, een vuur in den haard, zijn vrouw... Vaak had hij gedroomd van kinderlach en speelsch getater.

Hij zag haar bloeiende gezondheid; zij was als een vogel, lustig en zorgeloos. Haar glimlach had een vreemde bekoring. Zij was argeloos kind en tevens vrouw, ondoorgrondelijk. Wat kon hij haar weigeren?

Hij verscheen op het feestmaal en was wat Aimée voorspeld had: het middelpunt van aller belangstelling. Hij had de wereld gezien en wist zijn ervaring en inzicht sierlijk onder woorden te brengen; weinigen ontsnapten aan deze bekoring.

Alleen zijn tante, de comtesse d'Irvaing, was matig met haar bewondering. Michaël had maar amper de gelegenheid gekregen haar te groeten, opgenomen in de drukte van het feest, van hand tot hand overgeleverd. Wanneer na het eetmaal de paren in den dans gleden, kon hij ongehinderd het hoekje bereiken waar de oude dame dit jong en speelsch gedoe met onverstoorbaren glimlach in oogenschouw nam. Wanneer hij vóór haar boog

en eerbiedig de hem toegestoken hand kuste, had hij gezien hoe haar glimlach koel werd, haast een grimas, en hij vroeg zich af wat dit wel mocht beduiden.

'Het spijt mij niet vroeger de gelegenheid gehad te hebben u te kunnen zien, ma tante,' zei hij, 'ik ben dezen namiddag eerst thuisgekomen en...'

Zij scheen dit niet gehoord te hebben en, naar de paren wijzend die sierlijk op het rhythme van de muziek bewogen, fluisterde zij: 'Mon cousin heeft in de hoofdstad deze kunst niet beoefend?'

Hij schudde het hoofd. 'Neen, dansen scheen mij een al te lichtzinnig vermaak in de ernstige omstandigheden waarin mijn bezoek plaats greep...'

Haast onmerkbaar glimlachte zij. 'Ik heb diplomaten gekend die al dansend grootere successen boekten dan met de drukste en knapste besprekingen. Denk aan Aimée!'

'Aimée...' herhaalde hij bitter. Hij had gezien hoe zij onvermoeibaar van den eenen dans in den anderen gleed, glimlachend, lieftallig buigend, vlinderend gesprek onderlijnend met sierlijk gebaar van hand en hoofd.

'Het zou wel kunnen dat zij meer doet, en ook gedaan heeft, voor haar heer gemaal, dan deze wel schijnt te vermoeden.'

Hij knikte gelaten. 'Mogelijk, ma tante. Zij schijnt in ieder geval haar... diplomatenberoep con amore te beoefenen.'

'Een tikje jaloersch, mon cousin?' Een oogenblik zag hij een ondeugende schittering in haar oogen. Dan werd haar blik weer ingekeerd, ondoorgrondelijk. Lichtjes naar hem toegebogen fluisterde zij: 'En uw zending? Ik vernam reeds een en ander. Van uit Weenen werd gevraagd, - misschien was het ironisch bedoeld, maar ook zoo komt de waarheid aan den dag, - wat comte de Velthoven nu was: trouw dienaar van Zijne Majesteit of advokaat van wat thans het 'Volk' wordt genoemd...' Zij keek hem vragend aan en daar hij niet antwoordde, sprak zij met ongeveinsde voldoening: 'Ik meen, maar heb mij wel gewacht dit te zeggen: hij is beiden geweest. Handig, mon cousin, zeer handig. Vooral in dezen tijd...'

Hij begon te vermoeden wat zij bedoelde en opstand groeide in hem, maar zij legde haar hand op zijn arm en fluisterde hem van achter haar waaier toe: ‘De tijd is onzeker. Geen sterveling weet wat uit deze beweging groeien kan, hoewel naar menschelijke berekening de troepen van Zijne Majesteit niet lang zullen wachten om dezen hoon te wreken. Maar ge kunt nooit weten. Partij kiezen zoolang de toestand onzeker is, moet roekeloos genoemd worden. Na uw lange afwezigheid hebt gij recht op een welverdiende rust, die in de huidige omstandigheden uitstekend te pas komt. U volgt mij, mon cousin? Tijd winnen...’

Hij begreep haar maar al te best en wat zij zegde, walgde hem, maar hij had den moed niet om te zeggen wat hem op de tong brandde. Haar scherp, sluw aangezicht, met de rusteloos turende oogjes, waaraan geen gebaar, geen glimlach uit de zaal ontsnapte, kwam hem onsympathiek voor en hij zocht naar een voorwendsel om zich te verwijderen. Hij moest aan Corbeels denken, den gullen, eerlijken volksman, en hij had heimwee naar zijn open woord en zijn onberekend gebaar.

‘Ma tante,’ zei hij en zij keek op bij den vreemden klank van zijn stem, ‘ik zal...’ Een schaduw gleed over de tafel, een dienaar boog en meldde: ‘Graaf Trautmansdorff...’

‘Excellence!’ boog comtesse d'Irvaing en rechtstaand ging zij den rijkgegalonneerden hoveling tegen. ‘De eer van uw aanwezigheid...’ Naar Michaël wijzend, stelde zij voor: ‘Onze ambassadeur, die zoo pas uit Weenen teruggekeerd is na lange afwezigheid en niet geringe verdienste verwierf in Zijner Majesteits dienst...’

Michaël zag hoe de staatsman bij 't hooren van deze woorden aandachtig werd, daarna boog en welkom in 't vaderland wenschte. Hij wist wel wat belang hij aan deze woorden hechten moest. Het stond hem tegen nog langer dit spel van schijn en uiterlijk bedrog te spelen en zich verontschuldigend, verwijderde hij zich, zich niet storend aan den vernietigenden blik dien comtesse d'Irvaing hem toewierp. Hij hoorde haar nog zeggen: ‘Il doit être extrêmement fatigué.’

Rond hem spoelde de muziek als een rustige zee; hij zag geen paren meer, alleen het licht dat hem verblindde. Hij vond een deur, de duisternis van de gang was hem weldoende rust en een oogenblik leunde hij met het voorhoofd tegen den koelen muur. Dan zocht hij den weg naar den tuin.

Het was helledonker, een zachte regen reuzelde neer. Michaël stak zijn handen uit, de lichte wind streelde zijn aangezicht. Van heel ver bereikte hem het donkere gonzen van de muziek, maar het raakte hem niet. Hij had een verterend heimwee naar rust en stille ingekeerdheid, maar wist met smartelijke zekerheid, dat hij deze hier niet vinden zou.

* * *

De eerstvolgende dagen vermeed hij opzettelijk zich in het openbaar te vertoonen, hierin echter den raad van comtesse d'Irvaing niet volgend, maar hij voelde geen behoefte aan luidruchtig gezelschap. Ter eigen beleering en overzicht schreef hij zijn herinneringen, bevindingen en indrukken over zijn reis naar de keizerlijke hoofdstad en zijn verblijf aldaar neer, niet strevend naar sierlijkheid in de uitdrukking, maar alleen op het oog hebbend de juiste weergave, door het scherp teekenende woord en het schilderende beeld. De dagen, die hij aan deze bezigheid besteedde, schonken hem een stil, maar stevig genot en noch de pruilende ontgoocheling van Aimée, noch de menigvuldige uitnoodigingen die hem bereikten, konden hem bewegen zijn afzondering op te geven.

Het was trouwens niet noodig op inlichtingen uit te gaan om op de hoogte te blijven van de zich snel ontwikkelende gebeurtenissen in het land. Herhaalde malen werd hem, door onbekenden bode, een missive bezorgd, die bij nader onderzoek uit de handen van Corbeels afkomstig scheen te zijn en waarin bondig relaas werd gegeven over feiten en toestanden. Langen tijd bleek dit ook niet noodig te zijn. Het legertje der Patriotten, dat Turnhout zegevierend verdedigd had, rukte naar de hoofdstad op en overal weken de Oostenrijksche troepen.

Half December deed meester van der Noot, leider van de nieuwe Brabantsche Staten, zijn plechtige intrede te Brussel en Michaël had alle gelegenheid om vast te stellen, hoe betrouwbaar vriendschappen en overtuigingen waren. Een ware roes van feesten en plechtigheden dreef over de stad en waar vroeger de Oostenrijksche arend geestdriftig werd toegejuicht, viel thans den Brabantschen leeuw hartstochtelijk eerbetoon ten deel.

Michaël kon er niet toe besluiten mee te doen. Noch de vertooning van ‘La Mort de César’ in den schouwburg, waar van der Noot, de ‘Bevrijder des Vaderlands’ zooals de volksmond hem grootsprakerig noemde, bezongen, gekroond, gevierd werd, noch het plechtige Te Deum in Sinter Goedele, waar op een knielbank, alleen aan gekroonde vorsten voorbehouden, de ‘Verlosser des Volks’ geknield zat, konden hem bekoren. Hij doorzag dit ijdele getier en klatergoud kon hem niet begoochelen. Hij verlangde er naar Corbeels te zien; hem zou hij, openlijk en onverbloemd, zijn meening zeggen, want hij wist dat deze aangelegenheid hem dieper raakte dan eenigerlei andere zaak en hij voelde het zijn plicht, de harde woorden te spreken die hier pasten.

In plaats van het verlangde bezoek vond hij een vlugschrift op zijn werktafel, met het geteekende borstbeeld van Messire Henry van der Noot, Ministre Plénipotentiaire du Brabant. De opdracht luidde: ‘Aen Heyntje Van der Noot, ons Heyntje, de verlosser van 't Volk, de oppervader van de Vaders...’ Glimlachend las Michaël:

> ‘Voorwaar, daer is geen penn' bekwaem
> Of Pers, te drucken syne faem;
> Zoo verr' de sterren sweven
> Verdient Hy seer veel lof en eer;
> Dus, Fama, blaest al meer en meer:
> Dat Van der Noot... lang leve!’

Hij moest niet verder lezen; de opgeschroefde toon kon hem niet bekoren. Hij zocht op de keerzijde naar den naam van den

drukker en het was hem een voldoening daar niet den naam van Corbeels, Loven, te vinden, maar ‘t'Antwerpen, by B. Carstiaenssen, Boekdrukker, Boek-verkooper op de Steenhouwersvest.’

XXVI.

Wanneer Michaël in de verte den galm van de kloosterklok hoorde, knikte hij onwillekeurig; lang had hij er naar verlangd. Van pas buiten de Turnhoutsche muren was de regen aan 't vallen gegaan, killig sneeuwnat, dat de snijdende noordwester hem in het aangezicht zwiepte. Over de breede hei, langs de poelen van den Liereman, was geen beschutting te vinden. Bij het hooren van de kloosterklok dacht hij vergenoegd aan knepperend haardvuur en warmen drank. Hij dreef zijn paard tot spoed aan.

Hij dacht er aan dat het lang geleden was sedert zijn laatste bezoek aan de Postelsche abdij, wanneer hij zijn heer ende meester abt Peeters ten grave had helpen dragen. Jaren waren verloopen, het leven had hem elders geroepen en veel van dezen die hij binnen de muren van het gewijde stift gekend had, waren uitgezwermd en elders werkzaam in den wijngaard des Heeren. Waar hij in gewone omstandigheden bij een bezoek aan zijn moeder meestal ook de abdij aandeed, hadden de onrustige tijden hem dit de laatste jaren verhinderd. Het kortstondig bestaan van de Brabantsche Staten, met de hoog oplaaiende politieke driften, had hem haast als een kluizenaar binnen de muren van zijn studiekamer gehouden; de abdijen hadden een fel besproken naam in die dagen en nu nog zou hij niet... Maar deze gelegenheid kon hij niet laten voorbijgaan. Hij dacht verteederd aan zijn eerste kind dat geboren was en aan Aimée, zijn vrouw. Dit doopsel mocht wel plechtig gevierd worden.

Eerst lang nadat het klokkengelui zijn oor bereikt had, kon hij den gestuikten, vierkanten toren met de spitse naald doorheen het dichte weefwerk van het naakte winterhout bespeuren.

De zware abdijpoort stond open, geen beweging was er op de binnenkoer. Michaël dreef zijn paard naar de kerk, sprong uit den zadel en bond zijn rijdier vast. Hij wist waar het graf was dat hij zocht en knielde vóór het zwarte, reeds sterk door weer en wind verknaagde kruis. Dankbaarheid die nooit sterven zou, gaf hem een gebed in.

De broeder-portier kende hem niet, liet hem in de groote spreekkamer. Alleen in de stilte, kwam ver geluid van stemmen tot hem, maar hij kon geen woord verstaan. Zijn oogen gleden over de gekende schilderijen. Hij schrikte op als een deur sloeg en een rijzige, doch stevig gebouwde figuur in de strenge, roomgele pij vóór hem stond. Hij zocht in zijn herinnering, vond en boog glimlachend: 'Dominus Huygens, abt van dit stift?'

De monnik schudde het hoofd. 'Duidelijk te merken dat onze edele gast langen tijd verzuimd heeft ons met een bezoek te vereeren... Vader abt, dominus Staessens, is ziek. En het ligt in de gebruiken dat de prior hem vervangt. Zoo...'

'Ik hoop hoogeerwaarden heer spoedig in volle gezondheid te mogen begroeten,' wenschte Michaël. 'Nu wordt mijn verzoek aan u gericht...' Hij glimlachte, als aarzelde hij de woorden te zeggen die zijn geluk moesten vertolken. 'Mij werd een zoontje geboren, mijn eerste kind. Ik zou het als een groote eer beschouwen het boven de vont te zien houden door...'

De prior begreep en een breede glimlach maakte zijn aangezicht mild. 'Laat ik u gelukwenschen en de hoop uitdrukken, dit kind te zien opgroeien tot eer van Kerk en volk... En wat uw verzoek geldt, ik geloof niet dat de regel dit verbieden zou. Maar kom, deze ontvangzaal dient alleen voor vreemdelingen en...'

Michaël boog. 'Dit was alles wat ik vragen wilde, eerwaarde vader. En van uw tijd wensch ik niet misbruik te maken.'

Prior Huygens keek hem onderzoekend aan. 'Geen uurtje om die kletsnatte plunje te drogen en den inwendigen mensch zijn recht te geven bij dit gure winterweer? Er is bezoek dat

u mogelijk belang kan inboezemen. Prelaat Hermans van Tongel werd juist aangediend; en gisteravond zijn enkele geestelijke heeren uit onze Fransche stiften aangekomen. Ik zal u vóórgaan.'

Michaël kon niet weigeren. Dit gulle gebaar trof hem, meer dan hij het zeggen kon. Hij volgde den prior door de gekende gangen en glimlachend begroette hij de vertrouwde dingen, het groote kruis aan den gekalkten wand, de zware tuya's in den binnentuin, de starre aangezichten van de heiligen in de brandglasramen; hier stond de tijd stil, deze rust geurde naar eeuwigheid.

Ergens gleed een deur open en een stem, die Michaël niet onbekend voorkwam, zei: 'Onze goede prior vergeet zijn gasten. Ik ga even op zoek.' Er naderde een stap en aan den hoek van de kruisgang stond Michaël tegenover den Tongelschen abt, Godfried Hermans, die verwonderd uitriep: 'Mon cher comte, wat geluk! Een eeuwigheid geleden...' Zijn rustig, breed aangezicht straalde en Michaël vleide deze gulheid als de warme gloed van wintervuur.

In de werkkamer van prior Huygens stonden drie, vier Witheeren, bogen eerbiedig. 'Fransche vluchtelingen,' legde Huygens uit, 'die hier om gastvrijheid hebben verzocht.'

Een broeder pookte het haardvuur op, stapelde versche berkenblokken bij; warme wijn werd geschonken.

'En ik ook ben een vluchteling,' deed prelaat Hermans, even wachtend als de anderen hem met verwondering aanstaarden. 'Het is wel het feest de Maria Virginis en naar aloude usantie zou een bezoek op dezen dag niet vreemd lijken. Maar ik ben, ofschoon niet literaliter, op de vlucht. Gisteren hebben de Franschen de abdij bezet...'

'De Franschen?' De vreemde Witheeren keken verrast op en verborgen hun onrust niet.

'Wat heeft Dumouriez hier te doen?' vroeg prior Huygens, het voorhoofd fronsend. 'Zes November was hij te Jemappes en alles liet voorzien dat hij naar het Zuiden zou doordringen.'

‘Voor ons was het ook een heele verrassing,’ ging prelaat Hermans voort. ‘De hoogmis was ongeveer uit als ik geroepen werd. Vijftig ruiters stonden vóór de prelatuur. Hoffelijk volk, moet ik toegeven. Ze hadden geloofsbrieven bij; de sauve-garde wenschten ze niet te zien, ze waren op doorreis en verlangden fourage. Merkwaardig ingelicht! Hermans, dien naam kenden ze en ook het regiment dat ik op de gelden van de abdij gelicht had. Is misschien onze redding geweest...’

‘Hoezoo?’ vroeg een der Fransche heeren verwonderd.

‘Wel gehoord over onze Brabantsche Staten en hun jammerlijk al te kortstondig bestaan? Den Oostenrijker verjaagd, voor een tijdje althans, en misschien nog te zwak om op eigen voeten te staan. Wat Jozef II ons aangedaan heeft... Nu, met toestemming van heel de abdij werd een lichting gedaan van 200.000 gulden om een regiment op te richten. Kempische jagers, - ze hebben hun taak verricht. Maar tweedracht en klein getwist had alles hier ondermijnd. Als de vijand terugkwam, stonden wij machteloos.’

Er was iets bitters in het moedelooze gebaar van zijn hand. Maar dan ging zijn volle aandacht weer naar de dingen van den dag en hij verhaalde verder: ‘Alles wisten ze, - die twee: Eustache, heette de eene en de andere de Choiseul, meen ik...’

‘De Choiseul?’ riep Michaël verrast.

‘Zegt die naam u iets?’

‘De naam... ik kan me vergissen,’ stamelde Michaël; hij glimlachte vreemd. ‘Mijn schoonbroeder draagt denzelfden naam. Het is lang geleden dat ons nog nieuws van hem bereikte, maar het heet dat hij in het Fransche leger dient.’

‘Groot, zelfs rijzig; lang, tamelijk scherp aangezicht; grijze oogen; nerveus, maar correct gebaar.’

‘Er kan weinig twijfel bestaan,’ wedervoer Michaël peinzend.

‘Nu, hij heeft de familie geen oneer aangedaan. Was trouwens ondergeschikt aan Eustache. Nu, deze laatste blijkt iets meer dan een gewoon soldaat te zijn. Bij het middagmaal,

waar ik mee aanzit, begint hij onverwacht over de cultureele rol van de abdijen, - ik had opgemerkt dat hij een kruis geslagen had, wat mij wel verwonderde. Ik zegde hem dat het werk der Bollandisten bij ons berustte en alles onder keizerlijk zegel lag. De Acta Sanctorum kende hij niet, maar hij kon dit werk hoogschatten; de Republiek verdedigde kunst en wetenschap, waar die ook bloeiden. Met zijn eigen degen hakte hij de zegels door en gaf ons schriftelijk opdracht het werk onmiddellijk te hervatten. Kijk, hier is het document.'

Het stuk had wel bekijks, maar de Fransche heeren bleken heel sceptisch te zijn. 'De Republiek, die zoogezegd kunst en wetenschap beschermt, zal u nog wel andere dingen leeren. Ons heeft ze royalisten gemaakt; eerst begrepen we niet waarom, maar nu onze abdijen aangeslagen werden en wij verdreven, hebben we verstaan! En nu zitten we hier...'

Prelaat Hermans schudde het hoofd. 'Is natuurlijk niet onmogelijk, maar een besten indruk lieten ze toch na. En het krijgsvolk gedroeg zich behoorlijk, - te veeleischend mag men ook niet zijn.'

'En nu? Wat gaan de tijden brengen?' vroeg Michaël.

Niemand bleek bereid een antwoord op deze vraag te wagen. De Fransche heeren keken niet op, maar hun stilzwijgen was het welsprekendste antwoord. Prior Huygens staarde peinzend in het haardvuur; Michaël wist dat hij van nature spaarzaam met woorden was.

'De tijd zal leeren,' antwoordde prelaat Hermans wijselijk. 'De Oostenrijksche tijd is niet rooskleurig geweest en hardhandig hebben wij ons moeten verzetten tegen onrecht en woordbreuk. Wat de Franschen beloven, klinkt niet onaangenaam. Wij kunnen hun krediet geven; blijkt het dat wij ons in hen bedrogen hebben, dan staat ons hetzelfde te doen. Zal iemand versagen?'

Zijn hand schoof traag over de tafel naar den roemer, waarin de donkere wijn leefde van rustige vuren. Michaël zag deze hand en in de breede mouw den gespierden arm; hij kende dit rustige, maar kordate aangezicht en den sterken, haast trotschen

wil die achter dit hooge voorhoofd leefde. Had hij thuis geen legerorder liggen, hem door Corbeels bezorgd, uitgaand van ‘Godefridus, door Gods genade abt van Tongerloo en Oversten van de Belgike-Krygs-Troepen, Aen alle syne onderhoorigen, Veldcapelaenen, Officieren...’? En was het niet mondgemeen in den lande, dat deze krijgshaftige abt zelf, te paard, het Tongelsche dragonderregiment aangevoerd had? Er was geen twijfel mogelijk: onrecht zou hij niet verdragen, van welken kant het ook kwam.

Een der Fransche Witheeren glimlachte; er was iets berustends in dien glimlach. ‘Wij hebben er ook zoo over gedacht,’ zei hij zacht, ‘de ervaring heeft ons anders geleerd. Ons klooster aangeslagen, staatsgoed, de kloosterlingen verdreven. Geloof me vrij, wij zouden niet ongedwongen den weg van de ballingschap opgegaan zijn.’ Op vraag van prior Huygens gaf hij een omstandig relaas van hun belevenissen.

Tegen vespertijd nam Michaël afscheid, maar de prior dwong hem nog eerst een lichten maaltijd te nemen. Zijn kleederen waren droog geworden; buiten had het opgehouden met regenen en laag ijlden de donkere wolken op den stormwind. Ja, ja, ze mochten hem zonder fout verwachten, lachte de prior.

‘Als er maar geen andere genoodigden zijn,’ waarschuwde prelaat Hermans. ‘Na den middag vertrok de Choiseul met een deel der manschappen en naar ik uit de gesprekken opmaken kon, ging de tocht noordwaarts.’

‘Noordwaarts?’ herhaalde Michaël verrast. Maar hij beheerschte zich spoedig, groette en reisde af.

De wind zat gunstig en zijn draver ijlde over het smalle pad dat door de hei kronkelde. Wanneer hij op de Turnhoutsche Markt kwam, begon hij de traag invallende schemering te merken.

Hij reed het plein voor het kasteel op en het verwonderde hem niet, bij de laatste boomen paarden te zien en enkele manschappen waarvan hij de uniform niet kende. Door het groote venster van de ontvangkamer straalde hem licht van kaarsen

tegen en hij wist dat er bezoek was. Een vreemde rust kwam over hem, hoewel hij niet wist hoe hij voor dezen man, die hem verwant en toch vreemd was, zou staan. Aan de deur luisterde hij even, maar geen enkel geluid trof zijn oor. Hij klopte, trad binnen. Een soldaat stond recht, sloeg aan en in het zachte licht der kaarsen zag Michaël dat aangezicht, dat hij onmiddellijk herkende hoewel het mannelijker, strenger, harder was dan het in zijn verbeelding leefde. Onbewogen was zijn blik, dan brak zijn aangezicht in een glimlach en de hand uitstekend, zei hij: 'Mon frèie, het lot spot vaak met den mensch. Het toeval wil...'

'Gezegend toeval!' antwoordde Michaël. Deze warme stem deed hem aangenaam aan. Hij keek rond. 'En alleen hier? Is moeder verwittigd?'

De krijgsman schudde het hoofd. 'Madame la comtesse heeft mij een paar minuten te woord gestaan. Mij, dit wil zeggen: den Franschen kapitein. Maar zoodra de schoonzoon tot haar sprak, is zij verdwenen. Magere ontvangst, mon cher frère...'

'En mijn zuster?' vroeg Michaël, zonder aandacht te geven op deze laatste woorden.

De Choiseul maakte een vage beweging met de hand. 'Was die maar hier. Hortense blijft te Parijs met de drie kleinen. Voorloopig althans.'

'Drie?' riep Michaël verrast uit. Dan kinderlijk blij: 'Gisteren is mijn eerste kind, een zoontje, geboren. Kom, ik moet u dat toonen...'

Hij nam hem mee naar boven. Samen bogen zij over de wieg, over het bed waar Aimée sluimerde. Geruischloos verlieten zij de kamer en stonden tegenover elkaar, begrijpend glimlachend.

Beneden ging de bel voor het eetmaal. Wanneer zij in de zaal traden, stond de Vrouwe daar zwijgend, wees met een gebaar de plaatsen aan en schelde den tafelknecht.

In stilte verliep het eetmaal. Gravin Martha stelde een paar vormelijke vragen, waarop Michaël rustig antwoordde. Wanneer de Choiseul een woord plaatste, scheen de Vrouwe dit niet gemerkt te hebben. Het was of hij voor haar niet bestond.

* * *

Vroeg in den morgen werd Michaël een missive uit Postel overhandigd. Hij vermoedde onverwacht belet en onaangeraam verrast scheurde hij den omslag open. Hij kende dit steile, sierlijke handschrift van den Postelschen prior en nieuwsgierig las hij.

Zijn vrees was ijdel geweest. Bondig werd hem bericht dat gisteren, kort na zijn vertrek, een bode uit Tongerloo was binnengeloopen met een brief uit Loven, waarin gemeld werd dat Pieter Corbeels door de Franschen aangehouden en naar Brussel overgebracht was, met bede zoo mogelijk alle invloeden in het werk te stellen om zijn vrijheid te bekomen. Het relaas over de gebeurtenissen, die de aanleiding vormden voor deze aanhouding, was eenigszins verward, maar zooveel was er uit te verstaan, dat de Fransche bezetting zich meer dan passend met de bestuurlijke aangelegenheden van de stad had gemoeid, waartegen de volksgekozenen zich kordaat verzet hadden. Een zekere notaris Van Resegem had verslag over de rumoerige zittingen opgemaakt en Corbeels had dit gedrukt en in ruimen kring verspreid. Den 25n November geschiedden reeds eenige aanhoudingen, den 28n was het de beurt aan Van Resegem en den 4n December werd Corbeels van zijn bed gehaald.

'In naem der vryheyt,' besloot prelaat Hermans, 'zit onze vriend in bittere gevangenscap. Het siet er naer uyt of onze fransche confraters wel eenig gelyck konden hebben... Vale.'

Peinzend keek Michaël op. Onmiddellijk begreep hij waarom deze brief tot hem gericht was. Prelaat Hermans wist dat de Choiseul in de buurt was.

Het wrong hem, nu reeds zijn schoonbroeder met een vraag te moeten lastig vallen. Maar hij begreep dat het de redding zou kunnen zijn en hij aarzelde niet.

Bij het ontbijt vond hij de Choiseul gelaarsd en gespoord. Er waren bevelen aangekomen en binnen het uur moest de troep afreizen in oostelijke richting. Hij zei dat met de onverschil-

ligheid van iemand, dien het reizen en trekken een gewoonte geworden is.

Zonder te wachten legde Michaël hem zijn vraag voor. Hij luisterde verstrooid toe, vroeg dan: ‘Wie is die man en waarom interesseert gij u voor hem?’

Michaël verhaalde over zijn Lovenschen studietijd en verzweeg niet, dat Corbeels op alle mogelijke wijzen tegen den Oostenrijker gewroet en gewrongen had. Dit laatste deed de Choiseul opkijken. ‘De man verdient belangstelling, maar ik zie niet in hoe ik Brussel bereiken kan. Ik moet dadelijk op marsch.’

‘Ik kan naar Brussel reizen,’ viel Michaël in. Hij sloeg den blik neer als de Choiseul hem vragend aanstaarde.

Pen en papier werden gebracht. Het was den krijgsman aan te zien, dat hij veiliger op een paarderug zat dan aan een schrijftafel en beter zwaard en degen dan de ganzeveer hanteerde, maar hij kreeg zijn taak af. Het papier toevouwend, reikte hij het aan Michaël over, zeggend: ‘Wacht er niet lang mee. Verdachten worden weleens naar Parijs gezonden.’

Buiten schouwde hij zijn manschappen, streng maar niet onvriendelijk. De paarden hinnikten in de frissche morgenlucht.

Vóór hij afreisde vroeg hij om de Vrouwe te groeten. Tot Michaëls verwondering verscheen zij, luisterde onbewogen naar zijn dankwoord en als hij boog, reikte zij hem haar hand ten zoen. Hij verzocht haar buiten op het terras te komen en zij weigerde niet. De ruiters stonden in onberispelijk carré. Luid riep hij: ‘De compagnie dankt om het goede onthaal. De Republiek vergeet dat niet. Feu!’

De geheven musketten knalden, paarden steigerden bij dit salvo. De hand groetend aan de muts brengend, daalde hij de trappen af, steeg te paard, reed aan het hoofd van zijn manschappen zonder eenmaal om te zien.

Wanneer de troep aan de buiging van den zandweg verdween, zei Michaël: ‘Ik zal ook afreizen, moeder.’

‘Waarheen?’

Hij legde haar uit wat met Corbeels geschied was en hoe zijn

redding misschien in zijn hand lag. Zij schudde onwillig het hoofd en norsch: ‘Uw plaats is hier, bij uw vrouw en kind.’

Hij knikte peinzend. ‘Ja,’ zei hij zacht en een glimlach verteederde zijn aangezicht. Maar hij vermande zich. ‘Ik kan hier vandaag gemist worden en ik heb een menschenleven in mijn hand. Ik zal dezen avond terug zijn.’

Zij hoorde wel dat niets hem van zijn voornemen kon afbrengen. Maar toch beet zij hem toe: ‘Wat maakt u dat kleine volk? Op de bres om dwaasheden goed te maken...’

Hij werd bleek onder haar hoonend woord. ‘Hij is mijn vriend,’ zei hij traag, pogend zich te beheerschen. ‘En ik heb hem nooit één dwaasheid weten begaan.’

‘Uw vriend? Ik zou van u verwachten dat die uit andere middens gekozen werden.’

Hij keek haar lang aan en onder haar oogen sloeg hij den blik niet neer. Zij voelde den weerstand en woede groeide in haar omdat zij hem niet meer willoos vóór zich wist. ‘Wie dankbaarheid van kinderen verwacht...’ smaalde zij en zonder verder woord of gebaar keerde zij zich om en liet hem alleen staan.

Hij ging naar boven, lei in 't kort uit waar het om ging; slaperig nog luisterde Aimée naar hem, maar antwoordde niet. Hij moest zich losrukken. Zijn hand ging over haar voorhoofd, door haar losgewoelde haren, over den schouder waarvan het zachte vleesch satijnachtig glansde in het broze morgenlicht. Even boog hij nog over het kind, dat rustig sliep. Dan ging hij.

Zelf zadelde hij zijn paard, hing den zwaren mantel om. Allicht stak de wind, die in den nacht gevallen was, weer op en de lage wolken voorspelden regen.

Hij trok den teugel aan, drukte zacht met de sporen. Het paard schoot hinnikend de dreef in. Eén gedachte vervulde hem gansch en al zijn kommer was om den verren vriend, dien hij redden moest.

* * *

Drie dagen nadien stonden op het voorplein de feestkarossen gereed om den doopeling naar de kerk te voeren en nog altijd was Michaël niet teruggekeerd van zijn reis. Bleek van moeilijk ingehouden woede had de Vrouwe den Postelschen prior verwelkomd. ‘Het kind is hier, maar waar de vader op dit oogenblik verblijft, zou ik u moeilijk kunnen zeggen...’

Zijn aangezicht werd donker, hij had begrepen. Maar met dit onverwoestbaar optimisme van hen, die al wat leeft en beweegt in Gods hand veilig weten, had hij geantwoord: ‘Een goede daad, mevrouw, wordt steeds beloond.’

Zij had teruggebeten: ‘Zijn plaats was hier...’ Verder had zij hem geen woord gegund en had hij zich kunnen vergenoegen met het gezelschap van oom Alexander die, niettegenstaande het strengste verbod van gravin Martha, zijn kapiteinsuniform voor de gelegenheid had aangeschoten en met onverholen fierheid zijn eereteekens droeg.

Als het uur gekomen was, beval de Vrouwe het kind gereed te maken en naar beneden te brengen. Aimée, nog te bed liggend, luisterde onverschillig toe. 's Morgens had ze gevraagd: ‘Wanneer kunnen we terug naar Brussel?’

Als gravin Martha na prior Huygens in de karos stapte en den palfrenier teeken gaf om te vertrekken, hoorde zij een kreet: ‘De heer!’ Het kon een van de dienstmaagden zijn, en wanneer zij omkeek, zag zij de verraste aangezichten van het dienstvolk. Een ruiter kwam door de dreef aangesneld, men kon den doffen plof van de hoeven reeds hooren. Achter de struiken boog het paard, stapte den weg naar het kasteel op, snuivend.

De ruiter had de hand geheven. Staand bij de karos, rukte hij met moe gebaar den hoed van het hoofd, ademde diep. Zijn hand ging door de zweetnatte, platgedrukte haarklissen.

‘Wij hadden u eergisteren verwacht,’ zei de gravin nukkig.

Hij scheen dit niet gehoord te hebben. ‘Wachten!’ gebood hij den palfrenier met matte, nauw hoorbare fluisterstem. Hij dreef zijn paard naar de trap, maar scheen zich te bedenken en kwam terug.

‘Vooruit!’ beval hij. ‘Vooruit!’ schreeuwde hij schor als hij dat driftige gebaar zag van zijn moeder die den palfrenier wenkte.

Hij reed naast de karos, groot en zwijgend. Er was bleeke winterzon die zijn moe, vermagerd aangezicht met den ongeschoren baard verlichtte. Prior Huygens zag den glimlach en wist.

Dienstvolk moest hem bij de kerk uit den zadel helpen. Hij wankelde als hij ging, leunde dan op oom Alexanders arm. Naast zijn moeder stond hij, ongebroken, bij de doopvont.

XXVII.

Nadat hij de brieven doorgelezen had en de stukken geschikt, die de post bezorgd had, nam Michaël opnieuw het schrijven dat hem van Corbeels toegekomen was en dat hij, vóór al de andere misschien, gelezen had. Glimlachend lei hij het paar druksels op zij die in den omslag zaten en plooide het papier open.

‘...Misschien hebben wij ons te zeer verheugd na Neerwinden. De korte bezettingstijd door de Franschen had ons voldoende ingelicht over wat ons verder te wachten stond. Ik heb u reeds vroeger gezegd hoe, bij den terugkeer van de Oostenrijkers en het afschaffen van de maatregelen die grootendeels den opstand in onze gewesten veroorzaakt hadden, de vrede spoedig hersteld werd. Nu krijg ik dezen morgen dit onzalige bericht over Fleurus aan, waar de dappere Cobourg het tegen Jourdan heeft moeten afleggen. Wat er uit groeien zal, kan geen mensch vermoeden. Maar het is zeker dat de Fransche benden naar de hoofdstad zullen opdringen, zoo wist mij dezen zelfden morgen de postmeester te zeggen, die reeds order ontvangen had om gelden en dienstwaarden in veiligheid te brengen...’

Michaël keek op van den brief en zijn oogen zwierven over

het plein vóór de Zavelkerk, dat op dezen stralenden Junidag de drukte van de groote dagen vertoonde. In groepen stonden burgers te praten, af en toe geboeid door het voorbijtrekken van troepen, een vendel ruiters die gemeten, met hard getrappel van hoeven op de straatkeien, voorbijstapten. Reeds laat in den avond was het nieuws doorgesijpeld, dat de Oostenrijkers te Fleurus een verpletterende nederlaag opgeloopen hadden en heel den nacht door was de stad onrustig geweest. Keizerlijke diensten en ambtenaars troffen schielijk maatregelen om zoo spoedig mogelijk te verdwijnen.

Michaël zelf mocht gerust zijn; na het vertrek van de Franschen had hij zijn functie bij het middenbestuur niet hervat, omdat aan den eenen kant zijn bezigheden als jurist hem bijna volledig in beslag namen en hij aan den anderen kant de onvruchtbaarheid van officieele zendingen te bitter ervaren had, om nog lust te gevoelen zich in het staatsgareel te laten inspannen. Hij was nu haast een toeschouwer die van ter zijde het verloop der gebeurtenissen mocht volgen, zonder voor veel gevaar te moeten beducht zijn. Met eenige zorg dacht hij aan zijn moeder en hij nam zich voor, zoo spoedig mogelijk een bode op weg te sturen. Eigenlijk bedacht hij dat het misschien wel beter zou zijn zelf te gaan en bij deze gelegenheid Fe mand, zijn zoontje, in veiligheid te brengen. Het was niet waarschijnlijk dat eenig gevaar dreigen kon, maar geruchten, waarvan niemand den oorsprong kon achterhalen, hadden laten onderstellen dat de hoofdstad zou verdedigd worden en in dit geval mocht rekening gehouden worden met alle mogelijkheden, die krijgsgeweld meesleepen kon. Eens Fernand in veiligheid, zou hij... En Aimée...

Zijn aangezicht werd strak, een zware plooi liep over het voorhoofd, boven de donkere oogen. Hij wist haar in veiligheid in het verre Wiesbaden, waar zij wegens haar ziekte, - hij glimlachte spottend, - nu reeds drie maanden een kuur volgde. Zelden kwam bericht van haar over, - het kleine stapeltje lag hem bij de hand in de schuif, - en wat zij schreef, verraadde al te duidelijk de vervelende verplichting. Geruchten hadden hem bereikt over het mondaine leven dat zij aldaar leidde,

maar hij had weinig geloof gehecht aan praatjes die hem door vrienden, - hij had er wel een ander woord voor, - waren aangebracht. En ten slotte had hij niet het recht te morren: hij had haar dit verblijf in het buitenland op geen enkele wijze afgeraden; integendeel, hij had haar nog in dit opzet gestijfd, niet omdat hij zich bekommerd moest voelen om haar gezondheid, die hij bloeiend wist, maar hij had in haar tijdelijke afwezigheid een welgekomen gelegenheid begroet om gedurende afzienbaren tijd van alle verplichtingen tegenover de buitenwereld bevrijd te zijn. De eindelooze reeks der ontvangsten, bezoeken, dansavonden en andere gelegenheden, die als uit den grond oprezen, had hij afgebroken met een strenge afzondering, die in de kringen van de hoofdstad met een medelijdend glimlachje werd begroet. Het had hem eerst verwonderd, dan ontsteld en ten slotte haast verontwaardigd, te zien met welke onverschilligheid Aimée van het kind afscheid genomen had. In haar brieven vroeg zij naar het jongentje met niet meer warmte en aandrang dan zij naar vrienden en kennissen informeerde.

In de eerste dagen van haar afwezigheid hadden de rust en de ongestoorde kalmte der dagen hem verrukt. Kamers, salons, bibliotheek kwamen hem anders, gezelliger, intiemer voor en hij gaf zich volledig aan dit gevoel van rustige verzadiging. Achteraf, wanneer de bezinning kwam, verraste hem dit gevoel, het werd hem zelfs pijnlijk, omdat hij er den afstand aan mat die hem reeds van Aimée verwijderde.

Maar er was het kind. Gebogen over boek en blad, verloren in bespiegelend gepeins, kon de heldere lach van het knaapje hem verrassen, zoodat hij onwillekeurig opkeek en glimlachend toeluisterde. Voor andere geluiden vaak ongevoelig, het luien van de zware kerkklok, het voorbijratelen van koets en karos, gegons van stemmen en marktrumoer, kon de kreet van het verraste kind tusschen al die andere geluiden hem bereiken, hem wekken uit de diepste bezinning. Dan stond hij op, schoof den arbeid ter zijde en trad naar het venster toe. Zag hij het kleine baasje, nog onbeholpen over de tuinpaden loopend, achtervolgd door het kindermeisje, dan kon hij dat spel volgen,

verloren in gespannen aandacht, genietend van elken lach, elken kreet, elke beweging. Zelden kon hij zich losrukken om weer naar zijn werktafel te gaan. Wanneer hij zich van het venster verwijderde, was het om de kamer te verlaten; aan de lokstem van dat jonge, stralende leven kon hij niet weerstaan. Hij kende dat, wist bij ervaring dat het uit was met ernstigen arbeid, maar berustte er glimlachend in. De trap afdalend, kwam dit geliefde geluid hem nader en wanneer de deur openpiepte, moest hij maar wachtend staan, de armen ver geopend om het kind op te vangen dat van uit de diepte van den tuin aangetrippeld kwam, met vervaarlijk losse stapjes, maar zonder ongeluk alle hinderpalen vermeed en eindelijk aan vaders borst zijn overstroomende vreugde uitkraaide.

Nu ook bereikten hem de scherpe, hooge kreten van het kind. Hij lei den brief ter zij en trad op het venster toe. Op het grasplein, zelf een bloem in het roode jasje waarvan de helle tint scherp afstak tegen het rustige groen van het kortgeschoren gras, stond het jongentje en wees met uitgestoken arm naar het venster waar Michaël stond. Het was alsof zijn bezwerend gebaar deze verschijning voorgeroepen had en druk taterend wees hij het kindermeisje wie daarboven aan het venster stond. Michaël schoof de gordijnen weg en opende het raam. De frissche, geurende lucht van den zomermorgen stroomde binnen. Hij wuifde met de hand en riep: ‘Ik kom!’

Op zijn werktafel legde hij een paar boeken dicht. Zijn oogen vielen op de druksels die in den brief van Corbeels staken en hij schudde het hoofd als hij het opschrift las: ‘Laetsten Adieu van de Nederlanders aan de Franschen met Bly Gejuyg op hun vertrek’, en de aanvangsverzen:

> ‘Ik nam myn penne in de hant
> Uyt liefde tot myn Vaderlant.’

Ongekunsteld, vaak gebrekkig gerijmel, maar achter de schrale woorden gloeide de warmte van onvervalscht gevoel.

‘In dit eenvoudig vers, soo ick zeyd in 't begin,
Daer is de Conste niet, maer wel de waerheyt in.

Laet ons met bly geschal, Vry roepen en Gelyck:
Godt zegend onsen Vorst, en 't Huys van Oostenrijk.

Wy syn, Godt Danck, Uyt slaverny,
En van die Fransche Zotheyt Vry...’

Buiten ratelden wagens voorbij, vloekende stemmen klonken hard in de rust van den dag. Wanneer hij op de straat blikte, zag Michaël de ruiters, wild slaand op de paarden die met moeite een zwaar kanon op de eenigszins steile helling van de straat sleepten. Vluchtende Oostenrijkers, wellicht waren zij verslagenen uit den grooten Fleurusslag.

‘Godt zegend onsen Vorst, en 't Huys van Oostenrijk,’ dacht Michaël en hij stond peinzend. Maar beneden werd een deur geopend en aan de trap riep onvermoeibaar de kinderstem.

* * *

Met het kind aan de hand kuierde hij langs de straat, waar het van kijkers krioelde. In benden trokken de overblijfselen van het verslagen Oostenrijksche leger voorbij, nu in dichtgesloten rij, dan in kleine groepjes, ruiters en voetvolk, moe en bestoven, de paarden met hangenden kop. Achter den tros ratelden de kamp wagens; norsch gevloek van drijvende soldeniers en onder de luifels nieuwsgierig glurende aangezichten van vrouwen en kinderen, slordig en brutaal. Een wimpel hing lui aan een geheven lans, ging lam op en neer op den tragen stap van het paard. Zijn arm in een verband dragend, - een reepel uit een tentzeil, - trok een tamboer voorbij; de lange trom sleepte over de keien met dof gedommel. De eindelooze tocht door den nacht met den dreigenden angst om de opdringende Franschen, stond op de moedelooze, onverschillige aangezichten geteekend, brandde in de zoekende oogen. Menschelijke ellende...

Michaël kon het niet verder aanzien en langs een zijstraat bereikte hij den grooten siertuin rond het prinselijk verblijf van

den gouverneur. Albrecht en Christina waren in den vroegen morgen reeds afgereisd, hoewel het in den volksmond hiet, dat zij spoedig zouden terugkeeren om met het leger den tegenstand in de hoofdstad voor te bereiden. Als die tegenstand moest steunen op de treurige overblijfselen van het leger, zooals hij die zien voorbijtrekken had, wist Michaël maar al te goed wat hij daarover te denken had.

Op een bank gezeten, het kind aan zijn voeten spelend, volgde hij met de oogen het werk van de tuiniers, die den morgentooi van het sierlijke park verzorgden. De gouverneur-generaal en vooral zijn echtgenoote Christina hielden ongemeen veel van bloemen en wijd en zijd was geweten, tot welk een paradijselijke hovingen zij het park hadden omgetooverd, dat rond hun paleis lag. Het had de Brusselaars niet weinig gevleid wanneer de toelating gegeven werd om gedurende het zomerseizoen elken voormiddag in het park te komen wandelen, waar banken tot rust en stil genot lokten.

Hier was alle geluid ver; alleen een dof gegons leefde nog, maar het kon evengoed afkomstig zijn van de duizenden bieën en andere insecten, die om de zwaar bloeiende linden zwermden, als van den treurigen stoet, die van zuid- naar noordwaarts door de stad trok. De bloemperken werden gegoten; de vochtige geur dreef op de lucht en speelsche schijn van zon schitterde in de druppels, die als diamanten aan bloem en blad trilden. Nauw van wind bewogen stonden de rustige boomen, druipend van zon, met breede schaduwvlekken op de zuivere wegen.

Michaël onderging weerloos de bekoring van dit visioen van rust en vrede. Van onder het lage bladerdak van den reusachtigen eik, waar hij zat, gleed de wereld ver open; het was of het grasplein naar verre einders uitdeinde, waar alleen nog licht was, triomfantelijk zonnelicht, een waterval van verrukkelijke klaarten.

Hij wist niet waarom hij plots terugdacht aan den tuin van pastoor Grangé, de bloeiende appelboomen, den schel fluitenden vink, de zonnestralen die doorheen het bladerdak filterden en op

het roerlooze gras leefden. Als hij zijn oogen sloot, zag hij Trude's aangezicht.

Het deed hem pijn; het verlamde hem in zekere mate dit te zien, te voelen hoe onrustig zijn hart klopte. Hij boog voorover en greep het kind dat, aan zijn spel ontrukt, tegenspartelde. Hij stond recht, aarzelde een oogenblik, maar gaf niet toe.

'Kom,' zei hij, harder dan hij dit anders deed. Het kind merkte het en schreide zacht. Hij nam het op den arm, suste dit verdriet.

Langs een zijstraat bereikte hij zijn woning. Denzelfden dag nog schreef hij Aimée een brief. Hij gebood haar onmiddellijk naar het vaderland terug te keeren. De koele, haast onvriendelijke toon van dit schrijven verraste hem zelf wanneer hij den brief herlas en een oogenblik kwam hij in bekoring om hem te verscheuren; wat hij te zeggen had, kon ook met andere woorden geschieden.

Tegen avond vertrok de keizerlijke post; het zou de laatste zijn, werd hem verzekerd. Als verder in 't land nog geen onraad was, kon de brief binnen de week te Wiesbaden zijn. Met de paspoorten en sauve-gardes, die Michaël van de overheden verkregen had, moest Aimée voor de reis niet vreezen.

* * *

Twee dagen na den treurigen aftocht van de verslagen Oostenrijkers stonden de eerste Fransche dragonders aan de poorten van de hoofdstad. Het kon het ophitsende gevoel van de overwinning zijn of de trots van den geboren soldaat: zoo ellendig en moedeloos de Oostenrijkers afgetrokken waren, zoo krijgshaftig rukten de Fransche ruiters binnen. Maar nu was er geen toejuichende menigte, zooals dit amper een paar jaar geleden, na Jemappes, het geval geweest was; met zwijgende blikken volgden de nieuwsgierige toeschouwers de voorbijtrekkende regimenten. Iedereen herinnerde zich nog te duidelijk de voorbije jaren, om nu geestdriftig de intrede van dezen overwinnaar te kunnen begroeten.

Bij het venster staand, had Michaël den intocht gevolgd. Wanneer 's avonds aangehouden op de poort geklopt werd en hij daarna stappen in de gang hoorde, wist Michaël dat geschiedde wat hij gevreesd had: inkwartiering. Korzelig stond hij op, hij wist maar al te duidelijk wat dit beteekende: de rust van zijn huis reddeloos gestoord en de vele, vaak onaangename verplichtingen die dit opgedrongen gezelschap haast natuurlijk meebracht. Hij troostte zich echter reeds met de gedachte, dat hij niet de eenige ongelukkige zou zijn en dat, naar alle waarschijnlijkheid, de bezetting van dit doortrekkend leger tot hoogstens enkele dagen zou beperkt blijven.

En toch had hij zich vergist. In de gang wachtte hem de huisknecht van zijn tante, de comtesse d'Irvaing, en aan de verwarring van den ouden dienstbode merkte hij onmiddellijk dat er iets gebeurd was.

De oude man boog moeilijk en stamelend zocht hij naar woorden die zijn treurige boodschap moesten vertolken: tegen den middag was inkwartiering gekomen en Mevrouw had zich verzet. Misschien was de ontroering te sterk geweest; na den middag was zij gaan rusten, zooals dat tot haar dagelijksche gewoonten behoorde, en wanneer de kamenier haar wat later wilde wekken, had zij Mevrouw buiten kennis gevonden. Een chirurgijn was haastig bijgeroepen geweest; hij had echels gezet en volstrekte rust geboden: geraaktheid met plaatselijke verlamming. Hij had het gepast geoordeeld de familieleden te laten verwittigen. En daarom...

Het was een gehakkeld relaas, onderlijnd door zachte, ontmoedigde gebaren en Michaël voelde dit diep en oprecht verdriet.

Hij ging onmiddellijk mee, maar aan dit ziekbed stond hij machteloos. De comtesse d'Irvaing was nog niet tot het bewustzijn gekomen en de chirurgijn vreesde, dat zij misschien wel zonder merkbaren overgang in den dood zou glijden.

Een priester werd bijgeroepen. Laat in den avond werden de zieke de laatste sacramenten toegediend. Michaël trof deze plechtigheid, in de gebroken stilte van den nacht, bij 't rustige

licht der kaarsen, diep. In waarheid mocht hij niet getuigen dat hij ooit voor deze vrouw, die scherper van verstand was dan groot van hart, veel genegenheid had gevoeld. Maar dit bleeke, haast ivoorgele, scherp gesneden aangezicht, onbeweeglijk in het kussen gezonken, het ingehouden gesnik van den ouden huisknecht die haar als kind gediend had, en bovenal de onzichtbare, maar haast tastbare aanwezigheid van den dood, het groote mysterie, greep hem zoo aan, dat hij moeite moest doen om zijn ontroering te bedwingen.

Wanneer Michaël des anderen daags aan het hotel kwam, stond een schildwacht aan de poort en vroeg hem wat hij begeerde. Onwillig antwoordde Michaël op zijn vragen, maar de toegang werd hem geweigerd. Wanneer hij aandrong, bracht de soldaat hem in de hal en wees hem een bank aan; hij verdween in de kamer, kwam een oogenblik daarna terug buiten met het bericht, dat hij dadelijk door den kolonel zou ontvangen worden. Michaël antwoordde niet; hij kon zich moeilijk boos maken om dit tijdverlies, maar dit kleine feitje beschouwde hij als de voorbode van alles wat nog aan plagerijen en ergers te wachten stond.

Zijn geduld werd niet lang op de proef gesteld. Hij hoorde een zwaren stap in de kamer, de deur werd geopend en tot zijn groote verbazing zag hij de Choiseul. Verrast stond hij recht, een oogenblik keken de mannen elkaar verwonderd aan. De Choiseul stak eerst de handen uit en zijn stem was hartelijk als hij zei: ‘Mon cher frère, het toeval is vol verrassingen. Ik ben juist bezig u een brief te schrijven om u mijn aankomst in de stad te melden en daar zijt gij zelf reeds. Hoe zal ik dat verklaren?’

Michaël voelde zijn wrevel wegzinken. Deze hartelijkheid was ongeveinsd. ‘Ik wist niet dat gij hier waart,’ antwoordde hij, ‘mijn bezoek gold mijn tante, de comtesse d'Irvaing, die door een beroerte getroffen werd en in stervensgevaar is...’

‘Ach, ja, de oude dame,’ deed de krijgsman met een spijtig gebaar, terwijl hij Michaël teeken deed binnen te komen en hem een zetel aanwees. ‘Zoo worden onze beste inzichten verkeerd begrepen.’ Hij ging zelf zitten, de papieren weg-

schuivend die vóór hem op zijn werktafel lagen. ‘Wanneer het order gegeven werd om naar Brussel op te rukken, heb ik een colonne vooruitgezonden om de inkwartieringen gereed te maken. Ik weet wat het voor de burgers is, heb het al te dikwijls meegemaakt. Dit hotel kwam natuurlijk in aanmerking. Ik heb de comtesse veel last willen sparen en had het voor mezelf aangeduid. 't Zijn niet allemaal lammeren, die een uniform dragen. Als ik hier dezen nacht aankwam, vernam ik wat er geschied was. De officier vergat mijn naam te vermelden, er is een twist geweest en gij kunt wel onderstellen dat er tegen militairen niet te twisten is. Oorlog is nu eenmaal oorlog. We kennen het gevolg...’

‘En nu?’ vroeg Michaël.

De Choiseul keek hem vragend aan: ‘Kan ik herstellen wat onvrijwillig door mijn fout is geschied? Onmiddellijk dan... Maar het is niet zeker dat mijn aanwezigheid in dit huis deze lieden nog langen tijd zal belasten. Naar alle waarschijnlijkheid rukken we vandaag nog verder.’

‘Gij kondt dezen middag bij mij uw maaltijd nemen,’ noodigde Michaël uit, maar de Choiseul schudde het hoofd en er leefde iets schampers in zijn lachje. ‘Mon cher frère, breng uw goeden naam niet nutteloos in opspraak... Neen, neen, zoo onwetend zijn wij niet om te gaan onderstellen, dat wij hier als de hartelijkste vrienden met open armen gaan ontvangen worden. Ik kom later wel eens, als de toestand weer normaal is. Maar ik moet danken om de uitnoodiging...’

Hoe vriendelijk deze woorden ook gezegd waren, Michaël voelde zich geraakt. ‘Het zal van de Franschen zelf afhangen hoe zij hier zullen beschouwd worden,’ antwoordde hij koel.

Een oogenblik keek de Choiseul hem aan en het koele oog van den soldaat boorde hem in de ziel, zoodat hij zich onbehaaglijk voelde.

De Choiseul stond recht, ging naar het venster toe en keek op straat. Zich dan naar Michaël keerend, zei hij: ‘Het is misschien voor velen een onaangename verrassing dat wij hier terug zijn. Velen hadden wel gehoopt dat er na Neerwinden geen

terugkeer zou geweest zijn. Zij hebben misschien wel iets té luidruchtig hun voldoening uitgeschreeuwd.'

Michaël vermoedde een zinspeling. 'Wat bedoelt gij?' vroeg hij.

De Choiseul glimlachte en zijn stilzwijgen was prikkelend. 'Mon cher frère,' antwoordde hij eindelijk, 'wij gaan dit weerzien, dat kort gaat zijn, niet verbitteren met onvruchtbaar getwist. Maar dit moet ik u toch zeggen: wees nu niet zoo naïef om te meenen, dat wij niet zouden weten wat hier geschied is wanneer wij het vorig jaar vertrokken zijn. Die het hardst tegen de Oostenrijkers hadden gemopperd, waren de eersten om den ootmoedigen knieval te doen. Hebben wij niet gezien hoe een abt van een der grootste Kempische abdijen, - ja, ik bedoel Tongerloo, - een regiment tegen de Oostenrijkers bekostigde en op den koop toe, niettegenstaande zijn geestelijk kleed, aanvoerde, om later, als de kans gekeerd was, den keizer onderdanigst om vergiffenis te smeeken en volledige, onvoorwaardelijke onderdanigheid te beloven...'

Zijn zelfgenoegzaam glimlachje voelde Michaël als tergend. 'De strijd ging niet tegen de Oostenrijkers, wél tegen het onrecht en als...'

De Choiseul hield hem tegen. 'Spaar mij die bedreigingen, ik zou er niet graag een antwoord op geven... Maar gij zult het begrijpelijk vinden dat de Republiek dezen die haar in den rug hebben willen schieten, zal weten in het oog te houden.' Hij trad nader op Michaël toe. 'En als ik u een goeden raad mag geven: verwittig uw vriend Cor... Corhals... Corbeels... dat hij op zijn hoede zij; een tweede maal zou ik niet voor hem kunnen instaan.'

Er werd geklopt, een soldaat kwam binnen, bracht orders, wachtte op antwoord, vertrok dan. Michaël keek zwijgend toe; hoewel hij de uniform, die deze man droeg, niet veel eerbied waard achtte, moest hij den soldaat hoogachten; oprecht was hij zeker en aan zijn eerlijkheid dierf hij niet twijfelen.

Wanneer zij weer alleen waren, zei de Choiseul: 'En nu

hebben wij nog geen woord gesproken over onze familie. Hoe stelt gij het, mon cher frère, en uw vrouw en...'

Michaël verzweeg hem de afwezigheid van Aimée niet. Even meende hij een ironisch glimlachje gezien te hebben als hij Wiesbaden vernoemde, maar hij kon zich bedrogen hebben en daarom zei hij: 'Over korten tijd zal zij terug thuis zijn en er zal dan misschien gelegenheid zijn om heel de familie bij elkaar te hebben. Na zoovele jaren wordt het wel eens tijd.'

'Maar dan moet er vooraf nog een veldslag geleverd worden,' deed de Choiseul gemaakt ernstig, 'en het is maar spijtig dat ik er met mijn ijzervreters niet op af mag. Hortense zal het moeten doen en de drie kleinen geef ik haar mee als voorwacht. Ik ben wel nieuwsgierig of de oude dame aan dien stormloop zal kunnen weerstaan... En als de vesting ingenomen is, word ik er wel bij ingesmokkeld.'

Michaël glimlachte. Hij hield van dezen man, zijn eerlijk, open woord. Hij nam dan afscheid, belovend in den namiddag nog even aan te kloppen, maar de Choiseul kon hem de verzekering niet geven dat hij nog daar zou zijn. 'In ieder geval tracht ik u te verwittigen wanneer er bevel tot oprukken moest binnenloopen.'

In de gang vernam Michaël van den ouden dienstbode, dat de comtesse uit de bezwijming ontwaakt was, maar nog niet gesproken had. Hij klom naar de kamer en vond den chirurgijn over het bed gebogen, met een pluim zacht over de linkerwang, naar het oog toe, strijkend. Zacht ging de veder over de bleeke, gerimpelde huid, die onder den prikkel rilde. Michaël bemerkte onmiddellijk dat er beterschap was, maar de chirurgijn, rechtstaand en hem ziend, schudde haast onmerkbaar het hoofd. Michaël trad nader en keek in de kleine, strakke oogen. Een beweging makend, meende hij leven te zien in haar blik, maar hij had zich bedrogen, haar oogen volgden hem niet, stonden star, doelloos in de verte gericht.

'Wat is uw meening?' vroeg hij den chirurgijn.

Deze haalde de schouders op en Michaël meende ontmoediging in dit gebaar te lezen. 'Er is beterschap,' fluisterde

hij, ‘maar de bedreiging blijft, het hart is zeer zwak en onregelmatig. De gevolgen van de eerste beroerte zullen niet zoo sterk zijn; de verlamming blijkt van tamelijk onschuldigen aard, ik geloof zelfs dat de spraak niet aangetast is. Maar er kan een tweede aanval komen. En dan...’ Hij had het gebaar van een die maait.

Michaël verwijderde zich, elk gerucht vermijdend, belovend in den namiddag terug te keeren. Buiten had de stad haar normaal uitzicht gekregen. Ledige groentekarren reden terug naar den buiten, de melkventers bedienden hun laatste klanten. Een soldaat reed voorbij, door de wandelaars nieuwsgierig nagestaard. Boven de stad, de huizen en de rustige boomen, was de stralende Junizon gerezen in den hoogen, wolkenloozen hemel.

Met eenig onbehagen dacht Michaël terug aan de woorden van de Choiseul, die hij als een bedreiging beschouwde. Ten slotte had deze raad zijn waarde en hij besloot zoo spoedig mogelijk zijn vriend op de hoogte te brengen.

Wanneer hij in den laten namiddag aan het ziekbed stond, zag hij de oogen van zijn tante die hem volgden. Haar hand kroop over het laken naar zijn hand toe. Hij voelde den aarzelenden druk op zijn vingers. ‘Ma tante!’ zei hij bewogen.

Zij sloot de oogen en lag langen tijd roerloos; alleen haar hand leefde, verliet zijn hand niet, als wat dit het laatste houvast aan het wegvliedende leven.

Als hij haar aankeek, waren haar oogen op hem gevestigd, misschien reeds geruimen tijd. ‘Mon cher neveu!’ fluisterde zij. Het klonk haast als een vraag en hij boog naar haar toe, maar zij zweeg. Zij deed moeite om het hoofd te wenden en om te kijken. ‘Seul!’ zei ze zacht.

Michaël deed het dienstmeisje teeken dat ze gaan zou. Wanneer zij alleen waren, vroeg hij: ‘Zal ik iets doen gereedmaken? Een drank? Vruchtensap?’

Haast onmerkbaar schudde zij het hoofd. En zonder dat daartoe aanleiding bestond, sprak zij: ‘Het testament is gereed.

Uw deel, en voor uw beide zusters... Alleen die de Choiseul zal niets in handen krijgen...'

Onwillekeurig moest Michaël glimlachen; ofschoon gefluisterd, was haar stem scherp en beslist gebleven.

'Ma tante,' zei hij geruststellend, 'voor u is thans maar één zaak van belang: rust en anders niets. Gij zijt zeer ziek geweest, maar alle gevaar is thans geweken. Rusten, rusten...'

Zij keek hem scherp aan, als twijfelde zij aan zijn woorden. Dan werd haar blik zachter, vager, inwendig gericht op beslommerend gepeins. Hij stoorde haar rust niet, schoof een stoel bij en zette zich aan het bed.

Buiten begon het te schemeren. Het licht van de eene kaars, die op een staander in den kamerhoek brandde, gleed over het bed, de hooge kussens, leefde in de oogen van de zieke.

'Et Aimée? Comment va-t-elle?'

Hem verraste die vraag. 'Goed, tante, goed... Zij is op terugreis en binnen korte dagen komt zij aan. Zij zal blij zijn u te kunnen oppassen en gezelschap te houden.'

Met gefronste wenkbrauwen keek zij hem aan, schudde dan het hoofd. Haar hand, die de zijne had losgelaten en een poos doelloos over het laken gezworven had, greep weer zijn hand.

'Aimée was de vrouw niet die gij noodig hadt...'

Hij schrok, maar bedwong zich. Als zij zweeg, antwoordde hij niet.

'Wij hebben ons vergist,' fluisterde zij en het klonk als een moeilijke bekentenis. Hij zag hoe zij worstelde en had medelijden met haar. Zich over haar heenbuigend, zei hij zacht:

'Het is goed zoo, tante, het is goed...'

Zij schudde het hoofd, maar antwoordde niet. In het diepste van zijn hart haar woorden overdenkend, moest hij haar gelijk geven, maar bitter was hem het besef dat hij het slachtoffer was. Hij deed moeite om zijn gedachten op andere dingen te richten; het was niet goed weer alles op te halen wat hij in eenzaamheid reeds zoo vaak had herkauwd. Onvruchtbare zelfkwelling die kon vaststellen, maar zonder uitzicht bleef. Berouw komt zelden

op tijd en reeds lang had hij geleerd zichzelf te beschuldigen, in plaats van de schuld op anderen af te wentelen.

‘Er moeten meer kinderen zijn,’ fluisterde de arme stem. De comtesse d'Irvaing lag met gesloten oogen en met de harde slagschaduwen van het licht droeg haar aangezicht reeds het masker van den dood. Wat knaagde er achter den hoogen muur van dit bleeke voorhoofd?

Meer kinderen, - de kreet van verlangen van dit dorre menschenleven. En zijn verlangen. Hij kon niet antwoorden.

Wat de chirurgijn voorzien had, geschiedde: laat in den nacht gleed comtesse d'Irvaing haast onmerkbaar van de rust in den dood. De hand viel stil, de zachte greep van de vingers loste. Het hoofd zonk dieper in het kussen en de dood beeldhouwde dit aangezicht met scherpe vlakken tot rustige majesteit.

Vroeg in den morgen trokken de soldaten op. Kolonel de Choiseul kwam het lijk groeten vóór zijn vertrek. Michaël drukte hij de hand.

Ergens klonk het harde geschetter van een clairon; rumoer groeide in de straat. En dan begonnen de zware klokken van Sinter Goedele over dood te luiden.

XXVIII.

Het ging reeds naar den winter toe, wanneer Aimée eindelijk berichtte dat zij zich gereed maakte om af te reizen. Haar telkens uitgesteld vertrek had zij op rekening van den geneesheer geschoven die, gezien de gunstige resultaten, telkens aandrong op langduriger verblijf. Michël doorzag het procédé en hij kon gissen wat dergelijk geneeskundig getuigschrift kostte. Aimée zelf verried zich trouwens: in haar brieven was meer dan eens een echo te vernemen van de feestelijkheden, recepties en bals die zij meegemaakt had bij den intocht der Franschen in de stad, waar zij als ‘bevrijders’ ontvangen waren. Met een geestdrift die hij haar niet kende, verhaalde zij over de on-

verwachte aankomst van haar zwager aan het hoofd van zijn zegevierend dragonderregiment; op alle tonen werd de lof van den schitterenden kolonel de Choiseul gezongen en met merkbaar welbehagen vermeldde zij al de feesten, defilé's, ontvangsten, waaraan zij aan zijn zijde had deelgenomen. Michaël begreep en zijn glimlach was bitter. Zijn laatste brief was een koel bevel geweest, - wellicht de eenige manier om indruk op haar te maken. Had zij niet op een brief van hem, waarin hij zinspeelde op de groote uitgaven die dit buitenlandsch verblijf meebracht, brutaal geantwoord dat haar bruidschat haar wel dergelijke uitgaven kon veroorloven? Al de lieve woorden die zij verder gebruikte, hadden den bitteren smaak van deze zinspeling niet kunnen verzoeten.

Zij kwam thuis alsof zij amper acht dagen weg geweest was, kuste het kind en omhelsde Michaël. Hoezeer hij ook ontstemd geweest was om haar al te langdurige afwezigheid en in stilte de woorden herkauwd had die hij haar zeggen zou, zweeg hij, ontwapend door haar stralende jeugd. In den namiddag was het huis haar reeds te eng; zij liet voorspannen want het was maanden geleden dat zij haar vriendinnen gezien had, en haar nieuwsgierigheid om te vernemen wat tijdens haar afwezigheid het mondaine leven in de hoofdstad had, beroerd, vermocht zij niet te bedwingen. Michaël bleef alleen met het kind.

Hij had maatregelen getroffen om zoo spoedig mogelijk een bezoek af te leggen bij zijn moeder, maar wanneer hij Aimée over dit opzet sprak, keek zij hem met haast grenzenlooze verwondering aan. In vollen winter? Een lastige reis en ginder niets anders dan wind, regen en vale hei? Hij kon van haar niet eischen dat zij het saison zou opgeven? Zij had er zelfs aan gedacht een paar avondfeesten te geven als de rouw om tante's overlijden voorbij zou zijn.

Hij stond machteloos tegenover zooveel lichtzinnigheid en woede, de toevlucht der zwakken, maakte hem redeloos. Wanneer hij, zich niet meer beheerschend, dreigde haar het geld te onthouden dat zij zorgeloos verkwistte, beet zij hem spottend toe: ‘Mijn geld blijft alleen te mijner beschikking!’

Na den twist voelde hij zich moe; een groot verlangen naar de rust van hei en bosch, naar het donkere lied van den wind die in den avond leeft, naar de breede vlakte als de sneeuw heinde en ver alles toedekt en de maan aan den hemel wandelt, vervulde hem. Hij liet koffers inpakken en op een avond zei hij: ‘Wij zullen morgen afreizen!’

Zij keek hem een oogenblik verrast aan; haar oogen werden klein en dan groeide de glimlach op haar lippen die haar aangezicht hard maakte. ‘Zooals gij wilt!’ antwoordde zij.

Zijn hart bonsde en de brandende twijfel drong hem woorden naar de lippen, die hij echter, angstig om het mogelijke antwoord, niet sprak. Die twijfel verscheurde hem, martelde hem den langen, slapeloozen nacht.

's Anderen daags stond hij reisvaardig, ook het kind was gereed, maar zij sliep nog. Het wachten moe, klom hij naar haar kamer, moest haar nog wekken. Met vagen blik keek zij hem aan, luisterde geeuwend naar wat hij zei. Zij wilde het kind zien en wenschte dan goede reis, langer dan veertien dagen zouden ze niet wegblijven? Kerstmis en nieuwjaar waren dan voorbij en als het weder iets meewilde, was het niet onmogelijk dat zij hen in de Kempen voor een paar dagen kwam vervoegen.

Bleek van woede luisterde hij naar haar woorden, maar hij slaagde er in de ontstemming om zijn nederlaag te verbergen. De deur viel dicht met harden slag. Het kind keek hem angstig aan, alsof het de pijnlijke spanning vermoedde. Wanneer hij het in de armen nam, wekte zijn glimlach de vreugde in die helle kijkers.

De reis verliep naar wensch en ofschoon de regen neerplaste wanneer hij op het kasteelplein uit de koets stapte, was zijn vreugde groot. Het was hem of hij nog kind was en na een lange afwezigheid weerom thuis kwam. Dit blije gevoel, wanneer de dingen naar ons toekomen, de donkere massa van het huis, de silhouet van een boom, het blaffen van een hond, de glimlach van een mensch, vervulde hem gansch en hij begroette zijn moeder met een vreugde die geen veinzen kende. Wanneer

zij de vraag naar Aimée stelde, schoof hij de schuld van haar afwezigheid op het ellendige weder in dit winterseizoen en bracht handig het gesprek op andere baan.

Hij liep door de stallen, zijn hand ging over de paarderuggen, streelde de manen; hij voelde hoe de huid rilde en hij glimlachte. De honden sprongen wild tegen de tralies omhoog als hij hun namen riep. Buiten was de wind gaan liggen; door breede wolkenspleten brandde het laatste licht van de ondergaande zon. Michaël liet een paar honden los, wild sprongen ze op hem toe, blaffend. Zoo trok hij door de dreef naar het bosch en verder plooide de hei open. De honden liepen snuffelend in het grauwe, verregende kruid. In het spoor blonk het koele licht van plassen. Maar alleen in deze eenzaamheid van bosch en hei kon Michaël zijn martelende gedachten niet ontvluchten. Het was niet meer de scherpe, brandende pijn, maar een stil knagen dat hem niet verliet. Hij trachtte biet meer te denken, riep de honden en liep met hen, een wilden, dwazen rit die zijn bloed opjoeg, zoodat hij hijgend tegen een boom moest aanleunen. Als Aimée hier...

Het was late avond als hij weer thuiskwam. De vermoeienis had zijn denken verlamd en gansch zijn verlangen ging naar stilte en de rust van een zetel. Het licht van de vele kaarsen deed zijn oogen pijn als hij in de deur stond. Kindergejuich, het schetteren van een lach of een schelle angstkreet, kwam hem tegemoet. Het kind wees onder de groote tafel, vluchtte als daar vervaarlijk gegromd werd, sloop dan weer nader, onweerstaanbaar aangetrokken. Michaël glimlachte als hij oom Alexander kruipen zag, het vervaarlijke dier dat knorde en bromde als een ever, blafte als een hond en bij de minste nadering van den kleinen man vooruitschoot.

Hij at zwijgend, voelde de oogen van moeder, maar had geen behoefte aan woorden. Soms luisterde hij naar de zware stem van oom Alexander, die den kleine op de knie genomen had en hem de plaatjes uit het prentenboek verklaarde. De kleine vinger gleed van prent tot prent en telkens vroeg dat dwingstemmetje: ‘En dit? En dat?’ Soms geviel het dat Michaël

een blik uit die kinderoogen opving en wanneer hij dit stralende geluk zag, had hij kunnen schreien.

Hij zat in den haard, de warmte vleide en hoog in de schouw zoemde de avondwind. De vermoeienis doorgloeide hem, hij voelde zijn lichaam haast niet meer. Als zijn vingers door zijn haar gleden, kwamen geuren van regen, hout en blaren hem tegen. Hij zag alles als in een droom; zijn moeder bij het vuur en dit peinzende, gesloten aangezicht. Oom Alexander, hij verliest zich in een kind, is zelf kind geworden en Michaël weet hoe het leven hem geraakt heeft en hij, na zoovele stormen, aan dit strand is aangespoeld. En het kind dat, ver van zijn moeder, het geluk heeft ontdekt...

Vóór hij naar zijn kamer klom, vroeg zijn moeder hem: 'En Aimée?' Hij zag het licht van de kaars in haar oogen branden en de vraag waarop hij een antwoord moest geven. Hij wist dat hij niet ontsnappen kon en de angst om deze smartelijke belijdenis verlamde hem. Zij drong aan met een gebaar en dan stamelde hij: 'Mijn hart is hier, en zij...'

Het scheen hem dat zij rilde, maar zij beheerschte zich onmiddellijk. 'Ha,' antwoordde zij alleen. Zonder goedennacht te wenschen, scheidden zij van elkaar.

Alleen in den nacht omspoelde hem de eenzaamheid en er was geen vlucht mogelijk. Zijn pijnlijke oogen staarden in de duisternis. En zijn leven lag vóór hem met al de mislukkingen, met zijn kleinmoedigheid, met zijn lafheid. Hij walgde voor zichzelf.

De uren gingen; bij poozen kwam de donkere slag van een verre klok tot hem door. Door het venster zag hij de flikkerende sterren. Wanneer de bleeke morgen daagde, viel hij in een zwaren, droomloozen slaap.

XXIX.

Velen waren er in den lande die gehoopt hadden op een spoedigen terugkeer van de Oostenrijkers. De ruime inschikkelijkheid waarvan keizer Leopold kort vóór zijn dood had getuigd

en waarbij al de hatelijke edicten van zijn verfoeiden voorganger werden ingetrokken, lieten het beste verhopen. Maar de loop der gebeurtenissen dwong spoedig tot ander inzicht. Wellicht hadden de Oostenrijkers zelf gehoopt de erflanden spoedig te kunnen heroveren en de werfactie van enkele geheime agenten wees wel in die richting, maar de keizer had voorloopig zijn handen meer dan vol met de opdringende Fransche troepen, om er aan te kunnen denken zelf tot een offensieve handeling over te gaan. Intusschen nestelden de Franschen zich stevig in het veroverde gebied en Michaël, die bij name bekend stond als Oostenrijksch functionaris, gaf spoedig alle uitzicht op het betrekken van zijn ouden post op. Als jurist had hij trouwens meer dan zijn arbeid aan de gewone gevallen in zijn cabinet d'affaires.

Een toeval bracht hem er toe zich te specialiseeren. Bij hun doortocht in de Kempen hadden de troepen wagens en paarden opgeëischt en daarvoor requisitiebevelen in ruil gegeven. Wanneer de betrokken boeren de waarde van deze stukken wilden invorderen, rees betwisting betreffende de geldigheid er van, omdat ze niet in den voorgeschreven vorm waren opgemaakt en afgeleverd waren door soldaten, die daartoe niet het recht bezaten.

In hun nood namen de boeren hun toevlucht tot Michaël, waarvaf zij wisten dat hij in de kringen der hoofdstad verkeerde. Aanvankelijk voelde hij bitter weinig voor deze aangelegenheid, liefst vermijdend met den overweldiger in aanraking te komen, maar het gepleegde onrecht prikkelde hem en in enkele gevallen slaagde hij er zelfs niet in zijn verontwaardiging te bedwingen. Van de aanwezigheid van de Choiseul in de hoofdstad bij een doorreis, maakte hij gebruik om hem over deze zaak te raadplegen en daar de feiten begaan waren door afdeelingen van zijn regiment, kreeg Michaël verklaringen, die hem bij de behandeling van de zaak onbetwistbaar van nut konden zijn. Het bleek later dat de gunstige uitspraak haast uitsluitend te danken was aan het voorleggen van deze stukken. Het nieuws over dezen goeden uitslag liep snel rond, te meer daar vele

personen in hetzelfde geval verkeerden, en nu werd Michaël door vragen en verzoeken als overstroomd. Niet alle zaken die hem voorgelegd werden, waren even belangrijk, vaak vermoedde hij spitsvondig bedrog, maar waar hij kans zag op een bevredigende regeling aarzelde hij niet. Echter niet altijd kwam het succes zijn inspanning bekronen en menigen keer stiet hij op den blijkbaren onwil van den bezetter, waar de rechtvaardigheid van zijn zaak ten duidelijkste bewezen was.

Waar hij zich echter ging bemoeien met de aangelegenheid die de groote Kempische abdijen hem voorlegden, stegen de moeilijkheden en werden de kansen op een voordeelige regeling des te geringer. De naam hebbende stiften hadden alle, in meerdere of mindere mate, af te rekenen gehad met de bezetting, inkwartiering, allerhande requisitie en in enkele gevallen met plundering en roof. In Tongerloo was daarenboven de zaak van de verbroken zegels en het voortzetten zonder officieele toelating van het werk der Bollandisten hangend. Michaël wist dat de kloostergemeenten bij de Franschen lang niet in geur van heiligheid stonden. De bezetter oordeelde, - en later bleek dat het niet ten onrechte was geschied, - dat de abdijen als de steunpilaren van het koningdom en van het Oostenrijksche regime dienden beschouwd en daarom onbetrouwbaar waren. Geen gelegenheid werd dan ook verzuimd om dit wantrouwen aan den lijve te doen ondervinden. De elkaar in snel tempo opvolgende decreten die vaak rechtstreeks en haast altijd onrechtstreeks de kloosterorden raakten, teekenden best deze vijandige atmosfeer. De verplichte eed van getrouwheid aan de Republiek werd boudweg geweigerd, de aanhechting bij Frankrijk lijdzaam ondergaan, zonder één teeken van instemming, laat staan van geestdrift. De afschaffing van leenen en heerlijkheden trof de stiften in hun domaniaal bezit. Wanneer in December 1795 de eerste gedwongen leening werd opgelegd, vielen 1.000.000 livres ten laste van Tongerloo, en prelaat Hermans zag zich verplicht een lichting te doen op de eigendommen van de abdij. Wanneer korten tijd daarop alle processiën en solemneele diensten werden verboden en alle

registers aan de kerken ontnomen, lag de maatregel, die deze trapsgewijze voortschrijdende plagerijen moest bekronen, voor de hand: in September '96 werd de suppressie van de kloosterorden publiek gemaakt. Voorloopig scheen het echter bij een bedreiging te blijven, tot in December het gerucht zich verspreidde, dat de uitdrijving van de Tongerloosche Norbertijnen geschied was; meer dan honderd kloosterlingen werden verjaagd en de abdij met inboedel aan den meestbiedende verkocht.

Michaël verraste dit bericht niet; de rol die prelaat Hermans na de eerste verdrijving van de Franschen gespeeld had, kon hem moeilijk vergeven worden en met eenige reden mocht ondersteld worden, dat de zoo snelle uitdrijving daar wel eenig verband mee hield. Bijzonderheden betreffende de uitdrijving en de verstrooiing der paters had Michaël niet kunnen achterhalen, en het was niet zonder nieuwsgierigheid dat hij gevolg gaf aan een uitnoodiging van prelaat Hermans, om op tweeden nieuwjaarsdag naar Postel te komen. Aan den drager van de boodschap had hij naar zijn meester gevraagd, maar de man kon noch wilde antwoorden en hoewel eenigszins ontstemd, moest Michaël hem inwendig gelijk geven, begrijpend dat elk onvertogen woord den verstekeling kon verraden.

Gravin Martha verborg haar ongenoegen niet wanneer hij haar zijn vertrek meedeelde. Smalend gewaagde ze van boontje dat om zijn loontje komt, en ziend dat hij niet van zin was op haar schamperen spot te antwoorden, vroeg zij bijtend of het dan zoo noodig was dat hij zich met zaken ging bemoeien waaraan geen eer te halen was, nu het duidelijk bleek dat de Franschen de kloosterorden zochten en de macht, dus ook het recht, alleen langs hun kant was. Daarenboven had dominus Coornhert zijn bezoek voor de nieuwjaarsdagen aangekondigd; en paste het dat de zoon des huizes, die in zoo ruime mate dank aan den hoogeschoolleeraar verschuldigd was, dit vereerend gezelschap ontvluchtte voor compromitteerend bezoek aan een verdacht klooster?

Michaël antwoordde rustig dat hij zich verheugde over de

komst van zijn vereerden oudleeraar, maar dat deze aangelegenheid vóór ging. Den beslisten toon in zijn stem hoorend, drong de Vrouwe niet aan, maar haar misnoegen stond scherp geëtst in de lijn van haar mond.

Het strenge vriesweer weerhield hem niet van deze reis, noch de dikke sneeuwvlaag die de hei bedekte en in bleeke matheid naar den verren horizon uitliep. Een reiger roeide zwaar tegen de loodgrijze lucht en onder den hoefslag van het paard kraakte de bevroren sneeuw. Michaël liet zijn gedachten gaan; de stille wereld die hem omringde, was rust. Dit was de weg dien hij zoo menigen keer gereden had; hij herkende de boomen, een buiging van de baan, het ovaal van een ven met den glasharden ijsspiegel. En ginder boven de boomen kon hij den toren van de abdij reeds zien.

Het verraste hem op de binnenkoer een soldenier te vinden, die hem vol argwaan aankeek, maar niet aansprak. Wanneer hij den klopper op de poort liet vallen, hoorde hij stemmen in de voorhal. Een burgerman dien hij niet kende, met twee soldaten, bajonet op 't geweer, ontvingen hem en wenschten te vernemen wat het doel van zijn bezoek was. Iets ongewoons vermoedend, verklaarde hij de rechtskundige adviseur van de abdij te zijn en legde zijn patent voor. Wanneer hij vroeg den abt te mogen spreken, schudde de burgerman misnoegd het hoofd, slechts op Michaëls aandringen er in toestemmend hem in de spreekzaal te laten. Op den drempel staand, zei hij: ‘De Republiek heeft, ingevolge decreet van 1 September '96, deze abdij in beslag genomen. De inventaris wordt opgemaakt; morgen moeten de kloosterlingen deze gebouwen verlaten. Ik weet niet of de prelaat tijd of lust zal hebben om u te ontvangen. Ik zal informeeren.’

Een der soldaten bleef bij de poort staan; een nietszeggend, eerder vulgair aangezicht. Buiten klonk paardengetrappel, gedempt door het sneeuwdek, en door het venster kijkend, zag Michaël een troep ruiters met een overste aan het hoofd, die in de richting van het veehuis reden; zij verdwenen in de groote poort.

Er was bescheiden geklop aan de deur en de soldaat liet een ouden, gebogen broeder binnen, die Michaël fluisterend vroeg of hij een maal verlangde. Eigenaardige vraag, die hem in dit stift zelden gesteld werd; na een lange reis was honger wel een natuurlijk verschijnsel? Als de broeder zacht aandrong, meende Michaël half spottend te antwoorden, wanneer de blik van dezen man hem opviel en hij tot zijn niet geringe verbazing in den eenvoudigen broeder prelaat Hermans van de Tongelsche abdij herkende. Hij begreep onmiddellijk dat deze vermomming en de gestelde vraag een bepaalde bedoeling hadden en hij antwoordde zoo onverschillig mogelijk: ‘Ik zal u naar het hospitium vergezellen, eerwaarde broeder!’ Eenigszins onthutst door zijn zelfzeker optreden en zijn onberispelijk Fransch, liet de soldaat beiden gaan.

Zoodra zij alleen waren, vroeg Michaël: ‘Wat geschiedt hier? Wat beteekent die vermomming? En uw missive?’

Op al die vragen schudde prelaat Hermans ontmoedigd het hoofd. De ontroering maakte hem sprakeloos; op den tafelrand rilde zijn hand. Dan zei hij moeilijk: ‘Gij weet toch? De uitdrijving te Tongerloo? Lijk bedelaars de straat opgejaagd... Een bende dieven, schuimers...’ Hij beheerschte zich moeilijk; hij slikte de tranen weg.

‘En nu?’ vroeg Michaël, op de grauwgrijze pij wijzend.

‘Als honden over de wegen gejaagd... Wie ons vangt, heeft een belooning. En na Tongerloo is het de beurt aan Postel...’

Hij zat verbeten vóór zich uit te kijken, luisterend naar elk gerucht dat gedempt tot in dit kamertje doordrong. Naar het brood wijzend, zei hij: ‘Eet nu, ge zult hongerig zijn.’ Hij schonk hem bier uit de kruik.

Een poos zat hij gebogen naar den grond te staren, in harde zelfkwelling zijn gedachten herkauwend. Michaël begreep dat hij niet aandringen moest; het kwam wel vanzelf los, het moest zijn tijd hebben.

Plots opkijkend naar Michaël, vroeg de prelaat: ‘Is dat alles in orde met voorschrift en wet? Gij kent de Franschen en weet

hoe zij oordeelen over recht en rechtvaardigheid. Wat kan er nog gered worden?'

Op Michaëls verzoek gaf hij een omstandig relaas van wat te Tongerloo was geschied, niets verzwijgend, zoodat alles leefde vóór Michaëls verbeelding, alsof hij daar lijfelijk aanwezig was geweest. Een en ander noteerde hij, wikte en woog, maar als prelaat Hermans hem na dit lange, pijnlijke verhaal vragend aankeek, kon hij maar alleen ontwijkend antwoorden: 'Ik moet dat alles nog eens rustig overwegen, ordenen en de laatste verordeningen naslaan. Eerst dan...' Hij zag de ontmoediging die de trekken van zijn vriend drukte en daarom vroeg hij: 'En hier? Wat is hier geschied?'

Hij vernam dan hoe den dag te voren de ontvanger der domeinen te Geel hier aangekomen was, den prelaat het officieel besluit over de inbeslagneming had voorgelezen en vier-en-twintig uur tijd gegeven had om het stift te ontruimen. De man was zeker niet de kwaadste geweest, want hij vertrok zonder een wacht achter te laten, hoewel hij zeker gissen kon dat de kloosterlingen van zijn afwezigheid zouden gebruikmaken om hun bezit en de meest waardevolle stukken uit de abdij in veiligheid te brengen. Dit laatste was dan ook grootendeels geschied wanneer hij dezen morgen aankwam, vergezeld door een compagnie van vijf-en-twintig soldaten, met luitenant en twee ambtenaars. Alle uitgangen werden afgezet en onmiddellijk door de twee ambtenaars, in aanwezigheid van prior Huygens, aangevangen met het opmaken van den inventaris. 'Zoo zitten wij beiden gevangen,' besloot prelaat Hermans, 'den prior hebben wij sedert dezen morgen niet meer gezien, en voor mij zijn alle uitgangen afgesloten. Maar allicht zal deze broederpij mij redden, als wij morgenvroeg zullen vertrekken...'

'Vertrekken?' deed Michaël verrast.

'Een der ambtenaars heeft dezen morgen in den refter medegedeeld, dat morgen te negen uur de poorten der abdij zullen gesloten worden. Wie hier dan nog aangetroffen wordt, zal aangehouden worden.'

Blijkbaar werd prior Huygens niet vertrouwd, want van den ganschen avond werd hij door zijn bewakers niet vrijgegeven, zoodat Michaël de kans niet gegund werd één woord tot hem te richten. Eigenlijk was zijn taak in dit stift verricht en kon hij gevoeglijk afreizen, al kon een lange rit in den avond over sneeuwlanden hem maar moeilijk bekoren. Hij dacht er aan dat dominus Coornhert hem thuis wachtte, maar aan den anderen kant voelde hij hoe sterk hij met deze abdij, de kloosterlingen, dit leven, vergroeid was, zoodat hij dit alles in deze beslissende ure niet verlaten kon. Na eenige aarzeling werd hem toelating verleend te blijven overnachten.

* * *

In den oneindig stillen vriesnacht, waarvan het koele licht door het hooge venster in zijn kamer viel, was hij maar eerst onder den morgen in slaap gevallen. Tusschen wake en droom zwevend, had de krakende stap van den schildwacht, die vóór de prelatuur in de sneeuw op en neer wandelde, hem herhaaldelijk gewekt. Wanneer hij eindelijk ontwaakte, groeide de verre schemering van den komenden dag reeds aan den hemel en in de kerk werden de metten geluid. Hij kende dit geluid, wist hoe de kloosterlingen thans in het gestoelte stonden, gekleed in den zwaren wollen mantel, en de laatste gebeden zongen. Daarna werden de kaarsen aan de kleine altaren ontstoken en de stille missen gelezen.

Hij haastte zich naar beneden en kwam in de kerk zonder opgehouden te worden door den schildwacht, die hem slaperig aankeek. Het koorgestoelte was reeds leeg. Aan de altaren rond het koor brandden de rustige kaarsen en de witte altaardwaal, het doffe metaal van de kandelaars, baadden in dit zachte licht.

Als Michaël knielde in den bidstoel boog de priester en bad murmelend Confiteor. Door heel de kerk leefde geen enkel schel geluid, alleen een rustig zoemen, als van traag vloeiende wateren, een dof gonzen van geprevelde gebeden, als

gemurmel van bladeren op avondwind. Michaël kende dezen priester niet, die vóór hem moeizaam de trappen van het altaar beklom, maar in hem zag hij de abdij verpersoonlijkt, eeuwenoud, maar jong van blijvende jeugd. ‘Vrede zij met u!’ bad de oude, gebroken stem en Michaël greep deze wensch van verzoening, op dezen morgen van het harde afscheid, naar het hart. Hij boog het hoofd, verzonken in pijnlijke overweging.

Hel belgerinkel wekte hem; de oude broeder, die de mis diende, knielde achter den buigenden priester. Michaël keek op, wachtend naar dit stralende Brood dat zou geheven worden. Reeds lag de officiant gebogen. Het duurde lang, onmenschelijk lang. Nu eerst zag hij dat de priester niet knielde, maar aan het altaar hing, gebroken, een jammerlijk wrak. Mocht hij zijn oogen gelooven als hij de schokken zag die het lichaam doortrilden, eerst moeizaam ingehouden, dan wild en onbeheerscht? Hij hoorde dit pijnlijk snikken en werd er koud van. Hij begroef zijn hoofd in zijn handen, duwde zijn ooren dicht, hij kon dit gejammer niet aanhooren.

Toen klonk de bel, dit heldere, jonge geluid en als Michaël de oogen opsloeg, zag hij de geheven Hostie, stralend van geheimzinnig licht. Hij zag den worm niet meer die roerloos aan het altaar hing, de armen in smeekgebaar geheven, het schuine hoofd één bede.

Weer klonk een bel, een ander, donkerder geluid, en verder nog; de ruime gewelven van de donkere kerk leefden van dit geluid. Aan de altaren werd geknield, gesmeekt, wellicht geschreid, gesnikt...

‘Pax Domini,’ murmelde de officiant weer rustig, gesterkt door de goddelijke aanwezigheid. Met hem bad Michaël, in volle overgave; klopte rouwmoedig op de borst, stond recht als het laatste evangelie gelezen werd, de fiere belijdenis van onwankelbaar geloof.

En dan stond weer vóór hem een zwak, oud man, die moeilijk knielde en met onzekeren, haast wankelenden stap achter den dienenden broeder aanstrompelde.

De kaarsen werden gedoofd, de dwalen afgenomen, zoodat de

ruwe steen bloot kwam. Eerbiedig namen bevende handen den altaarsteen op. Michaël hoorde den moeden, schuivenden stap van den ouden broeder. Hij dierf niet omzien.

Nog kaarsen werden gedoofd, het was een zacht wegglijden van het licht, dat de schemering zwaarder maakte, totdat nog één kaars brandde aan het hoogaltaar waar prior Huygens zijn laatste mis las. Als deze kaars gedoofd werd, brandde nog alleen de rustige vlam van het roode lux perpetua.

Wanneer prior Huygens traag de altaartreden afdaalde, dan knielde, ging hij langs den zangstoel van den cantor waar de godslamp gloeide. Hij blies de vlam uit en nu was in de kerk alle licht gedoofd. Alle licht, - alle leven. Geruisch van wegstervende stappen en de oneindige stilte, die loodzwaar drukte.

Diep aangegrepen ging Michaël buiten. Wanneer hij in de geopende deur stond, in het vale licht van den dagenden morgen, dat zacht in de schemering van de kerk spoelde, en omkeek, zag hij een gestalte, lang uitgestrekt op den kerkvloer. Onmenschelijk zwaar moest prior Huygens dit smartelijk afscheid vallen.

* * *

Het ging naar negen uur toe, als prior Huygens de dubbele deur opende van den grooten refter, waar de ambtenaars wachtend waren. Hij trad binnen, zwijgend met een haast onmerkbaren hoofdknik groetend, en na hem kwamen de overige kloosterlingen binnen, zwijgende, ingekeerde gestalten, jong en oud, en achter de priesters de fraters in hun grauwe pij. Zij gingen achter den prior langs den muur staan, een kudde rond den herder. Een oogenblik werd het doodstil, als alle geschuifel van voeten wegstierf.

Prior Huygens knikte, het kostte hem tijd zijn ontroering te overmeesteren. Uit de breede mouwen van zijn pij haalde hij een papier en dit ontvouwend, las hij met klare, rustige stem dit laatste protest, waardig maar kordaat betoogend dat hier alleen geweken werd voor overmacht, waarbij geen afstand werd

gedaan van eeuwenoud privilegie en eenvoudig menschelijk recht.

Onbewogen luisterden de ambtenaars toe, maar geen onderbrak, noch de luitenant, die met geheven sabel in de deur stond.

Als prior Huygens met de lezing gedaan had, vouwde hij het papier dicht en vooruittredend, reikte hij het den ambtenaar toe, die het zwijgend in ontvangst nam. Daarop verklaarde deze laatste de bevelen der Republiek te moeten uitvoeren en verzocht de kloosterlingen onmiddellijk de abdij te willen verlaten. Zonder veel geestdrift eindigde hij met den kreet: Vive la République!

* * *

Aan de poort, waar de wegen splitsen, nam Michaël afscheid. Prior Huygens drukte hem zwijgend de hand. ‘Neen, nu niet,’ schudde hij het hoofd, als Michaël hem vragend aanstaarde. ‘Ik zal voorloopig te Desschel verblijven. Kom dan later, - nu kan het niet...’ Prelaat Hermans knikte hem toe en fluisterde: ‘Ik laat wel bericht, maar vergeet uw belofte niet.’

Hij zag den witten troep den weg inslaan die door hei en moeras naar het zuiden voerde. Op een stootkar zaten de oude fraters, kouwelijk tegen elkaar aangedrumd. Roerloos keek Michaël hen na. Kleiner wordend, vergleden de gestalten de een na de andere in de bleeke, nevelige verte. En dan was er niets meer dan de onbewogen vlakte en deze weg der verbanning, met de gapende voetsporen van hen die in den naam van gelijkheid, vrijheid en broederlijkheid uit erve en goed verjaagd werden.

Dan eerst voelde Michaël de kou die hem doorknaagde. De lucht was zwaar geworden en er vielen reeds vlokken. Hij had nog een langen weg vóór zich.

Bondig verhaalde hij thuis wat hij te Postel meegemaakt had. Zijn moeder zweeg, maar dominus Coornhert uitte de bedenking: ‘Niemand kan deze feiten goedkeuren, maar de stiften boeten nu om de fouten, die in den loop der eeuwen bedreven

werden. En dat mag niet uit het oog verloren worden.' Hij zei dat zonder passie, met zijn koele, ietwat hooge stem.

Michaël keek hem donker aan. Hij was nog te zeer onder den indruk van het beleefde om in strenge objectiviteit te kunnen oordeelen en in zijn stem rilde een nauw bedwongen pijn, wanneer hij antwoordde: 'Fouten werden bedreven, geen mensch zal er aan denken dit te loochenen. Maar wie de weegschaal wil hanteeren, moet eerlijk zijn en naast de gebreken ook de hoedanigheden tot hun recht laten komen. Bij mij wil het er niet in dat de wijze, waarop de Republiek de ontelbare en onschatbare diensten, die de stiften aan de cultuur hebben bewezen, beloont, de passende is.'

Zijn woord was heftig en het verraste hem zelf, zoodat er een onbehaaglijke stilte viel wanneer hij zweeg. Zijn moeder keek hem ontstemd aan en dominus Coornhert, begrijpend en verontschuldigend, maar zich in deze omstandigheden niet latend verleiden tot twist, zweeg en glimlachte vaag.

Heel de volgende week besteedde Michaël aan het opstellen van een uitgebreid memorandum over de uitdrijving van de Postelsche monniken, gestoffeerd met nuchter gestelde juridische beschouwingen, en hij had geen rust dan wanneer hij het stuk, per bijzonderen koerier, aan het centraal bestuur te Brussel besteld had.

Hij bleef nog acht dagen thuis, nog veertien dagen, wachtend op antwoord. Hij had vernomen dat een smeekschrift tot behoud van de kloosterkerken tot den bezetter gericht was, waarover afwijzend werd beschikt. Zoo verwonderde het hem niet dat geen antwoord op zijn schrijven kwam.

* * *

Volkomen onverwacht ontving Michaël een daging, uitgaand van den municipalen raad te Turnhout, om aldaar te verschijnen ten einde gehoord te worden in verband met bepaalde feiten. Deze feiten werden in de missive niet vermeld, maar Michaël kon onderstellen dat ze niet van gering belang konden zijn,

want het stuk was persoonlijk geschreven en onderteekend door den commissaris van de Republiek: Perrin.

Michaël kende dien man en herhaalde malen had hij bij hem inlichtingen verkregen, die hem bij de behandeling van zaken in zijn cabinet d'affaires van groot nut waren geweest.

Met eenige nieuwsgierigheid begaf hij zich dan op den gestelden dag en uur naar zijn bureel en werd onmiddellijk ontvangen. Perrin was een welopgevoed man, hij groette Michaël voorkomend, verzocht hem plaats te willen nemen, schoof hem dan een stuk toe en vroeg hem op den man af: 'Kent gij dat?'

Michaël las: 'Alsoo de dapperheyt van de borgers van Turnhout bekend is, soo herhaelen wy de kloeckmoedigheyt nog eens van den 27 October 1789 ten opzichte van de vernietinge der kloosters en de vernieling des lands. Soo laeten wij hierdoor weten: den eersten van de Commissarissen die soo stout soude syn van in de kloosters te vallen om de suppressie te doen, als dat wy, borgers, hem zullen aenvatten, ende hangen aen den eersten boom, en de anderen vans gelycken, die het mag wesen ofte niet. Segt het voort.'

Als Michaël opkeek, herhaalde de commissaris zijn vraag. Ja, hij kende dat, althans den inhoud, daar had hij van gehoord. Aangeplakt op de kerkmuren van Sint Pieter, zoowat begin October? Maar dat er ook gedrukte exemplaren bestonden, was hem volledig onbekend.

'Ik wil u gelooven,' antwoordde de commissaris, 'hier en daar wordt echter gefluisterd dat gij er wel meer van kunt weten.'

Michaël zag in zijn scherp glurende oogen en hij begreep dat hij op zijn hoede moest zijn. Niet wachtend op een antwoord, ging Perrin voort: 'Verblijft te Vosselaar, in de onmiddellijke nabijheid van Turnhout, en ook te Brussel. Is advokaat, de gegeerde, gezochte advokaat voor al de zaakjes, rechte en kromme, die tegen de Republiek gepleit worden. Is populair in alle kringen, bij de émigré's, den adel, de kloosters... Waart gij niet te Postel als de ambtenaars van de Republiek aldaar hun plicht vervulden?'

Michaël knikte. ‘Ik was daar. Als een kliënt mijn hulp inroept, is het mijn taak hem bij te staan. Trouwens, ik was daar voor een andere aangelegenheid, ik wist niet eens dat met uitdrijving gedreigd was.’ Zijn antwoord was koel en hij sloeg de oogen niet neer onder Perrin's scherpen blik.

‘Mogelijk,’ glimlachte Perrin prikkelend, ‘maar toch een eigenaardig samentreffen...’ Hij nam het druksel opnieuw in handen, bekeek het aandachtig.

‘En deze letter, komt u die niet bekend voor?’

Michaël haalde de schouders op. ‘Ben ik een drukker?’ vroeg hij wrevelig.

‘Neen, maar misschien hebt ge wel een drukker onder uw goede vrienden? Merkwaardig hoe de letter veel wegheeft van deze uit het ‘Scherpenheuvels Trompetje’, gedrukt te Loven bij P. Corbeels, boekdrukker en verkooper, in den Hertog van Braband...’

Michaël zweeg; hij voelde dat die man meer wist dan hij loste.

‘Misschien,’ ging Perrin voort, elk woord betonend, ‘is voorzichtigheid wel aan te prijzen. De vriendschap met drukker Corbeels en prelaat Hermans kan in dezen tijd bezwaarlijk als een aanbeveling gelden.’

Michaël kreeg den tijd niet om te antwoorden. Commissaris Perrin was reeds recht gestaan, boog met een vriendelijk gebaar en zei, alsof hij alleen voor deze laatste woorden Michaël verzocht had hierheen te komen: ‘Langs een toevalligen koerier om, verzocht kolonel de Choiseul, - dien ik te Parijs in de administratie heb gekend, - mij u te groeten. Het was mij zeer aangenaam...’

Verrast dankte Michaël, boog en verliet het bureau. Op den terugweg naar huis overdacht hij de woorden van den commissaris en begreep de verwittiging. Denzelfden dag nog reisde hij naar Brussel af en lichtte den Lovenschen drukker in over het gevaar dat hem bedreigde.

* * *

Met vrouw en kind terugkeerend uit de hoogmis, liet Michaël de karos een omweg maken langs het Ter Kameren Bosch, waar de jonge lente reeds merkbaar was aan den groenen schemer die om de hooge kruinen der linden leefde en aan het frissche vogelengezang, dat in heg en struik weerklonk. Tot zijn verwondering wachtte hem thuis bezoek en iets korzelig deed hij het dienstmeisje opmerken, dat zondags geen kliënten ontvangen werden. Zijn aangezicht helderde op als hij Corbeels in de wachtkamer vond. Zonder één vraag te moeten stellen, wist hij dat de drukker hier stond als gevolg aan zijn spoedbrief.

Deze leek heel de aangelegenheid heelemaal niet tragisch op te nemen. Zelfs wanneer Michaël wees op de bezwarende overeenkomst in het lettertype van het manifest en van het ‘Scherpenheuvels Trompetje’, waarvan het laatste ontegensprekelijk uit zijn werkhuis afkomstig was, verloor hij zijn eenigszins spottend glimlachje niet.

‘Slim zijn die heeren wel en overal hebben ze helpers, in 't openbaar en in 't verborgen. Maar slim genoeg?’

‘Wat bedoelt ge?’ vroeg Michaël, die de rustige zelfzekerheid van den drukker niet begreep.

‘Ik heb het ‘Scherpenheuvels Trompetje’ gedrukt, dat kan nu een tiental jaren geleden zijn. Kort daarop heb ik al het zetsel verkocht aan een Antwerpschen drukker, die het enkele jaren gebruikte en het daarna tot nieuw zetsel heeft laten hergieten. In heel mijn drukkerij is dergelijk lettertype niet meer te vinden...’

‘En het manifest?’

‘Ik heb het gedrukt,’ bekende Corbeels goedsmoeds, ‘en het zal waarschijnlijk het laatste niet zijn. Maar wie zal den drukker van de Groote Markt in de vervallen brouwerij gaan zoeken?’

Michaël begreep. Toch meende hij het zijn plicht te zijn hem tot uiterste voorzichtigheid aan te sporen, hoewel hij wist dat Corbeels, die wel durvend maar niet roekeloos van aard was, zich niet nutteloos in gevaar zou stellen.

‘Loven wordt wel iets gevaarlijk,’ gaf de drukkersgezel

toe, ‘en de heeren, weten daar meer over mij dan mij lief is. Maar ik zal hun over korten tijd de zorg en kommer om mijn persoontje sparen.’

‘Wat beteekent dat?’

‘Ik denk er aan te verhuizen... Ik kom misschien wel in uw buurt wonen.’

‘Hier te Brussel?’

‘Neen, niet te Brussel. Maar te Turnhout.’

‘Ik begrijp niet,’ deed Michaël verrast.

Corbeels glimlachte, er leefde iets oolijks in zijn oogen. ‘Ja,’ zei hij luchtig, ‘een dubbeltje kan aardig rollen. Luister, hier is in 't kort de oplossing van het raadsel. De slag van Turnhout, ge herinnert u? Goed. 's Avonds kwartier gehad bij een tavemier in Oud-Turnhout. Beste verzorging, een vriendelijk meisje. Ben er later teruggeweest. Meer nog en meer. Elk bezoek aan Tongel en Postel liep door tot bij de dochter uit ‘Den Eglantier’. En nu wil ze mij heelemaal hebben...’

‘Een huwelijk dus?’

‘Nog een andere oplossing mogelijk?’ schertste Corbeels. ‘Ik geef mijn zaak te Loven op; is ook veiliger, want ik vermoed dat we donkere tijden tegemoetgaan. Ik neem te Turnhout een winkel over in de Patersstraat. Drukkerij en taveerne. Mijn vrouw zal de dorstige klanten verzorgen, ik heb een andere taak...’

Hij zei deze laatste woorden haast op plechtigen toon, zoodat het Michaël trof. Corbeels keek hem een oogenblik peinzend aan. ‘Wat de vreemdeling in 't schild voert, is duidelijk genoeg. Volledige verknechting, uitroeiing van eigen aard, afschaffing van den godsdienst. Dat is van ons en als ons dat ontnomen wordt, zijn wij verloren, voorgoed. Wij zullen ons verzetten...’ Zijn stem was verbeten gefluister. ‘Gij hebt de zaak van het volk vóór de Fransche rechtbanken bepleit, en meer dan gij vermoedt, zijn wij dankbaar. Ik zal de zaak van het volk vóór het volk bepleiten.’

‘Nog drukken?’

‘Ja, zonder ophouden. Onze kloosters worden gesloten;

zal het nog lang duren eer het met onze kerken geschiedt? Onze stem zal niet gedoofd worden...'

Peinzend staarde Michaël door het venster. 'Waar moet dit op uitloopen?' vroeg hij zacht.

'Niemand weet het,' antwoordde Corbeels, 'maar als iedereen altijd en overal zijn plicht doet, mogen wij zeker zijn dat niets ons verrassen zal. Ik voor mij weet wat mij te doen staat.'

Deze laatste woorden klonken voor Michaël als een vraag, maar hij aarzelde met zijn antwoord en zweeg. Een eerste opwelling, die zijn hart sneller kloppen deed, drong hem de woorden naar de lippen: 'En ik zal bij u zijn...' Maar hij aarzelde en zweeg. Ofschoon hij zich voor niets schamen moest, sloeg hij de oogen neer en zwaar was hem de stilte.

XXX.

Het was niet alleen om den drukkenden nazomer dat Michaël met vrouw en zoon de hoofdstad verliet, ofschoon deze reden wel mocht volstaan om zijn vertrek uit te leggen: het was langen tijd zeer heet en wie, zooals hij, met zijn woning in de volkrijke buurt van den Zavel lag, moest wel verlangen naar open veld en vlakten, waar de wind vrij spel heeft en geuren van bosch en weiden draagt. Maar er was nog een andere oorzaak die hem tot dit vertrek noopte; sedert geruimen tijd wist hij zich bespied en ofschoon hij in zijn bewegingen nog in niets belemmerd was, deed hem deze bewaking hinderlijk aan. Nu het seizoen eerder stil was, kostte het hem geen al te groote moeite Aimée te overtuigen, dat ook voor haar een verblijf op den buiten gunstig zou zijn.

Hij achtte het niet noodig zijn moeder van hun komst te verwittigen en gravin Martha bleek meer verheugd dan verrast, wanneer zij bericht ontving dat zij te Turnhout bij Thoenemans afgestapt waren en op de koets wachtten om het kasteel te bereiken.

De Vrouwe mende zelf de paarden; het bleef haar altijd een genot over de zandwegen van de hei te jagen, ofschoon zij wel wist hoe le grand monde van Turnhout smalend sprak over de kwajongensstreken van de grijze dame, wie beter breiwerk en rustzetel pasten. Oom Alexander, die persoonlijk zijn kleinen neef wilde afhalen, nam er vrede mee alleen in de breede koets te zitten. ‘Zelden viel mij de eer te beurt door een echte comtesse gereden te worden,’ schertste hij.

Het was een blij weerzien en gravin Martha verborg haar voldoening niet, wanneer zij den kleinen Fernand, een vluggen krullebol, die nu wel vijf geworden was, in de armen kreeg. Aldra moest zij echter ervaren hoe onstandvastig de liefde is, wanneer de jongen oom Alexander in het oog kreeg. Als een wildeman zat hij op gravin Martha's arm te dansen, om als een pijl uit den boog naar den wenkenden oom te vliegen, die hem in zijn armen ving. Bukkend zoo ver zijn jichtige rug dit toeliet, fluisterde hij den knaap in het oor: ‘Een hond, en een vogel die spreken kan, en een boog...’ Het overige werd zoo stil gefezeld dat Michaël, die de plotse verbazing in de wijdgeopende kinderoogen had zien groeien, niets meer verstaan kon.

De aloude wijsheid dat grijsaards iets van kinderen hebben en zij elkaar best verstaan, werd eens te meer bewaarheid. De eerste dagen viel het weleens op en lachend werd de vaststelling gemaakt, maar aldra werd het als vanzelfsprekend beschouwd dat, waar de zware bromstem van oom Alexander werd gehoord, dat heldere kindergeluid opklonk en niemand verwonderde het nog naast de hooge, nog ongebroken gestalte van den ouden kapitein, den trippelstap van het kind te zien.

Gravin Martha viel het wel hard en meer dan eens gaf moeilijk verborgen afgunst haar bittere woorden in den mond, maar oom Alexander droeg het geluk als een pantser, dat de scherpste pijlen niet vermochten te doorboren. Wanneer de kleine bij haar stond, spelend met den zwaren ring dien hij van haar vinger geschoven had, was één woord van den ouden man voldoende om alles in den brand te laten en de knieën van zijn grooten

vriend te bestormen. Rustig en verloren kon hij luisteren naar een vertelsel, maar meer nog lokte hem al wat buiten leefde en bewoog: de vogels in de boomen, de zwanen op den rustigen vijver, de blaffende honden, de sierlijke eekhoorn en de stille dreef, en de dieren in de wei bij de hoeve.

Aimée liet dit alles tamelijk onverschillig. Het was voldoende dat zij het kind in goede bewaring wist. Zij sliep lang, vaak tot tegen den middag; en dra was het duidelijk dat de vriendschap tusschen haar en gravin Martha niet diep ging. Maar beiden hielden den gepasten afstand, zoodat alle conflict vermeden bleef. Michaël had het echter spoedig opgemerkt en het smartte hem dit te moeten ervaren, hoewel het feit hem in geenen deele kon verwonderen. Hij kende zijn moeder voldoende, en wat Aimée betrof...

Hijzelf kortte den tijd met lange wandelingen, waarbij hij het land, waar zijn jeugd gegroeid was, opnieuw ontdekte en menigmaal ervoer hij de blijde verrassing bij een of ander feit, een boom, een buiging van den weg, een kreet in den avond, kleur op den hemel, plots naar verre, lang voorbije en vaak vergeten gebeurtenissen gerukt te worden en aan den versnelden slag van zijn hart mat hij zijn ontroering.

Voorzichtigheidshalve had hij zijn werking ten voordeele van de door de Franschen verongelijkte boeren en dorpers stilgelegd, uiterlijk althans, en hij vermeed zorgvuldig met de ambtenaars van de Republiek in aanraking te komen. Levenswandel en vriendenverkeer lieten in hem den eenvoudigen landjonker vermoeden, die een rustig leven, het genot van de tafel en de vreugden des geestes boven politieke drijverijen en verdachte bemoeiingen stelde en het deed hem werkelijk genoegen, bij gelegenheid te mogen vernemen dat over hem in dien zin werd gesproken. In werkelijkheid was het echter heelemaal anders. Als jurist konden de willekeurige geweldenarijen van de bezettende troepen hem niet onverschillig laten en waar bepaalde feiten hem ter oore kwamen, - er waren zooveel bronnen waaraan hij putten kon, - noteerde hij zorgvuldig alles; vroeg of laat mocht dit wel zijn rol te spelen hebben.

De aangelegenheid der abdijen, die nu met verkoop bedreigd waren, volgde hij van dichtbij, steeds op het achterplan blijvend maar met raad en, als 't moest, met daad bijstaand. En hoe gevaarlijk het ook mocht zijn, regelmatig zag hij Corbeels, den Lovenschen drukker, die weergalm was van alles wat de Brabantsche gewesten beroerde.

Zijn moeder verborg hij natuurlijk deze ontmoetingen. Relaas gevend over zijn tocht door de hei noordwaarts Turnhout, langs den Liereman, zoo langs de Corsendonksche bosschen, vertelde hij als een intermezzo over de smakelijke pint gersten, die hij bij dit warme weder in de Oud-Turnhoutsche taveerne ‘Den Eglantier’ gedronken had. Natuurlijk verried hij daarbij niet dat aan dezelfde tafel, tegenover hem, de oolijk lachende Corbeels zat, die blijkbaar bij de frissche deerne achter den toog een voetje in huis had.

* * *

Dezen avond had het gesprek langer geduurd dan anders. Voor Michaël was, nu Bamis naakte, de tijd gekomen om terug naar Brussel te vertrekken, want Aimée bleek in haar ongeduld niet meer te weerhouden. En Corbeels zou de eerstvolgende weken niet meer in de taveerne verschijnen, want zijn huwelijk was vastgesteld voor einde October en hij had te Loven zijn handen vol om zijn zaak in orde te brengen.

Wat hij van den drukkersgezel vernomen had, stemde hem tot nadenken. De Tongelsche abdijgebouwen waren verkocht en met de afbraak van kerk en conventvleugels was reeds begonnen; natuurlijk bedreigde Postel hetzelfde lot. Maar dreigender dan dit alles was het gerucht dat binnen afzienbaren tijd de conscriptie zou doorgevoerd worden: de Republiek had legers noodig en de veroverde gewesten moesten de kaders vullen...

Het was reeds donker wanneer hij thuiskwam. Na zijn paard gestald te hebben, besteeg hij de trap van het terras, waar hij tot zijn verwondering niemand vond. De avond was zacht en

lokte tot rustig gesprek. In de kamer trad zijn moeder hem met een brandende kaars tegemoet. ‘Het kind is niet goed,’ zei ze wanneer hij zich verwonderde over haar doening.

Het verraste hem niet. Zooals schreien naast lachen, grenzen bij een kind ongesteldheid en gezondheid nauw aan elkaar. Hoe vaak had hij het kind 's morgens frisch en gezond gevonden, waar het 's avonds lusteloos en hangerig in bed werd gelegd.

‘Morgen is dat voorbij,’ zei hij.

Toch ging hij de trap op en bij het bed van het kind vond hij oom Alexander. Het licht van de kaars leefde op het aangezicht van het kind en in de oogen, die vochtig, haast schitterend waren. De kleine hand was warm, bijna té warm. ‘Venster open!’ gebood hij, maar hij wist dat daar de oorzaak niet lag.

‘Te sterk vermoeid,’ zei hij en het was als een afkeuring bedoeld, die de oude man begreep, want hij antwoordde niet. Even rilde hij, dan zocht zijn hand de kleine kinderhand.

‘Het is tijd om te gaan slapen,’ zei Michaël kort, ‘morgen is dat vergeten.’ Hij boog naar het kind, teekende het een kruisje op het voorhoofd en plots kwam verteedering over hem. ‘Kleine man,’ fluisterde hij. Donker staarden die rustige oogen hem aan, tot een glimlach, eerst aarzelend, dan breed, haast stralend, geboren werd. Twee kleine armen werden geheven, hij voelde ze om zijn hoofd.

Hij rukte zich los. ‘Slapen gaan!’ gebood hij glimlachend, met den vinger dreigend. Hij nam de kaars, deed oom Alexander teeken en verliet de kamer.

Het kon de drukkende hitte zijn die den nacht zwoel, beklemmend maakte; Michaël vond geen rust. In de verte, dit plotse geluid in de bodemlooze stilte van den nacht, hoorde hij de rustige slagen van de torenklok. Na middernacht gleed hij uit het bed, ging, angstig elk gerucht vermijdend, naar de kamer waar het kind sliep. Van in de gang kon hij den zwakken gloei van kaarslicht zien. Iemand stond over het bed gebogen; zijn schaduw danste op de vale kamermuren. Hij had oom Alexander herkend.

Michaël trad nader en bij 't schuivend schuren van zijn stap

keek de oude man op. Tusschen hen was het vertrouwelijke licht der kaars en in beider oogen de onuitgesproken, maar knagende kommer.

'Hij slaapt!' fluisterde oom Alexander en zijn stem rilde van angstige vreugde. Wanneer hij over het bed boog, zag Michaël het hoogroode aangezicht van het kind en de zweetdruppels die op het voorhoofd perelden. Het scheen hem toe dat de ademhaling zwaar ging.

* * *

De adem Gods vaart over de wereld, groeit tot onvermoeden zegen, slaat met onbegrijpelijke straf. Hoog in Friesland, waar de wilde Noordzee tegen het magere strand beukt, keert een visscher huiswaarts na gelukkige vangst. Zijn jonge vrouw wacht hem en de donkere, verterende diepte van den lokkenden nacht. 's Anderen daags blijft hij liggen, een vuur verteert hem, verwart zijn zinnen. De bijgeroepen chirurgijn twijfelt een paar dagen, zegt dan het vreeselijke woord. De dominee staat bij dit sterfbed, bericht zijn confrater in de stad welke geesel zijn kudde geslagen heeft. Door de polders en de sompen, over de zandwegen van het heideland jagen de postpaarden; de postiljon blaast den horen in de stille dorpsstraten en de zomerbosschen. Weet hij wat hij meevoert in den brief, het roomgele blad, met het steile, sierlijke schrift? De adem des doods is er overgegaan. Hij verzwijgt dit nieuws als hij vóór de gemeente staat en het psalmgezang aanheft. Dezelfde week nog begraaft hij drie lijken en troost naar vermogen hen, die de hand Gods geraakt heeft. Van uit de kerk wordt dit booze zaad meegedragen en waar het gunstigen bodem vindt, ontkiemt het spoedig. IJlberichten bereiken de steden, maar sneller ijlt de plaag. Zij aarzelt aan de magere heilanden, de sprong is groot, maar een scheper, die zijn kudde moet leveren en vaa noord naar zuid trekt, is haar dienstvaardige bode. De lijn verbreedt, de greep wordt felomvattend, het donker gekreun gaat van stad tot stad. Klokken luien. Binnenschuiten glijden geruischloos

over de kanalen en voeren den sluipmoordenaar mee. Denkt heel die jolige, jente jagersbent aan ziekte en dood, als in de woudkroeg de tinnen potten aan den mond worden gezet? Langen tijd heeft de boer in het beneden-Maassche zijn schellingen geteld en herteld vóór hij er toe besluit uit te gaan om het nieuwe vee te koopen; met de kloeke, gedrongen, maar sterk gebouwde dieren, koopt hij zijn vrouw den dood. Een leurder neemt de oude kleeren over en draagt den dood en weet het niet. Voor zijn waar weet hij afzet bij de magere boeren op het schrale hoogland en hij glimlacht om het koele geld dat in zijn handpalm rust; weefsel is duur, de dood is toegift. 's Anderen daags ijlt een kind in koorts. En met dit kind had Fernand gespeeld, dit ernstig spel van kind tot kind dat geen onderscheid kent.

* * *

Twee dagen nadien zei de chirurgijn het woord. Langen tijd aarzelde hij, maar hij kon niet ontsnappen. Michaël en Alexander stonden bij hem, wachtten met gierige oogen op de woorden die hij spreken zou.

Boven het donkere kreunen van het kind, boven het zware ruischen van de op en neer gezwiepte regentakken, klonk het: ‘Pokken!’

En dan was het of plots alle ander geluid wegstierf en alleen nog dat woord leefde. De chirurgijn was hard; in zijn leven had hij veel gezien, veel meegemaakt, maar voor deze ontzetting zooals ze plots in de oogen van Michaël oplaaide als een wapperende vlam, boog hij het hoofd.

Zichzelf bedriegend en dezen die rond hem stonden, zei Michaël: ‘Gij vergist u!’ Hij verzweeg wat hij er bij bedacht: de groote plagen, die als een geesel des Heeren over de aarde gaan, teisteren dezen wier deel armoede en gebrek is, zij gaan de kasteelen voorbij. Maar hij herhaalde dit woord niet meer als hij het vertrokken aangezicht van den boer zag, wiens kind 's avonds in een kalkgroef begraven werd.

Een doffe vertwijfeling maakte zich meester van hem. Bij deze bedreiging raakten verborgen krachten in hem los en hij rustte zich tot den strijd. ‘Haal bij wie naar uw meening helpen kan,’ gebood hij den chirurgijn. Hij zag de aarzeling van den man. Woede, die hemzelf ontstelde, overspoelde hem en zich nauw beheerschend, schreeuwde hij hem toe: ‘Spoedig!’

Hij was merkwaardig helder van geest, zag en handelde snel en zeker. Hij zond een ijlbode naar Brussel, naar een van zijn vrienden die als arts een verdiende faam had.

Hij stond bij dit ziekbed, uiterlijk kalm, innerlijk verteerd en verknaagd door onrust. 's Avonds zei hij aan tafel: ‘Het zal best zijn dat ik hier niet mee[r] verschijn...’ Hij moest niets meer zeggen, zij hadden begrepen.

De wijn fonkelde in de glazen, het rustige licht van de kaarsen leefde in het matte zilver. Gravin Aimée legde haar vork neer; haar lange, smalle hand met den fonkelenden ring, lag op het witte tafellinnen, maar zij slaagde er niet in de rillingen te bedwingen die haar doorschokten. Haar oogen werden groot en hard, boordeloos gevuld door een haast waanzinnigen angst. Zij sloeg de handen naar het aangezicht, haar oogen bedekkend, als was daarmee het vreeselijke visioen verzwonden. ‘Pokken...’ huilde zij plots, wild en onbeheerscht het hoofd schuddend in radeloosheid. Haar tanden knarsten.

Er was alleen dit eendelijk gejammer, dat oversloeg tot hulpeloos gekreun. Als ook dat wegstierf, werd de stilte zwaar en dreigend. Gravin Aimée stond recht, een sluipend gebaar, maar zij voelde de oogen die op haar wogen. ‘Ik zal vertrekken,’ fluisterde zij, als schaamde zij zich.

‘Het is uw kind,’ antwoordde Michaël en zijn stem kraakte als dood hout dat breekt. Het woord trof haar als een zweepslag en een oogenblik stond zij aarzelend. Misschien had nog één woord volstaan om haar hier te houden, maar niemand sprak het. Haar aangezicht werd bleek met roode, scherp geteekende vlekken en glimmende tranensporen. ‘Ik zal... zal...’ hakkelde zij en week naar de deur. Het geluid van haar stap verklonk in de gang en als de deur toegleed, leefde alleen de stilte.

* * *

Het kind sliep rustig dien nacht en vóór het insliep, had het Michaël toegelachen, niet met den gullen lach die volle overgave is, maar een stil, bespiegelend lachje, dat het ouder en wijzer maakte. Wanneer het kindergelaat weer ernstig stond, kwam het Michaël voor dat het smaller, magerder geworden was, maar het kon dit grillige spel van licht en schaduw zijn, dat valschen schijn wekt.

's Anderen daags stond het kleine aangezicht vol roode vlekjes, licht gezwollen, zoodat de vader zijn zoon niet herkende. ‘Fernand,’ fluisterde hij en herkennen zag hij groeien in de donkere oogen die hem rustig aanstaarden.

Wachtend op de komst van den chirurgijn, sprak hij zichzelf moed in. Konden zij zich ten slotte niet vergissen? Was hun wetenschap dan zoo stevig en onwrikbaar gefundeerd, dat alles wat zij op grond van verschijnselen, die haast van mensch tot mensch verschilden, voorzagen, ook fataal moest gebeuren? Onwillekeurig glimlachte hij spottend: wie zal zeggen of dit niet een gewoon geval van mazelen of eenige andere kwade koorts kon zijn? Het kind had den leeftijd en het was aloude wijsheid dat Bamisweer niet alleen wind en regen, maar velerhande kwaal en plaag meevoert. Binnen enkele dagen kan het gekeerd zijn, lijk het weer dat plots omslaat en na zwiepende regens en huilenden wind de menschen met een helder zomerken van Sinte Michiel verrast. Verleden jaar heeft hij met den kleinen baas door de dreef gehold waar de bruine, roode, goudgloeiende herfstbladeren onder de voeten reuzelden.

Wat hij in overmoed dacht en in volle overgave gelooven wilde, waagde hij niet te zeggen als de chirurgijns aan het bed stonden. Hun Latijn liet hem koud, maar scherp speurde hij op hun aangezichten naar wat zij dachten. Zij verzochten hem uit de kamer te gaan en hij gehoorzaamde weiger. Hij liep de gang op en neer, onrustig als een wild dier in de kooi. Zijn oogen gleden over den plankenvloer, kenden elke spleet; hij wist waar het hout onder zijn stap kraakte, maar zijn ooren stonden ge-

spannen op ander geluid. Hij luisterde aan de deur, verloren in roerlooze aandacht, maar schaamde zich en liep verder, op en neer. Twee beslisten daar over leven en dood; eigenlijk kon hij spottend glimlachen om hun waanwijsheid, maar als de deur piepend opengleed, werd het koud om zijn hart en zijn pijnlijke oogen zochten op die harde, stroeve aangezichten te lezen.

Hij kreeg den tijd niet om de vraag te stellen. Een zei: 'Wie zal het kind verzorgen?'

Zonder na te denken antwoordde Michaël: 'Ik zal het doen!'

De man schudde het hoofd en scheen te aarzelen. Na een blik op den ander zei hij: 'Goed, maar niemand anders komt in deze kamer. Niemand anders raakt het bed aan, noch de dekens, noch iets wat het kind gebruikt heeft.'

Hij aanhoorde dit vonnis wezenloos en kon niet antwoorden. Dan klonk de stem zachter: 'Geen eten, alleen wat drinken. Morgenvroeg zijn wij hier terug.'

Zij schelden om een dienstmeisje dat warm water moest brengen in de aangrenzende kamer. Wanneer zij hem verlieten, vond hij geen woord. Wat later hoorde hij gerucht in de gang. Aan het venster staand, zag hij de chirurgijns naar hun koets stappen; zij hadden zich omgekleed.

Hij zag de koets verdwijnen achter het donkere gordijn der natberegende bosschen. Weer trof geratel van wielen zijn oor. Een andere koets kwam het voorplein opgereden; de koetsier sprong van den bok, kwam naar het kasteel toe.

'Aimée,' fluisterde hij heesch. Hij zag haar snel naar de koets loopen; onder den zwaren mantel uit sloegen de witte panden van haar kleed. Zonder eenmaal om te zien steeg zij in de koets en achter haar werd de deur toegeworpen.

'Aimée,' herhaalde hij wezenloos, zich blind starend op dit ongehoorde: een moeder die haar kind vlucht. Aan zichzelf dacht hij niet.

Wanneer hij van het venster weg, naar het bed toetrad, wankelde hij als een dronken man. In zijn kille handen lag die

kleine, broeiheete hand. Over zijn aangezicht vloeiden de tranen, die hij niet weerhouden kon.

Hij moest oom Alexander verjagen met harde, barsche woorden; de blik uit die oogen van geslagen hond achtervolgde hem, maar hij kon niet, mocht niet toegeven. De dienstmeiden gaf hij op afstand bevelen. Er moest altijd heet water zijn en brandhout; hij stookte het open vuur zelf en wat hij noodig had voor eigen nooddruft maakte hij zelf klaar; het is verwonderlijk weinig wat een mensch noodig heeft als een inwendige kracht, de uiterst gespannen vertwijfeling, hem recht houdt. Hij bestond op brood, wat vleesch, een vrucht; water was zijn drank.

Er was voor hem niets meer dan het kind, waar hij nu alleen mee leefde en dat al de horizonten van zijn leven vulde. Aimée bestond niet meer. Alleen de verre glimlach op dit geschonden aangezicht, de vragende blik van de diepliggende oogen en soms dit lichte, hulpelooze kreunen dat zijn hart tormenteerde.

Hij zag hoe de ziekte vorderde, meedoogenloos dit teere lichaampje teisterde. O, het malsche vleesch van armen en beenen, mollig en glanzend als satijn, waar nu de brandende uitslag op gloeide. En machteloos staan in verterende vertwijfeling.

Besef van dag en nacht verging. Er was het licht van een enkele kaars en heel de wereld bestond niet meer. Er was alleen dit kind, dat hem haast onmerkbaar ontgleed, en hijzelf onmachtig om dit te beletten.

Hij ging den nacht in, gezeten bij dit ziekbed. De uren gleden; er was het troostelooze geluid van vallenden regen en het vermoeide hijgen van nachtwind. Als de bleeke morgen daagde, zag hij met pijnlijke oogen het licht groeien in de vensterruiten.

* * *

Hij keek moe op als de chirurgijns binnentraden en naar het bed gingen. Wat zij dachten, kon hij raden: geen teeken van blije verrassing op hun aangezichten. Wat zij zagen, had Michaël

reeds lang gezien: hoe de roode vlekken een klein, puntig en hard knobbeltje vertoonden, dat aan den top een blaasje droeg.

‘Normaal verloop,’ zei een der heeren, zich naast Michaël zettend. En daar deze niet antwoordde, zweeg hij een oogenblik, ging dan verder: ‘Het is mogelijk dat de uitslag heviger wordt, dat de blaasjes openbarsten en veretteren, dan verdorren en vaste, bruine korsten vormen. Later worden die afgestooten. Ge hebt dat reeds gezien, de litteekens?’

Michaël knikte.

De man keek, zich de handen wrijvend, naar het kind. ‘Het kan ook...’ aarzelde hij, ‘het kan ook dat de koorts plots daalt, dat de uitslag vermindert... En...’

‘En dan?’ vroeg Michaël hard.

‘Dan slaat de ziekte naar binnen. Longontsteking,... verlamming der oogzenuw en blindheid...’

‘En?...’

‘Het is onzin iets te willen voorspellen,’ antwoordde de chirurgijn en het was duidelijk te hooren dat hij, nu hij gezegd had wat hij moest zeggen, dit gesprek niet meer wenschte voort te zetten. ‘En gij moet rusten,’ gebood hij, recht staand.

‘Ik?’

‘Het kind kan u misschien meer noodig hebben dan nu, en dan...’

Hij knikte en was bereid.

Hij liet het dienstvolk in de gang roepen en zwijgend gingen zijn oogen over de angstige aangezichten. Onmiddellijk begreep hij, dat hij de vraag niet stellen moest; pijnlijk glimlachend deed hij teeken dat ze gaan mochten.

Zijn moeder, een vrouw op jaren, zou deze vermoeienis niet dragen. Oom Alexander had oneindig meer goeden wil dan vaardigheid. Zoo stond hij alleen. Een naam schoot hem in het geheugen, hij voelde dat hij plots bleek werd en keek weg, niemand moest het zien. Hij worstelde tegen deze bekoring, maar als hij bij het kind stond, week alle aarzeling, smolt alle twijfel weg. Hij riep een dienstmeisje en gebood haar naar het

dorp te gaan. Ze wist Trude wonen, het nichtje van den ouden pastoor? Trude, die zieken verzorgde en bij stervenden waakte? Zij zou haar zeggen: het kind is ziek.

Het meisje knikte en liep weg. Hij had nog gezien hoe ze haastig een kruis sloeg. Een wonderlijke rust was over hem gekomen, niet dit zachte verglijden in het soort dronkenschap dat de vermoeienis wekt, maar een heldere zekerheid, die boordeloos gansch zijn wezen vulde en hem haast gelukkig maakte.

Een bleeke zon verhelderde de namiddaguren. Als de schemering in de kamerhoeken te spinnen aanving, ging de bel. Michaël stond recht want hij wist dat het meisje daar was.

Hij hoorde haar stap in de gang en verwonderde er zich niet over dat zij op hem toekwam. Alsof hij haar dagelijks ontmoette, ging hij naast haar. Als zij bij het bed stonden, wees hij haar het kind. Spreken kon hij niet.

Hij zag haar doende, hoe zij boog over het kind. Zij was stilte, en rust en kalme zekerheid.

Hij stak de kaars aan en, bij het bed gezeten, zag hij hoe zij rustig bad. Onwillekeurig prevelden zijn lippen mee. In dit gebed, een vage verteedering, ontspande zijn lichaam en hij gleed in den slaap.

* * *

's Anderen daags schelde hij vruchteloos om het dienstmeisje. Hij liep door de gangen, naar de keuken. Er brandde geen vuur in den haard. De zolderkamers waren verlaten, geen bed was beslapen geweest. Michaël begreep: niet iedereen heeft den moed den dood koelbloedig in het aangezicht te zien. Moest hij er zich over verwonderen dat vreemden vluchtten, als de eigen moeder...

Hij brak hout en sloeg vuur, wonderlijk rustig, alsof hij dat altijd gedaan had. De vlammen likten onder den ketel, het water begon te roeren, zong, en hij droeg het naar boven,

waar Trude voorzichtig het kind wiesch. Haar oogen waren donker als zij naar hem opkeek.

In den kelder zocht hij naar eten en als hij in de groote kamer kwam, stond zijn moeder vóór hem. Zij moest niet vragen, zijn oogen en de moedeloosheid in het schudden van zijn hoofd verrieden zijn geheim.

Hij dierf niet vragen als de chirurgijns bij het bed stonden. 'De koorts daalt,' zei een van hen en hij keek naar Michaël, die het hoofd boog, want hij herinnerde zich de woorden die zij den vorigen dag gesproken hadden.

Wezenloos zag hij toe hoe zij het vuur oppookten, zóó dat de hitte haast ondraaglijk werd. Dan goten ze azijn op de ijzeren haardplaten. Kissend sprong het vocht in kleine druppeltjes weg en fluitend suisde de damp in de kamer; de scherpe geur van azijn hing overal, opdringend, bedwelmend.

Zij bogen over het kind, betastten de kleine, matte hand en schudden het hoofd. Ze stuurden Trude weg en wierpen dan tabak in het vuur. De dikke, luie rook walmde heel de kamer door, hing als een mistgordijn. Het kind begon te hoesten, een pijnlijk gekuchel, dan een scherper schuren van den adem door de geprikkelde keel. Nog schudden ze het hoofd en zeiden: 'De koorts daalt en...'

Hij luisterde niet meer naar wat zij zegden, zag alleen zijn kind, dit gloeiende, melaatsche aangezicht met de pijnlijke kramp om den mond en de angstige oogen.

'Venster open,' hijgde hij. Zij wilden hem weerhouden maar hij worstelde tegen, verbeten. Hij drong hen naar de deur toe en dan wierp hij het venster open. De kille morgenlucht stroomde hem in het gelaat, hij genoot dit als een lijfelijke streeling.

Een van de mannen kwam op hem toe. 'Gij hebt het gewild,' zei hij kort en norsch. Michaël glimlachte om de bedreiging en deed geen poging om hen te weerhouden als zij gingen. Arme wetenschap...

Wanneer hij alleen was, ging hij bij het bedje zitten en zijn oogen hingen aan dit arme aangezicht, misvormd door zwellende

builen en brandende vlekken. ‘Mijn kind,’ fluisterde hij. En dan kwam de vermoeienis over hem, verlamde zijn denken, sloot zijn oogen.

Hij ontwaakte bij het gerucht van Trude's stap. Hij zag haar aan den anderen kant van het bedje staan en hoorde hoe zij, verrast, ‘Ha!’ zegde. Wanneer hij naar het kind zag, begreep hij.

Er roerde niets meer in dit aangezicht. De oogjes stonden nog open en de blik kon leven dragen, maar als hij zijn hand bewoog, groeide geen herkennen. Hij keek naar Trude op en zag hoe zij traag het hoofd boog. Zij knielde en sloot voorzichtig de levenlooze oogen.

Zij bad vóór en hij antwoordde. Hij wist niet wat hij zei, het was als een lied dat hij neuriede. Zijn oogen hingen aan het kind, het doode kind. Het leefde en huppelde, en zong, het vulde den dag met zijn aanwezigheid, al de dagen, al de uren, elk oogenblik...

* * *

Tegen den avond had Trude gezegd: ‘Het is tijd.’ En nogmaals had zij gepoogd hem te weerhouden van hetgeen hij wilde doen. In den namiddag had hij in het park, onder den hoogen beuk waar het kind met voorliefde speelde en de vlugge eekhoorns in het dichte takkenwerk natuurde, het smalle grafje gegraven.

Zij had het kleine lijkje in een doek gewikkeld en hij droeg dat, een lichten last, in zijn armen. Hij volgde haar, die hem zwijgend voorafging, een kaars in de hand. Door de gang, de groote kamers, en telkens klopte zij op de deur.

Op het terras wachtte hij een oogenblik en als hij stappen hoorde, daalde hij de trappen af. De kille avondwind sneed hem in het aangezicht en hij voelde druppels. Als een moeder bezorgd, drukte hij het kind dichter tegen zich aan.

Trude zei de gebeden als zij bij het grafje stonden en hij antwoordde zacht. De kalk lag als een sneeuwlaag, hard wit in

dit schemeruur. Hij lei het kind neer, behoedzaam, met teeder gebaar. De wind doofde den ingehouden snik.

Toen deed Trude teeken dat hij gaan zou, en de Vrouwe en oom Alexander. Als een kind gehoorzaamde hij en de anderen volgden hem. Hoog in de boomen gonsde de avondwind, het laatste licht van den dag leefde op zijn pijnlijk gespannen aangezicht en op zijn handen die hij geheven hield, als na een gebracht offer.

XXXI.

Dagen verkeerde hij in een staat van verdooving, ongevoelig voor het leven dat naast hem voortschreed, maar hem niet scheen te beroeren. Hij zag Trude niet meer, maar het kwam niet in hem op de vraag te stellen. Weer was er een dienstmeisje en rechtte de tafel aan. Buiten hoorde hij geroep van het dienstvolk. Zijn moeder zat bij het venster, zooals zij gewoon was te doen, en daar was oom Alexander die het vuur in den haard bezorgde en de kaarsen opstak als de avond naakte. Het was alles zooals het altijd geweest was; er was alleen een plaatsje dat ledig bleef, een stilte die door geen geluid gestoord werd, een afgrond die door niets ter wereld meer kon gevuld worden.

Maar dat duurde niet. Groeiende onrust dreef hem eindelijk buiten. Hij schuwde de dreven met de hooge boomen en zijn zwerftochten gingen door de hei, die rustig en oneindig onder den lagen herfsthemel lag. Het paard luisterde naar het zachtste woord, naar den geringsten druk. 's Avonds gleed hij in een diepen, kommerloozen slaap. Doorheen deze dagen ging hij traag naar het leven toe en als hij zich weer opgenomen voelde in deze wereld, die hem vreemd geworden was, verwonderde hij zich over dezen terugkeer. Maar hij berustte.

Dan reisde hij af naar de hoofdstad. Er leefde niet in hem de prikkelende nieuwsgierigheid, die hem telkens beving wanneer hij na lange afwezigheid terug naar zijn werkkamer

verlangde. Dorpen, menschen, de hooge torens die aan den horizon groeiden, de straten en dit huis waar hij woonde, het liet hem onverschillig en hij trad zwijgend, zonder lach op dit stroef aangezicht, in de breede gang waar de groote palmen roerloos stonden.

Hij stond stil, meende licht gekerm als van een kind te vernemen, maar schudde het hoofd, beter wetend.

Een dienstmeisje ging hem voorbij, boog zwijgend. Hij keek niet op. Hij dacht er aan wat hij zeggen zou als zij vóór hem zou staan, stralend van gezondheid, maar vond geen woorden. Het moest geschieden en hij hoopte den moed te hebben.

Weer bleef hij stilstaan om te luisteren naar dit geluid, dat naderde bij elke trede. Het sneed hem nu door de ooren met langgerekte kreten en pijnlijk lallend gejammer. Hij verhaastte den stap.

Wanneer hij aan de deur stond en de hand op de klink lei, voelde hij een hand op zijn schouder. Hij kende dien priester niet, noch de stem die hem vroeg: ‘Heeft de bode u bereikt?’

‘De bode?’

‘Treed niet binnen,’ antwoordde de priester en hij stond nu tusschen de deur en Michaël. ‘Treed niet binnen, de hand Gods heeft dit huis geraakt...’

Michaël glimlachte pijnlijk, deze woorden had hij nog gehoord.

‘Uw vrouw...’

Hij luisterde scherp toe, iets van de vermoede waarheid bereikte hem. Zijn blik werd hard, dwingend, en zoo dwong hij den priester tot spreken, waar deze het zwijgen verkoos.

‘Pokken, en lang duurt het niet meer.’

Michaël knikte, hij had begrepen, onmiddellijk en geheel dit alles overschouwend en niets bleef hem verborgen. Tot hier dus had de onverbiddelijke jager zijn wild achtervolgd en met feilloos schot getroffen.

Zacht duwde hij den priester ter zij en trad de kamer binnen.

Het licht verblindde hem, maar dan groeide geleidelijk alles tot scherper lijn en zuiverder vorm. Hij zag een tafel, een stoel,

het bed en dan dit aangezicht. En in dat aangezicht - een onmenschelijk masker van grauwe, donkerbruine tot grauwgrijze korsten, - de harde schittering van koortsoogen. Oogen die hem aangrepen en niet meer loslieten, toeschreeuwden, toehuilden, zoodat hij een oogenblik geslagen roerloos stond. Dan trad hij nader.

De zware wierookgeur vermocht den flauwen, zoeterigen stank van etter en bloed niet te verwinnen. De donkere korsten lagen dooraderd met kronkelende groefjes, waaruit het vocht traag sijpelde, opgenomen in het doek dat als een melaatsche kraag om den hals lag. Hij boog over haar, in bovenmenschelijke inspanning zijn walg bedwingend, en zocht naar een woord dat hij haar zeggen zou. Maar plots huilde zij, een dier in stervensnood; wild sloegen de armen in onbeheerscht gebaar.

Iemand nam hem bij den arm, bracht hem in de gang. ‘Het zal beter zijn...’

Even luisterde hij naar dit huilen, dat gaandeweg in klaaglijk gejammer oversloeg. Wanneer het eindelijk stilviel, aarzelde hij of hij niet terug zou binnengaan. Dichtbij lag zijn werkkamer, de rust en de ingekeerdheid van het vertrouwde vertrek lokten hem.

Vóór zijn werktafel gezeten, verliet het beeld van dit geteisterd aangezicht hem niet. Hoe had hij de stralende schoonheid van dit gelaat gekend, de zachte huid en haar geur, haar oogen, haar lippen. Gansch dit jonge lichaam, dat onder zijn hand leefde... Hij wist hoe dit haar het hoogste was wat het leven bood, het was haar leven zelf en nu dit lichaam, ontluisterd en geschonden, een hoonende bespotting van het leven geworden was, begreep hij haar kreet die haar wanhoop droeg. Waar liefde niet in hem schreide, maakte deernis hem week.

* * *

Tegen den avond was alle geluid stilgevallen, zelfs dit zachte kermen leefde niet meer. Wanneer op de deur geklopt werd, begreep hij.

De priester stond met hem aan dit sterfbed en hij bad de laatste gebeden mee. Wanneer alle leven geweken was, drukte Michaël de oogen toe. Het afscheid, dat reeds zoo lang geleden begonnen was, werd nu voltrokken.

Dit werd de langste nacht dien hij zich ooit herinnerde. Eenzaam in dit groote, stille huis, boog hij over zijn leven, dat als een landschap, badend in scherp licht, aan zijn voeten lag. Geen lijn ontsnapte hem, elk vlak verhaalde van kleine vreugden en veel doorstreden leed. Het was tijd om af te rekenen.

Het afscheid viel hem niet zwaar; hij had geleerd te berusten en hoe ook bij dit overschouwen oude wonden brandden en veel wat hij dood achtte, pijnlijk leven kreeg, toch voelde hij dat het oogenblik gekomen was om deze periode af te sluiten. Het was alsof hij, vermoeide reiziger, aan een kromming van den weg stond en een laatsten blik wierp over het land dat hij zoolang doorreisd had en nu voorgoed verlaten moest. Lichte weemoed en verre knaging en, donker voorgevoel, de angst om wat de komende dagen brengen zouden.

Hij stelde zich de vraag, maar wist geen antwoord. Wat zijn leven gevuld had, was weggevallen en er zijn dooden die niet meer verrijzen. Nooit meer zou hij de stem van het kind hooren, noch zijn lach.

Andere stemmen werden in hem wakker. Hij dacht aan Corbeels en zich bezinnend over diens jong geluk, glimlachte hij. De nood van den tijd, van de menschen die rond hem leefden, begon in hem te leven. De dreunende stap van marcheerende legers en het oproerige lied, dat als een vaandel in den wind van opstandigheid wapperde. Klaaglijk luien van klokken in nood en onder de hooge, geheimenisvolle gewelven van abdijkerken het laatste, wegstervende gezang van de uitgedreven kloosterlingen. Bij de onherstelbare verliezen die hij geleden had, was dit hem winst. Dit te beseffen, vervulde hem met rustig, stil geluk.

* * *

Er was een stilte rond hem gegroeid, breed als een woestijn, die hem langs alle kanten omringde, hem steeds vergezelde, waar hij zich ook bevond.

Niemand verwonderde er zich over wanneer hij zijn woning te Brussel opgaf, het dienstvolk ontsloeg en voorgoed den weg naar de verre Kempen opreed. Menschen waren barmhartig voor hem, vroegen niet, zoodat hij niet moest antwoorden.

Hij doorkruiste de hei bij ontij en noodweer, als de bleeke winterzon de ongeschonden sneeuwvlakte vol schitterenden brand joeg en de bermen van den kant met purperen schijnen kleedde. Hij kende de paden die naar alle horizonten liepen, het suizen van den avondwind in de zoemende bosschen en geen geritsel ontsnapte zijn oor. Wind noch regen noch sneeuwstorm konden hem den stap doen verhaasten. Hij wist dat alles zóó moest zijn, luisterend naar eeuwige, onwrikbare, ongeschreven wetten en dat de mensch moet vervullen wat voor hem is weggelegd.

Het gebeurde dat hij op de kleine hoeven aanklopte en aan de tafel bijschoof. Kinderen weken schuw, maar zijn stille glimlach verjoeg den schroom en als hij lijk zij de geitenmelk dronk en het harde roggebrood brak, keken zij naar hem op en glimlachten.

Hij sprak met deze simpele lieden de eenvoudige woorden die van mensch tot mensch gaan, over weer en wind, ziekte en dood en alles wat het leven beroert. Eerst luisterden zij zwijgzaam toe, niet begrijpend hoe deze heer wilde doen wat vóór hem nooit iemand gedaan had. Maar er was iets in hem, er leefde iets in zijn stem, in zijn gebaar, dat rust schonk en vertrouwen wekte. Zoo vernam hij hun nood en hun kommer, en wat hem meest naar het hart greep, was niet dit droeve verhaal, maar veeleer de wijze waarop alles in deemoedige berusting gedragen werd.

De winter was zeer hard. Niet alleen de ongewone guurheid van het seizoen - langdurige vorst, hardnekkige sneeuw en ziekte onder de dieren, - teisterde hen, maar de krijgsbenden die, naar het oosten trekkend, door de Kempen reisden en

bivakkeerden waar naar schijn nog iets te vinden was, sloegen het vee aan, roofden de weinige nog overschietende paarden en lieten in ruil de haast waardelooze assignaten achter. Vaak werd bij Michaël aangeklopt om een gunstige oplossing voor de dikwijls tergende opeischingen te bekomen, maar hij schudde het hoofd, wetend hoe overmoedige macht het zuivere recht wurgde. Aanvankelijk zag hij hoe berusting de plots opvlammende woede doofde, maar de tijd kwam dat de boer, die zich in naam van vrijheid, gelijkheid en broederlijkheid de eerlijke vrucht van zijn arbeid zag ontstelen, weerstand bood, al uitte deze zich dan ook maar door een verbeten mond en een onbeheerscht gebaar. Maar het opstandige dat daarbij tot uiting kwam, trof Michaël en zooveel kende hij van de menschen, om te weten dat aan dezer lankmoedigheid een einde komt, en hij vreesde voor wat dan geschieden zou.

XXXII.

Het was een eigenaardige stoet die, op afstand door menigen burger en wever van de goede stad Turnhout nagekeken, van het stadhuis over de Markt, naar de poort van Sint Pieter stapte. Vooraan ging commissaris Perrin. Zijn gewone kalmte, die in de stad haast spreekwoordelijk geworden was, had hem thans blijkbaar in den steek gelaten, want met drukke gebaren wees hij de leden van den municipalen raad, die hem volgden, naar het witte plakkaat dat op de kerkpoort hing.

Aan de kerk gekomen, wachtte Perrin tot zijn gezelschap zich rond hem in kring geschaard had en sprak dan: ‘Ziet hoe de vijanden van de Republiek de borgers dezer stad trachten op te ruien. Onze griffier zal in zijn verslag vermelden dat wij hier op de kerkpoort alles bevonden hebben, zooals ons werd gemeld. En dit plakkaat...’

Hij rukte het stuk van de poort. Het lag misschien niet in zijn bedoeling dit te lezen, maar opkijkend naar deurwaarder,

vrederechter, politiecommissaris, ontvanger en de wacht die hen vergezelde, zag hij de wachtende aangezichten. En hij las:

‘BORGERS,

De republiek heeft ons een nieuwe weldaet ghebragt, dewelke wy echter beswaerlyk met danck sullen kunnen aenvaerden. Nadat sy onse kerken heeft gesloten, onse priesters verjaegt, ons geit gestolen, vraegt sy ook thans het bloed van onse jonghe lieden, die op de slagvelden hun leven op het altaer van de soo hoog geroemde republiek sullen moogen offeren.

Niemant sal ons, soo durven wy kloekmoedigh beweren, gebrek aen vaderlantsliefde durven toeschryven. Schroeder, die in dese stad den heldenmoet van onse borgers heeft leeren kennen, sal dit, ofschoon noode, getuigen. Maer soo wy niet verlanghende syn ons bloed voor de republiek te laeten vloeien, souden wy wel eens de kloekmoedigheyt van den 27n October 1789 kunnen herhaelen, soo 't sy dat de Franschen hun gehaet edict ten uytvoer souden leggen.

Borgers, het word tyd dat het juk van de Fransche tyranie wordt afgeschut, om onsen kristelyken godsdienst te redden. Op ten stryde!

Een welmeenende borger.’

Aanvankelijk kleurde een bitsig sarcasme deze lectuur, maar stilaan overwoekerde een groeiende woede de stem van den commissaris en de laatste woorden huilde hij, meer dan hij ze sprak. Met een driftig gebaar vouwde hij het papier toe en zich plots tot vrederechter Berré wendend, vroeg hij: ‘En nu?’ ‘Wat we van zins waren: huiszoeking bij den drukker van dat schotschrift, wiens naam er wel niet op prijkt, maar door iedereen gekend is.’

Perrin knikte, maar zich bedenkend, schudde hij het hoofd. ‘Zal nutteloos zijn. Kreeg dezen morgen een boodschap per bijzonderen koerier uit Diest, dat Corbeels aldaar aan het hoofd

van een troep muiters gezien werd. Eigenlijk hadden wij den vogel op zijn nest moeten kunnen vatten.'

'Al is de vogel weg, het kan zijn nut hebben het nest even te onderzoeken,' antwoordde Berré. Hij had iets van den speurder, met zijn scherpe lippen en zijn zoekende, grijze oogen.

De troep volgde Perrin over de Markt, sloeg dan de Patersstraat in. Hier en daar hing een vlag, lui op den wind, aan de markthuizen, om den komenden décadi aan te kondigen. Twee gendarmen vatten post aan den ingang van de straat, sloten allen toegang af. Het pleintje aan de paterskerk lag verlaten; de kloosterlingen waren reeds geruimen tijd verjaagd en op de kerkpoort hing het zegel met den stempel van de eene en onverdeelbare Republiek.

Vóór de taveerne waar Pieter Corbeels woonde, stond de groep stil en commissaris Perrin, binnenshuis fel rumoer van stemmen hoorend, schijnbaar scherp getwist en flarden van een oproerig lied, keek vragend zijn gezellen aan. Op zijn wenk wierp een gendarm de deur open; het rumoer sloeg als een golfslag buiten.

Moedig stapte Perrin binnen. In de deur staand, zag hij hoe een man, oogenschijnlijk een van die baldadige weversgezellen, een driekleurige cocarde boven een brandende kaars hield. De vlam kronkelde schroeiend omhoog. Er was spotgelach en drieste kreten; tegen den toog geleund, den tinnen kroes geheven, stond een halfdronken gezel een lied te zingen met druk gebaar en schorre, schurende stem.

'In naam van de Republiek...' deed Perrin, maar zijn stem was onvast. Hij herhaalde zijn woorden als hij zag dat haast niemand zich om zijn aanwezigheid bekommerde.

'Schenk den Franschman ook een pot Diestersch!' schreeuwde een stem.

Perrin ging naar den toog toe. 'Wie zijt gij?' vroeg hij de vrouw, die naar een kruik greep.

'Ik? Lena Servranckx, Corbeels' vrouw... En wat beteekent dat?' Zij wees naar de gendarmen, die naast de deur post

hadden gevat en daar met het pistool dreigend in de hand stonden.

‘Dat is mijn zaak,’ antwoordde Perrin norsch. Dan kwam een spottende glimlach op zijn aangezicht. ‘En de baas natuurlijk niet thuis?’

Ze keek hem verbluft aan. ‘Niet thuis? Nachtwerk is er noodig om gedaan te krijgen. Dáár!’ Zij wees naar de achterdeur en gunde hem dan geen blik meer. ‘Gij nog een pot, Benooi?’

Perrin wenkte de gendarmen en stiet moedig de achterdeur open. In het donkere gangetje hoorde hij het piepend zoemen van een machine. ‘Hier wacht houden!’ beval hij en hij beklom alleen het trapje, dat naar de werkplaats leidde. Als hij de deur openwierp, riep hij: ‘In naam der Republiek!’

Hij zag eerst den drukker, die een versch getrokken proef van zijn pers haalde en met het blad in de hand verrast opkeek. Dan vielen zijn oogen op een man, die in den eenigszins duisteren hoek van de opkamer op een stoel zat. Bij nauwer toekijken herkende hij den verdachten edelman Michaël de Velthoven. Bij zijn ontstemming over de aanwezigheid van den drukker, had hij dan toch de voldoening dezen sluwen verdediger van opstandelingen en weerspannigen in dit bezwarend gezelschap te betrappen.

‘Kom binnen en doe de deur dicht,’ noodde Corbeels, ‘het tocht fel en de turf is duur. En voor iemand die bij een eerzamen drukker op bezoek is, passen deze dreigende woorden niet.’

Er klonken nog stappen in het gangetje, op de trap. ‘Nu, dat is wel onverwacht bezoek!’ spotte Corbeels.

‘Wat is dat?’ beet Perrin, geprikkeld door de scherpe woorden van den drukker. Hij trad naar het venster toe en las: ‘Manier en gebeden om misse te hooren zonder priester, dienstig voor alle christene zee-vaerders en andere lieden, rijzende in landen, daer den Roomsch-Catholyken godts-dienst niet geoeffent word...’

‘Wat beteekent dat?’ vroeg hij ontstemd.

Corbeels schudde het hoofd. ‘Toch duidelijk genoeg? Met dit nieuwe verlet geraak ik weer niet op tijd klaar. Moest al acht dagen af zijn. Heb den laatsten tijd dag en nacht gewerkt...’

‘En die daar?’ vroeg Perrin, Michaël aanwijzend.

‘Mijn corrector? Heb hem naar hier geroepen, zoodat de proeven onmiddellijk kunnen nagelezen en verbeterd worden. Pas op, de inkt is nog niet droog...’

Perrin beet op zijn lippen. Hij wilde niet omzien, wetend dat de blikken van het groepje dat nu achter hem de kamer betreden had, op hem rustten en het waren niet allen zijn vrienden.

‘Waar waart gij dezen nacht?’

‘Hier aan de zetkast.’

‘Gij waart te Diest!’

‘Te Diest?’ Met grenzenlooze verwondering keek Corbeels den commissaris aan en wel zóó, dat deze laatste zijn vaste zekerheid stilaan voelde wegbrokkelen. Was de mededeeling die hem van uit de Demerstad besteld werd, grof bedrog of handig verborgen list?

‘Zoo...’ zei hij aarzelend. Even verpinkte de drukker, viel dan aan: ‘Dezen nacht te Diest? Wie zou dan deze drukvlakken gezet hebben? Den inkt gereedgemaakt? Daar, zoover was ik gistermiddag; en zoek nu maar één drukker in het Turnhoutsche die het overige op één nacht zal zetten...’

Perrin nam zwijgend de papieren aan. Hij greep naar het plakkaat, dat in zijn zak stak, maar aarzelde en haalde het niet boven. Rondkijkend vielen zijn blikken op Michaël.

‘Wat doet gij hier?’ vroeg hij koel. ‘Mij herinnerend wat vroeger...’

Michaël boog ongedwongen en voorkomend; aan den bitsen mondtrek die het aangezicht van den commissaris plots scherp maakte, zag hij dat deze les in de beleefdheid begrepen werd. ‘De drukker komt het zoo juist te zeggen. Mijn zakenkantoor te Brussel is gesloten. Onze eigendommen vallen onder de laatste wetten. Ik tracht op eerlijke wijze mijn brood te verdienen...’

Perrin voelde zich geslagen. De bedreiging, dit wapen der zwakkelingen, hanteerend zei hij: ‘Wij zien elkaar nog wel...’

Ergens werd een deur geopend en het volle rumoer uit de taveerne spoelde de werkplaats binnen.

‘En wat beteekent dat?’

‘Lustig volk,’ lachte Corbeels. ‘Voor mijn part mag de taveerne gesloten worden. Maar mijn vrouw heeft als kind achter den toog gestaan. En het brengt een cent op.’

‘Straatjesvolk, samenzweerders, rapalje,’ schreeuwde Perrin woedend. ‘Er komt een eind aan... Er komt...’

Hij trok af en achter hem dropen zijn gezellen af. Het gestommel stierf weg in het gangetje, - een deur viel dicht en het was stil.

Met de handen in de zakken stond Corbeels met gespannen aandacht te luisteren. Alle spot was ver als hij tot Michaël zei: ‘Nu wordt het ernst...’

‘Wat?’

‘Het is niet de taveerne die zal gesloten worden... Straks zijn hier soldaten en dan helpen geen woorden meer. Ik moet weg.’

‘Is het...’

Corbeels knikte zwijgend en Michaël moest dit aangezicht aanstaren, dat zwaren ernst droeg en donkere beslistheid.

‘Wij hebben er lang op gewacht,’ zei de drukker zacht, ‘en het was wellicht beter dat het niet moest geschieden. Maar verder lijdzaam toezien is onmogelijk. Wij kunnen toch onze jongens niet laten wegvoeren als slachtvee.’

Michaël schudde het hoofd. Hij voelde den ernst van deze beslissing en de woorden die hij had gehoord, hadden diep in hem een wonderlijken weerklank. Het was of een geheime kracht in hem lokte en hij niet weerstaan kon.

‘En uw vrouw? En uw kind?’ vroeg hij, omdat hij angst had van de stilte.

Corbeels glimlachte. ‘Het moet en Lena weet wat zij te doen heeft. Wat God bewaart, is goed bewaard.’

Hij trad op het venster toe en keek buiten. Wolken dreven

laag aan den hemel; herfstbladeren warrelden over het tuinpad. ‘Het wordt winter,’ zei hij, haast tot zichzelf, ‘en het zal hard zijn.’ Dan rukte hij zich los en zich naar Michaël keerend: ‘Ik moet u danken om alles wat gij gedaan hebt. Er zijn er velen die u danken, meer dan gij weet...’

‘Ik deed wat ik doen moest,’ antwoordde Michaël dof. Een ander woord drong hem naar de lippen en het was of een warmte plots door zijn lichaam gloeide, weldoend en sterkend, - maar hij sprak het woord niet.

* * *

Op het oogenblik dat de deur van de werkplaats achter hem dichtviel, voelde Michaël dat de beslissing gevallen was, maar hij wist dat de tijd nog niet gekomen was om dit te zeggen. Hij wilde zijn moeder zien; zij had het eerste en het hoogste recht op dit woord.

Hij was volkomen gerust en wat hij te doen had, lag duidelijk en scherp afgeteekend vóór hem uitgestippeld. Zijn oogen gleden over de vale hei, haast zwart onder de dreigende lucht; en ginder wandelden kraaien over den versch geploegden akker. Zoo dikwijls had hij dezen weg gereden, in martelenden twijfel, in verscheurende wanhoop, in angstige verwachting; thans vervulde hem heel en gansch rustige zekerheid. Hij wist hoe zijn weg getrokken was en geen macht ter wereld zou in staat zijn hem daarvan te doen afwijken.

In de verte meende hij paardengehinnik te hooren er wanneer hij aan de dreefpoort kwam, werd hij staande gehouden door een Franschen sansculotte, die op schildwacht stond. Een oogenblik dacht hij aan de dreigende woorden van den Turnhoutschen commissaris, maar begreep dadelijk dat iets anders geschied was.

‘Kolonel de Choiseul verblijft op het kasteel,’ zei de man, na hem naam en hoedanigheid te hebben gevraagd. Michaël verraste dit bericht onaangenaam. Zijn zwager had hij liever op een ander oogenblik ontmoet.

Op het voorplein wandelde eveneens een schildwacht. Als

Michaël de trap van het terras beklom, werd de deur vin de veranda geopend en kolonel de Choiseul, in schitterende uniform, trad hem tegemoet.

'Op u hebben we gewacht, mon cher frère! Hortense is hier en de kinderen. En Peter Thoenemans, Claire en de kinderen hebben ze meegebracht.'

'Hortense?' deed Michaël verbluft.

'Geen aangename verrassing?' deed de Choiseul verwonderd. 'Het bezoek was lang aangezegd, maar onvoorziene omstandigheden hebben het telkens doen verdagen. Een krijgsman is nooit zeker van het volgende uur... En zoo zijn we nu op het onverwachts gekomen.'

'Hortense en de kinderen,' herhaalde Michaël zacht, haast voor zichzelf. Zijn gedachten gingen naar Aimée, en het kind, - het was alles zoo ver. Hij keek naar de Choiseul en deze meende in den blik een vraag te lezen.

'Moeder? Kijk, misschien kunt ge nog zien hoe deze oninneembare vesting toch stormenderhand ingenomen werd. Ik moet erkennen dat de ontvangst maar koeltjes was, een vormelijke handdruk en niets meer. Als Hortense verscheen, werd de eerste bres in de versterking geslagen. Maar het zijn de kinderen die ten slotte de overwinning hebben bevochten. Kom en overtuig u!'

'De kinderen,' herhaalde Michaël met een glimlach. Als de deur opengleed, kwamen blije kinderkreten hem tegemoet. Wat hij eerst zag, was zijn moeder met een kind op den arm. Het was een eeuwigheid geleden dat hij dit nog gezien had. Maar aan de pijn die hem als een bliksem doorkliefde, ervoer hij dat hij niet vergeten had.

Wanneer hij aairde tafel zat in den blijen kring, opgenomen in deze gemeenschap, verraste het hem soms hoe hij er aan kunnen denken had dit alles te verlaten. Een kind zat op zijn knie, een handje zocht in zijn hals, hij voelde den zachten greep. Maar dieper dan deze verteedering die hem week maakte, leefde een andere wereld in hem en hij wist dat niets deze rustige zekerheid kon doen wankelen.

Hij luisterde glimlachend naar het verhaal dat Hortense deed; hij zag haar oogen, die dezelfde gebleven waren, en het teekenende gebaar van haar handen. Alleen haar stem was donkerder geworden; hij herinnerde zich het meisje, hier zat de vrouw, de moeder. En zijn moeder, die haar trots niet had kunnen afwerpen, omdat hij door de harde dagen die het leven haar gebracht had, zoo innig met haar wezen vergroeid was, dat niets hen meer scheiden kon, zonder haar te schenden; maar er lichtte een warme gloed door dit koele albast en als zij sprak, was haar stem zachter dan hij dit ooit gehoord had, zoo ver hij zich herinneren kon. Oom Alexander was verloren in de nieuwe wereld die hem met haast overstelpende geneuchten verrast had en - hoe kan jeugd sterven? - herbeleefde dit verhaal van durf en stralende heldhaftigheid, dat hij beide luisterende knapen, die aan zijn voeten zaten, vertelde.

Zoo glimlachte Michaël, afwezig in deze drukte, luisterend naar de diepe stem die hem doorgonsde en waarvan het vaste, stevige geluid hem niet meer verliet. Nu kon hij dit gefrazel van kinderstemmen aanhooren, die blije aangezichten zien, de warmte voelen die deze kring uitstraalde, omdat hij zich sterk wist en de rotsvaste zekerheid bezat, dat hij den moed had om te doen wat hij zich voorgenomen had.

* * *

Hij schikte het zoo, dat hij zijn moeder ontmoette wanneer zij langs de donkere trap naar haar kamer ging. ‘Moeder,’ zei hij en zij, hem kennend, begreep onmiddellijk deze vraag. Zij nam de kaars uit de handen van het dienstmeisje en ging hem vóór naar de bibliotheek.

Als achter hem de deur dichtviel, zei zij: ‘Het is laat en misschien het oogenblik niet om mij te zeggen dat ik zwak geweest ben. Het waren de kinderen...’

Hij begreep wat haar dit kostte en glimlachte. Zacht het hoofd schuddend, antwoordde hij: ‘Dat is het niet, moeder...’

Naar woorden zoekend die het moeilijke moesten vertolken wat hij haar zeggen wilde, zweeg hij een oogenblik. Dan begon hij zacht te spreken; de woorden vloeiden ongedwongen uit zijn mond en alles wat hij zeggen wilde, lag duidelijk vóór hem. Zonder eenige aarzeling verhaalde hij over alles wat het kleine volk van den bezetter te lijden had, hoe daaraan voorloopig nog geen einde kon gezien worden en hoe het ergste nog te wachten was. Hij verheelde haar niet hoe de weerstand, door de verdrukking gewekt, groeide en eindelijk losbarsten zou en hoe ieder daarbij zijn plicht te vervullen had. Voor hem was alles duidelijk. Wie in de maatschappij rechten meende te mogen opeischen, mocht de plichten niet schuwen en wie de hoogste trappen had bestegen, had daarmee ook den zwaarsten last op de schouders getorst. Hij zou zich niet onttrekken...

Zij had met spanning toegeluisterd. Wanneer hij zweeg, vroeg zij met donkeren ernst: ‘Wat beteekent dat?’

Hij antwoordde: ‘Dit is de laatste nacht dien ik hier zal doorbrengen...’

‘Ha,’ fluisterde zij en het was of zij onder een slag ineenkromp. Een oogenblik maar, want opveerend slingerde zij hem in het aangezicht: ‘Rebel?...’

‘Ik weet niet of die benaming past,’ antwoordde hij rustig. ‘Zoodra ons gegeven wordt waar wij recht op meenen te hebben, zal niemand meer grijpen naar geweer of degen. In den nood moeten de uiterste middelen gebruikt worden.’

‘Onzin!’ morde zij, smalend de schouders ophalend, ‘wat vermag een troep slecht gewapende dorpers tegen een geoefend en degelijk uitgerust leger? Ik mag het u wel verraden: de Republiek weet van de onrust en de Choiseul is naar hier gezonden om de orde te allen prijze te handhaven.’

‘Mijn zwager moet zijn plicht doen,’ antwoordde Michaël zacht. Gravin Martha voelde dat redeneering tegen zijn zachtzinnige koppigheid niets vermocht en weer in hem het gedweeë kind ziend, dat op haar bevel, zonder nadenken, te gehoorzamen had, gebood zij: ‘Gij zult niet gaan!’

Hij schudde het hoofd. Hij herinnerde zich die stem en wist

hoe zij hem vroeger tot haast willooze volgzaamheid verplichtte, maar die tijd was voorbij.

'Het spijt mij dat ik niet zal kunnen gehoorzamen,' wedervoer hij en zijn stem had een ingekeerden klank, 'het zal de eerste maal zijn en ik vraag mij af, of ik het niet eerder had moeten doen. Gij weet hoe mijn verlangen mij naar Postel dreef, moeder, en hoe het leven mij ook langs andere wegen geleid heeft, weet ik dat daar de plaats lag die mij door aanleg en roeping aangewezen was. Ik heb u gehoorzaamd, moeder, en misschien hebt gij wel beseft hoe pijnlijke, nooit volledig geheelde wonden geslagen werden wanneer ik de abdij verlaten moest. Er leefde in mij lust tot studie en in die richting kon het leven mij nog zooveel geven, dat mijn honger misschien wel gestild werd. Het mocht niet zijn, moeder, en ik heb gehoorzaamd. Vraag mij niet wat het mij gekost heeft. Wanneer het huwelijk met..., het huwelijk mij opgedrongen werd, heb ik noodgedwongen toegestemd, wel wetend dat niet dit meisje, - slechts een ander had dit kunnen doen, - mijn leven vullen kon. Ik heb gehoorzaamd, moeder... Ik moet niet meer herhalen wat dit huwelijk mij geschonken heeft. Zoo heeft mijn lafheid me van mislukking naar mislukking gejaagd en waar ik nu op mijn leven als op een reeks puinhoopen moet terugzien, wijt ik de fout, meer dan aan uw dwingend bevel, aan eigen lafhartige willoosheid... En nu zal ik niet meer lafhartig zijn, moeder...'

'Dat is de dankbaarheid der kinderen,' antwoordde zij moeilijk, maar dit bittere; woord scheen hem niet te treffen.

'Ik zie duidelijk wat ik moet doen en niets zal mij doen versagen, moeder...'

Zij zweeg langen tijd. Dan fluisterde zij: 'Ik word oud en het leven kan nog goed zijn. Allen thuis, - waarom wilt gij dit doen?'

Hij boog het hoofd. Zij meende er een teeken van zwakheid in te zien en hernam: 'Heb ik het gemakkelijk gehad als uw vader stierf? Als schulden drukten en alles dreigde ten onder te gaan? En heb ik vroeger gedaan wat ik wilde? Heb ik dominus Coornhert...'

Hij kon het niet langer hooren, bewoog zacht de hand, als moest hij haar afweren. ‘Moeder, het is niet noodig, het is alles zoo eenvoudig...’

Hij kwam dichter haar haar toe en zag haar aan, maar zij kon niet begrijpen, want drift en ontstemming verblindden haar.

‘Wie gaat, keert niet meer weer,’ antwoordde zij norsch en hij boog het hoofd, deze laatste bedreiging begrijpend.

Hij knielde voor haar en greep haar hand. ‘Weiger mij dit kruisje niet, moeder,’ smeekte hij met nauw hoorbare stem. Misschien had zij dit niet verstaan: zij rukte zich los en ging de kamer uit, zonder om te zien.

Omdat hij sterk was, kon Michaël schreien.

XXXIII.

Als door een wervelwind werd hij door de gebeurtenissen meegesleurd. Met Corbeels en Meulemans was hij te Herentals, waar de eerste groote nederlaag den moed van het Boerenleger dreigde te ondermijnen. Uit Geel verdreven, te Meerhout verplet door de geweldige overmacht en de tactische vaardigheid der Franschen, moest onophoudend achteruitgetrokken worden.

Michaël was te 's Hertogenbosch als het bericht van den slag te Diest, waar Van Gansen gekwetst werd, hem bereikte. Hoe pijnlijk dit hem ook trof, het kon hem niet verwonderen. Hij had gelegenheid te over gehad om het leger van de dappere, offervaardige, maar ongeoefende en slecht gewapende Boeren te wegen en tegenover de Fransche colonnes was het te licht bevonden. Zeer spoedig had hij de overtuiging opgedaan dat hij een verloren zaak diende, maar dit besef kon hem niet doen aarzelen. Hij wist dat hij een nobele zaak diende en de uitzichten op slagen of mislukken waren hem van bijkomenden aard. Dadelijk had hij ingezien, dat de naïeve leiding van deze ongevormde troepen aan de Franschen de beste gelegenheid bood om ze gevoelig te treffen, en waar de Boeren er hier en

daar bij verrassing in slaagden een tijdelijk en vaak spectaculair succes te behalen, was er geen twijfel aan hun neerlaag wanneer zij den vijand in open veld durfden te weerstaan. Hij had dan ook onmiddellijk bij Van Gansen aangedrongen op het gelijkrichten van de inspanningen, en met dit doel had hij Rollier in Klein-Brabant opgezocht, Eelen in het Zuiden en reisde hij herhaalde malen naar de Meierij om wanhopig aan te dringen op het spoedig verstrekken van den Engelschen steun. Deze laatste, met zooveel beslistheid beloofd, liep binnen onder den vorm van blinkende guinjes, waar wapens en kruit zoo broodnoodig waren. Op de zoolang toegezegde buitenlandsche interventie werd vruchteloos gewacht.

Hij waagde het niet Corbeels zijn donkere vooruitzichten mede te deelen. De drukkersgezel legde ook in den tegenspoed het meest onverwoestbare optimisme aan den dag. Het was verbluffend hoe hij vaak helder en scherp de groote lijnen uitteekende en nuchter inzag waar het heenliep, maar dan was één wapenfeit, dat van moed en durf getuigde, voldoende om hem weer op te monteren, al was het verband tusschen beide nog zoo gering. Een bij verrassing overvallen colonne, een omgehakte vrijheidsboom, het plechtig openen van een verzegelde kerk en het openbaar opdragen van het H. Misoffer, dat alles kon hem met geestdrift vervullen. Het was alsof hij dit noodig had, als een zweepslag, als een ophitsenden drank, om zijn moed en dezen van zijn gezellen aan te vuren.

Waar het kind in Corbeels leefde, was de stille Van Gansen de wijze bezinning en Michaël voelde zich onmiddellijk tot hem getrokken. Wat hij Corbeels verzweeg, kon hij den Boerenhoofdman zeggen en al kreeg hij dan ook geen antwoord, hij had de overtuiging dat zijn woord niet in dorren bodem gevallen was, maar wortel schoot.

Zonder hierin iemand te raadplegen, zond hij kolonel de Choiseul, bevelhebber der troepen van het Noorden, een missive. Het was geen smeekbede om genade, evenmin als een echo van de vinnig spottende pamfletten, die op den rug van den bezetter nog altijd de ronde deden. Maar zakelijk en nuchter

zette hij den toestand uiteen zooals hij hem zag, wijzend op de onzinnige decreten, die niets anders voor gevolg konden hebben dan den afgrond tusschen bestuur en volk te verdiepen. Wat hij schreef, werd een welsprekend pleidooi voor dit volk, waaruit ook hij gesproten was, maar dat hij den laatsten tijd maar eerst goed had leeren kennen in zijn diepen godsdienstzin, zijn treffende grootmoedigheid en pakkende offervaardigheid. Arbeid, behoud van godsdienst en eigen zeden, iets anders vroeg dit volk niet en het regime, dat hun dit verzekeren kon, zou worden gezegend. Langen tijd wachtte Michaël op een antwoord, maar hij wachtte vruchteloos.

Vernemend dat de Choiseul te Turnhout vertoefde, verzocht hij hem om een onderhoud, kreeg echter evenmin antwoord. Gedreven door wat hij meende zijn plicht te zijn, bood hij zich in het hoofdkwartier van den kolonel aan en werd ontvangen.

Wanneer hij vóór den krijgsman stond, begreep hij onmiddellijk dat familieverhoudingen hier niet het minste gewicht in de schaal legden, maar dit ontgoochelde hem niet. Integendeel, hij durfde meer verwachten van een zakelijk pleidooi van mensch tot mensch, dan van een gevoelig beroep op den verwant.

De Choiseul vroeg hem koel of hij met een zending gelast was en of hij in dit geval de noodige geloofsbrieven kon voorleggen.

Michaël schudde het hoofd. ‘Ik zie niet in hoe dit mogelijk zou zijn,’ antwoordde hij zacht, ‘stelselmatig wordt door de Republiek alles vermeden wat tot een verzoening leiden kan, en...’

De Choiseul onderbrak hem met een ongeduldig gebaar. ‘Laten wij onderscheid maken vooraleer verder te gaan. Ik vertegenwoordig hier het wettig gezag; gij spreekt slechts in den naam van opstandelingen, brigands, baanstroopers. Kan er over verzoening gesproken worden, zoolang het hoofd niet in den schoot wordt gelegd?’

‘Geen brigands,’ wedervoer Michaël kalm doch beslist. ‘Zij vallen niet aan, maar verdedigen zich. En van de schoone beloften, die de Republiek...’

‘Onnoodig verder te praten,’ onderbrak hem de Choiseul. Hij stond recht en trad op Michaël toe. Hij keek hem lang in de oogen, maar Michaël sloeg den blik niet neer. ‘Mon frère,’ zei hij zacht, ‘meen niet dat ik uw bedoeling niet zou begrijpen. Gij zult mij niet gelooven wanneer ik u zeg, dat gij u in deze zaak hebt bedrogen. Onze standpunten verschillen en er is geen brug te werpen. Maar dit wil ik u zeggen: deze zaak is verloren en ik zou u aanraden het kamp der muiters te verlaten. De Republiek is onverbiddelijk wanneer zij haar vijanden treft...’

‘Ik kan niet terug.’

‘Waar een wil is, is ook een weg,’ antwoordde de Choiseul geprikkeld.

‘Maar ik wil niet...’ fluisterde Michaël en in deze gefluisterde woorden hoorde de krijgsman de rotsvaste beslistheid. Lang keek hij hem aan.

Hij schelde om den schildwacht. Vooraleer deze binnentrad, zei hij: ‘Ik geloof niet dat wij elkaar nog iets te zeggen hebben. Adieu!’

Michaël boog, volgde zwijgend den schildwacht die binnentrad en den wenk van de Choiseul begreep.

* * *

Het was of hij voorgevoelde wat de komende dagen gingen meebrengen en bijna onbewust sloeg hij den weg in, die achter de Turnhoutsche Warande naar de Vosselaarsche hei liep. Hij kende dit land en ofschoon het maar korten tijd geleden was dat hij de streek had verlaten, verteederde hem dit weerzien: de rustige lijn van de bosschen, de gladde spiegel van een veenplas en de neergehurkte woningen tegen den boschrand. Zijn hart klopte fel als hij boven het magere winterhout de torenspits van het kasteel zag. Tot aan de poort ging hij, aarzelde dan.

Kort na zijn vertrek had hij vernomen dat de Vrouwe ziek gevallen was; een chirurgijn uit de stad had haar bezocht. Meer wist Michaël niet, maar het was voldoende om zijn rust te rooven. Zijn moeder was niet jong meer, de jaren hadden

haar minder vreugd dan leed gebracht en meer dan eens had hij het beleefd, dat schijnbaar sterke menschen plots, zonder merkbare oorzaak, ineenstortten, alsof iets hen langen tijd ondermijnd had en het oogenblik gekomen was dat de grondvesten dit trotsche gebouw niet langer meer konden schragen.

Een groot verlangen naar de rust van dit huis, deze dreven, de bosschen waar hij als kind gespeeld had, overviel hem en maakte hem week. Hij betrapte er zich op allerlei redenen te zoeken om naar zijn moeder toe te gaan. Misschien kon zij hem helpen om de Choiseul tot daadwerkelijke tusschenkomst te bewegen? Of wellicht had zij in de hoofdstad nog vrienden, die vermogend waren in Fransche kringen?

Hij glimlachte om dit zelfbedrog. Iets anders dreef hem, want hij wist dat niemand in dit leven hem zoo had liefgehad als deze harde, strenge vrouw, die zijn moeder was. Waar hij nu zelf zijn weg gekozen had, eigenmachtig beslist en uitgevoerd, begreep hij dat het niet goed zou zijn dezen gang te gaan. Hoe stevig hij nog gebonden was, voelde hij aan de pijn wanneer hij zich voorgoed losscheurde en traag den weg naar het dorp opwandelde.

Eigenlijk kon hij best terug naar de stad gaan, allerlei dringende bezigheden wachtten hem daar; maar hij had behoefte aan een goed woord, de warmte van een menschelijke stem, begrijpenden blik van oogen.

Een boer reed hem voorbij. De trage stap van de magere koe, de luie beweging van den zwaren kop, herinnerden hem plots aan lang voorbije dagen: een uitstap met pastoor Grangé en Trude. Hij stond stil; de naam klonk in hem na, dan verhelderde een glimlach zijn gelaat.

Het was of hij dit dorp nooit verlaten had. De lage huizen zaten tegen den boschrand aan. Wat bleeke zon wijlde op de melaatsche, gekalkte muren. Een oogenblik dacht hij er aan de kerk te bezoeken, maar hij sloeg het pad in dat achter den toren boog. Als hij voor de lage deur stond, aarzelde hij, trad dan binnen. Geur van brandende turven sloeg hem in het gelaat. Iemand stond over de tafel gebogen; hij zag den tragen gang van

het strijkijzer over het grauwe lijnwaad. Hij wist dat het Trude was en haar willend verrassen, zei hij haar naam.

Maar het woord bestierf op zijn lippen als dit aangezicht naar hem geheven werd. Dat was Trude, maar niet zooals hij haar gekend had. Hij zag de harde sporen van de ziekte die haar aangezicht geschonden had, op het voorhoofd, de wangen, den mond. Tot op den neus waren zij geteekend, drongen naar de lippen op, de kleine, ronde kraters. Alleen de oogen stonden zuiver in dit misvormd gelaat. Zij staarden hem vragend aan; hij zag hoe het bloed naar haar aangezicht sloeg, nog scherper de onuitwischbare litteekens aflijnend.

'Trude,' fluisterde hij ontzet.

Zij stond roerloos, als begreep zij niet. 'Gij?' stamelde zij en er was een hulpeloosheid over haar die hem ontstelde. Hij herinnerde zich plots den ontzettenden nacht; het was als een mist die opklaarde en hij boog het hoofd.

'Mijn vrouw is van de ziekte gestorven,' zei hij zacht en het klonk als een verontschuldiging, 'ik ben langen tijd te Brussel geweest. Ik heb het niet geweten...'

De schaamte brandde op zijn aangezicht. 'Ik heb het niet geweten,' herhaalde hij fluisterend. Als zij zweeg, zei hij: 'Ik weet niet hoe ik u vergoeden moet...'

Zij schudde zacht het hoofd. 'Het is voorbij, en het kind is dood... En wij...' Zij glimlachte, een pijnlijke berusting maakte haar blik zwaar. 'En het zal wel gaan...'

Zij richtte zich op, een oogenblik maar had de ontroering haar weerloos gemaakt, maar nu voelde Michaël de kracht die hem uit haar wezen toestroomde. 'Trude!' zei hij met groote teederheid.

Als hij ging, keek hij niet om; hij wist niet hoe ver zijn kracht zou reiken. Maar als hij langs den kronkelenden zandweg tusschen de rustige bosschen naar de stad opstapte, stroomden de tranen over zijn aangezicht.

Dienzelfden avond schreef hij zijn moeder een brief. Het kon een vaarwel zijn, hij wist niet wat de komende dagen hem brengen gingen en wat hij haar nog te zeggen had, mocht hij

niet verzuimen. Aan het slot zegde hij: ‘Trude deed de vreeselijke ziekte op bij de verzorging van mijn kind. Ik heb gezien hoe zij geschonden is, haar jeugd geroofd. Ik ben niet in de gelegenheid geweest haar om deze opoffering, waarvan ik alleen de waarde beseffen kan, te vergoeden, want ik heb het niet geweten, - wat ik ten zeerste betreur. Ik ben thans tegenover haar gebonden door een eereschuld en wanneer ik niet in de gelegenheid moest zijn deze in te lossen, durf ik er op rekenen, mijn lieve Moeder, dat Gij in deze zaak mijn verplichtingen op U zult nemen. Dit is mijn uitdrukkelijk verlangen...’

Andere woorden drongen hem naar de lippen, maar wat hij kunnen fluisteren had, wilde hem niet uit de pen. Het licht der kaars flakkerde onrustig en op den muur dansten de schaduwen. Hij merkte dat niet. Hij zag Trude's oogen en den glimlach die haar geteisterd aangezicht zoo mild maakte. Nu wist hij dat hij onwetend aan haar was voorbijgegaan. Het was niet goed achterom te kijken; het leven gaat en er is geen weg terug. Maar hij zat peinzend aan wat het leven had kunnen zijn.

XXXIV.

Van her naar der gejaagd, werd de benden der Boeren geen rust gegund en na tallooze schermutselingen, die in de meeste gevallen in het voordeel van de Franschen uitvielen, was hier en daar ontmoediging merkbaar. Corbeels, de menner en bezieler, merkte het dra en wanneer Van Gansen meer zuidelijk in de provincie wenschte te blijven, besloot Corbeels in het Noorden een slag te slaan. Aan den eenen kant meende hij op deze wijze de Fransche aanvoerders te misleiden, en aan den anderen kant zou een succes, ook al was het dan maar van bescheiden afmetingen, de gemoederen weer ophitsen.

Meulemans, die hem steeds ter zijde stond, was dadelijk bereid. Michaël, die weinig voelde voor uiterlijk vertoon, zegde wat hij meende niet te mogen verzwijgen, maar schaarde zich

ten slotte aan de zijde van de meerderheid en zoo werd tot den tocht besloten.

Ofschoon het weder doorslecht was, werd in ijlmarschen opgerukt. Over de zandwegen, die langs de sompige winterlanden kronkelden, trokken een driehonderd man op. De zware dagen, die voorbij waren, hadden hun sporen gelaten op de vermoeide aangezichten. De doorweekte kleeren waren hun in geen dagen van het lichaam geweest. Maar Corbeels, die zelf met woord en voorbeeld de mannen moed insprak, gaf niet op.

Waar de streek veilig was, werd in den dag gemarcheerd. Wanneer echter Fransche troepen gemeld werden, koos men liever de nachturen om verder op te rukken. Voeding en verzorging lieten zeer veel te wenschen over. Doorweekt en rillend van den scherpen oostenwind, die reeds dagen blies, bivakkeerde de troep in het groote veehuis van de Postelsche abdij. Als 's anderen daags opgebroken werd, bleven enkele mannen liggen, rillend van de koorts. Corbeels, die van geen verder wachten wilde hooren, verzocht Michaël daar te blijven om voor de zieken te zorgen. Allicht was hij daar maar een paar dagen noodig en dan kon hij het Boerenlegertje te Turnhout komen vervoegen. Michaël gehoorzaamde, hoewel met tegenzin. Hij zag den troep in de schemering van den regenmorgen verdwijnen en zijn hart ging mee. Maar waar de plicht gebood, was hij volle gehoorzaamheid verschuldigd en in schoone dienstbaarheid volbracht hij wat hem was opgelegd.

In den nacht werd de toestand van een der zieken slechter. De koorts verteerde hem en ijlend riep hij voortdurend op zijn moeder. Michaël kende den jongen man niet; hij bracht den nacht wakend aan zijn bed door en het was hem een verlichting, te zien hoe stilaan de bleeke morgen daagde en de zieke, afgemat, insliep. Toch wist hij dat deze rust maar tijdelijk zou zijn, zij was niet het voorteeken van de genezing.

Hij vroeg zich af wat hij doen moest. De meest dichtbije chirurgijn kon alleen uit Mol of Turnhout komen en met bitterheid herinnerde hij zich hoe de hoogere burgerij in deze steden,

waar zij niet uitgesproken Franschgezind was, het toch niet wagen zou iets te ondernemen dat op een of andere wijze tegen de Republiek zou kunnen uitgelegd worden. Prior Huygens had lang te Desschel verbleven, maar bij de laatste vervolgingen was hij verdwenen, zoodat iedereen zijn spoor bijster geworden was.

Michaël besloot tot tegen den avond te wachten om een poging te doen; van uit Desschel kon misschien hulp verwacht worden. In den namiddag kwam een bode uit Turnhout met het bericht, dat de hoofdstad der Kempen volledig in de handen van de Boeren was en dat Corbeels op zeer korten tijd alles in staat van verdediging had gesteld. Het feit had een sterken weerklank gevonden in de streek en langs alle kanten stroomden vrijwilligers toe.

De bode vertelde dit alles met opgewonden stem en levendige, opgehitste gebaren en het was hem aan te zien dat hij de kalme bezadigdheid van Michaël spijtig aan voelde. Maar Michaël deed geen moeite om zijn onbesuisd optimisme neer te halen; hij vergenoegde zich met een boodschap naar Corbeels mee te geven, hem op het hart drukkend ze zoo spoedig mogelijk in de handen van den Boerenhoofdman te bezorgen. In deze missive raadde hij zijn vriend aan zorgvuldig op zijn hoede te zijn, daar het volgens hem niet waarschijnlijk was dat de Franschen de bezetting van Turnhout, die zij zeker als een kaakslag zouden beschouwen, lang zouden dulden. Tevens meldde hij hem dat een paar zieken het minder goed maakten en één stervend was; maar in de streek was alles veilig.

Tegen den avond betrok de lucht weerom en wanneer Michaël zich op weg zette naar Desschel, vielen reeds de eerste druppels. Moe en doornat kwam hij in het nachtstille dorp aan. Waar prior Huygens gewoonlijk schuilde, werd hem kond gedaan dat de priester maar eerst binnen een paar dagen verwacht werd. En een chirurgijn?... Nu, iemand kon wel een eindje mee opstappen naar Mol, waar een betrouwbaar man te vinden was. Tot aan de buitendeur geraakte Michaël en reeds had hij ze op een kier geopend, wanneer verdacht gerucht zijn oor trof.

Scherp toeluisterend hoorde hij in de verte naderend geratel van raderen op de straatkeien, den doffen stap van een marschcolonne. ‘Franschen!’ fluisterde hij. Roerloos stond hij in de gang als de eerste wagens voorbijschokten; hij hoorde den slag van de hoeven op de steenen. Hij klom naar den zolder en door de spleet van een gelichte pan zag hij in het vage licht van den nacht den donkeren troep voorbijtrekken. Zijn hart sloeg snel, de doffe slag hamerde in zijn hoofd. Obstinaat bestormde hem de gedachte: ‘Corbeels weet het niet, Corbeels weet het niet!’

Als de stap van de laatste groep verklonken was, snelde hij de trap af. De kortste weg naar Turnhout? Ze keken hem verwonderd aan. Er was maar één weg en de Fransche colonne volgde hem. Hij drong aan, maar niemand kon hem helpen. En de hei, over Retie en Oud-Turnhout? Ze schudden het hoofd en noemden het onzin. Hei was niets, maar de verraderlijke sompen en de breede beken, die de heipaden snijden. Michaël luisterde scherp toe, elk woord, elk gebaar in zijn geheugen etsend. Niemand kon hem weerhouden; met haastigen groet verdween hij in de duisternis.

Wanneer hij in den bleeken morgen de spil van den Turnhoutschen toren boven het magere schaarhout zag rijzen, was alle vermoeienis heen. Alle heugenis aan den neerplassenden regen, het ellendige zoeken naar weg en richting als het heipad doodliep in somp of beek en de knagende onzekerheid of zijn tocht niet tevergeefsch zou zijn geweest, waren verdwenen als bij tooverslag. Het pad dat hij nu volgde, buigend achter de gebouwen van de Corsendonksche abdij, liep uit op de groote baan en met vreugde, die hem overstroomde, stelde hij vast dat de colonne hier nog niet voorbijgetrokken was. Scherp toeluisterend, kon hij geen gerucht vernemen. Flij liep nu, het doel lag binnen zijn bereik. De gang door de hei, langs heg van bramen of stekelbrem, had zijn kleeren verhakkeld, maar dat merkte hij niet. Vreugde doorgloeide hem als een weldoend vuur.

Het had opgehouden met regenen en tusschen de varende wolken scheen bijwijlen de rustige maan. Het zachte licht viel

in de plassen, die overal op den weg stonden, gleed over de huizen, nu Michaël de stad naderde. Aan de Turnhoutervoort hield een schildwacht hem tegen, maar bij geluk herkende de man hem en daar vernam hij dat in de stad geen onraad geducht werd. Voelend dat de vermoeienis hem bekroop, schreef hij enkele woorden op papier en beval den man onmiddellijk deze boodschap aan Corbeels af te geven.

Wanneer Michaël op de Markt kwam, zag hij met voldoening dat zijn boodschap reeds gewerkt had. Boden vertrokken van het stadhuis, hoevengekletter dreunde in de straten, ergens werd een tromp gestoken. Hij glimlachte, het was niet te laat.

Het was of de afmatting hem verlamde. Hij was onmenschelijk moe en slaagde er met moeite in een voet te verzetten. Het leek alsof de veer, die hem recht gehouden had, thans begaf. Hij hurkte neer tegen den kerkhofmuur, voelde zijn lichaam niet meer. Als hij zijn oogen durfde sluiten, wist hij dat hij wegglijden zou als een drenkeling in het zuigende water. Zijn brandende oogen, hij deed onmenschelijke moeite om ze open te houden.

Een man boog over hem, schudde hem bij den arm en spotte: ‘Te zwaar geladen, maat?’ Misschien was er meer dan een luchthartige scherts in zijn woord, want hij boog diep, zag het bleeke aangezicht met de vale vlekken van vermoeienis en ontbering. ‘Drink!’ gebood hij, en zette zijn veldflesch aan den weigeren mond.

Michaël dronk, die zweepslag riep het leven in hem wakker. Traag kroop hij recht. ‘Corbeels,’ fluisterde hij, ‘onmiddellijk bij hem...’

De man keek hem eerst verbluft aan, schudde het hoofd, maar gehoorzaamde dan. ‘Steun op mij!’ zei hij.

Het was een lange weg van den kerkhofmuur naar de trap van het stadhuis. Moeizaam beklom Michaël de treden, af en toe stilstaand waar het hem duizelde. Een schildwacht week op zij; een deur werd voor hem geopend, vaag hoorde hij stemmen. De warmte van de zaal sloeg als een golf over hem en

dit deed hem goed. In de wemeling van menschen zochten zijn oogen, trachtten te onderscheiden.

‘Corbeels,’ zei hij zacht en hij glimlachte. ‘De Franschen zijn daar...’

Toen zeeg hij in elkaar, maar vóór hij viel, hadden sterke armen hem gegrepen.

* * *

Later herinnerde hij zich alles wat zich afgespeeld had met scherpe duidelijkheid. Heen en terug rennende menschen; de kalme stem van Corbeels die beval, soms aandrong; het rumoer op de Markt, dat bij poozen aanzwol als het bruisen van een zee; het gehinnik van paarden, ratelende wagens.

Naast Corbeels stond hij op de pui van het stadhuis. Het ordewoord was gegeven: zich verspreiden in de Kempen; en elke groep had haar richting gekregen. Niet altijd werd het bevel met geestdrift ontvangen. Gemor en gemopper waren niet uit de lucht, maar voor de kalme beslistheid van den aanvoerder week elke tegenstand. Vaak met den dood in 't hart, maar begrijpend, werd gehoorzaamd.

Waar de geoefende troepen onmiddellijk de bevolen beweging uitvoerden, liep dit niet zoo af met die korpsen, waarbij de talrijke vrijwilligers, die na de bezetting van de stad binnenkwamen, ondergebracht waren. Ofschoon Corbeels slechts aan enkelen de kwade boodschap had medegedeeld, was dra iedereen op de hoogte van de bedreiging en bij velen was de al te vlug opbruisende moed omgeslagen tot doffe moedeloosheid. Bevelen werden niet of slechts onvolledig uitgevoerd, wat moeite Corbeels ook deed om orde te houden in dezen ongeregelden troep en hoe hij zich inspande om deze beweging, die de redding van het Boerenleger moest zijn, een ordelijk verloop te geven. De Markt stond nog vol soldaten, met tros en een stuk geschut, als een ruiter los te paard aangestormd kwam en huilde: ‘De Franschen zijn aan de voort!’

In de verte klonk reeds muskettengeschut lijk korte, nijdig

klakkende zweepslagen. En in de rumoerige massa op de Markt was een panische angst gevaren. Het werd een ordelooze drang naar de Gasthuisstraat, die veel te eng was om dien stroom te slikken. Een andere groep poogde te ontsnappen langs de Warande, maar de nauwe marktuitgangen waren dra verstopt met wagens, paarden, radelooze menschen. Kinderen huilden, vrouwen gilden hysterisch, mannen vloekten, sloegen als razend op de steigerende paarden, die de vastgeloopen wagens niet meer konden losrukken. Bevelen werden geschreeuwd, één woord dat boven het rumoer groeide, als een vlag boven een menschenzee, en het overige werd verzwolgen in het donkere leven, dat de Markt als een kokenden ketel vulde.

En boven dit rumoer groeide dit andere geluid: de rhythmische hoefslag van dravende paarden, kletterend op de straatkeien als getrommel van hagelbollen tegen de ruiten. Op de Markt weerkaatste dit geluid tegen het klankbord van huizen en kerk, zoodat het den indruk wekte alsof een zware legermacht langs alle straten naar de Markt oprukte. Dit deed de radeloosheid ten top stijgen en wanneer aan den hoek der Otterstraat de eerste Fransche dragonders verschenen, helmde één lange kreet van ontzetting over de menigte.

Met vertwijfeling had Corbeels dit alles gezien, machteloos tegenover dezen dierlijken angst. Wetend dat het hier verloren spel werd, was het bewustzijn dat het grootste en het beste deel van zijn leger wel in veiligheid zou zijn, hem een troost.

‘Kom,’ zei hij, ‘het is tijd!’ Geen antwoord hoorend, keek hij naar Michaël op, zag hoe zwak hij nog was.

‘Kom,’ herhaalde hij en het was de hoofdman die beval, ‘het moet! Geen van ons mag gegrepen worden.’

Hij nam hem bij de hand als een kind, hem meesleurend, liep de Markt over en bereikte langs het gangetje, dat achter de kerk boog, een zijstraat. Achter hen brak een haast dierlijk gehuil los, musketten kraakten en dan stormden de Fransche schadronnen over de Markt, het slachtvee vertrappelend, neerslaand met de bliksemende sabels...

Hijgend stormde Corbeels met Michaël in een poortje. Hij

ook was mensch en met ontzetting hoorde hij wat er geschiedde. ‘Mijn vrouw, mijn kind...’ fluisterde hij heesch en hij weifelde. Eén oogenblik maar, hij vermande zich spoedig. ‘Kom,’ zei hij, ‘over de akkers kunnen wij de bosschen wel bereiken.’

Zij vermeden de landwegen, slopen achter de akkerkanten en voorbij de kerk van Oud-Turnhout lagen de bosschen en de sompen van den Liereman, waar geen Franschman hen volgen zou. Een korte rust achter een met bramen en brem begroeiden berm werd hun fataal, want Corbeels zag duidelijk dat Michaël niet meer verder kon. Zonder rust waren ze misschien tot aan de Postelsche abdij geraakt, voortgejaagd boven hun menschelijke krachten. Nu was de spanning geweken en liet de vermoeienis zich gelden.

‘Ik kom weer,’ zei Corbeels wanneer hij den angst op Michaëls aangezicht geteekend zag. Na korten tijd was hij terug met brood en een kruik melk en dwong zijn gezel te eten. Zoo goed en zoo kwaad het ging, scharrelde hij blaren en dor gras tot een rustbed en dwong Michaël neer te liggen. Dra sliep hij. Corbeels zelf hurkte neer in het gras, leunend tegen een boom. De wind was gaan liggen, gaandeweg dreven de wolken af en helder stond de lucht over de hei gespannen. Wellicht groeide er een van die stille Novemberdagen uit, een verre herinnering aan voorbijen zomer met een verstilde, weemoedige zon en een enkelen vogel, die door het takhout wipt zijn wijsje fluitend.

In den laten namiddag ontwaakte Michaël, verwonderd opschouwend, zich amper herinnerend hoe hij hier geraakt was. ‘Kom,’ zei Corbeels, ‘wij moeten te Postel zijn vóór het avond wordt.’

Zwijgend knikte Michaël; er waren geen woorden noodig, de ernst van den toestand ontsnapte hem niet. Hoe vaak had hij dezen weg gegaan, hoe kende hij elk pad, den gladden spiegel van een ven, de gestalte van een boom.

Zwijgend gingen ze hun weg, af en toe stilstaand en luisterend, maar geen verdacht geluid trof hun oor. Veilig bereikten zij de abdijpoort.

Het kostte Corbeels moeite de aldaar achtergebleven manschappen de bittere tijding mede te deelen. Maar nadruk leggend op het feit, dat veruit het grootste deel van het leger gered mocht heeten, liet hij doorschemeren dat meer in het Zuiden een groote slag zou worden geleverd, waarvan de vooruitzichten op zijn minst zeer gunstig mochten geheeten worden. Zijn warm optimisme stak de anderen aan en stilaan week de gedrukte stemming.

Pijnlijk trof het Michaël te moeten vernemen dat de jonge man, om wiens redding hij den nachtelijken tocht ondernomen had, overleden was. Ontroerd boog hij over het ontzielde lichaam, een kruis teekenend over het aangezicht dat in den dood een smartelijken glimlach droeg. Hij herinnerde zich de pijnlijk lallende stem, dan dit doffe kreunen: ‘Moeder, moeder...’

Hij hoorde Corbeels zeggen: ‘In den vroegen morgen vertrekken wij. Wie zich nog niet sterk genoeg voelt, trekt naar de heihut ginder achter de moerassen. Er zal voorraad zijn en...’

‘Wij moeten hem begraven,’ zei Michaël zacht, wijzend naar het hok waar zij het lijk gelegd hadden. Een kuil was reeds gegraven, verzekerden de mannen. Wat zij reeds meegemaakt hadden, was niet gering geweest en het had hen hard gemaakt. Maar Michaël schudde het hoofd. ‘We zullen hem in de kerk brengen,’ zei hij zacht, maar beslist.

Hij ging buiten en korten tijd nadien was hij terug. ‘De kerk is open en er is een kaars. We zullen hem dragen.’ Zijn stem was haast gefluister, als die van een kind, en toch klonk wat hij zei als een bevel en niemand dacht er zelfs aan te weigeren. De doode werd op een mutserd gelegd en zoo gedragen. Er was de zachte schemer van de maan, die nog niet boven de boomen geklommen was, maar toch den hemel en de varende wolken reeds verlichtte met zachten schijn.

In de kerk brandde een enkele kaars. Het licht vloeide over het onbedekte, rustige gelaat en de gevouwen handen.

De mannen kropen in het gestoelte; hun harde aangezichten

stonden gebeeldhouwd met scherpe vlakken van licht en schaduw.

Michaël bad luidop. Het getijdenboek rustte in zijn handen; zijn oogen gleden over de gekende teksten en wat daar in plechtig Latijn gedrukt stond, vertaalde hij, zoo goed en zoo kwaad het ging. Het waren gestamelde gebeden, een aarzelend smeeken; maar in deze ongebroken stilte droegen de woorden een zeldzaam diepen klank. Als Michaël zweeg, was het of de stilte peilloos diep werd.

'Treed niet in gericht met Uw dienaar, Heer, want geen mensch zal bij U rechtvaardig bevonden worden, tenzij hem door U vergiffenis van al zijn zonden geschonken worde.'

Hij las vers en tegenvers. Het gebeurde dat hier of daar een gesmoord 'Amen' antwoordde, maar hij sloeg er geen acht op. Hij was als de priester die de gewijde handeling volbrengt, vol wijding en plechtigen ernst.

Zijn oogen hingen aan dit bleeke gelaat, zoo majestueus niettegenstaande den smartelijken glimlach die het verlichtte. Hij dacht terug aan dit onvervulde verlangen dat zijn laatste ure bitter had gemaakt. 'Moeder... Moeder...'

'Moeder...' dacht Michaël en zijn stem brak in een snik. Hij boog het hoofd, onderging een oogenblik dit zachte verglijden in donkeren weemoed. Maar dra dwong hij zich tot scherpe aandacht. Hij deed de mannen teeken. Zij traden rond het lijk, namen het op. Vóór hen uit ging Michaël en wachtte tot zij gereed waren. Dan boog hij het hoofd en zette met wonderlijk ontroerde stem dit laatste vaarwel in: 'In paradisum deducant te Angeli...'

Zijn stem aarzelde, was haast gefluister, een zacht streelen van moederhanden, een wenken en blij ontvangen van dit kind dat rust had gevonden.

* * *

De kuil was amper dichtgeworpen, als Corbeels plots teeken deed en fluisterde: 'Luister!' Alle geluid viel stil en dof,

maar duidelijk herkenbaar, hoorden zij in de verte den rhythmischen slag van paardenhoeven. Een oogenblik keken zij elkaar verrast aan. Michaël doofde de kaars en zei: ‘De Franschen!’

‘Naar de heihut! Laat alles liggen!’ beval Corbeels en deze stem duldde geen tegenspraak. Hij greep Michaël bij den arm als deze zich ook wilde verwijderen en wenkte Meulemans, die besluiteloos wachtte. ‘Komt mee! Wij moeten naar het Zuiden!’ Zij schoten het lage schaarhout in.

Bij poozen rustend, hoorden zij het naderende geluid van den bereden troep. ‘Misschien een voorbijtrekkende colonne?’ opperde Corbeels, maar niemand antwoordde en zelf kon hij geen geloof hechten aan deze onderstelling. De gewone marschweg liep elders en wie zou zich, zonder bepaald doel, in dit warnet van sompen en poelen wagen?

Ze liepen achter elkaar over het smalle heipad, op het korte, magere gras, het zachte zand vermijdend dat al te duidelijk hun spoor zou getrokken hebben. Ze doorkruisten een moeras om hun tegenstanders het spoor bijster te maken. Een schuwe nachtvogel vloog op met luid geklepper van vlerken, roeide weg in den geluidloozen nacht. Maar achter deze rust leefde geluid, vaag en verwarrend. ‘Ook zuidelijk marcheert een troep,’ meende Michaël, maar Corbeels glimlachte: ‘Spel van de echo! Komt, eer het lichte dag is, moeten we ver zijn.’

Hij zei dit luchtig en schijnbaar onbekommerd, want hij had gezien hoe de diepe sporen van vermoeienis op de aangezichten van zijn gezellen getrokken lagen.

Door de lage boschjes met de kreupele dwergmasten, geteisterd door weer en wind; door de lange, rosse hei, die zwiepend langs hen heenschoof, hun kleeren verhakkelde en doornat maakte. De zandheuvels op en weer af, de schielijke val in het kille zand als plots gerucht hen schrikken deed; de snelle sprong van een verrasten haas en de schichtige vlucht van een opgejaagde ree. Hijgend gefluister, het oor op den grond, speurend naar dit geluid, dat hen langs alle kanten omringde en bedreigde.

‘Het kan niet, het is onmogelijk,’ trachtte Corbeels zich

moed in te spreken, maar zijn woorden vonden geen echo. Een doffe berusting groeide in hem en dit te ervaren, deed hem rillen van pijnlijke vertwijfeling.

Zij schoten resoluut den weg naar het Zuiden in, daar moest de redding liggen. Tot hun ontzetting hoorden zij het geluid naderen en weken ijlings oostwaarts af. Geruimen tijd liepen zij gejaagd verder. Als zij stilstonden, verraste hen het geluid van een geweerschot; het kon niet veraf zijn, in den bleeken morgen zagen zij een vlucht verschrikte watervogels.

'Het bosch in!' fluisterde Corbeels heesch. Met groote sprongen wipte hij door de lange, met regendruppels beperelde hei; zijn twee gezellen konden hem met moeite volgen. Maar hij bereikte zijn doel niet. Hij slaakte een kreet, bleef liggen in de hei, poogde dan met moeite recht te kruipen. 'Mijn voet!' kreunde hij.

Schoten klonken dichterbij, honden huilden. Michaël en zijn gezel sleepten den kermenden Corbeels voort, maar moesten het dra opgeven.

'Daar!' beval Corbeels wanhopig, een grooten struik stekelbrem aanwijzend. De slag van paardenhoeven was dichtbij; zij hoorden de zoekende manschappen vloeken. Met uiterste inspanning namen zij den gekwetsten hoofdman op. Aan den struik gekomen, aarzelden zij; boven manshoogte waren de stekelige takken als een natuurlijke borstwering gegroeid. Maar de nood drong. De oogen sluitend, drong Michaël door het dichte gewas; de stekels verscheurden zijn aangezicht en hij moest op zijn tanden bijten om het niet uit te schreeuwen van de felle pijn. Hij zag niet meer; het bloed liep in zijn oogen. Als de hoofdman neerlag en het gewas achter hen dichtschoof, zeeg hij neer en voelde zijn lichaam niet meer.

Maar het was de redding niet. Donker grommen en groeiend geritsel kwamen naderbij; bloeddoorloopen oogen van een speurhond brandden hen tegen; tusschen de nijdig opgetrokken lippen blonken de felle tanden. Meulemans trok zijn mes. Een felle zwaai, een plof en een oogenblik was het stil. Maar anderen volgden, de ruiters naderden, de struik werd omsingeld.

Wild gehuil weerklonk als de bajonetten het doornige gewas wegmaaiden en dreigend op de uitgeputte vluchtelingen werden gericht.

In den namiddag schokkelde een boerenkar over de hobbelige straatkeien van de Markt. Het was doodstil, al stond dan ook een groote menigte op de stoepen, tegen de huizen aangedrumd. Sansculotten, het geweer in de hand, hielden de wacht. Op het stadhuis wapperde de Fransche vlag.

Het was maar een magere lading. Een man, verhakkelde kleeren en bebloed aangezicht, waarin niemand graaf Michaël de Velthoven zou herkend hebben, zat neergehurkt in den hoek. Een andere lag gebonden. Wie zou den monteren drukker uit de Patersstraat vermoed hebben in deze jammerlijke gestalte, armen en beenen met pezige koorden gebonden, het fel bebloede hoofd van den wagenrand afhangend, zoodat het bij elken schok van de kar met doffen slag tegen het hout aanbotste?

XXXV.

Sedert maanden verliet gravin Martha den lagen zetel niet meer, die bij het groote venster stond, vanwaar haar blik rusten en zwerven kon over het donkere gras, de bosschen en de hei, die naar den horizon vluchtten. De dagen, in onafgebroken rij aanschuivend, geleken op elkaar in de eentonige wenteling der uren. Sedert de verlamming haar geslagen had, was de Vrouwe veroordeeld tot deze rust, die zij in bitterheid des harten onderging. Als Alexander met het bericht thuiskwam dat haar zoon, smadelijk gebonden, mishandeld, bebloed, door de Turnhoutsche straten gevoerd was naar de kelders van het Kasteel toe, had zij geen woord gesproken. Bedienden had zij met een gebaar verjaagd, haar broeder zwijgend de deur gewezen, in eenzaamheid en naamlooze verbittering dezen smaad herkauwend; at niet, weigerde allen bijstand, stond trotsch en ongenaakbaar als een der eiken aan den dreefhoek.

Maar de slag had dieper getroffen dan uiterlijk merkbaar was en onverwacht kwam de terugslag: op een morgen bleef zij liggen en geen der chirurgijns, die bijgeroepen werden, wist raad. De verlamming, die haar elken gang belette, week niet meer.

Zij vroeg niet, scheen gelaten dit leven te aanvaarden. Wanneer Claire en Thoenemans daar waren, en hun kinderen bij haar stonden, groeide er een glimlach om haar lippen, maar wie hem zag, geloofde er niet aan. Dieper dan de lach, leefde iets anders dat haar nooit verliet. Dankend kon zij het hoofd buigen als Hortense met haar kinderen overkwam en haar geschenken bracht, die een weelde waren in dezen harden tijd. Maar wanneer zij schijnbaar onverschillig naar haar echtgenoot vroeg, wist Hortense dat alleen dit haar had vervuld.

De Choiseul kwam en wat hij haar te zeggen had, onthield hij haar door luchtig gesprek en beleefd relaas over alles wat de wereld bewoog. Hij wees er op hoe zij alleen van al de adellijke families uit den omtrek haar eigendom had mogen behouden, haar dienstvolk en alles wat zij bezat; hoe het haar vergund was dit land, waar zij geboren was, te blijven bewonen, waar anderen als bannelingen verstrooid in den vreemde rondzwierven. De Vrouwe knikte peinzend en wanneer hij aandrong, zei ze hem dat het niet gering was. Hij had met het leger in den vreemde kunnen zijn, en Hortense met hem, maar het was hem vergund geweest hier te blijven, zoodat zijn vrouw vaak de gelegenheid werd geschonken haar moeder te bezoeken. Gravin Martha knikte en zweeg. Haar blik gleed over het land, waar de ploeger zijn paarden dreef; in het donker wordende gras leefden de eerste bloemen en de topscheuten van den jongen mast werden met den dag langer; in den avond zongen de vogels als dronken.

Toen zei kolonel de Choiseul donker en bits: ‘Hij wil niet! Ik had een voorloopige invrijheidstelling verkregen, en iedereen weet wat zulks beduidt. Hij heeft geweigerd, omdat hij zijn gezellen niet wilde achterlaten.’ Zijn oogen rustten op haar gelaat, maar onder zijn blik roerde zij niet. ‘Ik heb meer gedaan: ontvluchting scheen mogelijk, niet

alleen voor hem, ook voor de twee anderen. Vruchteloos! Een vrijspraak eischen ze!'

Hij kon moeilijk zijn spijtigen spot bedwingen, maar ook onder die woorden bleef zij roerloos zitten, zoodat de Choiseul meenen kon dat zijn woorden haar niet hadden bereikt. Alleen haar oogen leefden en als de Choiseul die blik trof, huiverde hij. Was het machtelooze woede of brandende smart, die dit vuur ontstoken had?

Wanneer het zomer werd, zei oom Alexander: 'Ik zal afreizen.' Een oogenblik verrast, had zij hem vragend aangekeken. Maar het was niet noodig dat hij nog woorden sprak, zij hadden elkander verstaan. Hij maakte zich reisvaardig, zij liet hem geld voortellen. Zwijgend vertrok hij. Van uit den zetel bij het venster had zij hem gevolgd, door de lange dreef, tot hij achter de jonge bosschen verdween. Van dit uur af had het brandende verlangen haar verteerd.

Bespiedde zij den wonderbaren bloei van het voorjaar en het trage wentelen der dagen naar de komende zomerfestijnen? Haar blik gleed over beemd en bosch, de bloeiende brem, de hooge kruinen der boomen, verder, verder...

Tot zij zag. De avond daalde, door het open venster kroop de koelte binnen; zwaar geurden de bloeiende linden en reeds sloeg een nachtegaal aan. Ver nog in de dreef, waar de laatste zonnestralen leefden, naderde een ruiter. Zij moest niet vragen.

Zij zag den tragen, moeden stap, boom na boom, het duurde onmenschelijk lang. Zwart werden de stammen van de boomen als de zonneschijn hooger kroop; zwart was de ruiter en ook zijn paard.

Hij reed het plein op, stak niet de hand uit ten blijen groet. Zij kon het knarsen van het zand hooren en dan groeide de stilte rond haar, waarin zij angstig gespannen luisterend zat. Ging er geen deur open? Naderde daar niet het geluid van een stap in de gang?

Zij keek niet om als de deur piepend opengleed. Oom Alexander stond in de deuropening en boog, maar de Vrouwe wendde het hoofd niet om.

Hij trad nader en stond naast haar; hij voelde zijn hart kloppen, maar kon die stilte niet storen.

Zij lei haar hand op de tafel; de ring gloeide om den fonkelenden steen. Zonder hem aan te zien, vroeg zij zacht: ‘Hoe is hij gestorven?’

Hij schrikte bij dit woord en kon niet spreken. Zij schudde het hoofd en zei: ‘Verhaal mij alles.’

Hij moest naar woorden zoeken en zoo groeide dit relaas, hortend eerst, dan vloeiender wanneer hij leefde in zijn verhaal. Lang zwijgend soms...

‘Hij wilde zijn gezellen niet verlaten, hoe ik hem ook praamde. Ik kocht hem de vrijheid, - ook daar is voor geld nog alles te koop, - maar hij weigerde. Hij glimlachte, al wist hij wat hem, wat hun te wachten stond. Den laatsten dag nog, - er was dan zekerheid... het mocht niet baten. Ik heb nooit zielsgeruster mensch geweten. Zacht, - een glimlach... Hij heeft mij omhelsd...’

Zij keek niet op bij den snik; er was geen leven in de hand die bleek, roerloos op de grauwe tafel lag.

‘Voor allen een groet, Hortense, Claire, de kinderen. Hij vroeg of voor het meisje Trude gezorgd was. En u moest ik omhelzen...’

Zij hoorde dit en keek naar hem om. Hij zag dien honger en, naar haar buigend, omhelsde hij haar.

Buiten zongen al de nachtegalen; de hooge toppen der boomen droegen het laatste licht van de ondergaande zon.

‘Zijn laatste woorden... Hier waren zijn gedachten. Moedig gestorven, hij weigerde den blinddoek... Hij heeft niet geleden. Ik heb zijn handen gevouwen, hij glimlachte...’

Hij zweeg, zijn stem begaf. Toen zag hij dat zij schreide. Er was geen geluid en zij bewoog niet. De tranen liepen over haar aangezicht; dof glommen de sporen.

Hij huiverde, durfde niet vragen. Wie kon weten of het kleinmoedige droefenis was, dan wel overweldigende trots die haar stugge moederhart doorwoelde?